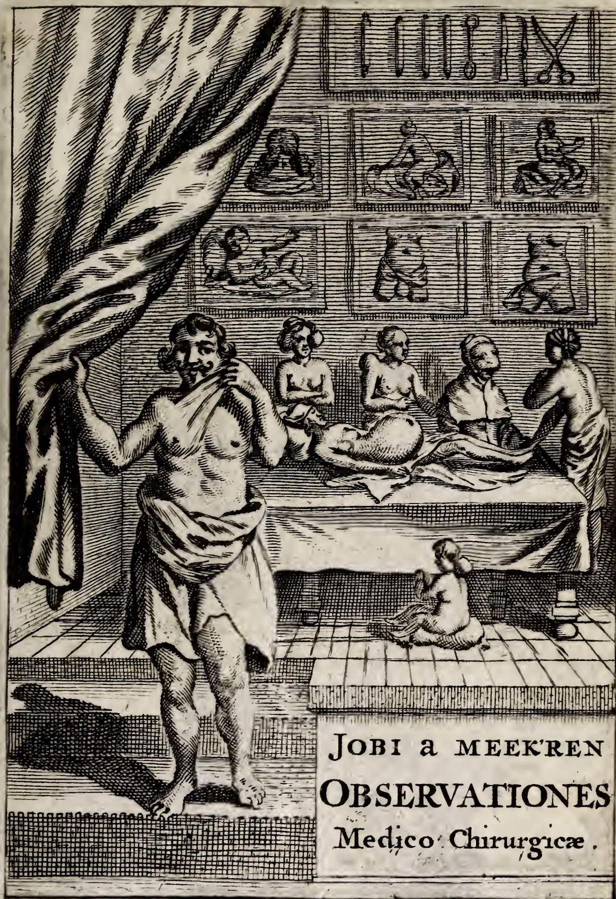
Front. and 61 ills.

97

JOBI a MEEK'REN
OBSERVATIONES
Medico Chirurgicæ.

HEEL- EN GENEESKONSTIGE
AENMERKINGEN,

VAN

JOB VAN MEEKEREN,

In zyn leven Heelmeester der Stad, Admiraliteit en 't Gasthuis binnen AMSTERDAM.

De tweede Druk, van zeer veel fouten gezuiverd: voornamentlyk, in de voorschryvinge der Geneesmiddelen.

Met kopere Platen versierd.

TE ROTTERDAM,

BY JOHANNES HOFHOUT, 1728.

AEN DE

ZEER ERVARENE

EN GELEERDEN HEER

DE HEER

HERMAN LUFNEU,

M. DR. STADS ARTZ

BINNEN ROTTERDAM.

BEMINNAER EN KENNER

DER KONSTEN EN WETENSCHAPPEN,

EN BYZONDER DIE

DER GENEES- EN HEELKONST.

MYN BYZONDERE

VRIEND EN BEGUNSTIGER,

WORD

DEZE TWEEDE DRUK

VAN

JOB VAN MEEKERENS

HEEL- EN GENEESKONSTIGE

AENMERKINGEN,

AENGEBODEN,

OPGEDRAGEN

EN TOEGEWYD,

DOOR ZYN E. DIENST- EN VERPLIGTEN DIENAER,

J. HOFHOUT.

VOOR-

VOORREDEN
VAN DEN
AUTHEUR
TOT DEN
LEZER.

E*En zekere Philoſooph, zeit ergens: (die den menſch zyn voornemen zoekt tot een geſchikt einde te ſtieren) wilt gy een* Pentathlus *worden? dat is, wilt gy prys behalen, of gewinnen? (want deze* Pentathlus *was een vermaerde worſtelaer, ſpringer, looper, worper, en vuiſtſlager) beziet en aenmerkt uw armen, voeten, beenen, heupen, &c. wiktſe hoe ſterk dat zy zyn; dit overleggende zoo zult gy daer uit kennen leeren, of om u te brengen en te houwen in een geruſte vryigheit, of u te doen zakken in een grondelooze put van ongemak. Wat die wyze Philoſooph daer mede heeft willen afbeelden, dat bekennen wy wel meeſtendeel goet te zyn: maer zouden wy zien op onze hinkende voeten, en lamme armen, zoo en zoude noit konſt deel krygen aen zyn volmaektheit: zouden wy ook moeten vermerken geen ding te beginnen of wel te voleinden, zoo was 't oorbaer dat hem niemant vervoegde zyn talent uit te deelen: hebben wy juiſt geen vyf oeffeningen, of moeten wy anders niet beginnen iet te doen, of zien dat wy het*

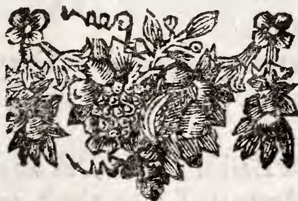
zelvige zullen konnen volherden; zoo is 't nut dat wy al te samen stil zaten, en lieten Gods water over Gods akker gaen: met geen volkomentheit is in ons ook de konst, en werd niet volvoerd by die volmaekt is, maer zy werd door ervarentheit allengskens aengestuwt; hierom zeit de goede Vader Guido *in zyn voorreden, dat de wetenschap by toedoeninge word volmaekt, en by toedoen vermeerd de hoop: en wel te recht zeit den Poët* Hesiodus *tegens die die in alles ryk willen zyn:*

Wie steeds by 't klein een kleintje doet,
Vermeerderd en verrykt zyn goet.

Is 't dan niet beter een vink in de konst geplokt, als leeg gezeten, dat is iets tot vorderinge te beschaffen, als te wachten na bequaemheit; laet ons liever den wil heffen, als machteloos de konst te laten verschimmelen: by 't stellen van de baken zoo raekt men in en uit de zee, en worden wetende, en gewaerschout waer droogten zyn, op dat wy konnen vlieden dat ons schadelyk is: als den eeniet openbaerd, en den ander waerschout, zoo komt men tot grondige wetenschappen; quade klippen zyn in alle beroepen te myden, en goede havenen aen te wyzen. Laet yder maer bemerken dat hy niet voor zich zelfs, maer voor zyn lantsman en gebuur, geschapen zyn; die iets kan doen laet hy het liever in onbequaemheit doen, als zitten te droomen, en leggen en slapen verduisterd in de konst. Dat yder van ons allen, tot opbouw van de noitvolprezen Heelkonst, *een zantje bracht: voorwaer men zoude een groote berg bekomen, in korten tyd, om daer af te halen eer, rykdom, voor ons en onze nakomelingen, en heil en vertroostinge van onze*

geraekte,

geraekte, mismoedige, en pynelyke lyërs; maer wat zyn 'er niet al vele, of die de konst oeffenen voor haer eenig gebruik, om daer af te leven als een mug, die daer des avonts van haer arbeit eet en rust, zonder iets in de krib te laten, of plaets in te ruimen voor anderen, of die de konst oeffenen zonder verder onderzoek voor haer of haer lyërs; of die de zelve oeffenen in goede wetenschap zonder aen iemant bekent te maken. De laetste voor de aenstootelykste bemerkende, hoewel zonder wetenschap zynde, zoo wil ik liever een ongeoeffende Pentathlus *wezen, en brengen te rye kreupele aenwyzingen en ondervindingen, al zouden zy strompelen en nedervallen; want zy kunnen zoo lang en loom niet zyn, of zy brengen iemant radder voort als zy slechts kunnen kruipen. De beleefde van de konstgenoten, vertrouw ik, zullen ongetwyffelt erkennen myn genegentheit, als die een flaeuwe licht komt op te steken onder zoo veel sterk schynende lichten van de konst; echter alleenlyk de duistere holen te doorsnuffelen, die men zonder eenig licht niet en zoude konnen bekomen, en dat duidelyk bescheit voor de toekomende.*

Inhout der Hooftſtukken.

XVII. *Een*

XXXVI.

LIV.

Inhout der Hooftſtukken, vervat in 't Aenhangſel.

LYST

LYST

Van eenige

BOEKEN,

Die te bekomen zyn by

JOHANNES HOFHOUT.

BRouns Werken compleet, in 4.
Bynæus Gekruiste Christus, in 4.
Beschryvinge van het Koningryk, en Stad Algiers, in 4.
- - - - - - van Oud en Nieuw Romen, in Fol. 3 deelen, op Rojael Papier.
- - - - - - van de Kaep de Goede Hoop, in Fol. 2 deelen.
Bedriegelykheit der Menschelyke Deugde, in 8. 2 deel.
Bernard, verhandeling van het lang uitgestelt Berouw, in 8.
Calmet, Oudheden van het Nieuwe Verbont, bestaende in 66 zeer byzondere Redenvoeringen, zoo over de H. Schryvers zelfs, als over de Merkwaerdigste Zaken in hunne Schriften vervat, en die in zyn Woordenboek, werden aengewezen tot verder verklaringe der byzonderheden, die in het N. Testament ontmoet werden, in 4. 2 deelen.
Elgers Gedichten, in 4.
Gabbema, Friesche Lustgarde, in 4.
Hollandsche Konsultatien en Advysen, in 4. 6 deelen.
Janzonius Heilige Uitspanningen, in 4. 2 deelen.
Keil Korte Schets, van de Ontleding van 's Menschen Lighaem, in 8.

Leven

Leven van H. de Groot, in Fol. 2 deelen.
- - - -van Gilblas, in 8. 3 deelen.
- - - -van Hippolytus, Graef van Douglas, in 8. 2 deelen.
- - - -des Graven van Warwik, in 8. 2 deelen.
- - - -der Schilders, in 8.
Lucretius van 't Heelal, in 8.
Nieuwe Gevallen van den ongelukkigen Napolitaen, in 8.
Zeer teedere en verliefde Minnebrieven, van een Portugese Nonne, in 8.
Judas de Verrader, in verze door J. de Haes, in 4.
Verdediging der Poëzy, uit het Engelsch vertaelt, door J. de Haes, in 8.
Redenvoering, dat men de Magistraet in geval hy eenigen misslag begaet, van den Predikstoel niet mach doorstryken, door J. Barbeirak, in 4.
By den zelve werd gedrukt, Woordboek of Algemeene Verhandeling der enkele drogen, gebruikelyk in de Heel- en Geneeskonst, hare verscheide benaminge, oorspronk, krachten en uitwerkingen, en hoe men de beste en oprechte uit de valsche onderscheiden kan, nevens alle de byzonderheden die in de Dieren, Gewassen, en Minerale gevonden word. Een Werk onafscheidelyk van de Artzeny en bereidery, door N. Lemery, uit het Fransch vertaelt naer den vierden Druk, verrykt met 400 afbeeldingen, zoo van Bloemen, Planten, Wortels Dieren en Mineralen, in groot Quarto.

En weer andere die dagelyks uitkomen.

JOB

JOB VAN MEEKERENS HEEL- EN GENEESKONSTIGE AENMERKINGEN.

I. HOOFTSTUK.

Bekkeneels breuken, anders Panwonden met haer toevallen.

DAer worden geen zwaerder noch zorgelyker Beenbreuken, als in het bekkeneel gevonden,

Het getal van deze breuken zyn veel: maer de nasleep van toevallen ontellelyk.

Paulus telt'er vyf, en voor kleine kinderen noch een te zyn. *Lib. 6. cap. 90.*

Waer by *Hippocrates* te voren noch een had aengelast. *Lib. de vuln. capitis.*

Wy zullen om een onderscheit van dit getal te maken de namen zagjes aenroeren; ter oorzake, dat men met meerder en wisse kennisse de zekere heeling (zoo het doendelyk is) mag oeffenen; mits verniettende de naemtwisting, daer niemant over, als over een grondige handeling behoort verlegen te zyn.

Voor eerst dan, kan het bekkeneel overkomen

Een Scheur, anders een kloof gezeit, *Fissio.*

welke is een *panwonde* zeer diep, zoo in, als door de eerste en tweede tafel van de voornoemde pan; dikwils zienelyk als ook wel onzienelyk doorschietende.

Deze soort van *breuk-* of *panwonde*, de *pan* ontfangende, doet eenige adertjens, zoo op de schorssen van de herssens, als in de herssenen zelfs, bezonderlyk op het harde *moedervlies* barsten. Voor het laetste (hoewel het eerste doodelyk geacht wert) schynt *Cornelius Celzus* zich dapper te bekommeren; wyl hy wil, op dat in zulk een gebroke of gewonde *bekkeneel*, de etter niet op het harde *moedervlies* zoude zakken, de pan in tyds te doorboren.

Lib. 8. *cap.* 4.

Want, zeit hy, *dit bloet verrottende en onsteken werdende*, *beschadigt alle ongelegen deelen: waer uit koortsen*, *razernyen*, *trekkinge van zenuwen*, *eindelyk de doot kan ontstaen*.

Hier over en konnen wy niet ydel gevonden werden, een staeltje aen de Leerelingen te beschaffen; om de bekommerde *Celzus* met recht de onbekommerde Konstgenoten voor te dragen.

Rykard Karsseboom, in die tyd, toen het gebeurde, een Jonge van 5 of 6 jaren oud zynde, viel uit zeker huis, staende op de oude Turfmarkt, daer uit hy de vertooningen (bereit voor *Maria Medicis*, Moeder van *Louïs de XIII.* van de naem, Koning van

van Vrankryk) zoude zien, uit een venſter, op de luiffel, en van de luiffel op de ſtraet; waer door hy een ſpleet of ſcheur, met een groote *ſwoortwonde*, in het bovenſte van het rechter *Wandebeen* bequam.

Na alle beenſpleet, bekende teekenen, en om het lyërtje van de boven verhaelde toevallen te redden: zoo hebben wy (niet tegenſtaende, dat het Jongetje, alreede in een onruſtige ſlaep, geſtadige koorts, gedurig braken, en in een neus en oorbloeding zeer deerlyk lag) de opening, op het aenbreken van de tweede dag, met een kruisſnê verdubbelt, de pan aldus verder bloot en door onze vinger betaſt zynde, voelde men te zekerder dat ze geſpleten en aen een kant verheven was; derhalven de kruiswonde voort met plukſel opgevult, en 't bekkeneel des avonts van ons doorboort geworden is.

Komende, met het boren, tot het mergagtige *Tafelſcheitſel*, zoo drong, met Diploë. geweld, een meenigte van bloet: maer in meerder overdaet, uit het geboorde gat, tegens ons aen: na het doorboren, leyden wy een zagt dun kameryksdoekje, vier dubbelt gevouwen zynde, gedoopt in een deel gebrande wyn en twee deelen honig van rozen, warm gemaekt, op het harde *moedervlies*; des anderen daegs bevont men dat het lyërtje aen ſpraek, kenniſſe ge-

raekt, en van het ſluimeren, bloeden, braken, en van de koorts gered was; het geen ons na de heeling deê ſchikken, latende de lippen van de wonde, na de leeringe van *Lac. Carpus*, op het bekkeneel nedervallen; waer na, met een kleine ſcheiding van beenſchilfertjes, in 't kort de heeling, zeer gelukkig is volbragt. Van de ſpleetbreuk nemen wy onze keer tot de tweede ſoort, welk

Excisio. Een *Houw*, of een inkerving is, een wonde in de pan, door een ſnytuig veroorzaekt; welke ſomtyts met een gewiſſe teeken van breuk of ſcheur, ook wel zonder eenige zekerheit zig openbaert; evenwel een breuk daer by zynde, kan een houwbeet, van beide de tafels (dat niet zonder gevaer toegaet) tot het harde *moedervlies* wegſlepen.

Het gebeurt ook wel, dat'er een *moot beens* van de eerſte tafel, en de lyër van het leven niet en ſcheit; gelyk wy aen een *Joachim Ulrigs*, door belaſting van de *Ed. Geregte*, buiten de Heiligewegspoort vernomen hebben; welke *Joachim* van een dronke Soldaet, met een breede degen, op het linker *wandebeen*, bezyde de *Pylnaet*, wel degelyk met een inkerving was gekerft, uit welke *panwonde*, wy een haggje beens van de eerſte tafel (los gehouwen en geſcheide leggende) zoo groot, als de onder geteekende afteekening, door een

Commiſſura Sagittalis.

een

een trektang, hebben uitgetogen; waer na, op gebruik van behoorelyke hulpmiddelen, de heelinge, zonder dat'er iets bleef haperende, is voltrokken.

Wy hebben van deze beenwonden verſcheide gedeelde ſtukskens, van de eerſte tafel, dog wat ſchuinder gevallen, en geſcheiden uit het hooft van het jongſte Dogtertje, van wylen *Jan van Os*, uit een open geſnede Blutzing, met een *koorntang* gehaelt: welke ſtukskens, door het vallen tegens een ſcherpe kant, van een houte trap, zig alzoo, in het hangen van het linker *Wandebeen* hadden geſcheiden en gedeilt, die van ons op de tiende dag na de val, en des anderdaags, na het openen, met een overmaten vloed van etter, zyn uitgenomen: waer na't Dogtertje, wyl wy dit ſchryven, in een uitnemende gauwigheit leeft, en in korte is geheelt.

De ſtukskens been, hebben wy niet konnen nalaten, den Lezer aldus te vertoonen.

Doch eer wy van deze ſtollen en dollen der bekkeneels beenderen ſcheiden: zoo zullen wy de Konſtlievers een aenmerking, die ons de Godgeleerde *Engelbert Sloot*, Bedienaer des Goddelyke Woort, in zyn Gemeente tot *Slooterdyk*, heeft mede gedeelt, verhandelen: juiſt gelyk die, de voornoemde *Sloot*, van *Johannes Kraenwinkel*, verkondiger des blyde boodſchaps, onder de Duitſe Kriſtenen tot *Moſcouw*, in het Latyn geſchreven zynde, was vergemeenſchapt, noopende, een ſtuk, door een houw geſcheide beens, van zekere Edelmans hoofd, 't geen wederom door een *moote beens*

beens, genomen uit een hondskop, is gevult en geheelt geworden. Doch wy zullen het, behoudens andere haer vryigheit, by de goude plaetmeeſters, die platen gouds en ſchellen van kauwoerden in de uitgeholden, en ſtukverlorende bekkeneelen, weten in te klampen, en by de kameniers tand, die zy uit haer mont, in de tandgebrekige tandkas van zekere Princes liet plaetzen, inzetten. Gelyk *Ambroſ. Paræus* tot waerſchouwing, om zig van zulke bedriegers, en bygeloovige te wagten, gewaerſchout heeft. Ontfang, niet te min, een uittrekzel, uit de voornoemde Brief ontogen, 't geen uit het Latyn ontleed, en aldus luidende is.

Lib. 17. cap. 26.

Extract.

My komt nu te voren, UE. bekent te maken een belaggelyken Ban, *welke de Ruſſiſche Prieſters hebben geoeffent, over zekere Edelman, genaemt* Butterlyn, *wiens hooft in een ſlag, door een Tarter, met een Sabel zoodanig was gewont, dat een* moote beens, *van zyn pan met huit en hair was afgekeilt, in dier voegen, dat het bekkeneel gaepte; de Heelmeeſter, om het gewonde deel te ſluiten en te heelen, had een diergelyke ſtuk been, genomen uit een doodgeſlagen honds kop, boven op het gapende bekkeneel geleit en ingevoegt: het welke ſamen geheelt en met het* pannezwoort *overgetrokken zynde; de voornoemde Heer* Butterlyn, *zyn vorige gezontheit heeft doen bekomen:*

Excommunicatie.

 waer

waer over hy ten hoogsten verheugt zynde, dezen zyne wonderbare heelinge, gene, en die, bekent gemaekt heeft; deze wederom aen de Priesters, welke het zelve aen de Hoofdpriester, *van de* Moederstad, *hebben aengedient, die aenstonds de voornoemde Edelman in den* Ban *heeft gedaen, en den ingang van alle Kerken door geheel Rustant verboden, zoo lang als het hondsbeen met het Kristen hoofd te samen gevoegt bleef.*

Metropolitanus.

Waer over den Edelman ongerust, besloten en voorgenomen heeft, liever de uiterste pyn door snyden uit te staen, als in eeuwigheit tot zyner schande, van de gemeenschap der Heilige Kerke afgesneden te zyn: vervoegt zig derhalven wederom tot de Heelmeester: welkers hulpe hy voorhenen gebruikt had, en laet het voornoemde hondsbeen (eer hy uit de Heilige Kerke gescheide zoude blyven) weder van zyn bekkeneel afscheiden. En is als doen, met de Kerke verzoend zynde, van den Ban ontslagen, en in de schoot der Kerke wederom aengenomen.

In de rang van de opgetelde panbreuken: zoo *Paulus* telt, voegt voor de derde

Expressio. Een *Drukbeen*, welk geschiet, wanneer het bekkeneel, in verscheide stukken, door een val, slag of stoot zig verdeelt; waer van eenige afgebroken brokken, zoo diep schieten, datse niet alleen de herssenvliezen

zen

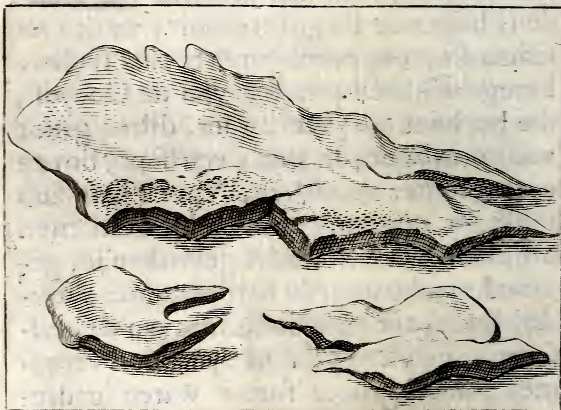
zen deilen en verdrukken: maer de herſſenen zelfs, ja tot in haer kamertjes komen bezoeken en quetſen: het welke, om aen de Konſtelingen een wydlugtiger opening te geven, wy met de navolgende aenmerking konnen openen en bekragtigen.

Barent Dirkzoon Weghuiſe, Kleermakers gezel, gaende op een Maendag (die de Kleermakers voor een verloren dag houden) buiten de Regulierspoort, na de Osſenmarkt, om evenhouten te zien ſpelen: kreeg van het byſtaen, van de Gooyer, die het hout (dat zeer zwaer, dik en groot was) om te gooyen nam, een bons, boven op het regter *wandebeen*; 't geen hem zoo teiſterde, dat eenige verdeelde ſtukken en brokken (het bekkeneel gebroken en gewond zynde) door de harde en dunne *moedervliezen*, tot in de buikskens van de herſſenen, gelyk wy 'er na zyn dood vernamen, met groote fortze waren gedreven. *Ventriculi.*

De Kleermaker aldus gequetſt en afgeregt zynde, ging aenſtonts, zonder eenige letzel, en geholpen te werden, in zyn ſlaepſtê: by de welke wy van het *Geregte* gezonden, en van zyn ſlaepvrouw ontboden zynde, hebben hem, als bove gezeit is, zoo deerlyk bevonden.

Het eerſte, dat wy aen de lyër beſteden, was wy hem een ſchier ongelovelyke *moote*

beens van het bekkeneel, door de klop van het hout, in het diepste van de herssenen gedreven, met een trektuig, nevens noch eenige britzelen hebben uitgetrokken: welkers groote wy niet konnen achterwaerts houden: maer de Konstoeffenaers, ons bedunkens wat raers, door de navolgende afteekening te openbaren.

Februarius. Den 23 van *Sprokkelmaent*, kregen wy de lyër onder onze verzorging, en den 9 *Martius.* van *Lentemaent*, de dood in haer kuwen.

Maer het was aenmerkenswaerdig, dat wy dagelyks, zoo lang de lyër onder handen was, uit de *panbreuk*, by na een lepel vol herssenen, zonder verlies van spraek, verstand en kennis, zagen vloeijen; het geen gedyde tot twee dagen voor zyn overlyden:

lyden: toen quamen koortsen, raeskallen, plukken en teezen in de plaets, en deed de lyër met een overzydse beroertheit uit deze waereld scheiden.

Eer wy van het *drukbeen*, en zyn toevallen wyken: zoo konnen wy niet voorby laten, een diergelyk voorval, hoewelse veel gelukkiger uitviel, te verhalen: waer van den Heelmeester *Barent Heems*, die de lyër onder zyn bezorging gehad en geheelt heeft, aen ons aldus schryft.

Aen de Stads, Admiraliteits, en Gasthuis Chirurgyn Job van Meekeren, *binnen Amsterdam.*

Waerde Vriend en Medebroeder,

W*Etende, dat UE. een Beminnaer, en een vèr onderzoekend Man, van veel ongemeene dingen en voorvàllen zyt; zoo is het, dat ik door onze gemeenzame kennisse, die veel Jaren oud is, niet hebbe konnen nalaten, om UE. zekere voorvallen, my voorgekomen, te laten toekomen, onder alle van een Jongetje van* 10 *of* 11 *Jaren oud zynde, wonende buiten op het Hoeren Pad, vallende van de Heiligewegs Brug, in een Schuit met Hout geladen. Door welke val hy een groote wond in het* Kroon *of* Voorhoofds-

been

been (*met verlies van een stuk beens, dat hem de vliezen deilden, en in de herssenen geschoten was) ontfangen had. Uit deze groote wonde is een menigte van de substantie der herssenen gevloeit, en is in't geheel wel zoo groot geweest als een kaetsbal, het welk van verscheide Chirurgyns, als ook van UE. is gezien. Deze Jonge, hoewel zyn opening een Ducaton groot was, die ook nooit buiten verstand is geweest: noch ook niet en had gebraekt, gebloed uit de neus, mond, of ooren, die, zeg ik, is door Godes zegen volkomentlyk genezen en geheelt. Deze voorval remarkabel zynde, en hebbe niet konnen achter de bank houden, UE. te communiceren. Blyve ondertusschen*

UL. Vriend en dienstwillige

BARENT HEEMS.

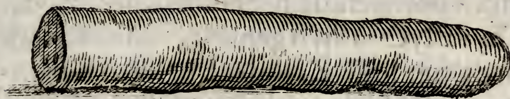
Dus begeven wy ons van het *Drukbeen*, en gaen tot de vierde soort, welk

Depessio. Een *bedeelde Sinkbreuk* is, wanneer het bestormde been, na beneden uit zyn eigenste plaetse zinkt, en alzoo de vliezen van de herssenen drukt.

Deze breuk doet dikmael, indien men het niet beletten kan, dat de vogtigheden op de *hernvleezen* neder zypert en geen uitgang heeft, de lyër van dit leven moet opbreken: gelyk wy dat hebben bemerkt, aen het hoofd van een overleden *Symon*

Janszoon

Janſzoon Lindewever, welke wy ten overſtaen van de Heer *Mr. Lambert Reinſt*, Hoofdofficier, en de Heer Schepen *Johan van Hartogveld*, in de Nieuwe Lelyſtraet, daer de Turfpont uithangde, hebben geopent en daer in bevonden, dat het naeſte by een rond getrokken ſtuk beens, na de groote hier afgeteekent, in het voor

Hoofdbeen, ontrent de *Kroonnaet* hadde. Deze Wever was van een andere Wever, met een tinne kan op de gezeide plaets gegoit: maer de lydende Wever de gequetſte wonde (zynde een kleen ſchrabbetje in de huid) niet veel agtende, ſmeerden de wonde, ontrent drie weken lang, hoewel dezelve geduurig etter zyperde, met oly uit de lamp: waer toe een belroos, trekkende het geheele hoofd over, koorts, en trekkinge der zenuwen ſloeg, het geen de Wever van zyn elendig leven ontſloeg.

Maer een andere gang gingen wy met

Frans

Frans Hendrikzoon van West Reenen, Goud-draettrekker, die een venster, op een bovenkamer, om dat het al te veel klemden, uit zyn duimen wilde lichten, wikte zyn lighaem in het venster (dat zeer wyd, hoog en groot was) te wigtig over: zoo dat hy met het hoofd, en met het venster en al, tegens een blok en op de straet schoot: waer door hy een wond op het *Voorhoofds-been*, ontrent de *Kroonnaet*, doch na de linker zyde wat hellende, met een *Zinkbreuk* in het voornoemde been bequam: na dat wy by de lyër waren gehaelt, en zyn wonde met een losse *Zinkbreuk* hadden bevonden, zoo hebben wy in het eerste, niet anders uitgeregt, als de wonde met droog pluksel, eens deels, om het bloeden te stillen, en anderdeels, om de kanten van een te houden en op te vullen, met een goede *Beschermplaister* te bezorgen: doch eer wy van de lyër scheiden, zoo scheiden wy hem een ader in de linker arm, daer wy ten naeste by een pont bloet trokken, en gingen van de lyër niet weg, zonder een *Zetpil* gemaekt van *Zout*, *Heilig Bitter*, en *Honig*, te zetten, die de lyër een milde stoelgang verwekten: des anderendaegs, vonden wy de Goutdraettrekker wat dommelig van herssenen, met een koorts: doch zonder dat hy gebraekt: maer die nacht veel gedronken had en veel zugtens te bedde leggen: na de

Empl. Defensivum.

Suppositorum.

Hiera Picra.

de wonde wiert gezien, die ons vertoonde een stuk beens van beide de tafelen, en tot het *harde Moedervlies* gezonken, daer uit te nemen, 't geen zeer ligt met de *Beenhever* wiert uitgewrogt. *Dura Mater.* *Elevatorium.*

Het vlies en was zoo haest niet van de gezonke last ontlast, of het wierp al kloppende een hoop gesiepert bloet ten wonde uit. De gewonelyke verbanden, die men in doorgeboorde bekkeneelen pleegt, wiert 'er dagelyks aen gepleegt, 't geen de lyër in korte dagen uit het bed, en zonder eenige deerenisse, op de straet bracht.

Ten vyfden kan het *hersenbekken*, hoe wel het zelden geschiet, bekomen

Een *Verwelfselbreuk*, welke is een verdeeling van het bekkeneel, waer in de verhevene kanten haer omwelffen of krommen; en als *Galenus* wil, na de benedenste deelen zakken; makende alzoo zonder geenzints te breken, bogen ofte verwelfsels, die de vliezen door haer bogten drukken. *Cameratio.*

Deze breuk hebben wy eenmael, onzes tyds aen een Jongen van 14 jaren gezien, die van de steigering, opgerecht in het maken van het Nieuwe Stadhuis, door twee hooge verdiepingen, tot om laeg schoot: waer door hy niet alleen de pan van het hoofd, aen de linker zyde met deze breuk: maer ook beide zyn armen, even

boven

boven de hant, in de *Armringsbanden*, met uitstekinge van de *Pypen*, zeer deerlyk quam te breken: welke pypen, wat wy rekten en trekten op den ander (ligtelyk dat de spieren sterker na haer beginselen getrokken wierden) wy niet en kosten herstellen. Derhalven, om niet te vergeefs, 't geen pynlyk scheen, te bearbeiden, ook dat de Jongen in een gestadig braken, koorts, oor en neusbloeding, en zonder spraek en verstand lag, zoo lieten wy de lyër stilletjes rusten: waer op hy korts daer aen, in de voornagt, by het afleggen van zyn deerlyk en elendig leven zig in de eeuwige rust begaf.

De breuk, die wy zeiden van het rustende lyërtje een verwelfzelbreuk te zyn, maekt ons en andere onrustig, en dat bezonderlyk, om de omschryving, die men zeit, datse in diepe bogten na de innerlyke delen toe bestaet, en een verdrukkinge verwekken: 't is waer, wy zagen, in ons overleden lyërtje, een bogt of twee in het *wandebeen* op, maer meest nederwaerts buigen, 't geen in der daet, ons oordeels, geen naem van verwelfzels mach voeren: wyl bogen en verwelfzels uit de voet na hoogen ryzen en niet na beneden diepen. Doch, dewyl de Ouden belieft hebben, deze breuk alzoo te noemen, wy zullense haer laten behouden, mits, datse ons toelaten

ten dezelve averechtsche verwulffelen te noemen.

De laetste *Panwonden*, die *Paulus* noch byvoegt, voegt hy de jonge kinderen toe, hoewel wy ze in oude en in bejaerde lyërs hebben gezien, die hy aldus beschryft:

Een *Kinkbreuk*, heeft ten alderminste geen deeling in het bekkeneel; die ook met regt geen breuk genoemt mag werden. *Col'isio.*

Sommige noemen dit toeval, byzonderlyk in jonge kinderen, een *Blutzing*, gelyk *Hippocrates* leert, dieze de kinderen en vrouwen, om datse leenige en dunne herssenschalen hebben, toevoegen. *Contusio.* *De Vuln. capitis.*

Deze ontfangende schaden, beloopen even de wyze, als de kopere, tinne, en loode kannen haer kinken, blutsen en putten ontfangen.

Wy hebben aengemerkt, dat deze quetsing (hoewelze geen naem van wonde kan velen) niet te min geen kleine ongeval verwekten.

In het jaer 1656, den 16 van *Oegstmaent* zyn wy, uit last van de *Ed. Heeren van het Gerechte*, op het hofje, gelegen op de Rozegragt, by een *Aeltje Willems Dochter* gezonden, die wy met een groote wonde, even bove de rand van 't linker slaepspier, en met een groote *Kinkbreuk* in de pan vernamen. *Augustus.*

Dit vrouwmensch deê acht dagen lang;

niet anders als waken en braken, doch met weinig koorts: maer de negenste dag vervielze in een doffe slaep, en om de rechter zyde, in een trekking der zenuwen.

De *Kink*, die wy oordeelden datse beide de tafelen door *kinkt* hadde, wiert van ons met het drievoetige *Heftuig*, voor deze by de vermaerde Arts *Scheel Hans* zeer net, en nu laest by *Johannes Schultetus* op zyn aldernetste afgemaelt, zoetjens en zagjens opgevyzelt: 't geen zoo haest in het werk niet en was gestelt, of de slaep en beroertheit deisden tot een volkomen heeling van haer wanhopende gezontheit.

Triploides. *Tabul. 3. Fig. 3.*

Het gebeurt wel, dat'er eenige *kinken* en kleine inbuiginge, byzonderlyk in kinderen, door vallen, slaen en stooten, zonder huidwonde in 't bekkeneel werden ingedrukt: welke zoo der geen scheuren noch spleten by en zyn, of werden vernomen, evenwel, behoudens de *kink*, de lyër verder ongemakken koomt te heelen.

Dit hebben wy waergenomen in verscheide kinderen: onder alle in het zoontje van *Abel ter Laen*, die van een andere Jonge met een loonse kolf in het voorhoofdsbeen, tot een inbuiging (die het zoontje van *ter Laen*, zyn leven lang zonder eenige kommer droeg) wiert geslagen en gekinkt.

Paulus scheit van de gescheidene Hoofdscheel-

scheelbreuken zoo voort niet af, of hy knoopt'er een aen, die hy noemt, en ook te zyn

Een *Hairscheur*, welke, nademael niet gevoelt noch vermerkt kan worden, dikmael verschuilt en onbekent blyft; derhalven geen vaste teeken gevende, de doot aenvoert. *Capillatio.*

Deze *Hairscheur*, hebben wy eens vermerkt in een gestorven doodekop van een stoeyert, die met een ander had gestoeit: wiens hoofd van zyn medemakker op en neder tegens een steene vloer aen wiert geduwt: waer door hy in het eerste, een loome en bedwelmde pyn, in het binnenste van zyn regter zyde des hoofds voelde, en een poos daer na niet anders doende, als gestadig bloed uit zyn rechter neusgat te snuiten, en over een onverdragelyke pyn te klagen: waer op de stoeyert de twaelfste dag in een diepe slaep, zonder koorts verviel, en korts is komen te ontslapen.

Wy hebben in de tegenwoordigheit van de Geneesmeester *Samuël Koster*, in de Heelkonst een wel afgeregt man, het bekkeneel van deze overleden Stoeyert, na het ontblooten van de houdende deelen, net en beknopt afgezaegt: in wiens gront, omtrent het gat van de gehoorzenuw, des rechter zyds, wy een fyne, dunne *hairspleet*, schietende onder het *Steenbeen* na

het *Voetbeen* toe, met een weinig geschift bloed en stinkende vochtigheit vernamen.

Op de vliezen van de herssenen, ja in de herssenen zelfs, als alleen op die plaets bove aengeroert, wierd geen bloed bespeurt: het welke tusschen de herssenschael, en het *harde moedervlies*, waer heen de spleet schoot, was gezypert, dat mogelyk de *Dierelyke Geesten* onsteken, verwurgt en de dood veroorsaekt heeft.

Spiritus Animales.

Wy begeven ons uit het negentigste hoofdstuk, van het seste boek van *Paulus* van zyn beschrevene *Hoofdbreuken*, en treden tot een *Bekkeneelsbreuk*, die *Hippocrates*, *Celsus*, en meer andere, nergens na de minste: maer de uitstekenste en gevaerlykste hebben gerekent, ter oorzake schoon men ze voor het oog, en de hant (boven alle de breuken die onzienlyk en evenwel geneeslyk gevonden zyn) in de magt hebben: daer ze evenwel maekt dat 'er de Heelmeester, zonder iets te konnen uitrechten, menigmael van het werk doet afstaen.

Deze breuk word van *Hippocrates* benaemt

Een *Schotsbreuk*, is wanneer men dat'er door een overkragtige werking, 't zy door een slag ofte val, een hagje beens van het vaste bekkeneel afgebroken en onder het

voor-

voornoemde bekkeneel (gelyk als een ſchots ys onder het ander ſchiet) geſchoten en gedoken is.

Dat de oudheit in deze breuk zeer bekommert is geweeſt, konnen de konſtelinge uit *Hippocrates*, die daer in zeer behendig de konſt heeft getoont, niet te vergeefs: maer wel degelyk afmeten: want het is gebeurt, en ons is 't voorgekomen, dat het onder geſchoven ſtuk beens, dikmael zoo diep, van der hant, en pynlyk op het harde *moedervlies* geſchoven en te drukken lag; dat men gedrongen wierd de pan, meer als eenmael te boren, ſtukken af te beitelen, en andere hantgrepen uit te rechten, om het *Schotsbeen* voor den dag te brengen: het welke de behendigheit zoo fyn niet eiſſchen koſt, of de lyër ſchoot'er zyn leven, en de Heelmeeſter zyn naerſtige bezorging, overtollig werk, en aengewende moeite daer in.

Lib. de vul. Capitis.

De moeilykheit en gevaerlykheit van deze *Schotsbreuk* en kan ons oordeels niet beters afgegoten werden, als de Burgermeeſter *Nicolaes Tulp*, die voor eeuwigdurende afgiet: wanneer die Heer zeit; *Gelyk als het Bekkeneel boven alles uitſtekende is; alzoo ſteekt uit boven alle zyn panbreuken, die breuk die* Hippocrates ἔσφλασις *noemt, en met een ook is de heelinge zwaer te bevorderen*: waer van de voornoemde Bur-

Obſ. Medic. Lib. 1 Cap. 1.

germeester een stael geeft: en wy'er een aen de konstgenoten zullen beschaffen.

Jacob Cornelisz̄oon, een Amsterdammer, varende ten dienst van 't Lant, onder het bewind van de *Ed. Mog. Zeeraden*, voor *Bottelier*, op 't Schip *oud Amsterdam*, worde onder het krakkeelen van de *Botteliers Maet*, met een einde houts, op het zakkende gedeelte van het regter *Wandebeen*, even boven de rant van de *Slaepspier*, wakker afgeteistert. Acht dagen daer na, na dat de lyër, door die slag een wonde hadde bekomen, en van de Heelmeester *Daniël van Swieten*, zoo lang was bezorgt geweest, zyn wy nevens de Heelmeester *Joris van Loon*, by de gequetste gekomen: vonden de lyër door de polsslag zonder koorts, door zyn woorden by een redelyk verstant te zyn: maer in zyn wonde een groot *stuk beens* geschoven onder de pan leggen: in welke pan wy noch een spleet, duikende onder het *Steenbeen*, vernamen.

Admiraliteit.

Os Bregmatis.

Musculus Temporalis.

Os Petrosum

De lyër zynde een rukeloos en hartvochtig mensch, die, wat zwarigheit en bekommernisse wy in zyn quetsuur maekten, zyn gevaerlyke quetsuur gants niet en achtte: maer zogt, op zyn *Jan Hagels*, zyn zwarigheit en gevaer, met Gods lasterlyke woorden (niet eens geprangt noch denkende, te konnen sterven) in de wint te slaen: echter wy zaten niet stil, om 't geen

de

de konſt, zyn panbreuk, en wonde eiſte, te voltrekken: derhalven, om de leeringe van *Hippocrates* te betragten, die daer wil, eer koorts en andere toevallen de lyër overvallen, het bekkeneel met den eerſten te doorboren; om zoo gemakkelyker, 't geen de lyër en Heelmeeſter te nut mogt zyn, het been te ligten en voor den dag te halen.

Lib. De vuln. Capitis.

Daer op, zoo is den tienden dag zyn lydens om het ondergeſchoven been, dat zeer ver, diep, en klemmende onder het bekkeneel zat, te redden; en 't verdeilde bloet ſchot en lugt te beſchaffen, de pan van ons op navolgende wyze doorboort: na dat wy de lyër een driehoekige ſneê, daegs te voren hadden aengebracht, daer van de onderſte ſneê (tegens het gevoelen van *Veſalius*, *Fallopius* en andere ontleders, die de geheelen *Slaapſpier* in zyn omtrek onaenrakelyk gebieden te houden) in de rand van de voorhaelde *ſpier* geſchieden. Dit dede wy te liever ('t geen een konſteling wel op mach merken) om te betoonen, dat nooit eenig ongemak, door de randſnyding ons was voorgekomen.

Na de panbooring, is 's anderendaegs getracht het ondergeſchoven *Schotsbeen*, op het zachtſte met het gewoonelyke *Hefttuig* te heffen: maer een onverwagte hevige bloetvlieting, deê ons de moed, en

met een het werktuig uit de hant vallen: niet te min na het ſtempen van het bloet, *Fungus.* dat enkelyk met *Boviſt*, en met geen poeijers wiert geſtemt, zyn de overige ſcherpe kanten van het gebeente, om noch ruimer baen voor het ondergeſchote *Schotsbeen* te geven, daegs daer aen weg gedrilt.

Den dertienden dag, onderſtonden wy, het *Schotsbeen* wederom te heften, en onder de pan van daen te ligten: doch hoe zoet en zacht de *Schots* gehandelt wierd, zoo overwelden ons het bloet met zulk een driftige loop, dat wy meende dat de doot aenſtonds de lyër zoude hebben beloopen: dies wy het tornen, en met een het *Schotsbeen* onder de pan lieten blyven; raetplegende met den andere voor beſt de wonde aen een goede dragt, wyl'er geen koorts of eenig toeval was, te bevorderen, met afwächtinge wat God en de natuur ten beſten van de lyër zoude komen beſchaffen.

Tot de achtentwintigſte dag, hebben de hulpmiddelen (die anders niet en waren, als honig van rozen met brandewyn vermengt op het vlies en in de panbreuk *Empl. Betonica.* gedaen, waer over de *hoofdpleiſter* geleit wiert) een goede voortgang genomen: hoe wel die tot een waenheelinge gedyden: na welke dagen de *Bottelier* niet te min in brakingen, milde ſtoelgangen, hevige koortzen, en in ſterke trekkinge van zenuwen ver-

verviel: waer op men de kanten van de *ſwoortwonde*, het harde *moedervlies* en de overtollige goede *etter*, in 't korte zag wyken, 't geen de ziel al ſluimerende uit het lighaem wyken deê.

Alle de, tot nog toe bekende bekkeneels breuken, wonden en barſten afgehandelt hebbende, is noch overig een *ſchuilloopende ſpleet*: wiens derenis of plaetſe meer te giſſen, als aen te treffen is: waer over de onvergelykelyke Man *Hippocrates*, de ongelukkige, die in zulk een ongeluk vervallen, met de navolgende woorden beklaegt: *waerlyk, zy zyn wel ongelukkig tot welkers verborgen ziekten, noch het oog, noch het ſcherpe verſtant kan bereiken*. *De vuln. Capitis.*

Deze niet kennelyke, noch zienelyke quael werd van de konſtoeffenaers genaemt een *tegenzydze Scheur*, is een barſt, die door vallen, ſlaen of ſtooten, in het overzydze deel van het bekkeneel geſchiet, even op die wyze, als men een aerde pot, of kan aen de eene zyde beukt, dat dan de geklopte zyde niet: maer de tegenzyde van den andere barſt. *Infortunium.*

Geen ſchryver, die eenigzints het breukwerk van het herſſenvat verhandelt en afgewerkt heeft, die zal ongetwyffelt deze *tegenzydze Scheur* bekent zynde, wel gevat en aen de konſtoeffenaers, datſe dagelyks gebeuren, geloof gegeven hebben, 't geen met

waerheit, door de bove voornoemde Heer Burgermeester *Tulp*, is bevonden en aengemerkt; hoewel *Paulus* in het verhaelde hooftstuk daer tegens ernstelyk kampt, schryvende, *datse haer zelve bedriegen, die daer meenen, dat het bekkeneel aen de eene zyde geslagen zynde, het overzydze deel, als een glaze vat kan komen te splyten.*

Obs. Medic. Cap. 2.

Zyn reden van onmogelykheit zyn; *om dat het bekkeneel verscheide naden heeft, 't geen het barsten beletten kan.*

Edog wat zullen wy hier tegens invoeren? wyl de ervarentheit ons genoegsaem heeft voldaen: wy wenschen dat'er haest zoo veel hulpmiddelen aen de ongelukkige, wiens hooftschalen tegen zyds komen te breken, mogten voordeelig aengeleit werden; als wy reden en stof hebben om de *Paulisten* van deze dwalinge te bekeeren.

Wyl dan, de schaersheit der hulpmiddelen veel minder de zekere en wisse plaets, tot nog toe zig niet openbaren, zoo zullen wy; evenwel deze ongelukkige overzydze barsting, die ons meermael is overgekomen, met een staeltje tot opmerking bekrachtigen.

Fredrik Hermanszoon, Schoenmakersgezel, hebbende eenig draeggelt, met zyn mededragers verteert, is des middernagts, dronken en morrende langs de *Kalverstraet* na zyn slaepstê gegaen; komende by de ratel-

telwagt, die hy al knorrende en morrende vraegde, hoe laet dat 't was? de ratelwagt; waer onder veel verdrietſame Mannen vermengt zyn, heeft hem een onheus woord of twee toe geſnauwt; waer op de dronke Schoenmaker niet wilde toe geven: eindelyk onder het grauwen en ſnauwen aen het vechten geraekt zynde, zoo ontfing de Schoenmaker, van een van de nagtwakers een gons, door een halve piek, even boven het oir, op het *wandebeen*, aen zyn rechter zyde des hoofds; het welke de Schoenmaker ſuisbollende ter aerde deê ſtorten: waer na hy noit meer en ſprak: maer voorts in een diepe ſlaep, en in een overzydze beroerte viel: 't geen tot een groote beroerteniſſe, van zyn vrienden en ratelwagt zoo trefte, dat de lyër, binnen de tyd van twaelf uuren uit de eerſte in de tweede lange ſlaep geraekte.

Het hooft, is ons door laſt van het *Ed: Gerechte* te openen belaſt: het welke in de pynkamer dezer Stede, en in tegenwoordigheit van eenige *Heeren Schepenen* geſchiede.

De plaetſe, namentlyk de regter zyde, van het hooft, daer de bons was op aen gekomen, ſcheen even geplettert, en het *pannevlies* met eenig bloet overſpreit te zyn: *Pericranium.* waer onder wy geen ſpleet, ſcheur, noch breuk in het bekkeneel, veel minder onder

der het zelve, op het *harde moedervlies*, noch in de herssenen, eenig bloet vernamen: maer in het tegendeel, te weten aen de linker zyde, daer wierd van ons in de pan zelfs, en dat in het zakken van het *wandebeen*, schietende na het gehoorbeen, twee dunne fyne spleten, nevens een groot deel uitgegust bloet, leggende op het harde en tusschen het fyne *moedervlies* bespeurt, 't geen ongetwyffelt de lyër de lange slaep heeft aengevoert.

II. HOOFTSTUK.

Abscessus.

Een (Ettergezwel) *door een Bekkenеelswonde, in de bult van de lever gevonden.*

HEt getal der hairen van het hooft, krimpt voor het getal der gebreken en toevallen; welke het hooft, zoo inwendig als uitwendig lyd, en aen andere deelen zent.

Onder de ongemakken, die 't hooft beknellen, is de wonde (die men benaemt zagt te zyn) die nergens na op 't minste, wegens hare gevaerlykheit te versmaden is.

De rampen, die by koppels aendringen, zyn veelderlei, als blintheit, dootheit, sprakeloosheit, uitzinnigheit, dolheit, zotheit, lammigheit, geraektheit, vallende

de ſiekten, trekking van zenuwen, zweringe in de innerlyke deelen, en hondert gebreken meer.

Dat'er een *Ettergezwel* op een verwonde bekkeneel inwendig is gevolgt, daer van hebben wy een ſtael in het *Gaſthuis* bekomen, die ons zeer wonderbaerlyk, en andere vreemt verſcheen: doch om dat het zoo zelden gebeurt, zoo hebben wy niet willen ſtil zitten, om daer van de oorzaken te behelzen, aen eenige *Geneesheeren* deze vraeg voor te ſtellen.

Nademael op een herſſen- en bekkeneelswonde, een verzwering meermaels in de lever volgt, door wat wegen den etter van de herſſenen aen de lever word gebracht?

Met deze vraeg verzelde een klein briefje aen de naemruchtige *Paulus Barbette*, wyle aenzienelyke Geneesmeeſter van deze ſtad, met dezen inhoud:

Vermaerde Man,

HOe wy dieper in de Heelkonſt treden, hoe verder wy ons inwikkelen om in haer onbekende groeven te blyven ſteken en te verſmoren.

Hier ſtaen wy verzet. Het Compas is van de pen gewipt, en weten niet, hoe wy uit deze

mael-

maelſtroom zullen gereddet worden en geraken, nu wy bevinden de zinnelyke ervarentheit van de Koninglyke Heelmeeſters Ambroſ.
Lib. 10. Cap. 12. Paræus *en* Petrus Pigræus *waerachtig te zyn, namentlyk dat'er* Ettergezwellen *op*
Lib. 4. Cap. 8. Bekkeneels wonden, *in het diepſte der ingewanden, als* lever, maeg, darmſcheit *gevolgt en ontdekt zyn: waer van wy ook een ſtael, in het vermaerde Verbanthuys dezer Stede, aen een* Otto Reinerszoon *uit* Oldenburgslant, *bekomen hebben. Deze* Otto
Juny. *ontfing in* Wiedemaent, *door zyn medemakker, met een yzere ſpâ,* drie wonden *in zyn* hooft: *waer van de gevaerlykſte het* achter-
Sutura lambdoides. hooft, *even onder de* Winkelnaet, *met* Panbreuk *beknelden, die wy beſpeurden datſe met* onderſchuiving van het een Been *onder het ander geſchoven, van* Hippocrates ἴσφλασις *benaemt, geſchiet was; om welke* moot beens,
Trepaen. *en die voor den dag te halen, wy de* Boor *hebben geſtelt, waer door het been makkelyker gelicht en weggenomen wierd: de lyër is tot den* 20 *dezer zonder eenige koorts, kramp, verſlappinge van zenuwen, diepen ſlaep, wakinge, brakinge, ja zonder eenige teekenen van een gebroken bekkeneel, gebleven: maer weinig dagen voor zyn overlyden, klaegde de lyër groote pyn in zyn rechter zyde omtrent de* lever, *en in zyn* buik, *omtrent de* maeg, *te hebben.*

Onder dit klagen verminderde de Etter van de wonde, *die zeer milt was, de lippen van de wonde,*

wonde, als ook de gront namen in droogte dapper aen: waer op de koorts, verzelt met raeskallen, wakkende, en maekte op den 28 *een einde van zyn katyvig leven.*

De zelve dag, hebben wy door laſt van de E: E: Gerechte, *ten overſtaen van de zelve, en in tegenwoordigheit van de Geneesmeeſters als* Samuël Koſter *en* Hend: Lons, *het hooft geopent, waer in men de breuk bevont, luit het* verkunt ſchrift, *in ons* verſlagboek *opgeteikent, 't geen wy UE. als het UE. believen zal, zullen voorlezen: maer zyn* buik *(daer het op aen komt, wyl hy'er machtig had over geklaegt) open geſneden hebbende, begaven wy ons tot de* lever, *in wiens bult, tot verwondering van de* E: E: Heeren van de Gerechte *en* Omſtanders, *wy een* Ettergezwel *(die de maet van een half pint* etter *behelsde) vonden: het gene ongetwyffelt uit het* hooft *aldaer is gevoert: maer door welke weg,* geleerde Man, *dit geſchiet is, is ons noch onbekent? derhalven wilt UE. geleerde pen eens te werk ſtellen en leeren ons de weg, op dat wy niet alleen in kenniſſe meer mogen toenemen: maer zoo het doenlyk en voordeelig is, zulke wegen tot behouw van de lyer af te ſnyden, het welke gedyen zal tot lof van de Konſt van UE. naem, en behouw van UE. even menſch. Vaer wel goede Heer, het antwoort verwachten wy eerdaegs.* *Raport.*

Op deze letteren verſcheen ons een brief,

brief, zynde van de navolgende inhout.

Vermaerde Heelmeester.

DE groote alvolmaekte Koning *en slagt geen grooten* onvolmaekten Alexander; *deze vreest, indien geen nieuwe weerelt komt, dat niet meer voor hem zal te winnen zyn; d'andere* groote Heer *geeft in d'oude, dagelyks nieuwe stoffe, op dat de hoop van een vrome en arbeitsamen yver vast en zeker zy, dat dagelyks wat nieuws, ja beter nieuws als ooit voor dezen kan gevonden worden. Wy hebben het een tyd lang herwaerts overvloedig, en meest in alle de deelen van onze Konst gezien, en zonder ondankbaerheit en konnen wy niet zeggen, dat zy niet tegenwoordig in een vry hooger top gerezen is, als zy voor vele hondert jaren was. Het zal mede, hoop ik, blyken in dit kleine staeltje, alzoo ik niet en meene, dat d'antwoort, op de voorgestelde vraeg, uit d'oude gronden grondig kan gegeven worden. Ik begeve my dan op een* woeste zee, *en weet wel dat ik zonder onweer niet zal overkomen: maer de* Meester Stierman van de golven, *zal my, hoop ik, in een goede haven brengen. De konst en weetgierige vraeg is deze.*

Nademael op een Herssenwonde een verzwering meermaels in de lever volgt, door wat wegen den etter van de Herssenen aen de lever word gebracht?

De

De medelydentheit, die het geheel met al zyn deelen heeft is groot en zeer verſcheiden, wegens de veelvoudige geeſten, aderen, zenuwen, &c. *die het gantſche lighaem doorloopende ſtraks de tyding van het minſt ontſtelde lid aen de* herſſenen, *ja aen de geheele kleine werelt brengen: wy moeten evenwel door reden en ervarentheit bekennen, dat de drie holligheden een veel nauwer verbinteniſſe met elkanderen hebben, als wel met de uiterlyke leden; het aenzien en getuigeniſſe der* Geleerden *zal het zelfde zeer beveſtigen: leeſt maer wat onze groote voorganger daer van ſchryft, een man die ik in myn konſt vry meerder acht, als voor dezen de* Franſe Poeët, *zyn ouden landsman, in zyn eigen konſt met dit klein gedigje dede.*

Bartaſ. 2. jour de la 2 ſemaine.

Marot que je revere ainſi qu'un Coliſée
Noircy, briſé, mouſſu; une medaille uſée,
Un eſcorné tombeau, non tant pour leur beauté,
Que pour le Saint reſpect de leur antiquité.

Dat is:

Marot, dien ik in waerde houwe
Als oude Vorſtlyke gebouwe,
Of Helden Graven door de tyt,
Verminkt en van haer pragt ontwyt,
Of penningen ſchier uitgeſleten,
En van de ſchimmel opgegeten.

Zoo zeer niet om haer schoonte, als om
Het heilig aensien van haer hoogen ouderdom.

Onze Konstenaer is geensints noch vervallen of versleten: maer staet in alle zyn leden, naer zoo veel hondert jaren, noch even krachtig, in de herssenen der wyzen uitgedrukt, en gelukkig de gene die haer tyt met hem en zyn uitdruksel wel verslyten of versleten hebben: hier hebt gy dan Konstyveraer, *verscheiden van zyn woorden, die de medelydentheit der holligheden zonnenklaer aenwyzen.*

Lib. 2. cap. 1. *Hippocrates zeit*: zeer groote hooftpyn met een scherpe koortse, of eenig ander quaedaerdig teeken verzelt, is doodelyk: maer in geval, al ander quaet teeken daer niet by zynde, de pyn langer als twintig dagen duert, zoo is 't een teeken dat'er bloet of etter uit de neus zal komen, of van een ettergezwel in de benedenste deelen des lighaems.

Libro de Aëre aquis & locis. De aderlating achter de ooren (by ons zoo ongewoon als onbekent) *veroorzaekt onvruchtbaren*: maekt de mannen onbequaem tot de voortteling.

Libr. 6. Aphorism. 50. Op de quetsinge der herssenen volgt noodzakelyk een galbraking en de koorts.

Galenus Erasistratus, Macrobius *en andere, wegens haer uitmuntende naerstigheit en oordeel nu en dan te weinig, wegens haer*

mensch-

menſchlykheit in miſlagen van ſommige te veel geprezen, beveſtigen in dezen niet alleen het gevoelen van haer voorzaet: maer geven ook verſcheide reden, die zy meeſt in de zenuwen, inzonderheit van het zeſte paer zoeken, die haer overvloedig in de borſt *en* buik: *maer voornamentlyk in de krop des maegs vertoonen.*

Ten hadde my niet qualyk behaegt, indien zy de herſſenvliezen *daer by hadden gelieven te voegen, nademael zy de* borſt *en* buik *van binnen ongeſcheiden overal bekleden, en van haer onderlinge mededogentheit wel een der grootſte reden zyn, gelyk het in het* ſniezen, hoeſten, braken, *&c. gemakkelyk is te zien.*

Hier ſchynt de weg by na gevonden, immers wel gebaent te zyn; ende noch zoude hy zich ſchoonder op doen, indien ik met Gliſſonius *wilde vaſt ſtellen dat de zenuwen het voetſel aen de zadelyke deelen leveren: het oude zeſte, dat is het dolende paer, zoude my den* herſſenetter *zeer gevoeglyk aen de* lever *konnen brengen; maer ik vreeze, dat wy by doordringende verſtanden zouden geacht worden noch al verre te dolen. Wy dienen dan een nader ſpoor te zoeken.*

Ten eerſten, acht ik zeker te zyn, dat op een herſſenwonde *een verzwering in de* lever *volgt: de getuigenis van een groot getal vermaerde* Genees- en Heelmeeſter, *en*

zonder Ballonius, Paræus, Pigræus *&c. bevestigen UE. onlangs wel genomen ondervindinge zoo krachtig, dat men geensints van de waerheit der zelve kan of behoort te twyffelen.*

Ten anderen meen ik, misschien tegens u gevoelen, dat d'een en de zelfde etter *in geslacht en getal (numero & specie) geensins van de* herssenen *aen de* lever *word gevoert: maer dat de zelfde verzwering uit een andere oorzaek en reden komt, die wy aenstonts zullen geven.*

Ten derden ben ik weinig verlegen om te weten, waerom de Oude zoo verlegen zyn geweest, om de reden van deze dubbelde ziekte te onderzoeken, die ook geen van alle oit heeft durven geven: want zonder den omloop des bloets (die men zoo belaggelyk als te vergeefs uit de diepe put van de nimmer genoeg doorsnuffelde Hippocrates *wil halen) meen ik niet dat met een beminnaer der waerheit hier in zal voldoen.*

Dit is dan myn mening en myn antwoort op u konstige voorgestelde vraeg.

De herssenen, *het zy haer vliezen maer alleen, het zy haer zelfstandigheit mede is geraekt, storten uit de* gewonde slagaderen *nu meer dan minder bloet, het welke van zyn natuurlyke warmte en geesten ontbloot allenskens moet verrotten, en alzoo tot* etter *worden: hier by komt, dat het voetselbloet omtrent de wonde zyn be-*

laer-

hoorlyke verandering niet krygende, mede etterachtig wort, en zoo vergroot de verzweringe van tyt tot tyt, ten zy de konſt en de natuur de zelve komt te ſtutten: ondertuſſchen loopt het bloet gedurig om, het welke niet alleenig in het herte, *maer ook in alle andere voorname deelen natuurlyker wyze wat verandering moet krygen, zoo word het dan van uur tot uur onzuiverder in de ontſtelde* herſſenen, *van waer het door de* ſlaeps ſlagäderen *in de ſleuven van het dikke* harſſenvlies, *van deze in de* kropäderen, *van de* kropäderen *in de* holäder, *en als dan gemakkelyk door het* herte *aen de* lever, *alwaer volgens de ampt van dit edel deel herkookt, en van de* gal *en andere onzuiverheden moet geſcheiden worden; wat wonder is het dan, dat het bloet geſtadig, zoo onzuiver aen de* lever *komende, aldaer een verzwering komt te veroorzaken?*

Deze weg, dunkt my, is zoo open en zoo klaer, dat ik hoopen derf dat UE. dezelve met my in zal gaen; maer gy zult my miſſchien alvorens vragen, nademael het bloet zoo wel het herte, longe, milt *ende* nieren *moet doorwandelen als de* lever; *waerom alleen de* lever *en geen der anderen genoemde deelen de verzweringe op een* herſſenwonde *onderworpen is? waer op ik deze antwoort geve. Het* herte *is wegens zyn ongemene vaſte zelfſtandigheit en natuurlyke ſtarke warmte, weinig ziekten onderworpen en dryft zyn vyant altoos krachtig weg: zoo*

doet ook de milt *wegens de veelvoudigheit van zyn* slagaderen, *in de welke het alle de andere deelen van het lighaem overtreft, en daerom ook zeer zelde in doode lighamen ontstelt bevonden word; de* longe *heeft wegens haer ruime vozigheit en groote vaten zoo haest geen noot; de* nieren *zetten in het water haer onzuiverheden gedurig af: maer met de* lever *is het gants anders gestelt. Zy krygt door de* Poortader *een bloet dat ongelyk meer dik en drabbig is als dat van de* Holäder, *gelyk het in zyn verf en wezen gemakkelyk door het oog kan onderscheiden worden: menigte van watervaten loopen door en van haer af, tot aen en in de klieren van de gyl, en die worden wegens haer tederheit en kleinte ligtelyk in haer loop gestut; zy is gedurig bezich om het bloet te zuiveren en herkoken; ondertusschen is zy met'er takken van het* Galdoosjen, Hol *en* Poortader *zoo vervult, dat het overige van haer lighaem niet veel meer als een geklontert bloet gelykt, dat wel wat vastigheit, maer zeer slappe vezelen heeft, en van het vleesagtig sterke wezen des* herts *en der* nieren *verre afgelegen is: zy heeft ook zoo weinig en zoo kleine* slagaderen, *dat is in gelykenisse van andere deelen, zoo weinig levende geesten, datze minder tegens haer vyanden weet te vechten, en daerom een goede moeder van veel quade ziekten is.*

Indien ik hier mede u groot oordeel niet en hebbe vernoegt: zoo hoop ik mondeling het

ove-

overige daer by te konnen voegen, en met een gelegentheit hebben om u te zeggen dat ik blyve,

Vermaerde Heelmeeſter

UE. zeer toegedane Vrient

PAULUS BARBETTE.

Wat dunkt u, bedreven Konſtelingen, zoo deze geleerde Brief niet magtig genoeg is om van een *Bekkeneelswonde*, de *etter gezwellen* in de verſcholen ingewanden op te doen: zoo en weten wy niet hoe ze aen de konſt zal werden geopenbaert: echter en konnen wy niet nalaten wat hier af de doorzoekende *Geneesmeeſter Nicolaes Sas*, beroemde arts tot *Rotterdam*, heeft geſchreven, eer men daer toe kome, zoo ontfangt eerſt een naekte ontdekking van de geſtalte der wonde voornoemt, die wy aen hem aldus ontleden.

Wel vermaerde en belezen Geneesheer.

W*Y komen onbekent met deze onze letteren zeer ontydig voor UE.* Agtb. tot Rotterdam *te markt, en dat met een en diergelyk munt, als UE. aen onze binne ſteedze* Geneesmeeſter Paulus Barbette *believen had te geven in zekere inleiding aen de naemrugtige* Geneesmeeſter Franciſcus Silvius, *nu* hoog voorlezer tot Leiden, *op welke een zoodanige voet*

wy onze kraem, *op vry inluiaing*, *van UE. overvloeyende* welwater *open zetten*, *en ons met UE. naesteby eigen woorden*, *aldus zoeken voor te doen*.

Alzoo wy ons door eigene en aengebore drift, van kinds been aen, tot de oeffening van de *heelkonst* begeven hadden: zoo hebben wy altyd een byzondere zucht, gedragen, tot de zoodanige, die wy ons inbeelden, dat aen zoo zwaer een werk eenige hulp toebragten: zulks heeft ons doen verlieven, nevens op anderen, ook op de *Heer Nicolaes Zas* aenzienlyke en achtbare Oeffenaer tot *Rotterdam*.

Op wiens kundige en wydruchtige geruis van zyn E. wonderbare *welwater*, wy een digtje uit een haestige pen gevloeit binnens monds aldus hebben te neuren.

Het water van het S A S van G E N T,
Noch al de watren daer omtrent,
En blusten niet het heet krakkeel,
Ontstaen uit klier *en* darmescheel;
Daer in vond B I L S *de Sluissenaer*,
De dauwtak *voor de* mellikäer,
Die hy door 't gantsche lighaem voert,
Dat 't brein verquikt en ook ontvoert,
En steek het Leidsche School aen brand;
De R Y N (*niet machtig aen zyn kant*
Dit vuur te lesschen) *staet verbaest*,

En

En roept brant! brant! ai met'er haeſt
Na SAS, *die aen de Maeskant leit.*
Dat hy zyn Waterwel *uitſpreit,*
En bluſt myn brant, en myn ontroerder,
Door 't watervat van BILS *dauvoerder.*

Wy oordeelden, beſcheiden oordeelaer, onze drift tot de Heelkonſt, *niet beter, dan door Uw' E. eigen woorden, en de kenniſſe van het* welwater *door ons onnoozel rympje, te uiten; doch eer wy met onze ongeleerde Brief, waer door wy iets van UE. geleerdheit zoeken af te troggelen, UE. aen boort klampen: zoo belooft ons een droppeltje uit UE. geleerde pen te laten genieten: waer mede UE. kunt bevredigen alle, die happig zyn om door UE.* waterwel *te bluſſen, deze navolgende vraeg, die wy aen andere Geneesmeeſters nevens UE. oploozen, te weten:*

Nademael op een herſſen- en bekkeneelswonde een verzwering meermaels in de lever volgt, door wat wegen de etter van de herſſenen aen de lever word gebracht?

UE. welgemaekte welwater, *ons onlangs in handen vervallende, bevont daer in een ſtreelende dauw, tot verzoeting van ons belade bekommernis, die wy over de verhaelde en opgeloosde vraeg hadden, niet anders denkende en veel andere met ons, dat de zelve door de*

groeven en buizen van 't welwater, moest afgehaspelt en weggenomen worden; evenwel verstandige Man! eer UE. de vraeg beantwoort, zoo zal 't noodig zyn, op dat UE. beter en veiliger de wegen te weten komt, het geval te kennen, waer uit de vraeg en bekommernisse gesproten is.

Weet, weetgierige Arts, dat wy in het
Junius. Gasthuis op den 12 van Wiedemaent, dezes loopende jaers, een Jongman, oud omtrent 20 jaren, zynde van bruin gallige aert, tusschen vet en rank, met drie wonden in het hooft hebbende gekregen: waer van hy de gevaerlykste
Occiput. in het hangen van het achterhooft, even on-
Satura lambdoides. der de winkelnaet, met een scheur en breuk, doorgaende op het harde moedervlies, gaende
Dura Mater. en staende droeg, in welke breuk een stuksken been van deze groote tusschen het bekkeneel en het voor neemde harde moedervlies gedoken en ge-
Lib. de vuln. capitis. schoven lag, makende de breuk die Hippocrates ἔσφλασις noemt.

Dit stukskens beens, wyl 't een pynlyke drukking aen het harde moedervlies, en geen ruime uitschot van het onder gelegen zwerende stof
Elevatoria. gaf, hebben wy met allerhande heftuigen getracht uit te nemen, 't geen niet als door de
Trepaen. Boor is bevordert.

De lyër is van de eerste uur af, dat hy ons was toegezonden, zonder koorts, dorst, waking, diepe slaep, braking (uitgenomen by eens

een ſpilworm *braekte) raeskallen, tot de* 20. *des zelfde maends, zonder eenige trekkinge van zenuwen geweeſt: maer van die tyd af begoſt den* etter, *die uit de wonde en onder de* Pan *uitvloeiden, door tuſſchenkomen van de koorts en groote pyn in de rechter zyde, zeer te minderen: welke koorts drie dagen, de raſernye een dag, voor zyn overlyden hard wakkerde, daer en tegen de zydewee zagt ſlauwde, waer op de lyër den* 28. *des loopende maends zyn lyden, en elendigheit met de tol des vleeſch betaelde, en ſchoot, uit dit erbarmlyk in een beter leven.*

Na ſlaking van de gevangen ziel uit deze aerdſche gevankenis: zoo hebben wy, ten overſtaen van het Edel. Geregte (*want hy was door zyn medemaet, die hier ter Stede op den* 3. *van* Hoimaend *om deze quetzinge, geregt is) zyn hooft en zyn buik geopent, UE.* Agtb. *mocht denken waerom de buik? wyl men verſtaet de wonden in het* Hooft *geſcholen te zyn? ontſchuldig ons* lydſame Heer, *dat wy het verhael, wat langer als't behoort uitrekken, voor het lichten van het* hoofdſcheil, *ſchoot ons in de zin, en dat op de klagten van de zydepyn, die de lyër geleden had; hoe* bekkeneels wonden, *ſomtyts zweringen in de* lever, maeg, darmſcheit *en in andere ingewanden hadden veroorzaekt, gelyk* Ballonius, Amb: Paræus *en* Pet. Pigræus *verhalen. Deze meermael gebeurlyke* toe-

Julius.

Lib. Morb. Epid. Lib. 10. *cap.* 12. *Lib.* 4. *cap.* 8.

toeval de E. E. Heeren van de Geregte *voorstaende, waren nieuwsgierig, met ons het zelve te bezien.*

Voor eerst, de pan *van 't hoofd afgezaegt hebbende, bevont men een klein beslag van etter, op het harde* moedervlies *ontstaen door de wonde, die hy op de kruin droeg, als een groote schelling verspreit leggen. Komende tot het* achterhoofdsbeen, *waer in de voornoemde scheur, het* geboorde kroongat, *en het uitgeligte beentje was; op die plaets, zeggen wy, wiert geen etter altoos: maer het harde* moedervlies *slap en waterig vernomen.*

Dura Mater.

Occiput.

Dalende tot het gat, *daer door het* graetmerg, *uit de* pan *nederdaelt: daer, en byzonderlyk op de bekleetselen, die het merg omhelzen; als ook op de* nekspieren, *die het* hooft *achter over wikken, wierde veel vochtigheden, een weinig geschift zynde, van ons bespeurt, over welke beschadigde plaets de lyër geen klachten een had gespaert.*

Foramen primum Ossis Occipitis. Medulla Spinalis.

Van het hooft *af, lieten wy ons mes, in de holte van he* buik, *tot aen de* lever *glyën; wiens bult,* vermaerde Man, *ons een* ettergeswel *als een kleine kaetsbal, met een half pont* etters *leverde.*

Hier eindigt onze waerneming, beleze Heer, *die wy wetens en willens zoo naekt hebben ontkleet, vertrouwende, dat UE. wysheit alreeds genoeg zal hebben afgepeilt,*

peilt, waer op de voorgeſtelde vraeg draien zal.

Ondertuſſchen loopen hier onder de aenzienlykſte Genees- *en* Heelmeeſters *verſcheide heen en wederloopende redenen: ſommige haer gevoelen uitende, dat de* etter *in de* lever, *by geval, in de* lever *door ziekten al daer was ontſproten; anderen, daer en tegen, zynde de meeſte hoop, zettende de voet by 't ſtuk, houden ſtaende, de* etter *van de* hoofdwonde *in de* lever, *door eenige onbekende wegen gezakt en gedreven te zyn: nemende het laetſte gevoelen voor waerachtig, 't geen verſterkt word, gelyk UE. zal hebben vermerkt, dat de* etter *in de wonde verminderde en t'elkens aenſtond, de zyde wee vermeerderde: zoo dunkt ons,* geleerde Man, *onder verbetering van de bovevermelde vraeg op zulk een ſlag van ondervinding paſt: vertrouwende, dat UE. beruchte* welwater, *de ſlobbrige en onbekende wegen, zoo zal beſpoelen, dat men glad, met de* etter *in de* lever *zullen konnen dalen, even als* Galenus *ſchryft, dat klinkklare* etter, *uit de* long, *door de* aderachtige ſlagader *in de linker* bus *van het* herte *ontfangen wezende, en van daer in de groote* hertader, *en uit de zelve wederom in de* uitmelkende aderen *der* nieren *en met een zoo door de* blaes *met* pis *uitgepiſt wert.*

Lib. 6. de loc. aff. 4
Arteria Venoſa.
Ventriculus.
Arteria Magna.
Venæ Emulgentes.

Wy lezen by Ambroſius Paræus, *dat en wan-*

Lib. 17. cap. 51.

wanneer de geschoote wonde, in de arm van de geheimschryver Sarset *weinig* etter *gaf, dat dan de stoel en watergang het overige, in meerder maet afwierp. De* Heer Burgermeester Nicolaes Tulp *vertelt, dat de* etter *van de* borst, *door de* navel *van een* Bruit *wist te sluipen: ook dat de* etter *van de* lever *door de mond en stoelgang zyn gang kent. Deze wegen,* aenzienlyke Man, *hoewel onbekent alzoo zynde; zoo oordeelen wy, nevens de veel verzogte* Geneesheer Guilielmus Piso, *niet mis getast te hebben, om van UE. op deze vraeg voldaen te werden, niet voorby stappende, dat de laetst genoemde* Heer, *die een aenvoerder van dit schryven is, een diergelyke geval, in* Brazil, *aen een pan gewonde gestorve Slaef vernomen en bewandelt heeft: dit doende, waer na wy met uitgerekte halzen wagten, zoo zullen oorzaken gezogt werden, om UE. weetgierigheit van eenige vreemde gevallen, die ons in onze oeffening mogt komen voorvallen, te verzadigen: 't geen UE. Agtbaerheit gebiedende eysschen mag van die, die altyt verknogt zal blyven, en zyn*

Obs. Medicar. Lib. 2. cap. 6.
Lib. 2. cap. 27.

U E. E. dienaer

JOB van MEEKEREN.

Ant-

Antwoord op de voorgaende Brief.

Doorsnuffelende Man en kundige Heelmeester.

I*K bedank u, voor uw gunstige oordeel t'mywaerts, voor uwen beleefde Brief en schrander rymwerk.*

Tot oploosinge van het voorgestelde vraegstuk antwoorde ik, even als een gans onder de zwanen, dat ik van gevoelen ben, dat de sweer *in u beschreven voorval, welke in de* bult des levers als eene kleine kaetsbal te voorschyn quam, en ten naesten by een halfpint witte en welgekookte etter uitleverde, *aldaer door pletteringe, ontsteltenisse, of andere quetsinge dies deels, ende door eene daer op volgende rottinge veroorzaekt is.*

Dit myn gevoelen bouwe ik op den ommetrek, buil, puil, buidel en de zak van dezen etter, *die zig als eene kleine kaetsbal, in de* bult des levers *op deê.*

De klagte van de zydepyn *verdedigt* Hippocrates *in zyn kortbondige spreuken, wanneer hy zeit, dat omtrent de* ettermakinge, *de pynen ende de koortsen meerder worden, dan na dat den* etter *gemaekt is.*

Dat 'er nochtans somwylen mede aposteunien *in de* lever *en in het* darmscheitsel *op de wonden des* bekkeneels *volgen, zulks wil ik gaerne,*

gaerne, alleen op de authoriteit van Petrus Pigræus *in zyn* 4. Boek *in het* 12. Hooftſtuk, *aennemen. Hy wil dat de* etterbuilen, *die in het darmſcheitzels op de* bekkeneels wonden *volgen, veroorzaekt werden door eene* ſimpatie *of medelydinge der deelen, welke medelydinge hy afleidet door de wederkeerende zenuwen van het ſeſte paer. Zulks nu, en kan in de* lever *geen plaetſe grypen, vermits de zenuwen daer niet te vinden en zyn, ik kan nochtans dies Mans leere ende gevoelen volkomen toeſtaen: alzoo ik het daer voor houde (yder gunne my hier in myne vryheit) dat even gelyk de zenuwen niet anders en zyn, dan uitgebreide ende verſpreide herſſenen, de vliezen ook (om zoo te zeggen) niet anders en zyn dan verſpreide en uitgerekte zenuwen; ende het medelyden der leden zoo wel door de vliezen, als door de zenuwen heen gaen.*

De al te nauwkeurige, ende de Mathematiſche *wegen leggen wel in onze herſſenen en in eigene bedenkingen, maer in de nature zelve niet.*

De natuur is kundig om den etter *dwers door de beenderen heen te doen dringen, gelyk* Hippocrates *van haer getuigt: Waerom en zal hy dat dan niet gemakkelyker door de* ſlagaderen, *of ook door de banden zelve, waer door de* lever *aen het geheele vaſt gemaekt is, konnen uitvoeren; want even gelyk*

als

als het lighaem tranſpirabel *doortochtig*, *ende doorwaſemende is*, *alzoo is het zelvige mede te ſamen vloeibaer*.

Ja, *volgens het gevoelen van* Galenus, *(zoo ik het wel onthouden hebbe) werd den* etter *zonder met het bloet vermengt te zyn*, *uit het gantſche lighaem door de* aderen *ende door de* ſlagäderen *vloeiende na de* nieren *en naer de* blaes *gelykelyken met de piſſe uitgedreven*, *gelyk gy my in uwe geſchreven hebt. Zulks*, *en het diergelyke geſchiet door eene natuurs eigenſchap*, *zynde by de* Chymiſten den Archeus, *de Smit*, *den Werkbaes ende den Geneesmeeſter der nature genoemt : dezen voert zyn werk uit*, *niet door reden*, *raet of beleit*, *maer alleenelyken door't vermogen van de afſcheidende ende van de uitwerpende* faculteit, *gelyk men in de ſcholen gewoon is te ſpreken ; daer toe onnavorſchbare wegen uitvindende*, *of nu de nature door de hulpe van het* welwater, *dat overal*, *namentlyken zoo wel binnen als buiten de vaten te vinden is*, *de ſlobberige en ontmoetende wegen zoo glat maekt*, *dat den etter daer door tot in de lever kan dalen? zulks heeft al mede zyn bedenkinge*.

Lib. de locis affect. 6. cap. 4.

Aengaende de weiachtige vochtigheit, *die gy ſchryft*, *dat veel gevonden wiert*, *op de* graet mergs bekleetſelen, *over welke beſchadigde plaetſe den lyër noit en hadde geklaegt*, *deze houde ik is 't onſchadelyk* welwater *geweeſt*, *zynde van de nature daer na toe geſtiert*, *om zich*

daer

daer door tegen alle vorder gewelt te redden.

Dus verre tot antwoord op UE. vraegstuk en voorgestelt voorval.

Onze groetenisse aen alle de Konstgenoten, doch namentlyk aen den faemrugtigen Heere, Heer Guilhelmus Piso, *wiens naerstigheit in het beschryven van de* Brasiliaensche vruchten *en* kruiden *ons ten hoogsten tot dankbaerheit verpligt, ende menigmael het bedenken ververst van de goede kennisse, die ik wel eer met zyne* achtbaerheit *binnen* Leiden, *noch Student zynde, gehouden hebbe.*

Ter loops: in *Erasmusstad*,

U E. E. dienstvaerdigen

N. ZAS.

III. HOOFTSTUK.

Noch van de zelfde Panbreuks-wonde.

WY vertrouwen, dat de konstlievers, door de antwoorden van de twee *vermaerde* en *geleerde Geneesmeesters*, gelyk als wy, bevredigt zullen zyn: maer, naderhant, dat, by onze tyd, deze *Etterbuil* van de *lever* op rees, is by eenige *Genees*-en *Heelmeesters* een morringe opgerezen; houdende niet alleen onze bevinding, maer de verscheide Schryvers haer gevoelen voor dwaesheit; drongen 't daer op aen, zoo men

al

al zweringen in 't diepſte der ingewanden vernam, datſe meer uit ziekten, en gebeurlykheden, als uit *Panwonden* ontſprongen.

Evenwel, na verloop van ſchryven en vryven, wegens het gevoelen van deze *zweer*, is ons naderhant een beginſel van een *leverzweer*, in onze oeffening van een *Hendrik Hendrikzoon* van *Osnaburg* voor oogen gekomen, die ons op de 7. van *Wiedemaent* (na dat hy van een moetwil, met een zware ſteen moetwillens aen het hooft gegooit, en met een *Pannebreuk*, inwyking, in het *Voorhooftsbeen*, gewondet was) om te bezorgen, ter hant beſtelt wiert. *Junius.* *Sunciput.*

Daer verliepen twaelf dagen, uitwyzende het *verkundſchrift*, *de E. E. Heeren van de Geregte* overgelevert, eer deze *Hendrik* het hagje liet glippen. *Rapport.*

Doch, konſtlievers, eer wy tot het afzagen van het *Bekkeneel* komen; zoo weet, dat hy deze lyër, even zulk een ſlag van klagen, over de rechter zyde, verminderring van *wontëtter*, en op 't gypen, koorts, met raeskallen vermengt, als by de andere lyër te vinden was.

De *Pan* dan afgeligt hebbende, bevont men een bederving met ſlymerig ſtof, zoo aen de regter zyde, op het *dunne moedervlies*, als op de linker zyde (door een davering der *herſſenen*, die de *hartäderen* deê barſten) ontrent de groeven leggen. *Pia Mater.* *Ventriculi.*

Wy namen onze keer (en dat op het kliemen en klagen, die de lyër in zyn leven, over de rechter zyde, had uitgestort; en op het oogen schynlyk verminderen des *wondedragts*) na de binnenste ingewanden des buiks, alwaer men op des *leversbult* een omtrek van een ontsteking, een halve palm groot, vernam, en ligtelyk, by aldien de lyër wat langer had gesokkelt, aldaer een *ettergezwel* zoude hebben veroorzaekt.

Zoo deze onze laetste waerneminge, die van de konst zyn, niet genoegsaem tot indruk van de waerheit kan voldoen, die leze eens *Pet. Marchettus*, die van zulk een

Obs. Med. Chirur. Syllog. Obs. 14. slag van *ettergezwellen* en *zweren* als volgt schryft:

Ten vyfde, heb ik, zeit de Ridder, zeer dikmaels aengemerkt, dat wanneer in deze wonde (sprekende van de bekkeneels wonden) *de hals begint zeer te doen, voornamentlyk achter en aen de zyde, dat dan de* etterige *stof neder zakt tot in de* holte *van de* borst *en* buik, *welke al-* *Pleura.* *lenkskens zoo de* longe *als het* borstvlies *(te weten eenige deelen der zelver) knaegt: waer uit veel bloedige way voortkomt en naderhant in de* buik *nederzygt, met een verzweringe van* lever *en* milt *daer in verscheide zweringe komen, deze doorgebroken zynde, gelyk uit de* long *en* borstvlies, *alzoo uit haer een* etterachtige *stof voor komt; schoon, dat van de onkundige in deze aenmerkingen geoordeelt wert, dat 'er in deze*

deelen

deelen zweringe ontstaen zyn, die de lyërs de doot veroorsaekten; en geensints de hooftwont: *zich niet kunnen inbeelden, dat uit het* hooft *overvloedige* etter, *na de benedenste ingewanden kan afdalen: gelyk ik in meerder deel aengemerkt heb, dat de middelste holte van* borst *en* buik *met* etter *vervult is geweest: welke aenmerkinge ik aen vele, zoo in de* Snyburg, *als in het* Gasthuis *van de* heilige Frans *aengewezen hebbe.* **Theat. Anat.**

IV. HOOFTSTUK.

't Bloet der neuze door 't linker oog gevloeit.

GEen dier, als de mensch alleen, zeit *Aristoteles*, is het bloeden der neuze onderworpen.

Het bloeden uit de neus doet dikmael de lyër, omstander en de heelmeester verbazen. De middelen die men by der hant nemen, om het bloet der neuze te stoppen, zyn dikmael (meest vergeefs) zoo veel als'er droppelen ter neus uitkomen. *Galenus* schryft dat *Heraclides Tarent.* het bloet der neuze stempte (na dat de klonters uit de neus was gehaelt) met een steekwiek gedoopt in gebroke *Lycium*, en zoo in de neus bracht.

De Hoogduitse Veltscheerders, als ze met haer *Carpersteenen*; noch met de mosch gegroeit op een dootshooft, noch met de

toebereide pad niet konnen uitrechten, zoo nemenze hare toevlucht (daer vanze zeggen vaſt te konnen op gaen) tot eenige verborgentheden der woorden, gelyk *Borell* beoogt 't zelve te konne doen; namentlyk alsſe ſtilletjens (want zoo het iemant hoort zoo zouw het touwetje aen ſtukken wezen) deze woorden mompelen.

Cen. 1. Obſ. 94.

Gelich Chriſtus ſtil bleeff ſtaen / im Jordaen.
Aber ſoo moeſt dien bloede ſtaen.

Andere houden 't voor een kunsje, wanneer zy een droppel vier of vyf bloets uit de neus laten druipen, in een doosje met gepoeyerde *Blaeuwe Vitriool*, 't geen zy vermengen en onder d'oxel van die arm ſmeren, ter zyde, daer 't bloet uit het neusgat komt, welke ſmeerſel zy voor een dierbaer geheim houden.

Vitriolum Cyp.

Deze en diergelyke malle kunsjens laten wy varen: doch laet ons des te min niet achterlaten te doen kennen, dat 't bloede der neuze, de oude en hedendaegſt Genees- en Heelmeeſters, veel ſpels heeft aengebracht.

Alle bloedinge der neuze, zooze matig geſchiet, zeit *Hildanus*, wylze de gezontheit voordeelig is, en moet niet haeſtig geſtelpt zyn: want zy verloſt de menſch van hooftpyn en andere zware ziekten; het gene

Part. 2. Obſ. 14.

gene hy ook met *Simon Klerk Goutſmit*, bekrachtigt. *Part. 3. Obſerv. 11.*

Wanneer de natuur, van een overgewonne ziekte de merkt wil zetten: zoo komt hy dikmael of met een loop, ſweet, piſſing of bloeding uit het een of andere deel; ja dikmael, met een neusbloeding (gelyk *Ambroſius Paræus* van de Heer *Fontein* verhaelt) voor den dag. *Lib. 22. cap. 28.*

De mening en is niet, ons in het ampt van de Geneesheeren in te wikken: maer het dient eigentlyk een leerling te doen opmerken, waer hy het regte hantvatſel zal aentaſten; dat is, zich te benaerſtigen, en te wapenen tegens een ongematigt, bruizende en ongetoomde opwellende neusbloeding.

Gelyk ons onlangs voorgekomen is in de vermaerde *Koopman Willem van Erpecom*, die zoo heftig aen welden ('t geen wy noit in onze oeffening hebben gezien, doch wel gehoort en gelezen, als by *Tom. Bart.* &c.) dat hem het bloet uit zyn *linker* oog, zoo ſterk vloeiden, dat men het zelfde naulyks afdroogde, of 't waer wederom vervult van bloet. *Thom. Barth. Centur. 1. Hiſtor. lib. 2. Item. Schenk. lib. 1. fol. 197.*

Hildanus * ſchynt van zulke ongehoorde opwellinge weinig gehoort of gelezen te hebben: wanneer hy zegt van de eerwaerde Heer *Johannes de l'Oſea*; *en 't geen te verwonderen was, bloedige tranen borſten der uit zyn oogen.* ** Part. 2. Secund. Obſ. 16.*

Van diergelyke onmanierlyke opwelling verhaelt de voornoemde *Hildanus*, van de eerwaerdigen, welgeleerde Heer *Jacobus Blaunerus* (zynde jong, kloek en ſtark van geſteltenis) deze navolgende woorden: *niet alleen liep hem het bloet met gewelt ter neuze uit: maer het zweete ook, door het gezonde en onbeſmette tantvlees benen: zoo dat hy niet alleen bloet uitſpoog: maer de klonters ontrent het tantvlees de tanden en onder de tong, met zyn vingeren genootzaekt was uit te halen.*

Part. 6. Obſ. 77.

Maer de Koopman voornoemt, is (na dat wy hem met goetvinden van zyn huis Geneesmeeſter, hadden gelaten, en na dat hy eenige verkoelende dranken met bloetſtempinge in de neuze hadde gebruikt) aengepraet (hoewel 't bloet aen 't ſtollen was) de *bloetſteenen* van zeker Heer in de handen te nemen: waer door hem dacht, dat hy tot ſtremming van 't bloeden was gebracht.

Niet te min, zoo willen wy, eer wy van deze ſcheien, verhalen, hoe en op wat wyze wy ons hebben gedragen, in zulke hevige opwellinge van 't bloeden der neuze: waer by wy verklaren, dat het ons weinig is ontſchoten, 't geen wy met een ſtael of twee zullen beveſtigen.

Eenige jaren geleden waren wy op zekre tyd, buiten de *Stad Weeſp*, aen de Vegt, op een Hofſtede, daer de Boer zyn knegt in

een onmatige bloeding van de neus verviel, deze knecht was jong, zeer lyvig en ſterk van lighaem, die wy ook van ſtonden aen, een pont bloets uit de rechter arm trokken, en het ſap uit wegebladen met lamoen-ſap vermengt, in de neus lieten op ſlurpen.

De banden die wy om de armen en beenen, de natte doeken die aen het voorhooft en op de *balzak* leiden: waren met onze lands bloetſtemping al te vergeefs. Het verkensdraf, dat ſommige voor een dierbare verborgen geneesmiddel houden, en in neusbloedinge niet feilen kan, wert hem, door ons met ſap van wegebreet vermengt, ingegeven: maer wat wy aenrigten, 't waren zoo veel appelen als peren, het bloeden ging zyn gang. Wy bedagten in *Hildanus* gelezen te hebben, dat hy zyn Bruidegom, die in het gevaer zyns levens, door zyn neusbloeding ſtont, in een tobbe met kout water liet dompelen, om alzoo het verhitte bloet zyns lighaems te verdikken en te koelen: derhalven geboden wy hem naekt in de Vegt te ſpringen en te zwemmen: wy lieten hem tot trillens toe, in 't water blyven; niet te min het bloeden quam echter te neus uit. *Part. Obſ.* 17.

Wy deden uit de *Stad Weeſp* een verſche lamoen en 't navolgende drankje komen. De Lamoen ſneden wy, geſchilt

zynde, in lange, smalle stukskens, wentelde die in gebrande gevreven doek (dat is *tondel*) en gepoeyerde *galnoot*, die ons mede uit de Stad was behandigt ; stekende de gewentelde stukskens lamoen in de neus, zoo hoog wy konde, om de topadertjens, zoo het daer mogt haperen, te raken : daer na gaven wy hem het gehaelde dranksken, met drie lepelen seffens zonder warm maken, en dat om de twee uren in.

Het dranksken bestont uit dit navolgende.

℞. *Aq. Plantagin.* ℥ *vj.*
Salis Prunell. ʒ *ij.*
Laud. Opiat. gr. iiij.
Camphor. gr. iij.
Syr. Papav. Errat. ℥ *ß.*
Sp. Vitriol. gutt. x.
Mise & detur. usui.

Hy en had zoo dra de drie lepelen dranks niet in, of het bloet stilden ; en sliep die nacht, zonder eens te bloeden, gants over.

Jan van Heemstede, een Jonge omtrent 18 jaren oud, zeer mager en afgesloofd door een langwylige ziekte, kreeg op een nacht, dat hy water wilde maken, een stoot van de pot voor zyn voorhooft, waer op hy van stonden aen zeer heftig uit zyn neus quam te bloeden.

By

By de lyër, om hem te helpen gehaelt zynde, en dorſte wy hem, om zyn magerheit wille, niet laten: want hy was by na, zoo het ſcheen, uitgeteert.

De gewonelyke koers wiert van ons gevolgt, dat was met *ſtelppoyer* in de neus te ſteken; banden en natte doeken daer het behoorde, te leggen: maer alles was vruchteloos, tot dat wy tot onze voorgenoemde dranksken en lamoen quamen, waer by wy een pleiſter (die wy in zulk een geval in 't gebruik hebben) op zyn voorhooft leiden, 't geen hem van zyn bloeden) waer door hy tot tweemael toe in een diepe flauten was gevallen) heeft bevryt. Aldus is de pleiſter te maken.

℞. *Succ. Caud. Equin.*
Portul.
Solani.
Plantag. ana. ℥ *j.*
Ol. Roſar.
Myrtill.
Cydonior. an. ℥ *iij.*
Coquant. Ol. & Succ.
Ad Conſumt. Succ.
Deind. add. Cer. flav. qſ.
Et Lapid. Hæmatit.
Bol. ver.
Nuc. Gallar.
Cortic. Granat. an. ℥ *j. ſ.*
Fiat. Empl.

V. HOOFT-

V. HOOFTSTUK.

Epilepsia. Cauterium actuale.

Een afgryſſelyke, en afſchouwelyke vallende ziekte (*door het* brantyſer) *genezen.*

MEeſt alle ziekten en toevallen, die een lyër lyd, overrompelen op karmen, ſtenen en klagen, doorgaens het oor: maer de *vallende ziekte*, een rampzalige quael, doet door een vreeſelyke en onſchoubare gebaer (die de lyërs door haer leden komen uit te werken) niet alleen het oog van de Geneesmeeſters, byſtanders, vrienden en magen: maer ook van de Ouders zoo te ontſtellen, datſe dikmael genootdrukt werden, door de vreemde en ongemanierde worſtelinge harer leden, zich van haer kinderen te begeven.

Over de oorſprong dezer elendige ziekte worden te vergeefs veel heen en wederloopende redenen de nek gebroken.

En dat nog aenſtooteiyker is, deze ziekte en werd van eenige Geneesmeeſters niet eerder aengetaſt, of zy menen en willen de oorſaek, haerdſtede, *ommegang* en *werking* juiſt in het huisje hebben; daerſe dikmael na ſlaen, even als een blinde na het ey.

Periodus.

Want het is 't doen, eens wyſe Geneesmeeſters, zich meer over deze ziekte te verwonderen, als bekommeren.

Dezes

Dezes halve, die geleerde *Heer Nicolaes Tulp*, (beſchryvende een *vallende ziekte*, die zesmael daegs een torn aen zekere ryke Vrouw aenbracht) wel heeft gezeit; *hoe minder gy begrypen kond* (ſprekende van de vallende euvel haer oorſprong en heen en wederkeer) *hoe meerder gy uw daer over verwonderen moet: want veeltyts is d'oorzaek ſchuilende reden van het heen en wederkeren, Haes op: geeft derhalven werks genoeg den alderverſtandigſte, en in de Geneeskonſt wel afgerechte Man deze ziekte te begrypen.* *Lib. 1. obſ. med. cap. 11.*

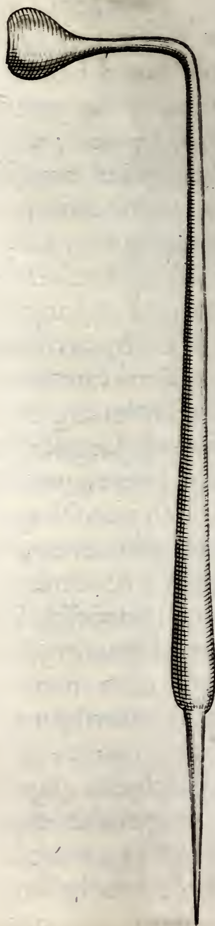
Een zekere Jongeling, oud ontrent 16 of 17 jaren, by zyn Ouders wonende op den Dam, wierd ſomtyts, by pozen van deze euvel zeer elendig overvallen en ſchrikkelyk beknelt. Jaegde dikmael, door zyn vreeſelyke gebaer en werkinge der leden (die hy kromde en wanſchapen te ſamen ſloeg) zyn Ouders, als haer oog van het aenſchouwen zat zynde, te kamer af.

Het ongelooffelykſte misſtal, die de lyër zeer leelyk en afgryſſelyk misſtont, was zyn tong, die uit zyn mont geſtooten, en by na tot op zyn borſt, met veel ſchuims gedreven, en van vele, (dat het door een booze geeſt geſchiede,) geoordeelt werd.

De hulpmiddelen, als van ontſtelde bloet te drinken; poeyers van bereide bekkeneelen (wiens lighamen door een geweldige en harde doot om het leven waren gebracht)

bracht (als mede andere gebrande en door de vuurkonſt toegemaekte *uittrekzels* te nuttigen, waren, hoe dierbaer zy geſchat wierden, te vergeefs en zonder eenige ontſet, gebruikt.

Extracta.

Wy marden niet lang, toen wy (na het opſtommelen van de voorgenoemde middelen) nevens de Geneesmeeſter *Francois vander Schagen*, om de lyër een *halsdragt* te zetten, ontboden wierden; alwaer eenig overleg voor deze lyër voor viel: doch eer wy ons van deze ziekäert begaven, (wyl wy een *halsdragt* niet noodig en kenden) zoo be-

Seton.

gaven

gaven wy ons, om des lyërs welvaren te doelen, tot zulken ſlag van *etterdrachten*, daer door het hooft te meerder zyn waeſſem mocht uitwaeſſemen; namentlyk tot de *kroondracht*, die door het brandyzer uit te werken ſtont, welke *Marcellus Donatus* de Heelmeeſteren aenpryſt, *Marcus Severius* de Konſtgenoot met groote omſtandigheit inſcherpt; en van *Lazarus Riverius* goet gekeurt en bevonden is, 't geen ook geenſints verworpen, maer van *Aquapendens* voor nootſakelyk gehouden, en byzonderlyk zulk ſlag van *etterdrachten*, van de *Heer Tulp*, de Heelmeeſters, tot haer groote eer en kroon gerekent werd.

Fonticulus.. Sut. Coronalis.
2 Lib. Hiſt. Mir. cap. 4.
Pyr. chir. lib. 2. Part. 1. cap. 6.
Centur. 11. obſ. 93.
Commiſſura Coronalis & Sagittalis.

Het brantyzer, om de kroonen *pylnaet* te brantmerken, was van het tegen overſtaende maekſel.

Wapenmagezyn. 7 Fig. Plaet 29.

Waer mede wy zonder eenige wisjes of wasjes, (gelyk als *Johannes Schultetus* wil, en beſchryft) de plaets naer volgende wyſe hebben gebrant, en na de leeringe van *Avicenna* was afgepeilt.

5 Prim.

Het welke aldus toegong; men nam een roode getwynde zyde draet, wiens een einde, van het midden van het eene oorgat, over het hooft tot het midden van het andere oorgat, geſpannen wiert; daer na ſtelde wy een andere draet, op het midden van de neus, die wy leiden over het voorhooft, en kruin, tot aen de nek: de plaets, alwaer

de draden haer kruis maekten, wierd van ons uitgekipt, die wy de Konstgenoot verzekeren een samenvoeg van *kroon-* en *pylnaet* is; 't geen ons oit zoo in dooden als in levendigen is ontstaen. Doch *Aquapendens* kiest de plaets wat hooger uit; *want* zeit hy, *of by avontuur my de vereeniginge van* kroon *en* pylnaet *ontging, zoo zoude my de* pylnaet *niet konnen ontgaen.*

Prim. Pars. Oper. Chir. cap. 1.

Het teeken (na dat het hair van te voren was afgeschoren) gemaekt hebbende: zoo

zoo hebben wy het brantyzer, gloeyende heet gemaeckt zynde, gezet en ſtyf neder gedrukt ter plaets by ons uitgekeurt, en tot in het been gebrant: na welker doen wy een plukſelwiek, beſmeert met het *Ung. Baſilicum* op de korſt, en over de wiek ontbonden *Diapalmapleiſter* tot verkoelinge van de brant, hebben geleit. Daegs daer aen, het eerſte verbant afnemende, zoo bevont men dat de plukſelwiek van veel vogtigheit was doordrongen, insgelyks was het met de navolgende dagen, tot aen de zeſten dag, toen ſcheide de korſt, en met een de ziekte, (indienze niet met het eerſte gedoen geſcheiden was,) want na het branden, noit, tot deze tegenwoordige tyd, het euvel, tot groote blydſchap van lyer en ouders, is vernomen.

Empl: Diapalmæ Diſſol.

Het gat van de uitgeſcheiden korſt, wierd dagelyks met het inleggen van een erwt onderhouden, en bleef; wyl'er eenige ſtukskens van de naden ſcheiden, lang tot ontlaſting van de ingelegerde vogtigheit, open; 't geen, door opdringen van nieuw vleeſch de erwt uit het gat, en met een de bekommernis van der ziekten wederkomſt uit de gedagten ſchoot.

VI. HOOFTSTUK.

De Doot verwekt, door een los gesloten navel.

HEt is het werk eens goede en vroede Vroetvrouwe, de navelvaten van de Kinderen, die zy in de bedroefde weerelt ontfangen, niet alleen op de middelmaet; dat is, niet te slap noch te styf te binden, en op zyn pas, dat is niet te kort, noch te lang af te knippen: maer ook dezelve wel te bezorgen, en aen een goede Kindbewaerster over te geven, om wel te bewaren: want wat voor droevige ongemakken, de teedere wigjens (die niet anders als

als met kryten haer ongemakken zoeken te weren) uit't zelve kan baren, dat leert ons de droevige ervarentheit.

Door een slap bintsel quam de navel van het zoontje van *Daniel Klister* oud 8 weken t'eenemael op te barsten, waer door, dat vreesselyk was te aenschouwen, en zonder eenige hulp te redden, al het dunne gedarmte, buitenwaerts op de buik schoot, het welk te meer uitdrong, na het zetten van een windbrekende *inwerpsel.* Dit onnoozel Schaep, worstelde noch met het uitgedrongen gedarmte, de tyd van een etmael, eer dat de doot het lyërtje had overworstelt. *Cl'yster.*

Vliet deze klippen gy Minnevader en Moeders, Kraembewaersters en Bakers, die over zulke onnoozele heerschen, wilt goede zorge dragen, en te letten, dat na het afrotten, of afvallen van het navelvat, de navel wel te bezorgen, droog en hart slagten, op dat de Kindertjens van zulke en minder ongemakken mogen bevryt en ontslagen zyn.

VII. HOOFTSTUK.

Een klomp Bastertvlees in een kint van twee jaren, doot zynde, afgesneen.

HEt wegnemen dat te veel is, en is nergens na het minste onder de vier

hantwerken (die de Heelmeesters door haer wetenschap weten uit te voeren) te rekenen; ook al wat het onderwerpsel te veel heeft, en is niet altyd oorbaer weg te nemen.

Daer van waren verscheide stalen, voor den dag te halen, ten waer wy de Lezer verdrietig wilden zyn.

Door onze nieuwsgierigheit zyn wy tot *Jan Gerritsz. Kok*, op de Breestraet, nevens de Heelmeester *Barent Heems* gevoert, om te zien een misselyk stuk bastertvleesch, 't geen zyn *Dogtertje* aen haer achterhooft, met de geboorte ter weerelt had gebragt. Deze klomp was van vele Genees- en Heelmeesters bezigtigt; daer over van sommige (het wegnemen 't geen te veel is) voor een vonnis gestreken: andere, die wat nauwer haer vingers tegens het Kinds bekkeneel, en haer oordeelen wat beknopter by haer neder gestelt hadden, rieden de Vader, aen dat werk niet te laten tillen; om datse vertrouwden dat 't *harde moedervlies* uit de afgeweke *winkelnaet*, met een gedeelte der herssenen, zich na buiten hadden begeven; 't is waer, wy voelden een ongeslote weekheit, even aen de hals van het bastertvlees; doch en konde niet oordeelen, dat het *harde moedervlies*, met een gedeelte der herssenen, buiten de pan in de klomp waren geschoten,

Dura Mater Sutura Lambdoides.

ten; te meer, alzoo aen het Kint (hoewel by de twee jaren oud) geen onnoozelheit te vermerken was.

Anders ging het met het Kint (hoewel jonger) daer *Joannes Screta*, aen *Hildanus* af vermelt; dat geen geluit kon slaen, ter oorzake, zoo hy meende, dat de spraek-zenuwen, door het gewigte van de vleesklomp (die aen het agtergedeelte des hoofts hing) achterwaerts wierden getrokken. *Part. 6. Obs. 17.*

Vorder gaende, zoo schryft de voornoemde *Screta*, dat het Kint in zyn aengezigt een oud verschrompelt besje geleek; het welke, als *Hildanus* hem antwoort, geschiede, om dat de vleesklomp alle het voetsel van het Kint trok, en zoo de groei aen 't lighaem belette. *Obs. 18.*

Maer, dit bove vernoemde Dochtertje was wel in 't vleesch, en nam alle dagen, tot haer overlyden, zoo aen 't lighaem als in kennisse dapper toe: evenwel drie of vier weken eer het dit leven verwisselde; zoo verloor het Kint in 't vlees, als ook in kennisse, byzonder in zyn krachten: door dien de zwaer hangende klomp, zich na veel dauws en verstikking hadde geopent, daer door het veel heldere vogtigheit uitwierp. Het welke verwondering waerdig is: want deze vogtigheit niet anders en is geweest, als klaer pis, dat hier uit is te bevroeden, wyl het Kind in vier à vyf dagen, gantsch

geen pis, en had ontlaten: om dit baſtert vlees noch eerder en meerder aen 't verderven te brengen (wyl'er verſcheide oordeelen gevelt lagen, eer men tot uitroeijing door 't mes zoude komen, en dat een knellende bant het werk zoude konnen beſchikken,) zoo ging men de zagſte en zekerſte middel in, om door 't binden, het voetſel te onttrekken en de klomp te doen rotten: maer zoo rad, had de Heelmeeſter *Heems*, om 't ſlenterig vleeſch noch meerder te doen ſlenteren; de bant niet om de hals van de klomp geleit, of 't Kint wierd blind en verviel in flauten: waer op de band bot gegeven en 't voornemen gebroken werd: niet te min, de vloet, van klaer water, door de verſtikte opening vloeide zeer ſterk aen, en duurde zoo lang, dat de natuurlyke warmte vloot, en de bleeke doot, met een kout zweet in de plaets quam.

Na het afleggen van 't leven zoo zyn de *Heer Raet* en *oud Schepen*, *Johan van Hartogvelt*, *Heelmeeſters Barent Heems*, *Abel Horſt*, *Johannes Heems* en wy, ten huize van de overleden gekomen, om het baſtert vleeſch van 't achterhooft weg te nemen, en met een te zien hoe 't hooft van binnen, op die plaets zoude zyn geſtelt. Na dat men het ſtuk vlees in de hals hadden geſloopt, zoo vloeide (en dat byzonderlyk, door A. *een ronde buis*, komende) gelyk men daer na

ver-

vermerkte (uit B. de *ſeiſſeſleuf*, en die weder uit de *buikskens van de herſſenen*) een hoop helder water, tegens ons aen. *Sinus Falciformis. Ventriculi.*

Het bekkeneel had, C. C. C. C. een rontgezoomde opening, en die zoo wyd, even als de hals van de vleeſchklomp en hier geteikent ſtaet. Wy vonden D. D. D. D. het *harde moedervlies*, na boven toe, met een

scheiding tegens het verwulfsel van de pan gespannen; het vlies met een schaer, doorknipt zynde, bevont men E. E. de schorssen van de herssenen wit en beknopt leggen: maer aen de rechterhant, dook het *moedervlies* meer binnewaerts.

Dit alles, met den andere zoo hebbende geschouwen: oordeelden eenpariglyk, dat niemant van de Konstoeffenaers meester van het werk zoude zyn geworden: want de klomp, 't zy met het mes of met de bant afgenomen zynde, zoo zoude de klomp getergt, te weelderiger uitgebot hebben, doordien het *waterwei*, een zachter vleesch ontfangende, te wyder zich zoude uitspreijen, echter, eerder was het te gelooven, dat 'er zulk eene ruimen tyd niet en zoude hebben overgeschoten; door dien te beduchten sting, dat men het Dogtertje, voorts, op het uitroeijen van de vleeschklomp, met een het leven zoude hebben uitgeroeit.

Een belemmerde, stamelende en loome spraek, in korte tyd rad gemaekt.

HEt is een oude en bekende werking, dat men de stamerbouten en babbelaers, om langsaem te leeren spreken, pleegde hare tongen, door gewicht van babbelsteentjens en loot neer te drukken, om zoo

de

de ongetemde opvlucht van de tong te bedwingen.

Een tegenwerking hebben wy in het Gaſthuis, aen een *François Wouters*, zynde een ruſtige Soldaet, beſteet; die, nu zes jaren geleden, in het ontſetten van de Stad *Valencyn*, een koegel van achteren onder de nek, door een piſtoolſchoot, in de tong ontfing: waer in de piſtoolkoegel bleef zitten: welke hem de ſpraek zoo zwaer bezwaerde, dat men nu en dan, van hem, een rede pas aen den andere koſte knoopen.

Deze *François Wouters*, wilde tegens de *Engelſche Vloot* te ſtryden gaen, en van ons (zoo 't doendelyk was) zyn loome en van loot belade tong geret hebben; waerom wy voor eerſt hem een *zuiverende afſchotdrank* beſchaft, en een ryke bloedlating gedaen, hebben; na het afleggen van deze algemeene middelen, hebben wy zyn tong met een ſtuk doeks, om de glibberigheit, gevat, brengende een ſneê op de koegel, die vry hoog, na de rechter zyde, en in een vlies bewelt lag; daer na namen wy een krom werktuig, aen het einde plat zynde, voerde het onder de koegel, en trok de koegel al hortende na de hant, tot dat de zelve eerſt in de mont, en daer na op de vloer viel.

Purgatio.

Na de ſnyding, is de gemaekte opening

van de tong, om het bloet te ſtorkelen, en te zuiveren, met de navolgende ſpoelinge beſpoelt.

℞. *Fol. Plantag.*
Agrimon.
Violar.
Acetoſ. an. m. j.
Flor. Roſar. Rub. m. ß.
Balauſt. ℥ij.
Nuc. Gallar. ℨ s.
Coquant. in Aq. Hordei.
Col. ℥xv. Add.
Mellis Roſar. unc. j.
Ol. Vitriol. gutt. iiij. M.

De likking die hy na het ſpoelen moeſt gebruiken, beſtont uit de navolgende *Syropen*, het geen hem voorts de heeling aen bracht.

℞. *Syrup. Symph. Fernel. ℥j.*
Violar.
Mellis Roſar. ana ℥ſ.
Fiat Linctus.

Zeven of acht dagen, na dat de koegel uitgetogen was; zoo is de lyër, van zyn wonde volkomentlyk geheelt, en van zyn ſtameren en loom ſpreken ontſlagen zynde, van ons vertrokken; zyn belooninge was, *ik bedank de Voorzorgers van dit huis, en U L. die my genezen hebben*; ging alzoo luſtig en ruſtig van zyn bezwaerde ſpraek ont-

ontſet, met een onbelemmerde tong zyns weegs.

VIII. HOOFTSTUK.

Een wonderbare en eenjarige doorgaende halfzydſe hooftpyn geheelt.

HEt hooft, als het met pyn beknelt is: zoo baert het grooter onluſt aen de lyër; als eenig deel van 't lighaem.

Men ziet ook de lyër dieper bedot en ſuffiger, als of hy in een ander lid lee.

Hier op ſchynt het gemeene mans zeggen te leunen, dat het hooft een ſchipsroer gelyk is, die als het zelve ontſtelt is, alle leden haer ontſtellen, en met'er vaert aen lager wal raken.

Ongetwyffelt is dit zeggen gegrontveſt op een groote uit- of inwendige *hooftplaeg*: want de pynen van het hooft (gelyk men vermerkt aen die, die met dezelve worſtelen) een doorgaende kliemende en mismoedige onluſt verwekt, en dikmael zoo hoog ſteigert, datſe de bant van de Chriſtelyke lydſaemheit doet aen flarde ſcheuren, en verwenſchen tot ontſlag van de plaeg, het dierbaerſte kleinoot, namentlyk het gezigt te mogen miſſen. Waer van wy een aenmerking hebben bekomen.

Guil.

Pars 4. Obſ. 6. *Guil. Fabritius Hildanus*, merkt aen een ſcherpe en wonderbare hooftpyn, die een Weduwvrouw *Sonima Huis* genaemt, elf jaren lang (doch niet altyd geduurig: maer ontrent drie of viermael 's jaers) had gedragen. Deze pyn, zeit *Hildanus*, was buiten het bekkeneel en had mede geen zekere plaets, ſchietende ſomwyl in de ſlaepſpier, in 't onderſte van het oor, of in het benedenſte kaekbeen, lip, oog en andere deelen, doch aen een zyde.

Met diergelyke pynen; maer byzonder met een droevige blintheit (genaemt *de heldre drop*) is om geheelt te werden by ons gekomen, uit de *Stad 's Hartogenboſch*, een uitgediende Ruiter, wiens naem by verſloffing is vergeten, zynde een man luſtig, ruſtig, en welgemaekt van lighaem, oud 36 jaren, die voor eerſt verzogt, zoo 't mogelyk was, van zyn blintheit genezen te werden, 't geen ons oordeels onmogelyk was te voltrekken; daer na weemoediglyk vragende of 'er dan geen raed en was te beſchaffen, voor zyn onverdragelyke doorgaende halfzydſe hooftplaeg, daer mede hy, nevens zyn blintheit (bekomen door het vallen van 't paerd op zyn regter *wandbeen*, daer in een *beenbluts* geraekte) een jaer lang was geplaegt geweeſt.

Gutta Serena.

Os parietale.

Impreſſio Crany.

Deze brave Ruiter verwekte ons wegens zyne blintheit (maer daer hy meeſt

over

over kermde, dat was over de onlydelyke pyn des hoofts) tot medelydentheit, en de hant aen 't werk te ſlaen, met afwagting (door Gods genade) wat de Konſt zoude vermogen en uitleveren.

Doch eer wy ons daer toe vervoegden, bequam hy een uitſlag, dat zyn pynen niet ligtelyk en zoude worden vernietigt, als door 't boren van de pan, ontrent de *indruk* des voornoemde beens; welke indruk, ons oordeels het *harde moedervlies* zeer hart drukte: waer door zy, door de medelydende aert, haer aen de omleggende deelen, daer aen zy komen koſt, betoonde. *Dura Mater.*

Ook zoo en waren wy niet vreemt (hoewel de lyër ontrent de *indruk* geen pyn noch gevoelen had) te gevoelen, dat 'er wel eenig bloet (dit ſchryven zullen veel vremt ſchynen, maer zy lezen *Marcus Severius*) buiten de vaten mogt zyn geſtort, en alzoo een uittogt zogten, 't geen een vliegent pyn verwekte, gelyk een ontſteken damp in de wolken doet. Zyn blintheit zeiden wy, dat die ontſtaen was door dreunen van de herſſenen, die door nederſtorting op zyn hooft was bekomen, 't geen de oogzenuwen hadden verdrukt; gelyk men lezen konnen by *Hildanus* in de antwoort van de geleerde Heer *Petrus Blandinus*, over de Zoon van zeker Huisman, die van een boom op de aerde was gevallen. *Chirurg. Effic. part 2. de Angiol. fol 51.* *Concussio* *Part. 5. obſ. 8.*

Dit

Dit alles de blinde Ruiter hebbende gezeit, was te vreden de oorzake te kennen: maer zeer te onvrede de zelve nevens de bezwaerlyke genezinge te verſtaen; niet te min verklaerde ons, gelyk gezeit is, noit eenige pyn ontrent het inbuigen van't been, zoo voor, als na, gehad te hebben, dan een gints en een wedervliegende pyn, zoo in 't bovenſte, in 't achterſte van het hooft, nu in de wang, dan achter het oor, wederom in de ſlaepſpier, daer van daen in de tanden, en niet eens overloopende na de linker zyde toe, geloofde, hier nevens, met alle de Genees- en Heelmeeſters, waer van hy verzorgt was geweeſt, dat het hem niet binnen, maer buiten de pan was haperende. Derhalven wy met eenige Geneesheeren raet gepleegt en 't lighaem ontlaſt hebbende, de pynelykſte plaets voor datmael zynde de *kroonnaet*, met het opleggen van een *Spaenſe vliegdeeg*, na 't afſcheren van 't hair, hebben aengetaſt: de blaer, die de *Spaenſe vliegdeeg* had gemaekt, vertoonde hem zoo haeſt niet, of de lyer vertoonde een lieffelyke vreugt, dat hy van pyn merendeel was ontſet: maer na zes of acht dagen quam het oppervelletje niet wederom op de *dracht* of de pyn quam daer van daen, hem in de ſlaep des hoofts vallen, 't geen de lyer in een groote verſlagentheit by ons in grooter bedugting bragt: hier nevens

Comm. Coronalis.

Veſicatorium

vens had de pyn het halve hooft beſlagen en een ziekte verwekt; die men noemt *ſcheel hooftzweer*, die ons oordeels, na de leſſe van *Paulus Ægineta*, niet en was te verzetten, als door het openen van de hertäder in de ſlaep des hoofts: het welke wy, in tegenwoordigheit van de Geneesheer *Guilhelmus Pizo*, zoo haeſt niet en hadden uitgeregt; of de pyn van de lyër ging weg, offe weg geveegt wiert. Twaelf dagen na deze laetſte ruſt, viel de pyn de lyër op de hontstant boven in zyn mont; 't geen hem en ons wederom zeer onruſtig maekten; deze tant, hoewel zeer gaef, want hy en had 'er niet een in de mont of zy waren net, ſchoon en onverſeert: perſte hy ons, om dat hy by de hulpmiddelen zich alrede wel had bevonden, uit te trekken; 't geen wy al meede met ontlading van pyn hebben gedaen, dat te eerder, alzoo *Fab. Hil.* een halve hooftpyn door trekken van tanden had geheelt. Na het uittrekken van de tant ſchenen de pynen weg te blyven.

Hemicrania.
Lib. 6. Cap. 3. & 4.
Pars 2. Obſ. 10.

De lyër en was geen 10 dagen vry geweeſt of verviel in een pyn achter zyn oor, die zoo onverdraeglyk aenwelde, en hem tot een merkelyke magerigheit, toe teerden: dat hy noch dag, noch nacht geenſints ontſet van de pyn had, en dee die goede Ruiter onmanierelyke en wanhopige

woor

woorden en wenſinge ſpreken; dat ons, zyn lieve Huisvrouw, ja't gantſche huis wel dapper moeiden. Niet te min zoo liet hy ons een naelt en draet (op die plaets achter
Seton. het oor daer de pyn was) even als een *nek-dracht*, zetten, en dat na de opmerking van *Hildanus* boven genoemt: uit deze dracht vloeide een merkelyke ſtinkende etter; hier door bequam de Ruiter een ongelooflyke ontſlag van pyn, en dee hem in't kort wederom op zyn dreef komen, tot groote verwondering van allen, die hem zoo vervaerlyk met zyn *hooftquael* hadden zien worſtelen.

Wie en zal niet met ons ontſtelt zyn te hooren na een maendige ſtilſtant, dat die blinde Martelaer in het perk van zyn oude pyninge wederom is getreden, die hem zoo bang knelde, (op vliegende ſteken, en afgryſſelyke ſpringinge, tegens het verwulfſel van de pan aen) dat hy uitriep hem van goeder herte te vergeven, die hem een dolk in zyn hert mocht drukken.

Deze pynen maekten ons meer verſuft en verſlagen, als oit de voorgaende pynen hadde gedaen, 't geen de afgeſloofde lyër vermerkte, ſprak ons met een ernſthaftige moet aldus aen: *Meeſter! God weet en gy, hoe nootſakelyk een menſch het gezicht is, en hoe groot een ſchat, die het is, die't heeft gehad en verloren. O! eeuwige nacht daer't altyd*

tyd duister is: maer die zelfste God weet, dat ik willig dat pant wil missen: zoo ik maer die onverdragelyke pynen missen mocht; Sa! wakker laet het nu eens geworden, en boort my (gelyk gy wel hebt geoordeelt) een gat in myn pan, ik vertrouw, God geve my het in, ik zal van myn persende hooftpyn ontzet worden.

Wy, en de omstanders meenden anders niet, of de lyër sprak dit onwetende, door een wanhopige pyn, om hem door een zoo gevaerlyk middel, hem van 't lyden te redden: maer wanneer wy daer na zyn wyze reden gehoort, en hy ons van 't gene gesproken was, onderregt hadden, zoo zyn te raden gekomen de vermaerde Genees-heeren *N. Tulpius*, *Franciscus Sylvius* en *Guil. Pizo* voornoemt, die wy alle ons doen trouwelyk hebben verhaelt: waer by niet, van de Geneesmeester *Pizo*, wiert vergeten, 't geen hy aen 't lighaem van de elendige lyër had besteet; ons gevoelen dan en 't begeren van de beklagelyke lyër hebbende uitgedrukt: zoo is *geslotvonnist* dat men de lyër een *beenbooor* ontrent de indruk zouden stellen, om eensdeels, of'er wat verschoolde, uit te lokken, en ten anderen door 't geboorde gat *indruk* te heffen. *Trepaen.*

Dit hantwerk is met den eerste, alzoo de lyër geen andere zang en zong, gelukkig volvoert: maer hoor een waerachtig wonder, 't geen de omstanders en nevens die, de

Geneesheer *Guil. Pizo* en Heelmeester zullen getuigen: zoo haest en hadden wy het ronde uitgeboorde been, met de *hever* niet geligt, of wy zagen het *harde moedervlies* wit, gaef en kloppende, en nevens dat, eenige droppelen bruin bloed, tusschen het voornoemde vlies en 't verwulfzel tegens ons aendringen: waer by wy van de lyër hoorde, *Mannen ik heb zoo meenig Spanjert getrepaneert, ten duurde zoo lang niet: doch God zy gelooft, ik ben van myn pyn verlost: want ik voel een uitvlugt van 't geen my dus lang heeft geplaegt.* Het welke wy ook van de lyër (na het heelen van 't geen geboort was) hebben bevonden. Na deze heelinge is hy van ons (met groote dankbaerheit aen God) zonder eenige pyn, wel in zyn vlees, met een vernoegsaem hert, en met een gewillige lastdragende blintheit, gescheiden; was toen wy dit schreven twee jaer geleden, noch verblyd en vernoegt zynde van de verlossinge zyns hooftsquael zeer Godsdienstig en vrolyk in het leven.

Elevatorium.

IX. HOOFTSTUK.

Een bequaem nieuw werktuig, door ons toedoen gevonden, om een (Etteroog) *te openen.*

Hypopyon.

HEt *oog*, 't nootsakelykste lid en werktuig van ziel, zinnen, en deelen, waer door

door wy zienelyk, den *onzienelyke*, en zyn werking leeren en betuigen; een deel den menſch geſchonken, die niet alleenelyk als een lyër het lighaem leit: maer dat hy ook als een verſpieder dienen zouw, om het noodigſte te vervolgen, en het ſchadelykſte te verhinderen: om zyn tederheit, niet tegenſtaende met meerder qualen als eenig lid van het lighaem, overrompelt en gequelt word, *Jaques Guilmeau* telt'er hondert en dertien op. *Tract. Ocul.*

Paræus heeft'er voor de jonge Heelmeeſters, om datſe de gebreken der oogen zouden weten te onderſcheiden, van de Geneesheer *Capellus* ontrent tnegentig afgepragt. *Lib. 17. Cap. 4.*

Wy hebben in onze oeffening gebreken vernomen, die niet eens in de voorhaelde lyſte waren opgezet: zoo dat'er ongetwyffelt noch meerder als'er tot noch toe beſchreven zyn.

Ons voornemen en is niet alle de qualen van het oog, op en daer by haer hulpdeelen te ſtellen: 't geen wel een byzondere beſchryvinge vereiſte, waer in wy ons eenigſints hebben ingewikkelt om met'er tyd het aen den dag te brengen, indien wy ons inbeelden konnen, dat deze onze moeite de Konſtelingen eenigſins ſmakelyk en nut mogt zyn; doch wy brengen voor ditmael niet anders ten voorſchyn, als

Een *Etteroog*, by de Latynen *Oculus Purulen-* *Hypopyon vel.*

Hypopeos. *rulentus*, welke is een vergadering van etter in het binnenste der oogen, driftig in het
Pupilla. zwarte, anders *oogappel* (en by de Hoogduitse tündlin) genaemt: welt dikmael zoo vol en hoog, datse het geheele zwart beslaet; de oorsprong is tweederley, als uitwendig, en inwendig.

De uitwendige oorzaek komt van vallen, springen, slaen, stooten, roepen; en door veele krachtige uitwendige werkingen; waer door eenige kleine adertjens, of in de
Processus *oogscheuten* (daer in de *kristallyne vogtigheit*
Ciliaris. hangt) of in het *druifbesievlies* komen te bar-
Uvea. sten, en alzoo na bloetrunning in etter te veranderen.

De inwendige oorzaek is, groote hooftpyn, en onstekinge van de binnenvliezen; het welke eenige vogtigheit in het binnenste van het oog, door de hertäderen, als een ontlasting, kan werpen.

Als dit toeval, na een algemeene ontbinding, zoo van äderlaten, koppen zetten, verwekkinge van stoelgang, en plaetselyke hulpmiddelen, als verdroogende en ontbindende oogwaters, en stovinge niet wil luisteren: zoo is't dat men tot het hantwerk zich moet begeven, wyl het toeval ons daer toe dwingt; anders uitvlugt nemende, staet niet alleen te wagten dat de etter
Cornea. het *vier en meer dubbelde hoornvlies* in kort te doorboren: maer ook de andere teere vliezen,

zen, als de *druifbeſievlies*, en de *oogſcheuten* af te knagen komt: waer door het oog in een roerom, misſtal, met verlies van 't kostelyk gezigt vervallen moet. *Uvea. Proceſſus Ciliaris.*

Ten tyden van *Galenus*, zoo *Paulus* verhaelt, was'er een *Oogmeeſter* (die van de Geleerde *Aquapendens* en meer andere niet voorby geſtapt wierd) *Jooſt* genaemt; die zette de lyërs, om de *etteroogen* te heelen, in een ſtoel, ſloeg zyn handen aen beide de zyden van des lyër hooft, welke hy zoo lang ſchudde, tot dat de etter brak, verdeilde, en zonk; waer na, en op hy, zoo 't hem gelukte, verterende middelen gebruikte: 't geen wy dikmaels hebben onderſtaen, en het werk, zonder eenige voordeel op het getouw lieten ruſten: derhalven wy met *Galenus* gekeert zyn, om de etter door de opening, gemaekt in het *hoorvlies*, even boven de vereeniginge van de *rokken*, die men de *kroon* en *regenboog* noemt, uit te lokken, dat ons wel zes, al zeiden wy achtmael, met goede uitkomſt is gelukt. *Lib 6. Cap. 20. Oculiſta. Pars 1. Oper. Chir. Cap. 20. Lib. Med. Meth. 14. Cap. ultim. Corneu. Corona & Iris.*

Deze werking is ligt en zonder eenige gevaer uit te werken, 't geen *Ambroſius Paræus*, Opperſte Heelmeeſter van de Koning van Vrankryk, als *Jaques Guilmeau* verhaelt, zeer behendig in zyn ouderdom van 72 jaren heeft gepleegt, gelyk *Guilmeau* tot tweemael hem zulks heeft na gedaen. *Lib. 17. Cap. 17. Pars 4. in Trac. ocul. Cap. 12.*

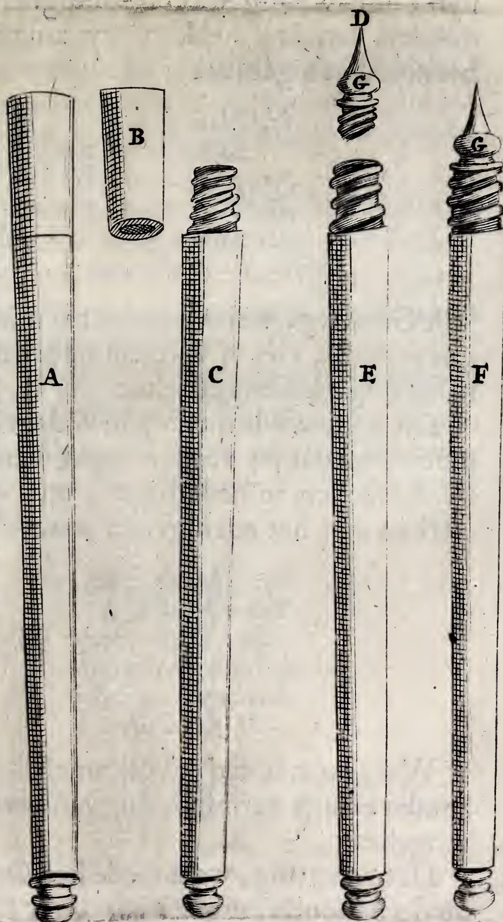
De laetste aen de welke wy deze werking hebben uitgevoert, is geweest een Scheepstimmerman: en voor hem was het de Huisvrouw van *Joost Bulzing*, in de nieuwe Hoogstraet, daer wy in tegenwoordigheit van de Geneesmeester *Theodorus Wynants* en *Pieter Sweers* Heelmeester, aldus mede hebben gehandelt: wy stelden haer tegen een helder ligt in een stoel, bonden haer een oog, met een doek digt toe, lieten haer hooft van een van onze Dienaren tegens de borst aen houden; toen namen wy het werktuig, getekent met de letter E. dat in zyn gestel stont, in de regterhant, en duwden het onbeschroomt, na dat de oogscheelen van ons linkerhant waren opgespalkt, even boven de vergaring van de *rokken*, t'*oogwaert* in, waer uit van stonden aen de etter vloeide.

Compres. Epithema. Op welke oog wy voorts 't *Empl. Defensivum Vigonis*, en een vierdubbelde doek gedoopt of nat gemaekt, en de navolgende *betting* daer warm overgeleit.

℞ *Aq. Plantag.* ℥ *iiij.*
Fœnicul. ℥ *ij.*
Sief Alb. Rasis ʒ *ij.*
Sem. Cydon.
Psyll. an. ʒ *ij.*
M. fiat Epithema.

't Geen wy een dag twee, drie, alzoo tweemael daegs hebben gevolgt: daerna, de pyn,

9

A *Is een Camul toegedraeit.* B *Is het dekſeltje van de Camul.*
C *Opengedraeit.*
D *Is een puntige en geknoopte Lancetje werke in de Camul.*
E *Omgedraeit worden, om te gebruiken op zyn hantvatſel, gelyk geteekent is met* F.
GG *Is een knoopje welke belet dat de punct niet dieper in't oog gaet, om alzoo de ingelezene Chriſtallyn niet te geraken.*

pyn, die weinig was en roodigheit vermindert zynde, hebben wy zuiverende heelmiddelen gebruikt, als:

℞. *Aq. Plantag.*
Eufragiæ an. ℥ *iiij.*
Syrup. Absinth. ℥ ß.
Aloës.
Myrrh. an. ʒ *s.*
Misce, fiat Collyrium.

't Geen wy, warm gemaekt zynde, met een penceel, vier of vyfmael na den ander, in het oog hebben gestreken.

Dit *oogwater* is mede 5 of 6 dagen aengeleit, tot dat wy vernootzaekt waren om het lidteeken te bevestigen, en 't oog te sterken met het navolgende water:

℞. *Aq. Plantag.* ℥ *iiij.*
Tutiæ pp. ʒ *j.*
Lapid. Calom. præp. ℈ *j.*
Vitriol. Alb. gr. iij.
Sacchar. Canti. ʒ *ij.*
M. fiat Collyr.

Waer op met een de volkomen heeling, zonder eenige vermindering van gezigt, is aengebragt.

Hypopyon. Het werktuig, waer mede het *Etteroog*, op de behoorlyke plaets, is door steken, wert in, en uit den anderen tot het gebruik aldus gezet.

De letter A vertoont het gesloten werktuig van yser gemaekt zynde. De B is het af-

afgedraeide dekſel, 't geen van de pyp C afgeſchroeſt is, in welke bus het geknoopte ſteekſchroefje (wiens punct met de letter D en knoop met de letter G geteekent is) moet geſchroeft worden, gelyk hem het werktuig F vertoont.

Het knoopje G is bedacht, dat het ſteekpunctje niet verder in het oog gevoert kan werden, als de knoop, die tegen *'t Hoornvlies* aenſtoot, beletten moet, 't geen een *laetyzer* niet doen kan. *Lancet.*

Dit volgende plagten wy, wanneer de etter in het beginſel, in het oog toenam, te gebruiken, 't geen wy uit *Durantus Schachi*, en hy wederom uit *Meſue* heeft ontleent. *In ſubſid. Medic. Cap. 20.*

℞. *Ceruſſæ. ℥j.*
Opij.
Sarcocoll.
Lact. Nutrit. aa. ʒiij.
Ammoniaci.
Croci.
Thuris aa. ʒj.
Tragacanth.
Gum. Arab. aa. ℥ ß.
Fiat ſief cum.
Aq. pluv.
Aut cum mucilag. fœnugr.

X. HOOFTSTUK.

Polypus.

Een Brief, behelzende een Slymprop *in de Neus, geschreven aen* Job van Meekeren, *door* Nicolaes Zas, *Geneesheer tot Rotterdam.*

Ervaren Man,

G*Issing maekt missing, zeit het oude woort, ik giste een à drie dagen t' Amsterdam, noopende eenige Boeken, die aldaer zoude werde verkogt, en by u te zyn: maer myn dagelykse bezigheden, hebben my achter gehouden; doch het zoude konnen geschieden, dat ik noch quam, eer de verkoopinge ten einde raekten; evenwel is daer weinig staet op te maken: onder en tusschen ontfangt deze mynen Brief, geschreven uit een goetront en zeeuws hert, om te genieten een sprenkeltje van uw vierige ervarentheit, hoe gy u draegt en gedragen hebt in het heelen van de* Polypus.

Neerstige Man;

Ik, en een Heelmeester van onze Stad, die nergens na de minste mag geacht werde, hebben een Meisje van 13 jaren, zynde van een slymige, koude en trage Complexie, met een slymvleesige Polypus, *in het linker gat van haer neus onderhouden: waer aen wy eenige tyd zonder eenige winst, zoo inwendig als uitwendig hebben*

gewrogt

gewrogt, maer het beeſt, *laet my toe, het toeval zoo te noemen, luiſtert nergens na.*

Hoor beſcheiden Man;

Houd het my ten goede, ik uw gedult wat meer verg, als het betamelyk is, wat wy niet al hebben gedaen; het onderhout van dezes, niet natuurlyke dingen, gelykſe Hippocrates *in alle ziekten begeert, om het zelve te onderhouden, daer in is de Dochter fiks geworden; de ſchadelykſte zending, die uit het hooft, op dit deel aen quam zetten, heb ik volgens de leſſe van* Galenus *te rug gehouden. Wel verſtaende, te voren het geheele lighaem wel ter degen eerſt ontlaſt hebbende; het kookſel van de wortel* China, *tot opdrooging, is lang zonder vrugt gebruikt geweeſt, als mede het vryven van het hooft, na de leeringe van* Corn. Celſus *met voorbygaende een zaksken met droogende kruiden op het hooft geleit, en een* Fontanel *gezet te hebben, de plaetſelyke middelen, die door de Heelmeeſter zyn aengeleit geworden, was het poeyer van* Sabina *en* Oiker, *even gelyk* Pigræus *in zulk een geval gebruikt: ſomtyts is het voornoemde* Poeyer *met* Ægyptiacum *vermengt geweeſt, waer mede wy de* Polypus *hebben geſtreken: ook met de* Trocis van Vigo, *maer alles zonder eenige voordeel. En om dat daer eenige pyn by quam, mogelyk uit de ſcherpe dingen ontſtaen, zoo waren wy vreesachtig, dat het zich wel mocht tot een quaetaerdige accident vervoegen, te*

Lib. 3. *De Morb. vulg.* & *Lib.* 2.

Lib. precip.

Lib. 6. *Cap.* 8.

Lib. 5. *Cap.* 19.

meer,

meer, alzoo het gebrek wat vleeziger en bloediger zich aenſtelde; derhalven zyn wy gekeert Lib. 8. Cap. 21. *tot het* medicament *dat* Amb. Paræus *voor een* Polypus *beſchryft, dat ons dagt de pyn vry te ſtillen, en te zagten, doch niet te minderen.*

Wy hebben de Ouders van de Dochter voorgeſlagen, wyl zy vry bekommert waren: waer in zy groot gelyk hebben, dat het toeval meer vermeerderde als verminderde, dat men het ſlymige vleeſch *moeſt uittrekken, daer toe zy niet en konde verſtaen, en minder de Dochter, daer toe beweegt worden.*

Derhalve, Waerde Man, *nu zitten wy tuſſchen ſtoelen en banken, onze handen zyn gebonden, en onze raet is ten einde; zoo uw een bezondere middel hebt, zoo belieft het ons mede te deelen; of zoo by uw anders geen middel en is als uitroeyen, wilt het met een lettertje aenroeren, op dat wy en de Ouders (die ook verzogt hebben, alzoo zy aengemaent waren van eenige bekende uw daer van kenniſſe te hebben) daer door mogen werden bevredigt; dit doende zult ons op het hoogſte ſchuldig maken, 't zelve te vergelden en verplichten, dat wy zullen blyven en zyn*

UE. Vriend

N. Zas.

Aen

Aen de welgeleerde en beruchte Geneesheer Nicolaes Zas; *Geneesmeeſter tot Rotterdam.*

Myn Heer,

W*Y ſtaen als opgetogen, dat UE. ons in de loopbaen, om een* veelvoetige ſlym en vleesprop, *te vernietigen, waer in UE. zoo mannelyk en met zulke wiſſe ſtappen loopt, getrokken hebt; wy zullen dit,* ô bedreven Man *(niet waerdig zynde) voor een groote eer opnemen, en 't geen UE. ons toevertrouwt, om het heeſt, zoo noemt het UE. en dat te regt; met kenniſſe, 't zy met plaetſelyke hulpmiddelen in zyn hol; dat is de neus te doen ſmelten, ofte met* werktuigen *voor den dag halen.* *Polypus.* *Inſtrumenta.*

Dat wy hem onder verbetering kennen, dat hebben ons Galenus, Paul, Ægineta, Ætius, Cornelius Celſus, *byzonderlyk* Aquapendens *geleert.* *Lib. 3. de Comp. Med. Cap. 3.*

Zyn hol ofte plaets is niet alleen de neus, maer ook het bove verwulfſel van de mont, en met een de keel, die door de prop tot ſtikkens toe konnen vervult worden. *Lib. 3. Cap. 24. Lib. 6. Cap. 90. Lib. 6. Cap. 8.*

UE. doet ons verſtaen, hoe hy met de zelve heeft geleeft. *Prom. Pars Chir. Op. Cap. 24.*

Ervaren Man,

Om kort en ront te gaen, zoo moeten wy bekennen, hoewel wy in de Geneeskonſt, die een

Heel-

Heelmeester in lange oeffening zyns werks eenigzints aenkleeft, niet genoegsaem ervaren zyn, dat gy UE. in de algemeene genezinge wel geschikt, en in de zelve als een verstandige Geneesmeester betoont hebt en gedragen.

Wat aengaet de byzondere en plaetselyke middelen, zyn ons dunkens, niet te verbeteren; veel min te verwerpen.

Doch, beleefde Man, *wy zouden ons onderstaen te vragen, indien het UE. beleeftheit zoude willen schavcelen, hoewel het Dogtertje* Saphena. *13 jaren oud is, waerom de* moederäder *op de linker voet niet geopent, en de middelen om de* maendtyden *te doen voorroepen, zyn gebruikt geweest; wyl UE. de* slymprop *ook vleezig beschryft, en zich bloediger en vleeziger aenstelt? welk vleesch niet aengroeyen kan, als door bloet; maer om te komen tot uitroeying, daer toe verstaen wy, hebben de Ouders, veel min de Dogter, geen muts op; evenwel is de ontworteling de zekerste en spoedigste middel, gelyk ons in de Heelkonst wel afgeregte Schryvers: byzonderlyk* Aquapendens, *in het hooftstuk boven aengeroert hebben, geleert; 't geen ons, God lof, verscheidemael wel is gelukt, onder alle, aen een* Metje Stevens, *Dienstmaegt van de Geneesmeester* Simon Dilleman, *die wy met bystant* Polypus. *van de Heelmeester* Hendrik van Roonhuize, *een ongelooflyke*, dikke *en* slymvleezige prop, *zoo groot als hier in besloten, mede gaet, hebben uitgetogen.*

Doch, geleerde Heer, *indien de Ouders, het uittrekken geenzints konnen bewilligen: zoo zouden wy het, zoo het ons aenging, en dat onder verbetering, op deze navolgende boeg noch eens aenleggen; wy hebben in zulk een geval ons wel bevonden, by het* hoog doorgetrokke plukſel, *zynde een Pauſſelyke middel, beſchreven by* Johannes de Vigo, *waer van de toeſtel aldus luid.* *Lib. 2. Cap. 5.*

℞. *Fil. Carpin. Panni linei veteris ℥ij.*
Medull. Panis albi ʒiij.
Sublimat. Triturat. ℥ s.
Aq. Roſarum.
Plantagin. an. ℔. j.

Kookt het op de helft in een Tinne Vat; perſt de plukzel ſterk uit, en laet in een Oven droogen. *Dit*

Dit herdroogde plukſel maekten wy, als wy het gebruiken wilden, nat, of met ſpeekſel, of in weegebreed water, en bragten het, als een gefronvelde wiek, door het een of ander neusgat tegens de prop aen, 't geen dagelyks tweemael geſchiede, en aen het ſnotterige en vleezige ſtof een ſluiting verwekte. Hier nevens, zoo offeren wy UE. ons andere plaetſelyke hulpmiddel; waer mede wy ons immers zoo veel, als met het eerſte hebben uitgewrogt; want het eerſte wat verdagtſamer, om de Sublimaets *wille, gehandelt moet werden, gelyk UE. buurſtedige Geneesheer* Johan Beverwyk in zyn tweede Deel van de Schat der Gezontheit, in 't achtſte Hooftſtuk leert. *Het andere middel is het* doodekop van kooperroot, *dat* Alexander Trall. *de Konſtgenoten hoog aenpryſt, zoo* Durantes Scacc. *ons te kennen geeft: welker gebruik van een Burgermeeſter alhier op vermindering van zyn groot en veelvoetige* prop, *zoude zyn ontſproten. Deze* doodekop, *moet als volgt gebruikt worden: men neemt,* waerde Man, *een once van dit* caput motuum, *wel gevreven zynde, en men vermengt het met het* dunſte van de Egyptiſche zalf: *welke vermengtſel wy met een* penſeel, *des daegs twee of driemael, aen het quaet ſtreken; daer op de vertering, verſmelting en de geneſing volgde; maer ondertuſſchen gebeurde ons dat; dat de lyërs, door pyn en brant, ontſtaen, door al te vet en dikwils ſtryken, machtig*

Caput Mortuum. Subſ. Medic. Conſ. Polipo. Cap. 1.

Liquor Ægyptiaci.

tig klaegden, 't geen wy met voordeel verzoeten door een zalf ontleent van de voornoemde Schaccus *uit het aengeroerde hooftftuk, daer by de tyërs, en wy ons wel bevonden. Deze zalf was van de navolgende toeftel.*

℞. *Spumæ Argen drach. iij.*
Ceruff. drach. iiij.
Alum. Sciffilis drach. ij.

Dit te famen geftampt en gezift zynde, doet het in een looden vyzel, en daer by zoo veel aengename wyn, dat het tot de dikte van den honig word, en dan wat oly van mirthe by gedaen, bewaerd het in een loode doosje.

Geloof ons, doorzoekende Man, *deze middel in het werk ftellende, UE. zult ongetwyffelt bevinden, dat het een onverbeterlyk hulpmiddel zal zyn voor dat quael, daer over UE. ons believt hebt te fchryven, en in de baen, tot heelinge te betrekken.*

Doch of 't gebeurde, dat deze en meer andere aenlegfelen, niet en werden gezegent: zoo behoorden de Ouders en de Lydfter niet tegens het hantwerk te fpartelen: maer toe te ftaen, het quaet door de tang van Aquapendens, *befchreven in het aengetekende hooftftuk, die wy ook in het gebruik hebben, te laten vermorfelen, en uit te trekken, te liever als met het brantyzer, als* Celfus *wil, en eer het tot zulk een* Lib. 7.
maet te groeijen komt, als het gefchiedde in een Cap. 10.
geeftelyke Dochter Grietje Kroonenburg *ge-*

naemt; wonende alhier op het ronde Bagynenhof, *die ook niet en wilde, men het quaet, dat in het eerste ligt, en zonder het minste gevaer te ontwortele was, zoude uitwortelen: 't geen daer na zyn gat omkeerden, en zoo kankeracbtig quam uit te spatten, dat het Vrouwmensch meer een afgryselyke monster, als een regtschapen Schepzel geleek: wiens afbeeldsel, 't geen wy na haer overlyden hebben uitgeteekent, en UE. nevens de uitgetrokken* slymprop *zyn zendende. Wy breken af*, aenzienelyke Heer, *om UE. bezigheden niet verder te beletten, en UE. kostelyke tyd met deze onze onwaerde omschryvinge te beknibbelen.*

Wenschen, dat UE. met deze onze kleine hulp, geholpen mag worden, zoo veel uitwerken, als wy daer mede hebben uitgewrogt: het gene wil zegenen die, die daer is, en blyft een genadige zegenaer, en een gever alles goets. Vaer wel, wyze Man, *tot heil van de gebrekkelingen, lof van de Konst, en luister van UE. beroemde Stad.*

U E. E. ten dienst zynde

Job van Meekeren.

Waerde Lezer, wy en hebben niet konnen achterhouwden, om UE. in gedagten te brengen, hoe ver de laestverhaelde *kankkerachtige vleeschprop* (zich had uitgespan-

ſpannen, en was buiten zyn beſtek zoo groot gegroeit, als UE. deze afteekening vertoont.

XI. HOOFTSTUK.

Een krakebeenige (Slymprop) *achter de lel, uit de keel weg genomen.*

Polypus.

HEt gebeurt ook, zeit *Aquapendens* en andere Schryvers, dat niet alleen de *ſlymprop* de neus, maer ook met eende keel Part. 8. Lib. Cap. 2.

 ver-

vervult, die tot ſtikkens toe, de lyër zyn adem doet ſcheppen.

Pediſſequus. De Lyfknegt of voetvolger van de Heer .... *Six*, heeft door een vuiſtſlag voor zyn neus, een bezwaerlyke ademhaling door zyn neus bekomen, dat met'er tyd hem, nevens het nederzwellingen en ſlikken zoo benauden, hy zyn ſpraek, niet alleen al noffelende uiten: maer ook dikmael ſpys te eeten weigeren moſt.

Hier toe waren verſcheide Genees- en Heelmeeſters, als ook veel hulpmiddelen, hulpeloos in het werk geſtelt.

Eenige ſtelden het quaet, dat zy meenden diep in de gront van de neus te ſchorten, onaenrakelyk en ongeneeſlyk te boek.

Andere waren zoo diep (zoo zy vermeenden) in de Konſt getreden, datſe de Jongman handelden, om dat hy zoo noſten, en door de neus ſprak, als een die de *Spaenſche quael*, geladen had.

Ten langen leſten zyn ſommige gewaer geworden, op ſterke neusbloedinge, en afſchot van dunne en rauwe vochtigheit, die geſtadig ten neuze uitvloeiden, dat het zekerlyk in de neus haperde, daer tegens veel heelmiddelen, doch te vergeefs wierden gebruikt.

De liefde die de *goede Heer* tot zyn Knegt droeg, en was (niet tegenſtaende hy dapper hier en daer in de weêr, om hulp was ge-

(weeſt

weeſt) niet geboet: maer trok nu hier nu daer, om raet te plegen; onder alle zoo zyn wy nevens myn Medebroeder *Mr. Florianus*, door begeerte van deze Heer in de loopbaen van zyn Knechts toeval, getreden.

Deze lyër en was zoo haeſt niet onder ons gezigt gekomen, of wy vermerkten buiten het gene, binnen in zyn neus mogt leuteren, dat een zware, harde en krakebeenig klont vleeſch, hem achter de lel, tegens de *keelſpieren* na de *keeldarm*, hong en ſchoot, 't geen van ons geoordeelt wierd, tot ruimer ſpraek en ſpys en drank te geven, men 't zelve, zoo het doendelyk was, met een *trektang* los te rikken en uit te trekken. *Oeſophagus.*

Op dit voorſlag, 't geen de Heer en lyër toeſtont, is de Jongeling een bereiddrank, tot verwekking van ſtoelgang, voorgeſchreven: die hy eenige dagen zoude nuttigen, quam een poos daer na in 't zakken van de volle maen (gelyk wy hem dat belaſt hadden) uit de *Beverwyk* van zyns Heers woonplaets, in ons en *Florianus* handen zakken.

Het wegnemen en het ontwortelen van dit eeltig uitwas, wierd van ons in tegenwoordigheit van de Geneesmeeſter *Abraham Florianus*, de huis Heelmeeſter van de Heer, en in het byzyn van de Heer zelf, als 't volgt uitgevoert.

Na dat wy ons hadden van bloedſtempſel (die niet te ſcherp om de *lugtpyp*, moeſt

zyn) *trektangen* en andere gereetſchappen, wel hadden voorzien. Zoo hebben wy daer nevens lange, dikke, doch ſlappe *ſteekwieken*, bereit van doekplukſel, en droog ingebonden ſponsjens gemaekt, die wy, na datſe met ſterke draden waren vaſt gemaekt, in *eyerwit*, geklopt onder *lamoenſap*, hebben gedoopt, en daer na in het onderſchreven bloetſtempſel gewentelt, die wy vermeenden achter *de lel*, als het quaet was ontwortelt na hooge, tot in de opening te ſteken, daer toe de draden (wanneer een ſpons neder in de heeldarm mogt zakken, om uit te trekken) waren aengeſlagen.

Dit alles dan hebbende beſchikt, zoo zetten wy de lyër, die zeer hartvochtig en vol van moed was, met een open mont na ons handen, en tegens het ligt aen; taſten het *krakebeenig uitwas* (zynde zoo groot als een deuits *roggebolletjen* doch wat platter) met een kromme tang aen, die wy al drayende meenden te breken en uit te rukken: maer laes! de klomp wrikte noch ſchrikte niet een ſtroo breet: de tang die ſterk genoeg was, boog zich krom aen de ſtang af, de lyër die hem braef, en zonder eenig verzet hiel, niet tegenſtaende een groote bloetvlieting volgden, dagt dat hem het gebeente uit zyn neus en mont getrokken wierd, tot de bloetvliet, wyl die uit de afgerokte aderen,

ren, die het quaet hadden gevoet, vlood, en wierd niet gedaen, denkende, gelyk het ook gebeurden, datſe in middelen wel ſtoppen zouden; niet temin, wy lieten daerom niet het quael met vreden: maer daer aen wierd, hoewel te vergeefs, noch wel vyf of zes diergelyke tornen op gedaen, 't geen ons, lyër, en omſtanders te ſamen verdroot, ten laetſten vermerkende, dat de klomp vry gezakt, en evenwel weêrbarſtig om af te wringen was: over zulks beſloten wy het eeltig lighaem, zoo hoog als het rakelyk en te doen ſtont, met een ſcherpe ſchaer, gelyk het gebeurde, mydende de lel af te knippen.

Na het affnyden van deze *krakebeenige ſlymprop*, vernamen wy gants geen bloet, ter oorzaek men bevont, het afgenome, gelyk gezeit is, *krakeb enig* en zonder *bloetbuizen* te zyn.

Is overig, tot verzagting van de keel, lel en verhemelte, die door het trekken verzeert waren, dat 'er verzoetende *gorgelwaters* en *ſyropen* zyn voorgeſchreven: die van de lyër onverdrietſaem nacht en dag wierden gebruikt: maer de ruſt die zeer ſober, en de pyn van het hooft die zeer hevig was, wierd door *d'amandelmelk* niet eer bevorderd en geſtilt, tot dat men met het *Laudanum Opiat:* gebroken, nevens het *Diaſcord. Fracaſt.* met het *Aqua Alexipharm.* ſomtyds, ſober en met een lepel in gaf; dit

lepel dranksken voerden hem wel ſlaep, maer geen krachten aen: want de lyër door rekken en trekken merkelyk afgemat was, hoewel men de Jongeling met alderhande krachtverwekkende ſoppen vergde.

Den achtſten dag overviel ons zoo haeſt niet, of de lyër (door het ſcheiden van de geronnen bloetdodden, die van de montjens des aderen haer ſcheiden) verviel in een onmatige neus en keel bloeden: 't geen hem een groote zwakheit, en ons een groot beduchten aenbracht: deze bloetvliet ſtopte zich door dodſtremmen van zelfs op, waer na niet te min, opqueking van krachten, de lyër zoo in krachten, in 't kort, tot een yders verwondering opſchoot: ja dat men de Jongeling binnen de tyd van vier weken ſterker als hy ooit geweeſt was, en van zyn moeilyke toevallen en quael genezen, bevont.

Nu volgt het bloedſtempſel.

℞. *Lapid Hæmatit. Onc. ſ.*
Bol. Arm. veræ.
Terræ lemn. an drach. ij.
Nuc. gall. immat. Onc. ij.
Acatiæ Drach. j. ſ.
M. fiat Pluv. Subtil.

XII. HOOFTSTUK.

Een (Lipknoop) *uit de onderſte lip geſneden.*

Nodus Labionum.

OF door een ſlag, val of ſtoot, ook door dien het bovenſte van de lip tuſſchen de tanden geklemt, of gebeten werd: pleeg ſomtyds een knoop, of knurf, of zoo ſommige willen, een *waterkanker* op te ryzen, die men na de leering van *Albucaſis* eerſt met het mesje uitſnyden, en daer na met alluin beſtroien moet.

2. Pars chir. Cap. 27.

Deze knoop hebben ſommige met *oly* van *koperroot*; andere met *heet yzer* getragt te verteren, en uit te branden.

Oleum Vitrioli.

Wy hebbenſe, als men zag, datſe eenig ſpel in de lip koſten maken (dat is, indien het quael in een kanker quaet wilde veranderen) op navolgende wyze weggenomen: gelyk 't werk menigmael is uitgewrogt, byzonderlyk aen de *Godgeleerde* en *in de Latynſche tale afgeregte Jacobus Heiblok*, onze zonderlinge Vriend, die een *lipknoop*, zoo groot als een boon, ontſtaen door een ſlag, eenige jaren lang, met groote moeilykheit en geſpanne adertjens, in zyn onderlip hadde gedragen.

Wy krulden de onderſte lip, door onze voorſte vinger en duim van de linkerhant om, bragten zoo een kruisſnee op de *boon-*

knoop zonder het vliesje van de *knoop* te raken, die wy daer na pelden, en met een *Pluisyzer* zagjens uitrukten: na welke werking, wy de opening (daer in de *knoop* gehuisvest was) met tondel of gebrande doek om het bloedens wil, hebben gevult; houden het tondel, zoo door onze duim en vinger, al nypende in de wonde, op dat het minder bloeden zoude, en het overblyfsel mogt uitgebeten werden.

Vosellum.

Wy hebben na het afnemen van het bloetstempsel, niet anders tot zuivering, als *honig van rozen* met *gebrandewyn* vermengt gebruikt, na het welke, met bydoen van *gepocierde Tutia*, de heeling, en tot betaling van onze arbeit, dit volgende vers is gevolgt.

Mel Rosar.

DE konst, waer aen God eerstmael d'hant
Geslagen heeft, zeit: kerst of brant.
Het heete vuur en't scharpe stael,
Heelt 's Menschen velerhande quael.
Dit Konstörakel wist ik wel,
Maer niet dat aen myn vlees en vel,
De proef daer van geschieden zouw.
Nu is't geschiet! 'k heb geen berouw,
En stont het noch eens te geschiên,
'k Zouw vry wat na uw oogen zien.
Maer 'k hoop een beter, en gy ook,
Nadien uw haert hier van geen rook
(Om dat wy vrienden zyn) gevoelt,

Waer

Waer na uw gantsche hantwerk doelt.
'k Had eens tot Leiden onverwacht
Een slag ontfaên in volle kracht.
En die 't my doenmael heeft gedaen,
Zouw zich wel zesmael nu beraên.
Ik achte 't niet, want geen gevaer,
Vertoonde zich in meenig jaer;
In 't laetst allengskens evenwel,
Quam voor den dag een lipgezwel,
Dat my verveelde; 'k vraegd' u raet,
Gy zeide 't mach als noch geen quaet,
Maer zoo dit euvel wort'len schiet,
Het brengt u eindelyk in 't verdriet:
't Was waterkanker *'t vuile beest,*
Waer voor met recht een Mensche vreest:
Ik zeid': ach vriend! maek my gezont,
En help, zoo gy my helpen kont.
Gy vat my met een fiere zin,
Wat boven myn gekneusde kin,
En maekt een kruiswont met uw vlym,
(Wat let my dat ik niet en zwym,
'k Val wat kleinzeerig om myn hert)
't Was als een wit gekookte ert
In wezen, dat my had gequelt;
En my daer wierd ter hant gestelt.
Quaetzoeker, vinder, heeler, vriend!
Ai! zeg my wat gy hebt verdient.
Gy daer op: anders niet als dank,
Ik dank u al myn leven lank,
En zoo gy in het nieuwe Jaer,
Geen andere gelden wierd gewaer.

Zoo

Zoo steek de vlym vry in het spek,
En doet gy anders, gy zyt gek.

In't welnemen.

SOLIDE.

Nog hebben wy, nevens deze *lipknoopen*, ook eenige *slymblaesjens in de lippen* vernomen, die sommige, om in de konst voor ervaren Bazen geacht te werden, voor *waterkankers* hebben gesneden en geheelt; welke *slymblaesjens* niet anders en zyn, als vochtigheit die zig door 't byten van tanden (dat is, als de lip onverziens tusschen de tanden geklemt werd) uit *de kliertjens en watervaten*, tegens het bovenste bekleetsel van de lip uitstort, die wy dikmael na het open knippen van een schaer, met *Mel. Rosar* en *Aq. vita* hebben gedroogt en genezen. Doch men heeft ook vermerkt, dat niet tegenstaende, die *blaesjens* waren geopent, en het overige getragt was met *gebrandewyn* en *rooshonig* te verdroogen, dat'er een hardigheit, die dikmael door het vryven tegens de tanden, een pyn, en belet aen de spraek gaf, overbleef, die wy op navolgende manier weg namen, gelyk onlangs gepleegt is, in byzyn van de Geneesmeester *Egbertus Veen*, aen de Godgeleerde *Christiaen Hartsoeker*, *verkondiger des Woorts binnen Alkmaer*, *in de Gemeente*, *die men noemt Vertogers*, dat aldus toe-

Vasa Lymphatica.

Remonstranten.

toeging; wy namen een kleine kromme naelt, verzien met een sterke getwynde draet, die wy kruisselings staken onder de hardigheit, welke wy toen na ons toe trokken, zettende ons mes, dat puntig en scherp genoeg was, onder de doorgestoken hardigheit, en sneden het zelvige met een snib twee of drie, doch wat diep van het gezonde af: waer na wy de opening, als boven verhaelt, met tondel, doch gestipt (om dat het wat meer als gemeen bloeden) in *Spiritus Vitrioli*, hebben opgevult, en met *Mel Rosarum* en *Aq. vita* hebben geheelt.

XIII. HOOFTSTUK.

Een boute (Neusprop) *in vyf of zes dagen genezen.* *Polypus.*

HEt Zoontje van de *Heer Frans Reael Reiniersz00n*, drie jaren oud, had eenige dagen een druiping van stinkende en bloedige etterstof uit het regter neusgat gedragen; het welke de Moeder en naeste Vrienden onrustig maekten, vreezende iets quaets ('t geen na een *slymprop* mogt hellen) te mogen behouden. *Polypus.*

Om de vrees, en met een het quaet, zoo het mogelyk was, weg te nemen, wierden wy daer over geroepen.

't Is waer, wy bevonden het regter neus-

gat,

gat, niet alleen met bloedige etterstof, en stinkende vloeyende vogtigheit: maer ook van binnen met een uitwas van *bleekroot bastertvlees*, gelyk als *Celsus* beschryft, gegroeit te zyn.

Dit zoo vernemende, wie en zoude niet anders geoordeelt hebben, of het neusgat was met een *slymprop* (wegens het afschot van een druipende stinkende etter) bezet?

Na een algemeene afdrift van kamergang, 't geen uit het navolgende bestont.

> ℞. *Syrup. Diacnic.* ℥ *ſ.*
> *Pulv. Resinæ jalapp. gr. iij.*
> *Misce & detur usui.*

Hebben wy het quaet tot vertering van het bastertvlees, met het navolgende aengetast.

> ℞. *Mellis Rosar.* ℥ *j ß.*
> *Liquoris Ægyptiac.* ʒ *j.*
> *Capit. Mortui Vitrioli calcinati & dulcificat.* ʒ *ß. M.*

Wy namen een penceel, gedoopt in het boven geschreven toebereitsel, en bestreken daer mede twee of driemael op een dag, het vlees der neuze, welke wy in een dag vyf of zes niet alleen verminderd: maer ook een stuksken hout in het diepste van de neus zagen, dat wy zeer stinkende met een nypertje al zoetjens en zagjens uithaelden, en ons in kort de heeling toeliet.

Deze

Deze aenmerking doet ons opmerking nemen ontrent de schielyke zweringen, die somtyds in de neuzen en ooren der Kinderen vallen, en die dikmael ontstaen van iets, 't geen gelyk *Paræus* verhaelt, 't zy onwetende, of door andere brooddronken en dertele Kinderen hebben ingebragt, en laten insteken, die alzoo zonder eenige moeiten en groot behai te maken, genezen konnen werden. *Lib. 17. Cap. 23.*

XIV. HOOFTSTUK.

Een brok (Bastertvlees) *uit de mont gesneden.* *Fungus.*

JAcob Symonszoon, een geboren *Tesselaer*, en een Man van een goet en groot gestalte, kreeg door een zware slag een *kaekbreuk*, met verlies van *tanden* in het onderste *kakebeen*: welke of door vervogtinge van *montspeekſel*, of door onbehoorlyke hulpmiddelen niet en quam, als met verrotting van het *kakebeen* deerlyk te groeyen of te beweren: waer uit een stuk *bastertvlees*, in zyn mont zoo groot als een halve stuivers wittebroot oprees: 't geen hem niet alleen de spraek, eten, en drinken belette: maer een mismaektheit buiten aen de koon bragt. *Fungus.*

Om dit alles af te leggen, heeft hy zich onder de bezorging van de Heelmeester

Floria-

Florianus en ons begeven: waer mede wy op navolgende maniere met het toeval omgingen.

Na dat wy geoordeelt hadden, dat dit *bastertvlees*, niet anders als uit een verrotte *weer* of bedorven *kakebeen* zyn oorsprong hadde genomen, tot het welke wy niet en zouden konnen geraken, ten waer het *bastertvlees* waer weg genomen, of ten minste tot de gront gesneden, om alzoo het *verrotte been* te genaken.

Callus. Derhalven hebben wy het mes, dat wel bewonden (om de omleggende delen niet te quetsen) styf en wel gescherpt was, gebragt tot de gront van 't bedorven gebeente toe, daer uit wy (anders was de inbeelding) geen bloet en vernamen, 't geen ons voorts met een deed toestaen, het geheel gezwel, los te snyden, en weg te nemen: welk eerste met een veeg werd uitgevoert: maer los en ongebonden zynde, vont men het afgesnede lighaem zoo groot, dat 't uit de mont, hoe men trok, niet te trekken en was: zoo dat wy vernootzaekt waren het afgesnede *bastertvleesch* in de mont leggende, in verscheiden stukken te spouwen, en by brokken uit te halen.

Na het uithalen van deze brokken bevont men, gelyk gezeit is, de gront weinig te bloeden, en met verrotte been, dat aen flenteren was, bezet te zyn: waer toe een

spoel-

ſpoeldrank tot zuivering van de zweer, en verdrooging van het verrotte gebeente hebben voorgeſchreven, die als volgt, wierd gemaekt.

℞. *Fol Roſar. Rub. m j.*
Cichorei.
Rutæ. an. m ß.
Salv. p ß.
Rad. Vincetox.
Irid. Noſt.
Angel. an. dracth. j.
Maſtich. ʒ ij.
Coquantur Aq. Hordei.
Colat. in ℔ j. s. diſſol.
Mellis Roſar. ℥ ij
Sp. Vitriol. gutt. xv.
Fiat gargariſma.

Na het ſpoelen namen wy het navolgende vermengtſel, waer in wy plukſel doopten, en zoo in de groeven, holen en aen het verrotte gebeente tot ſcheiding voerden.

℞. *Mellis Roſar. ℥ ij.*
Pulv. Rad. Irid.
Angel. an. ʒ j.
Maſtichis. ʒ ß.
Sp. Vitriol. gutt. xv.
Fiat Mixtura.

Den tweeden dag, na de werking, namen wy twee groote ſtukken beens uit de opening; welke opening wy wederom, na warm ſpoelen, met het vermengſel beleiden en vervolgden zoo ſomtyds de heeling.

Onder en tusschen niet stil staende, het lighaem van zyn vogtigheden, door stoelgang te lossen, die wy in 't kort en zeer gelukkig bequamen.

XV. HOOFTSTUK.

Paralysis.

Voorspook van een (beroetheit) *en wisse doot.*

DE hersenen, niet tegenstaende zy in het hoogste van het lighaem haer gelegert hebben, zoo voerense, niet te min, haer heersing tot aen de uiterste grenzen der vingeren en teenen.

De Homine. *Renatus des Cartes*, wiens verstant de tippen en einden van de weerelt is mededeelende, wil, dat de tippen van de hangleden van vuur gebrant, gezengt en geraekt zynde, plaetselyk aldaer geen pyn, maer de zelve, by opdrang van de zenuwen, in de hersenen hebben: wat hier af geredenkavelt kan werden, dat laten wy de Wysbegerigen over, om de zaek onder haer af te haspelen: niet stil blyvende, zyn gevoelen (maer dat de hersenen geen pyn en ontfangen) met deze aenmerkingen over een andere boeg te smyten, en een gevoelen, de Konstelingen aen te voeren, dat wanneer de hersenen in lyden en gevaer zyn, zy het zelve aen de uiterste tippen van het lighaem

kund

kund doen, verbreyende alzoo de derelyke noot harer heersinge.

Albert Titzing, een Man van een bekrompen gemoet, zoet, vrolyk, en van zagte omgang, wandelde somwylen, om zyn tyd met vermaek te verslyten, nevens andere koutenaers, al pratende in de Nieuwe Kerk, alwaer hy onverziens, van een Schoenlapper, buiten westen zynde (die veel krisjens en krasjens in de Kerk had aengestelt) met een penpriem, boven in het top van zyn hooft gepriemt wierd: na welke onbezuist en dol werk, *Titzing* ontstelt en verslagen zynde, vry en onbelemmert na Huis, en een weinig tyds daer met geeuwen, gapen en rekken te bed ging.

Des morgens met het aenkomen van de dag, bevont zig de lyër over zyn lighaem wel: maer aen zyn hooft, met eenige wedom bezet te zyn: derhalven hy een Heelmeester, zynde zyn Buurman, liet halen, die weinig ontsteltenis aen het hooft, en geen verandering in de polsslagen vermerkte.

Vier dagen, zonder gevoel van eenige qualyk varen, liepen met een behoorelyke verbant door: maer de vyfde, deê de lyër een doffigheit in de herssenen, en in de Heelmeester een bekommernis op: waer op wy by de lyër des middags wierden ontboden, die wy met een onbelemmerde pols-

ſlag : maer met een kleine beweging van braken vernamen.

Commiſſura Sagittalis. De plaets zyner quetzing, was even bezyden de *Pylnaet*, meer na de regter, als linker zyde hellende, en had twee wondetjens (waer van de grootſte, dit navolgende teeken ⬭ droeg) nevens den andere ſtaen.

In het grootſte ſchoot onze tentyzer, zonder ſteuiten, tot in de herſſenen toe; daer uit eenig melkſtof vloeide.

Carſy Het eerſte, dat wy na de eiſch der konſte werkten, was het wondetje door een kruisſneê, tot de pan toe te vergroten: welke pan wy gaef, zonder breuk en ſcheur bevonden: na dat de kruiswonde met *doekpl︎ukſel* was opgevult, zyn wy des avonds tot nauwer onderzoek, by de lyër gekomen, die wy met verandering van pols, herſſenen, en in de wonde met overvloet van het voornoemde ſtof beliepen: waer na des andere daegs, alzoo het ſtof met etter vermengt, en de panwonde voor het uitſchot, niet ruim genoeg was, wy het boren van het bekkeneel voorſloegen: daer toe de goede lyër, gezont van zinnen zynde, zig wel: maer de vrienden niet koſten gedragen.

Onder en tuſſchen, ging men voort met het algemeene verbant, 't geen de lyër geen vermindering van ſtof uit de wonde: maer een doofheit, onder en tuſſchen, voor

aen

aen de tip van de middelste vinger van zyn linkerhant bragt : het welke wy oordeelden een gewisse voorbode van een bedroefde en doodelyke uitgang te zyn, die zig in't kort de hant en vingeren overspreiden: daer toe, wyl de lyër over de doofheit, vergeselt met groote koude, meest klaegde, wy een smeringe, als volgt hebben voorgeschreven.

℞. *Ol. Castor. Drach. iiij.*
Succin.
Ceræ an Drach. iij.
Lavendulæ gutt. vj.
Anethin. ana. ℥ *j.* ß.
Misce fiat liniment.

Hier mede wierd de hant, arm, nek en rug warm en dapper gesmeert: 't geen van sommige omstanders en vrienden, doch onwetende, niet eens noodig gekeurt wierd: alzoo haer dagt, het niet eens aen de hant maer ergens anders leuterde.

Na het dagelyks smeren, dat niet en hulp, klaegde de lyër meer en meer, een onverdragelyke kouw aen de hant, byzonderlyk van de middelste vinger te lyden, waer toe het navolgende, in manier als een pap, voorgeschreven, gevult in een wyde geltsakje, daer in de hant, wel gesmeert zynde, gestoken werd.

℞. *Fæc. Crassar. Cerevisiæ Tenuis.* ℔ *j.* *Borstel.*
Fol. Rutæ.
Scordii an. m j.

Sum. Rorismarin.
Absinth. an. m. ʃ.
Flor. Lavendul. p ij.
Misce in Vino Gallico, & in Aqua vitæ partibus æqualibus.

Doch de doofheit en koudigheit, waer by onberoerlyk des linker arms, koortse en verslapping verzelden, groeide hants over hants aen: 't geen ons deê besluiten, dat wel zoo de herssenen zelfs door de *priemsteek* niet gequetst waren, de veelheit van etter en andere stof, op het *harde moedervlies* zittende, een verdrukking aen de herssenen mogt leveren: weshalven men te eerder, om het stof ruimbaen te geven, de *boor* behoorde by der hant te nemen. Het was de *dertiende dag*, na het ongeval, zynde de zevende van *Hoimaent* dat wy de *pan doorboorden*, en de lyër zoo 't scheen, op milder uitschot van etter van de bedwelmheit zyn hoofts en doofheit van de hant, eenigzints ontlast te zyn, doch de baet groeide niet: maer de koortse, en slinkerzydse *beroertheit*, welde dagelyks dapper aen: 't geen de lyër, drie dagen na de boring, zagjens deê ontslapen, en van 't leven ontslaen.

Trepanum seu Modiolus.

Julius.

Na het overlyden is ons belast, door de *E. E. Heeren van de Geregte*, het hooft te openen: waer van het *verkund*, aen het Geregte overgelevert, aldus was luidende.

Wy ondergeschreven Ordin. Stads en openbare Chirurgynen, hebben uit last van de E.

Heer Mr. Lambert Reinſt *Hooftofficier, en de* E.E. Heeren myn Heeren van de Geregte *in de Sint Nicolaes ſtraet, daer het wapen van Drent uithangt, geviſiteert en geopent, het hooft van het doode lighaem van* Albert Titzing, *Lakenverkooper, en bevonden dat de priemëlſen-ſteek was gegaen, boven door 't bekkeneel herſſene vlieſen, tot in de ſubſtantie van de herſſenen zelfs, en dat een diepte van een vinger lang, tot aen de regter groef van de herſſenen voornoemt: alwaer wy eenige verzwore etter vernamen, die aldaer ligtelyk de verrottinge, koortſe, be-roerte, verdwyning van de* dierlyke geeſten *en doot veroorzaekt heeft.*

Was onderteekent

JOB van MEEKEREN.
JACOB BLOK.
PIETER YSENS.

XVI. HOOFTSTUK.

Een vermeinde Tering ſtaendevoets genezen.

JAn *Verwouw*, een Man zeer ſterk en grof van leden, vol van bloet, en die vry wat in de bant had: viel ſchielyk in een verſmelting en tering des lighaems, (heel avereks, de Kamerling des *Biſſchops van Padoa*, die een opregte tering en een aengroei van ſterkte en kloekheit des lighaems bequam

Pars Secund. cent Obferv. 14.

gelyk *Thom. Bartholl.* verhaelt) en dat ter oorzake hy veel bloets, somtyds met kuggen en hoesten, los ten monde uitgulpte, 't geen hy meende nergens anders van daen quam, als uit een geborste *longäder*, die hy door rauw wyn te drinken had komen, te doorboren.

Tot deze teringquael, had hy veel dranken te vergeefs verkliekt, die zyn lighaem meer hadden verrankt als vervet; dit uitwerpen van bloet deê de lyër een angstige, en vermeinde weg tot de doot, en de huisvrouw met de vrienden een bekommerlyke en bedroefde weg inslaen; alzoo de lyër, dat niet te verzetten was, zig anders niet inbeelden het hagje, in 't kort te laten glippen.

Meester *Joris van Loon*, die hem een zonderlyke vrient was, is met ons hem gaen bezoeken, om zoo 't mogelyk was zyn voorgenomen reis uit zyn zin, die gezont genoeg was, op te schorten. Wy naderden zoo haest de lyër niet, of verbaesden ons over de rankheit, en het wezen van deze ons bekende vrient, die al spouwende en kuggende veel bloets, doch zonder schuim ten monde uitwierp; dat hy in een spouwpotjen ontfing, en ons met groote verbaestheit vertoonde: wy den andren aenziende, kosten ons niet inbeelden, dat het bloet een regte tering bloet beliep: alzoo wy, nevens de

los

los en zwartigheit geen fluimen, noch etter in het potje, in de pols geen brant, noch koortsſlagen vernamen. Hier op verzogten wy de lyër eens in zyn mont te zien, om te vernemen of hy ook met *Scheurbuik* mogt zyn behipt: zoo haeſt en deê de lyër de mont niet open, of hem deê een *klompje Baſtertvlees*, tuſſchen zyn onderſte kiezen na achteren, in de mond op: waeruit wy oordeelden, dat op die plaets, zyn tering de woonplaets had: zeiden hem al laggende, indien hy ons elk een half aem wyn wilde vereeren (want hy was een Wynkooper) wy zouden ſtaendevoets, hem van zyn tering genezen: welke wynkoop, de lyër met ons zeer verheugt aenging: wy hier op niet dralende, namen voorts het mesje en ſnipte en ſchrapte het *Baſtertvlees* tuſſchen de kiezen weg; ſchrookende het overige, en ſtopten met een het bloeden door een heet gemaekte *tentyzer*: waer na de Wynkooper nooit, hoewel hoeſtende (want hy was zeer aemborſtig) geen bloet ſpouwen meer vernam, 't geen hem de groei zoo aenbond (zyn malle inbeelding hier door gebroken zynde) dat de lyër zyn wambus en zyn broek met zyn gewoonelyke dikte in't kort vervulden. *Epulis.*

XVII. HOOFTSTUK.

Een Stomme en Doove sprekende en hoorende gemaekt.

LOduik Jochimzoon, oud twaelf jaren, om de goede gemeente, tot ontferming zyner logenachtige en sluikende quael te verwekken, ging met lei en grif langs de straet te bedelen; op welke lei hy schreef (hem stom en doof veinzende) hoe hy in *Duitslant* in zekere vlek, zich op een geschut, doch niet wetende het geladen was, te slapen had begeven, en dat de *Konstapel*, dronken zynde, zonder hem wakker te maken, 't geschut afgeschoten, en hem door het dreunen (zoo schreef hy) stom en doof gemaekt had: door dit troggelen bequam de jonge groot gelt, ontsag hem niet, een yder aen te schryven: maer deze bedelary duurde zoo lang niet, of hy wierd van een van de Dienaers (gestelt tot weringe van de bedelary) op de straet geknapt, en in het *nieuwe Werkhuis*, tot opsluiting gebragt.

Deze behendige bedriegery is ons, de Jonge in het Werkhuis zittende, ter ooren gekomen: waer na wy ons vervoegden, en wilden, dat ons de Jongen op zyn leitje mogt vertellen, 't geen wy gehoord hadden, en ons belaggelyk scheen.

De

De Jongen schreef met een fraye kloeke letter, net en wel geboekstaeft, dat hy, toen hem deze ongemakken waren overgekomen, maer vier jaren oud was; waer op wy hem wederom schreven, dat 't een merkelyke logen, en onmogelyk was, dat hy om zyn vier jaren, toen hy door die wyze stom en doof wierde, ligtelyk niet lezen veel minder schryven kost, en dat men niemant (van die twee gaven berooft zynde) lezen en schryven kosten leeren: en dat nog meer was, schreeven wy hem, wyl hy sliep, hoe dat hy wiste, dat 't de *konstapel*, en die ook dronken was, het geschut had aengesteken? hier op scheen de lekker wat verzet te zyn: maer schreef wederom, dat de luiden die daer by waren, hem 't wys gemaekt hadden; wy schreven hem weer, wyl hy zoo van stonden aen doof en stom geschoten was, hoe de luiden hem dat konden vroet maken? en of hy toen zyn leitje al by hem had? hier op zoo grinnikte de Guit en schreef niet te min, 't geen hy ons geschreven had, dat 't waer was: waer na wy hem een besluit schreven, dat hy een potter, boef, en logenaer was, en dat hy met zyn schryven even op die manier loog, als de *wagters van Christus graft*, die zeide, wylse sliepen quamen zyn volkeren en steelden het lighaem weg. Hier op zoo staken wy ons vinger in zyn mont, en voerdense aen de wor-

tel

tel van de tong, voelende de zelve datse vry onbelemmert en overal los was, met een hem dreigende, by zoo verre hy niet spreken en wilde, dat men hem eerst een gat zoude snyden in de hals (gelyk men hem ook willens en wetens, met ons mesje een snipje aen de kaek gave, om hem daer door tot spreken te tergen) en des andere daegs komen met een *gloeyende tang*, om zoo de tong met alles wat'er aen vast was, aen te grypen en te schroeyen: onder het snippen van de kaek, dat niet groot was, zoo dagt ons dat het Boefje eenige woorden door geluit vormden: niet te min, wy namen van de Jonge onze keer, en lieten hem wel gedreigt in zyn plaets wederom opsluiten.

't Was op een *Saturdag*, dat wy hem zoo hadden bezogt: daegs daer aen zynde *Zondag* (hoewel de Jongens op een groote breede plaets oorlof hadden om te spelen) zoo waiden't uit den *zuidoosten* zoo schrikkelyk, dat het *Y water* (aen welken kant dit Werkhuis staet) op een gront eb zig zeewaert in schoot en maekte de gronden, byzonderlyk de gevoegplaets zoo bloot, dat men droogs voets de zelven konden betreden: by deze palen van dit gemak, klam de Jongen, die de stomme en doove speelden, gemakkelyk neder om zoo van zyn gevangenisse ontslackt te werden: de Jongers, die nevens hem op de plaets speelden, ziende hem dus

neder

neder klauteren: riepen *Loduik* waer heen, wat droes wilje doen? hy hier op ſchoot los en zeide, zeg tegens de Meeſter, die hier op morgen komen zal, dat ik de brui van hem en zyn *gloeyende yzers* heb, ik kan wel ſpreken en hooren, hy behoeft my niet te genezen, die mede wil, en van het Werkhuis ontſlagen zyn, die volge my, ik weet waer ik belanden zal; en zoo voorts. Hier op liep *Loduik* door, en de Jongers na de Binnenvaders, wien zy vertelden het wedervaren, die zig met de Jongers dapper verwonderden en over de guitery ontſtelt waren, verfoeiden met een datſe geen beter opzigt op de heimelykheit en hadden genomen: waer door *Loduik* met eenige Jongers zig van het huis had gered.

Vier jaren waren met *Loduik Jochimszoon* hier en daer trekkende, verloopen, eer hy zig verſtoute dorſt, binnen *Amſterdam*, op zyn oude ambagt te komen: na welke tyd, hy hem ten eerſten by de malle barmhartige Viswyven begaf, die hy eten, drinken en gelt door zyn oude lei ſchryven wiſt af te troggelen, en dat met zulke voorzigt (want hy had beter geleert.) Hoe hy (zoo ſchreef hy op zyn lei) van zyn Vader en Moeder (die ryke luiden waren geweeſt en van de kryg bedurven) wel lezende en ſchryven kende, om een goet heen komen was geſcheiden, dat hy hier en daer zwervende, zig eens van

de

de slaep overwonnen, toen agt jaren oud zynde, om droog te leggen, op een geschut te slapen hadden gelegt, en dat een *dronke konstapel*, zoo hadden hem de luiden geschreven, 't geen hy lezen kost, 't geschut in brant had gesteken, door welke dreuning hy zyn stomheit en doofheit had bekomen.

Van de Vismarkt schooide hy na de Waeg, in welke hy veel Waegdragers en andere menschen tot mededoogen en gelt beweegden: 't gerugt en quam zoo haest van de Waeg op het Stadhuis niet, voor het geregte, of de Jonge wierd van 's Heeren Dienaer uit de Waeg geligt (alzoo een van de *Schepenen* kundschap van 't Werkhuis had) om het gewigte van zyn stom en doofheit af te wegen. De Jonge voor de Heeren komende, wist zoo natuurlyk de stomme personagie te spelen dat 'er niet een kootje aen haperde, en wist het meerendeel van de Heeren door zyn schryven zyn ongemak in te boesemen, niet te min, wierd egter om de zaek nauwer te onderzoeken, achter af en in de boeyen gebragt, waer toe de *Heeren Schepenen* ons ontboden, om te vernemen of 't de zelve Guit was, die de parten voor dezen in het Werkhuis had aengestelt.

Het was na de middag, dat wy ons by de Jongen vervoegden, en na verloop van weinig tyds, eer een van de *Heeren Schepenen* quam: wy bekennen toen wy de Jongen za-
gen

gen, dat hy ons vry was ontmunt: niet te min had hy over hem de grepen, die hy voorleden reis hadde betoont: wy lieten hem op zyn leitje, dat hy by hem had, ſchryven, waer door wy eenigſints tot kenniſſe van letter quamen; dies ſtreden wy hem op, dat hy de zelve Guit was, die hem uit het Werkhuis, by't nederzakken van de gevoegplaets had gered, en van de gevangenis ontvlugt, hy dit verſtaende (want wy ſpraken en ſchreven niet) ſpeelde echter zeer braef de ſtomme en doove, ja zoo aerdig, dat men moeſt verzet ſtaen, en opgeven, 't geen men zoude vermoen. Wy lieten hem om de laetſte ſtorm aen te voeren, en van zyn guitery te overtuigen, voor den dag buiten het hok komen, wyl onder en tuſſchen *twee Heeren van de Geregte* verſchenen, en zagen na dit litteeken, dat wy hem voor in zyn kaek hadden geſneden, dit zoo vindende ſpraken hem ſtout en onbeſchoft aen, daer door hem overtuigende, hy de zelve Guit was, die met de boven verhaelde woorden het Werkhuis was ontruimt: hy ziende het vergaderen van de *E. E. Heeren Schepenen*, gevoelde het litteeken ontdekt, hoorende de ſtraffe dreiginge, viel door de mant, en met een op de knien, bad met gevoude handen, dat men zyn groffe fout wilde vergeven, ſtamelende quanſuis, zeide; *Myn Heeren vergeeft het my*, '*t is*

waer,

waer, ik kan wel hooren, maer niet perfekt spreken! de *E. E. Heeren van de Geregte* deze Guits en bedriegelyke streken vermerkende, lieten hem opsluiten, en daer na op de Kaek, met een brief op zyn borst, voor de gemeente met de navolgende inhout stellen: *Een stomme en doove sprekende en hoorende gemaekt.*

Na het afstappen van de Kaek, wierd hy strengelyk, binnens kamers gegeeselt, en daer na eenige jaren in het *Tugthuis* gebannen, daer hy tegenwoordig zit; verwagtende, *hout bakkende*, het sloopen van de tyd, ten einde zyner vonnis, van zyn Godvergeven bedriegery en bedreven quaet.

XVIII. HOOFTSTUK.

Een halve verdorde hant te regten gebragt.

MArytje Evertsdochter, zynde een linnenaister, had haer boven het *Brazalet van de linker arm*, door het nayen met een naelt gesteken, zy de steek weinig achtende, hoe wel zy dikmael voelde, dat de vingeren doof en stram wierden, stelden 't eevenwel op nayen aen, 't geen zoo lang duurde, dat de duim en vingeren van de hant, de naelt niet langer voeren kost, en de hant tot vermagering quam te dorren.

Wat hulpmiddelen wy gebruikten, zoo

van ſtovinge, ſmeren en pleiſters, 't was achter het net geviſt. Het verdwynpoeyer 't geen *Felix Wurtz* beſchryft, en tegens een dorrende of verdwynende lid, als een zonderlinge ſchat houd: van dat gebruik waren wy zat geworden, alzoo men daer van geen baet vernamen.

Eens waren wy in de loffelyke leſſen van de *E. Heer*, in dier tyd *Schepen Nicolaes Tulp* (een oeffening van de *E. E. Heeren van de regering*, tot leering van de Heelmeeſters, om zekere misverſtant van een Heelmeeſter aen een Raedsperſoon gepleegt, zoo *Plempius* verhaelt opgeregt) alwaer wy hoorden, hoe men een mager en dor lid, vet en groeyende door 't zuigen van een horentje koſt maken, 't geen de *Heer Tulp* beveſtigde uit *Hildanus*: 't geen ons zoo wel aenſtont, dat men zonder uitſtel het zelve in 't werk te ſtellen, niet voorby ging, en de naiſter daer door aen een groeyende hant, en wederom aen het nayen zonder eenig letſel bragt. Die verder beſcheit van het *hoornzuigen* wil hebben, die leze de voornoemde *Heer Tulp*, in zyn *Obſ. Medic.*

In de verhandeling van de ſpieren, Cap. 7. Pars Pr. Obſ. 80.

Pars 3. Obſ. 49.

XIX. HOOFTSTUK.

Blinden door de handen ziende.

ZEer verziende heeft de Goddelyke *Plato* aengemerkt, als hy zeide, *dan*

beginnen de oogen des verstants veel scherper te zien: wanneer de oogen des lighaems haer glants en uiterlyke werkinge beginnen en komen te verliezen. Dit heeft *Democratus*, volgens de getuigenis van *Cicero*, bewogen om alles zonder hindernis, en bequamer inwendig te bespiegelen, dat hy met zyn oogen in een heldere bekken, gestelt tegens de zon, zoo lang sterde, 't geen hem de vliezen van de oogen schrookten, de vogtigheden verteerden, 't gezigt allenkskens verminderde, en alzoo blint werd.

Tusc. quæst. 4.

Dat de blindgeborenen, of die in haer jongheit hun gezigt verloren hebben, veel wonderlyk en niet aennemelyke werkinge hebben uitgewrogt, daer van zyn de gedenkschriften vol af.

Didymus Alexandrinus, die seventig jaren blint was geweest, was in de heilige bladeren zoo doorkropen, dat hem de heilige *Hieronymus*, zyn ziende *Didymus* noemde.

Rabbi Joseph Cæcus, was blint, echter heeft hy het *Oudverbond*, in de *Chaldeesche* tael, meer als het derde deel overgezet.

De Bybel.

Nicasius van Woerde, (om onze laetste Eeuw niet voorby te stappen) een geboren *Mechelaer*, die om zyn derde jaer van zyn gezigt ontbloot wierd, en vervreemt van letteren was, is, zoo *Loduik Guiccardyn* in zyn *Nederlantse beschryving* vertelt, niet min in de Goddelyke en Menschelyke kennis

zoo hoog geſtegen, dat hy niet alleen meeſter in de vrye konſten, maer ook *Opperſchoolvoogt* tot *Mechelen* in de latynſe talen, en daer na een geoorlofde *Godsgeleerde tot Leuven* wierd, alwaer hy de blyde boodſchap dikmael met groote luſt, tot verwondering van veel Geleerden, heeft verkondigt. Die iets meerder van de opgaende oogen des verſtants, door het ondergaen van de oogen des lighaems, haer ongelooflyker, als de gaeuwziende ver overtreffen, wil lezen, die doorſnoffelen de bladeren van *Philippus Camararius*, *Antonius Panormitanus*, en van andere meer. *Rector.* *Licentiatus.*

Maer het gene wy van de blinde, en haer omgang hebben vernomen, dat zal iemant alzoo zelden en vreemt voortdoen, als het bovenſte waerachtig en zeker is.

Jonkheer van Eik, was klok en orgelſpeelder tot *Utrecht*, en blint om zyn twee jaren geworden: was zoo hantgauw, waer door hy werkten, even of hy zyn oogen in zyn handen droeg. Hy ſpeelde met zyn handen op allerlei klanktuig, byzonderlyk op de hantfluit, die hy zoo handelde, dat het lieffelyk geluit in een ongelooflyk *Breking*, de lief hebbers 't oor doorboorden. Ja was in de ſpeelzang zoo hoog geſtegen, dat die konſtlievers zyn werk eer voor geeſtenbedryf als menſchenkonſt opnamen. Hy klauterde om den *Dom van Utrecht*, tot her- *Diminutio.*

ſtelling van de onſtelde klokken en haer ſlagtuig, als een welziende menſch, en dat met zulk een voorzigtigheit (indien men 't zoo mag noemen) het geen hem van een welziende niet en zoude konnen verbetert, veel min na gedaen werden. Wiſt een beſchreumde en gauwziende menſch, by hantleiding over een ſmal plankje, en zwymel plaets, zeer overzaegt, te leiden en over te voeren. Koſt zeer behendig oordeelen, in onzer tegenwoordigheit, uit een braef gezelſchap van vrouwgetimmer, wie de blankſte, ſchoonſte en de goelykſte was. Wenſte van het gene in de werelt mogte zyn, een paerd te mogen zien, en ſtaende voets weder blint te werden: wyl hy dat dier voor het heerlykſte ſchepſel uitkeurde.

Maer wat verwonderingen: zoo de voorgaende ons eenige verwonderingen hebben aengebragt, zullen'er opryzen, wanneer *Pieter van Maeſtrigt*, een blint geboren, van eenige aenzienelyke *Jonge Heeren*, uit zekere wedding, van *Maeſtrigt* ontboden, tot *Amſterdam*, met zyn *oogen in zyn handen*, als een wonder, opdondert?

Deze *Maeſtrigter*, koſt niet alleen *tiktakken* en *verkeeren*: maer zoo arg en gauw met het *kaerteſpel* (waer in hy dapper was afgeregt) met yder een ſpelen, dat de gauwſte ſpeelder (indien men hem gelyk deê) zyn broek daer by mogt leggen.

Men

Men vernam, als hy ſpelen zoude, dat hy het *ſpel kaerte* of de *kaertbladeren*, die nieuw en niet oud moeſt zyn, (want met oude bladeren koſt hy, noch wilde niet ſpelen) door zyn handen liet wandelen: welke bladeren men vermerkte, hy een bedekten en een naeſteby onzienelyke neep, of teeken gaf, die hy op zyn geheugen in het ſpelen, en op zyn oorboorts wonderlyk wiſt te gebruiken en te onderſcheiden.

'tGebeurde dat hy met iemant zullende ſpelen, een nieuwe kaert ter hant nam, wiens bladeren (gelyk 't wel gebeuren kan) juiſt niet op haer rang en lagen, *dat de blinde Maeſtrigter*, de *ſchoppen acht*, die na *ſchoppen zeven lag* het teeken van *ſchoppen zeven* gegeven had. Deze *ſchoppenacht* nevens een *herten zeven* in zyn handen hebbende, hoorde zyn ſpeelmakker een roem van drie zevens roemen; waer op de *Maeſtrigter* uitborſt, dat men hem valſch roemde en ſpeelde: wyl'er niet meer als vier zevenen in een kaert, en daer van twee in zyn hant waren: doch hoorende van de byzitters, dat zyn tegenſpeelder niet valſch maer regt roemde; zoo eiſte de blinde van zyn ſpeelmaet de *ſchoppen zeven*, die hy vernam, datſe het teeken van *ſchoppen acht*, en zyn *ſchoppen* het teeken van *ſchoppen zeven* droeg, het welke de *Maeſtrigter* erkende de misgreep by de kaertemaker, op het vergaderen van de

kaertebladen, te zyn, en by de omstanders een vermakelyk en wonderbare kaertspeling veroorzaekten.

Men gaf deze blinde *Maestrigter* verscheide geverfde en gekoleurde linten in zyn handen, die hy t'eenemael, na dat hy ze door zyn handen had laten glippen, op zyn koleur wist uit te deelen en te noemen. Zeide ons zeer verwondert over het koleur te zyn, en kost niet bedenken wat voor een ding koleur was.

Over de koleur, en wat het mogte zyn, haekte immers zoo zeer, gelyk de voornoemde *Loduik Guiccardyn* vertelt, dat *Marten Castelein* geboren van *Vervikke*, die in zyn kindse jaren gants blint, en daer na een beroemde speeltuigmaker wierd, en niet waerdiger op deze weerelt uitkipte, als de koleur te mogen zien. Daer voor hy vrywillig wilde zon en maen ruilen. Als men hem vraegde, waerom de zelve voor de koleuren niet wilde beschouwen? gaf voor antwoort, hy de zon en maen liever wilde voelen als zien.

Eer wy tot een besluit komen en de redenen geven, waerom wy deze aenmerking op het papier hebben gezet, zoo laet ons eerst by deze blinde vergezelschappen.

Een,

Een, die zyn Ooren, in zyn Oogen droeg.

NIet tegenstaende, dat de *E. Heer Burgermeester Nicolaes Tulp*, de doove *Sjouwer* van de Timmerwerf, van de *E. Edl. Zeeraden tot Amsterdam*, alrede tot een verwondering aen de Konstlievers, op het Toneel van zienelyk onderzoek heeft gebragt: zoo zullen wy by deze berugte *Sjouwer* voegen de berugte Geneesheer *Guil. Pizo*, met de welke wy zekere tyd, de *Sjouwer* hebben bezogt, van wien de *Geneesheer*, zoo door ons, als door andere veel had gehoort. Deze *doove Sjouwer* was eertyds, gelyk de *Burgermeester* vertelt, van de *Purmerender Kerk* gevallen, waer door hy, of door de val, of gebruik van ongemanierde hulpmiddelen zoo doof is geworden; schoon men het grofste geschut hadden afgeschoten, hy zoude zoo veel hebben gehoort, als de straet waer op hy na de val nederplofte. Evenwel wist zoo sneeg op 't roeren van de lippen te hooren, en dat door het gezigt, even als *Camerarius* van de stom en doof gebooren broeder en zuster verhaelt, en dat de lippen, hoe ver hy'er van daen mogt staen, als of hy 't snelste gehoor van alle menschen had.

Obs. Medicar. Lib. 4. Cap. 18.

Pag. 1. fol. 171.

De voet van de *Geneesheer*, was zoo haest

over de drumpel van de doove niet gezet, of de *Geneesheer* vraegde de *Sjouwer* met zeer zagte en een kleine bewegende lippen, waer zyn huisvrouw was? daer op de doove antwoorde (wyl het zondag was) zy is met de kinderen na de kerk, om Gods woord te hooren.

De *Geneesheer* voortvragende, ſprak nog ſagter, *kunt gy*, in de kerk zynde, *wel hooren prediken?* waer op hy antwoorde, *zoo ik myn Heer hooren preken kon, zoo ėn zoude ik niet doof zyn, doch ik kan het preken wel verſtaen: maer ik kan niet ſingen.* Waerom vraegde de *Heer Pizo*, *gaet gy dan niet te kerken?* de *Sjouwer* wederom, *om dat ik het huis en het jongſte kint moet bewaren.*

Deze antwoorden gaven aen de *Geneesheer* een overmate verwondering, en ſprak tegens ons al jokkende, ik geloof gy hebt 't de *Sjouwer* ingeſteken, wat hy my zoude antwoorden.

De *Geneesmeeſter* verleide hem van de kerk na het Y, en vraegde hem wederom met een zagter wemelende mont, *wat ſchepen dat 'er op, en aen de Timmerwerf lagen?* daer op de doove antwoorde, *in alles leggen der zes*, die hy al te ſamen noemde, 't geen meer verwondering baerden. Na dat 'er veel ſtille en mompelende vragen, door de *Geneesmeeſter* waren opgeloſt, en een einde van een vermeinde bedrog wilde maken:

zoo

zoo keerden wy ons van de *Sjouwer* om, tot de *Geneesheer*, (want hy kost zien wat woorden men sprak, al ging het noch zoo stil te werk) zeggende alles wat UE. beantwoord is, zal UE. zulk een slag van geen verwondering aenbrengen, als dat UE. hem eens in een vreemde tael aenspreekt. Waer op hy de doove vraegde, *Ani vales? Dic mihi, Quod liberos habes?* en zoo voorts. De *Sjouwer* weder op, *Myn Heer! wat vraegt gy? of wat spreekt gy? ik kan uw niet verstaen, ik loof gy spreekt frans, spaens, latyn of een andere spraek, ik kan uw niet antwoorden. Ei! scheert de gek niet met my.* Dit verbaesde de *Geneesmeester*, zeggende, myn leven en is my zulk een verwondering niet overgekomen, noch ik en hadde myn leven zulks niet gelooft.

Wy weten dat deze twee verhalingen meer gedenkwaerdig als opmerkende in de konst zyn: evenwel konnen zy dienen aen iemant tot troost, die onder het heelen of genezen, een van zyn dierbaerste kleinodie komt te verliezen, dat het missen van de uiterlyke zinnen, de innerlyke zinnen des verstants komt te vermeerderen. 't Geen wy aldus eindigen,

Wat baet een Blinde en Doove, 't vermeeren van 't verstant?
De Doove hoort hier door 't oog; de Blinde ziet door de hant.

XX. HOOFTSTUK.

Een ongelooffelyke groote opening in het verwulfsel van de mont gevonden.

HEt is een yder Konstgenoot bekent, wat voor een uitslabbende, en ongesnoerde luchtgeluit in het spreken gemaekt word: wanneer iemant in het verhemelte van de mont een vereelde opening heeft. Tot voorkoming van zulk een lomp geluitslag; zoo hebben de Konstoeffenaers verscheide hulptuigen bedagt, gelyk men onder alle hier van vernemen kan, in het hantboek van *Carolus Battus*, waer in eenige verhemeltstopsels afgeteikent staen.

Trac. 2. Cap. 13.

Wy en konnen niet voorby stappen een onmanierlyke groote stopsel (gezonken uit een schier ongelooffelyke verwulfselgat van de mont) af te beelden, die wy nevens de Sads Heelmeester *Cornelis Kerchem*, in een dood lighaem, door last van de *Edl. Heeren van het Geregte* geschouwen, hebben gevonden; waer van het *verkundschrift*, getrokken uit het gemeene *verslagboek*, aldus was luidende.

Rapport. Rapport-boek.

Wy ondergeschreven Ordin. Stads Chirurgynen, *hebben uit last van de* E. Heer Corn. de Vlaming Oudshoorn, Ridder, Heer van Ouds-

Oudshoorn *en* Gnebhoek *&c. en de* E. Edl. Heeren, myn Heeren van de Geregte dezer Stede, *in de* Beulingſtraet, *in een gangetje, bezyden de lyſtemaker, geviſiteert een dood lighaem van zekere vrouwsperſoon, die men zeide, datſe haer zelve met fenyn om den hals had gebragt, waer op men de mont, met een* montſchroef (*om te zien of de binnendeelen ook door het fenyn geſchrookt waren*) *opſchroefden: doch vernemende, dat een ſtuk kurk, omwonden met plukſel van doek, beklonken met een zilvere plaet, uit het verwulfſel van de mont, op de* ſtrotklap was geſchoten, *'t geen de* longebuis *zoo beknelde, dat daer door ongetwyffelt het vrouwmenſch is komen te verſtikken.* *Epiglotis* *Trachea Arteria ſive aſpera.*

Actum in Amſterdam den 27. Maert 1654.

Onderteekent

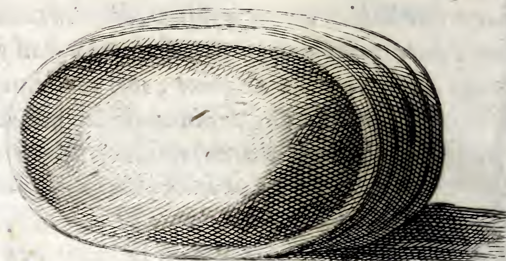
KORNELIS KERCHEM.

JOB van MEEKEREN.

Dit hebben wy de Konſtlievers voor den dag gehaelt, niet om zoo een groot vereelde wyde opening te heelen: maer een gat (eensdeels om een ſluipende luit geen gang te geven, ten anderen aen de ſtopſels houwvaſten, te beleggen) bequaem en hebbelyk te ſtoppen, op dat het noch wrikkende en ſchrikkende de lyër, als hier gebeurt is,

van

van een schielyke doot mag komen te bevryden.

XXI. HOOFTSTUK.

Een wonderlyke overval, en vloeying in de gront van de tong, en bygelegene deelen ontstaen.

'T EN is altyd geen slym of witte vogtigheit dat zig in en aen de deelen van het lighaem vertoont.

Aristoteles houd het daerom de hersenen wit te zyn, om datse uit een witte slym haer oorsprong nemen.

Ranulæ. *Fallopius* meent, dat *de kikvorsch gezwellen* onder de tong, uit een dunne taye slym de teeling nemen: wyl de stof daer veel vergaert, en 't zy van 't bloet, geel of zwarte gal, daer mede zy haer vermengt, een naem bekomt.

Een

Een Schippers Vrouw uit de *Sneek*, (*een Stad in Vrieſland*) leggende met haer ſchip aen de Dam, in de Amrak, op een wagtende vragt, had drie of meer dagen een ſchorrigheit in haer keel gevoelt, ligtelyk uit een koude drop ontſtaen, daer door zy van veel raggebellen dikmael wierd overvallen, de ſommige doorſlikkende tot verzagting en ſmeringe (zoo zy voelde) van haer ſchorre keel; andere uitgarlende tot verligting van haer benauwtheit, waer van een den 19. van *Lentemaent* 1656. op haer *averechtſe keel* (een manier van ſpreken) ſchoot; die zy al raggelende met groote benauwtheit wilde uitgarlen: onder deze uitwerping voelde zy dat haer dagt geluit te geven, iets aen ſtukken te knappen: waer op ſtaende voets, de tong, amandelen en verhemelt zwelden. Die ook in 't kort zoo hevig toenamen, datſe meende van oogenblik tot oogenblik, door dien ze de *lugtpyp* overrompelt voelde, van benauwtheit te ſtikken: daerom de lydſter in de nagt ons met een vreeſſelyk gebaer quam bezoeken, en met gevouwen handen ſprakeloos quanſuis, te ſmeken, tot ontſet van een aenſtaende ſmoring, die ons dagt op de drumpel zat. *Maert.*

't Geen wy eerſt in de mont onder de tong, en aen 't verhemelt en achter in de keel zagen, dagt ons een ingepakte witte

ſlym

ſlym te zyn (zoo bleek zagen alle de deelen daer uit) welke vermeinde ſlym door de benauwing de kin in de borſt trok, de keel toeneep, en dreef de tong onmatig ten monde uit: het gereetſte dat wy ter hant namen, was met inzigt de deelen, door doordringende en doorſnydende middelen te ontſetten, en het ſlym af te vegen, daer toe wy 't navolgende ſpoelwater in middels gebruikte.

℞. *Aq. Hordei.* ℔ *j.*
Lavendulæ. ℥ *iiij.*
Vitæ. ℥ *ij.*
Syr. Stæchados. ℥ *is.*
M. Fiat Gargariſma.

Waer mede de lydſter de mont, warm gemaekt zynde, ſpoelde; daer op voorts volgde de navolgende ſmering om de hals, kin, en borſt te ſmeeen.

℞. *Mucag. Sem. Lin. Fænugr.*
Altheæ.
Extract. ex Decoct.
Ficuum an. ℥ *j.*
Ol. Lilior.
Aneth.
Anatis an. ℥ ß.
Ceræ. novæ. q ſ.
Fiat Liniment.

Na de ſmering is de navolgende pap onder de kin en op de hals geleit.

℞. *Rad. Altheæ.*
Lilior. an. ℥ *ij* ß.
Irid. noſt. ℥ *j.*

Fol.

Fol. Malv.
Bismalv.
Violar.
Flor. Cham.
Anethin.
Melilot. an. m j.
Ficuum Recent. ℥ j.
Coquantur Terantur & Pastentur postea adde.
Farinæ Sem Lini.
Fœnugr. an ℥ j.
Adipis Gallinæ.
Anseris.
Anatis un. ℥ iij.
Coquant. Modiol.
Fiat Cataplasma.

Dit alles met een voortgang benaerstigt en beschikt hebbende, vonden ons niet te min van eenig voordeel, en de lyster van hulp ontbloot. Het oordeel en stont niet stil. Overgeleit hebbende, en dat het gezwel zig blinkende en wit vertoonde, uit geen opwel van bloet was ontstaen: dies en konde wy niet bevroeden, dat de aderlating een wegneming van warmte, geen voordeel op voet en in de arm zoude aenvoeren.

Maer wat'er noch mogt haperen, dat tot rugtrekking zoude gedyen, was een *Inspuiting* en gescherfde *laetkoppen*, tot aftrek van de wederspannige vogtigheit: derhalven voor eerst de pen op 't papier gestelt hebbende, liet dit navolgende toebereiden, zoo tot verwekking van buik en aftrek van de vuiligheit. *Clyster.*

℞. Rad.

℞. *Rad. Altheæ.*
Lilior. an ℥ is.
Ficus Pingues no. iiij.
Fol. Malv.
Violar.
Mercurial.
Verbasc. an m j.
Sem. Lini.
Fœnugr.
Anis. an ℥ s.
Fiat Decoctio ad ℥ ix.
In Colatura Dissolv.
Mellis Violar. ℥ j.
Confect. Hamech. ℥ i. s.
Hier. Picr. ʒ ij.
Salis Commun. ʒ j.
Fiat Enema.

Na deze inspuiting, lieten wy vier of vyf doorgeslagen koppen, zoo in de nek als op de schouwerbladen zetten; en een vermengden spaensevliegdeeg agter de ooren, in de groeven leggen: een poos daer na en zagen wy noch geen ontzwelling of vermindering: maer een verandering zoo in de tong, verhemelt, onder de tong en aen 't binnenste van de wangen die al te samen de bruine kant kozen, zoo dat niet anders te bedugten stont, of een geheele versterving stont voor de deur, dat de luchtschepinge noch meer bezweren zoude.

Des morgens vroeg, zyn wy by de welgeoeffende Geneesheer, *François de Vicq*, ten rade, en hy by de lydster gekomen, die

zig

zig wel dapper over zulk eenen beſtorming der deelen verwonderd heeft, met beken, noit van zoo een overval gehoord of gelezen te hebben.

Nauwelyks had de Geneesheer verſtaen wat 'er uitgerecht en geſchiet was, of hy ſtelde de aderlating in de arm tot omtrent twintig loot, en een aderlating onder de tong in, die te naeſten by om haer dikte en zwellinge onlatelyk was: echter de tongaderen bekomen hebbende, waer uit wy een bruin leelyk bloet, en de lydſter eenige ademhalinge bequam, evenwel met meerder en zienelyker verſtikkinge, tot de welke de mont van binnen, met het navolgende afzetſel, wierd geſpoelt.

℞. *Decoct. Hordei* ℥ *vij.*
Scordii ℔ ß.
Aq. Vitæ ℥ *iij.*
Liquor. Egyptiac. ʒ *ij.*
Mellis Roſar. ℥ *j.*
Fiat Gargariſma.

Benevens deze ſpoelinge, namen wy een gezuiverde *zwaluwneſt*, die met *Chamillebloem*, in kleinbier gekookt, gevreven tot een pap, en met *oly van Lelien* vermengt, om de hals aen de kin wierd geleit, doch zonder vrucht.

Op de middag zyn wy eens geworden (wyl men vernam de krachten, en ademtogt te verminderen) tot ontlaſtinge, aen

elken zyde van de tong twee lange en diepe sneden te brengen, wyl men begon te vermerken, dat de inpakkinge een ingedreven bloet was: de openingen en waren zoo haest niet ingestelt (waer uit een grof, drabbig gestolt bloet borst) of de luchtschepping, een ontzwelling van de tong, de spraek is stonde aen bekomen: waer na men korts bespeurde, dat de randen van de tong, en 't binnenste van de wangen by slenteren afscheiden; tot het welken de bovestaende zuivering met uitlating *van Brandewyn en Egyptiac.* nevens een likking *van roos en porceleinsyroop* is beschaft; daer op, *God zy eer*, de genezinge is gevolgt met nalating van een dikte, tusschen de spieren en klieren onder de tong, die wy hopen met'er tyd zal verteren.

Uit deze aenmerking, myns bedunkens zyn inzigten, wigtig genoeg; zig op een zichtelyke slymerig stof niet te verlaten, die men met verwarmende, verdunnende en doorsnydende geneesmiddelen somtyds menen te ontbinden, gelyk als men in deze getragt hebben te bewerken.

Marcus Aur. Severinus, drukt de Konstgenooten in, dat het slym door het bloet in sommige deelen werd ingeschokt, en dat men derhalven niet op zulk een slym, maer op bloet te letten hebben.

Overig is noch een bespiegeling, om dit hooft-

hooftſtuk af te handelen, waer door de opjagt ontſtuim van bloet is veroorzaekt, en de deelen zoo vervult heeft.

Ongetwyffelt is door forſie, om de fluim uit te dryven, een gedreven lucht ontſtaen, in een takſken van de inwendige *kropäderen*, (die zonder *ſlagäderen* opſchieten,) zoo in de tong *racchen*, en in 't verhemelt is geſchoten en komen te barſten, waer door de deelen vervult zyn geworden, even dat meermael in de *long* wel door ſterk roepen, hoeſten, raggelen en kuggen is gebeurt. *Fauces.*

Dit bloet dan uit de tong ruſt op het barſten gerezen zynde, heeft het ſlym in de tong (want de tong meer ſlym en vogt heeft als andere leden) daer uit de *kikvorſchen gezwellen ontſtaen*, dat zig wit en bleek vertoonde, gaende gemaekt, en tot in de toppen gedreven: waer van eenig ſtof overig en onverteerd gebleven is.

In 't jaer 1659 is deze boven voornoemde vrouw tot onzen huize gekomen, welke ons vertoonde op de plaets voorzeit, een zware dikke en knobbelig gezwel, die zig in de ſpieren, klieren en onder de tong zeer pynlyk had ingelegert, 't geen wel ligtelyk, alzoo de lydſter zeer oud en kout was, op de kanker mogt komen uit te vallen.

XXII. HOOFTSTUK.

Gesloten Eindeldarmen geopent en geheelt.

MEn bevint dikmael dat jong geboren kindertjens, met een dik betrokken vlies, over haer eindeldarmsgaten, tot groot ongemak ter weerelt worden gebragt, gelyk men zoo een by *Hild. Fabr.* konnen lezen. Als mede by *Ant. Benev.* *Pareus*, welk vlies zoo het geschieden mag, zegt *Paulus Ægneta*, door de vinger gebroken werd.

1 *Pars Observ.* 3. *Lib.* 1. *Cap.* 30. *Lib.* 24. *Cap.* 17. *Lib.* 6. *Cap.* 6.

Zagter draeft *Hier. ab Aquapendente*, die de gesloten gaten met snytuig wil open gesneden hebben, eer men ze aen een fenynige nagel van een onwetende vrouw beveelt: waerschout hier nevens, dat men ook geen opening in het deel met een snymes zullen maken, of de *moed* (dat is het aengeboren gat, dat men door het vlies voelen kan) zal het vereissen: *want*, zegt hy vorders, *daer geen moed en is, daer is't mes t'huis te houden.* Hier van kan men by *Hildanus* een staeltje bekomen.

Prim. Pars chir. op. Cap. 38.

Pars Prim. Obs. 75.

Wy hebben eens deze waerschouwing in een nieuw geboren kindje, van zekere *goutsmit* betragt, wiens *schafje besloten* en geen *moed* en was: dog onder *het hoofje van de*

Hypospadias.

de roede, zoo vernamen wy de *moed* met een vlies overtrokken, die wy volgden, en met ons nieuw gevonde ſteektuig (gebruikelyk in een *etteroog*) doorſtaken, waer uit van ſtonde aen, de pis tegens ons aenvloot. Ons zyn verſcheide jonge geboren kindertjes voorgekomen, welkers eindelgaten zeer ſterk bezet waren, begroeit, die van ons altemael (nevens eenige *jong geboren meisjes*, wiens *ſcheedjens*, alzoo mede waren overtrokken) zonder eenige letſel te houden, met het voornoemde ſteektuig, wierden doorſtoken en geſneden, in welke openinge wy noch wieken of iets anders, om de openinge op te houden brachten: zonder met *Paulus* te vreezen, dat het vlies aen den anderen wederom lymen zoude, het geen ons bedunkens, door geſtadige afſchot niet ligt geſchieden kan. Maer in de *meisjes* hebben wy, om dat de ſcheede onder het pisgat is, en daer uit geen afſchot als uit de eindeldarm trekt, eenige wiekskens van *Diapalma* pleiſter gedrait tot belet van ſamengroei, geſteken, dat ons wel gelukten.

XXIII. HOOFTSTUK.

Een Etterbuik geopent.

EEven als de borſt door ontſteking van het *ribbevlies*, een verval van etter kan bekomen, 't geen de Geleerde een *borſtzwe-* *Pleura.* *Empyema.*

ring noemen; naeste by op zulk een voet is het aen een *Jannetje Jochims*, leggende te zieken in 't *Gasthuis*, door ontsteking van het buikvlies in de holte van de buik, gebeurt; dit vrouwmens zwaer van een kint zynde, was zonder hulp van een vroedvrouw verlost, na welke verlossing, zy een zwarelyke pyn in haer linker zyde behiel: waer op de buik buiten de kerf begon te zwellen, 't geen haer zoo verdrietig en lastig viel, dat zy arm en behoeftig zynde, in het *Gasthuis* van een zwering in de buik quam te bevallen. Na eenige dagen leggens, en aengewende Geneesmiddelen, openbaerde zig ontrent de *navel* een uitpuiling, die wy onbekommert (alzoo wy eenige etter vernamen, en ons inbeelden boven de *penssak* te leggen) doorstaken: waer uit meer als een pint stinkende etter tegens ons aensprong: na eenige dagen, de etter aldus ten opening uitvloeide, zoo peilde wy de opening met een wasligt, dat regelregt door de penssak, tot in de holte van de buik tot op het gedarmte schoot, gelyk wy daer na hebben bevonden. Onder het uitvloeyen van de etter, hebben wy dikmaels stukken van het net, doch vry bedorven zynde, vernomen. De lydster scheen in 't eerste na de ontlasting van de etter te bekomen, maer na eenige dagen, alzoo het gat door het verzweren wyder, en de lyd-

Peritonæum.

ster,

ster, wylse veeltyds in de etter zwom, zwakker wierd: heeftse door verval van kragten, de bespringinge van de doot niet konnen uitstaen: waer op de lydster, na dat de buik vier weken etter had geloost, de weg aller gemeene vleesch is gewandelt: na het overlyden, hebben wy de buik, niet tegenstaende het lyk zeer veleinig stonk, open gesneden: waer in bevonden wierd, dat de etter byzonderlyk aen de linker zyde, de buik doorloopen, en zig onder het *buikvlies*, en op de *milt* geplaest had: of nu de *milt* of het *buikvlies*, die daer ontrent bedorven, rondom ontsteke, de oorzaek van de *etterval* was, daer aen is ons bedunkens, niet te twyffelen: te meer, alzoo wy de *lyfmoeder* (daer aen wy meenden, zoo ons de lydster had diets gemaekt, het haperen zou) wel gestelt en op haer behoorlyke rusting hebben bevonden, noch had deze etter het *net* ten halve, en eenige darmen in haer opperste rok geschent: maer en was niet, gelyk gemenelyk gebeurt, indiense't gedarmte komt over te zwemmen, na de liessen toe geschoten, 't geen de ervarentheit voor sommige doet krenken.

Peritonæum.

Omentum

Wy zouden ligtelyk deze aenmerking zoo wonderlyk niet hebben afgemaelt, ten waer *Hildanus* het zelve met zyn schoenmaker *Pieter Bourge* had uitgeregt, die hy overleden zynde, elf pont klinkklaer etter

aftapten, en evenwel, gelyk als wy de oorzaek aen wat deelen het leuteren mogt, niet kost opspeuren: alzoo hy alle hoeken, winkels en kasten doorsnuffelt, en alleenig, dat zwaer genoeg was, de lever en milt verhart gevonden had.

XXIV. HOOFTSTUK.

Pis door het geploide Eindeldarmsgat dagelyks gemaekt.

DAt de zweringen van de *krop van de blaes* dikmael haer vergrooten, door togten, omwegen en ontlastingen zoeken: dat hebben wy bevonden aen de *Portugeese Jood Abraham Montsant*, die door een leelyke, vuile en langduurige *Zaetvloeying*, daer mede de lyër lange jaren geworstelt, gequakkelt, die de omleggende deelen niet alleen met groote pyn aengerantst: maer ook de *bilspier* doorgaet, en met een ook de *eindeldarm* doorboord had: door welk laeste wy hem dikmael met groot geruis en snelheit, als door de winden gedreven zynde, zyn water hebben zien lozen.

Gonorrhæa.

Maer wat behulpmiddelen, zoo van zyn joodsche en ons duitsche volk, nevens het hantwerk wierden aengehegt: zoo is het werk echter onverrigter zaek, wyl alle de vloeyende gaten vereelt en beweerd bleven, by de *spelt* blyven steken, makende als noch

zyn

zyn water door alle de ongeneſelyke zweringe, byzonder door het *geploide eindeldarmsgat*. *Podex.*

Thomas Bartholinus verhaelt van een uitgediende ſchipper van de Koninglyke vloot die eertyds door een *ſcheurtſel* en *blaesſteen* elendig te bed was geſmeten, en na al het ſokkelen aen een *watergang* in zyn *balzak*, na dat deze gewonelyke watergang door zweringe was verloopen, bequam. *Centur 4. Hiſt. 98.* *Scrotum.*

Wy hebben van te voren, onder onze verzorging, door ordre van de *Zeeraed*, en by afſterven van de *Heelmeeſter Hartman Hartmanszoon*, gehad eenen *Philip Andrieszoon*, *Botteliersmaet*, die door een val, vermits hy op een anker ſchreedbenende quam te vallen, zyn *balzak*, de *naetſleuf* en leggende deelen tot verpletteringe, verſterving verzeerde, en verzweerde: en waer door de behoorlyke *waterloop* begroeide en verſtopte: zoo dat de natuur in de *naetſleuf* een opening behiel daer de *Bottelier* zyn *pis* quam door te redden. Wat een bitter geſchrei, gekarm, gevring van handen, en zweetdroppelen wy eens aen deze *Bottelier*, door dien de *naetſleuf* geheel verſtopt was, vernamen, is ons noch in varſch geheugen: en die elend kan nauwlyks verzet werden, ten waer wy de toegezogen opening, (daer uit in zes dagen niet een droppel pis was gelekt) vrymoedig hadden opengeſneden, *Scrotum. Perinæum.*

K 5 on-

ongetwyffelt hy waer in 't kort, elendig van zyn levensdraet gesneden geweest.

Na het openen van deze sleuf, om niet meer in deze vrak te vallen, zoo hebben wy een *bol loode pypje* op een bewaste doekje genaeit, in des lyërs opening gestoken, vast gebonden met een wintzel, die van de *buik* tusschen de beenen tot de rug wierd gebragt, waer door het pypje daer in is blyven steken, en de lyër zonder ongemak, zyn water heeft gemaekt.

XXV. HOOFTSTUK.

Een groot stuk (Bastert Tandvleesch) *gelukkig weggenomen.*

Epulis.

ZOo moeilyk het is, alzoo gevaerlyk is het ook, wanneer het bloet uit *oog*, *oor*, en *tand* vloeit, zeid de *Heer Burgermeester Nicolaes Tulp*.

Pars Prim. Observ. Medic. Cap. 49.

Het bloet uit het een of ander deel vloeyende, verbaest de mensch, en doet door verschrikkinge, sommige in flaeuten vallen.

Immetje Gerrits, een dochter in het bloeijenste van haer tyd (wonende voor naister by *de eerbare weduwe Anna Kodde*) kreeg by ontblooting van het bovenste *linkerkakebeen* (ontsproten door zweringe van een getrokken verrotte kies) tusschen de hondstant en eerste kies in, een overmaten groot

stuk

ſtuk *baſtert tandvlees*; het gene haer deê(om het geſtadig en onmatig bloeden, moeilyk ſpreken, nevens de diepe inbeelding, dat het tot een *kanker* mogt gedyen) de moed ſcheppen, om de zelve klomp weg te nemen. Eer wy de handen aen het werk leiden, hebben wy eerſt het uitwas met het hulpmiddel, 't geen *Aëtius* beſchryft, hoe wel zonder voordeel aengetaſt, dit niet gelukkende, zoo is haer lighaem, met *zwarte gals* afdriften, door poozen, met de navolgende drank gereinigt. *Serm.* 8. *Cap.* 25.

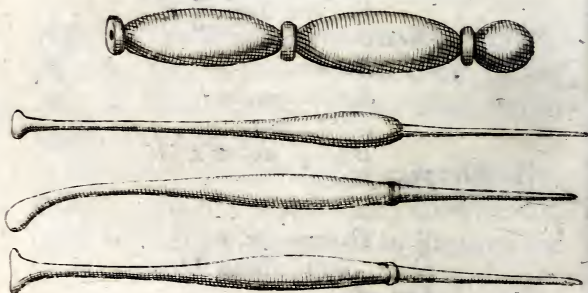
℞. *Rad. Cichor. Cum Toto. m j.*
Petros.
Fœnicul. an ℥ j.
Polypod. quer. ℥ s.
Herb. Scolopend.
Betonic.
Scabios. an. m j.
Beca Bung.
Buglosſ. an. m s.
Flor. Borag.
Buglosſ.
Betonic. an. p ij.
Folior. Senn. Mund. Drachm. vj.
Sem. Anis.
Fænicul. an Drach. ij s.
Paſſul. Corinth. unc. s.
Decoq. in ſ. q. Aquæ Col. in ℔ j. Diſſolv.
Syrup. Scolopend.
Fumariæ an unc. j.
Diacnic. unc. j ℨ.
Fiat apoſema.

Eens

Eens in de linker arm, en eens in de linker voet, om de enkel is zy (na datſe vier dagen van de bovengeſchreven drank matig hadde ter ſtoel geweeſt) van ons gelaten; telkens tot een maet van acht oncen.

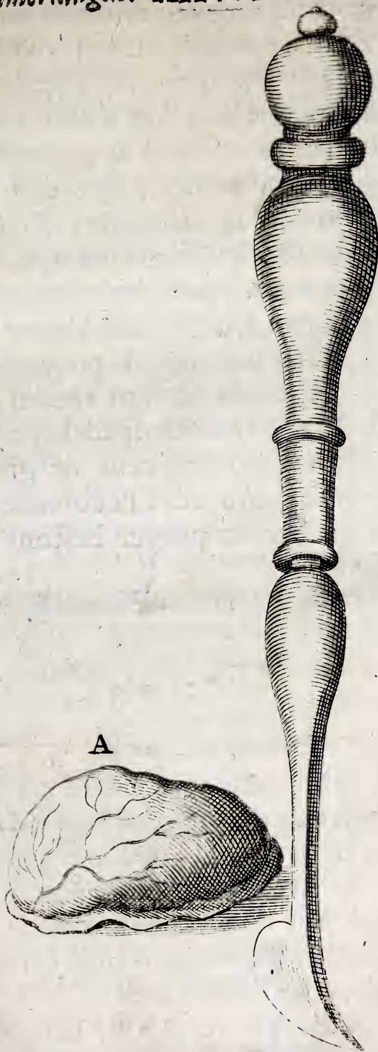
Hier na hebben wy ons, om dat de lydſter het bloeden al te veel verdroot, tot het werk begeven; 't geen wy op de navolgende voet hebben afgeleit.

Wy leiden, tot verzekering (of de geraekte adertjens te milt wilden bloeden, om de montjens te ſchrooken) eenige dunne beknopte brantyzertjens in het vuur, en dat van navolgende groote en dikte,

ter oorzaken of ons voorgenomen bloetſtempſel niet krachtig gevonden, en van 'tmagtig bloeden afgedreven mogt werden.

Daer na de lydſter na onze hant tegens het ligt gezet, en het baſterttandvleeſch, met

A

Pars 5. Obs. 27. met het werktuig van *Hildanus* uitgekipt, (dat zeer behendig is, en van ons hier op de andere zyde afgeteekent) afgestooten en gesneden hebbende, het welke zoo groot was als met de letter A is gemerkt: zoo stopten wy het bloeden, dat zeer furieus uit de topjens van de adertjens, ('t geen het *bastert tandvlees* hadde gevoet) sprong; byzonderlyk uit een ader die een wyde mont had, gelegen tusschen de kies en hondstant, met het navolgende poeyer; 't geen wy met gebrande doek of tondel, lustig door de knoop van onze spadel oppropten, en in't kort, zonder eens de gloeyende yzertjens te gebruiken, het bloeden stilde.

Het genoemde poeyer bestont uit het navolgende.

℞. *Nuc. Gal. immatur.* ℥ ij.
Boli armen. ʒ ij.
Terr. Lemmiæ. ʒ iij.
Vitriol. Cypr ʒ s.
Alum. crudi. ʒ j.
M. Fiat pulv. subtil.

Het gebranden doek wierd eerst in geklopt wit van ey, en geest van *vitriool*, en daer na in het poeyer gedoopt, tegens de plaets van het afgesnede vleesch gebragt; het welke wy door de hant van de lydster van buiten op de wang, en met een wintsel gebonden, lieten drukken. *Sp. Vitrioli.*

Daegs daer aen namen wy het gebrande doek van de gesneden plaets af, lieten de-

zelve

zelve met garstewater, en een weinig *zalf van egipten* spoelen: waer na op het bestryken van *rozenhonig*, met een droppel vyf of zes *geest van vitriool*, de heeling gelukkig is gevolgt. *Sp. Vitrioli.*

XXVI. HOOFTSTUK.

De (Lel) *anders de huig, zonder veel omslag van het een of ander werktuig, dan alleen met de schaer weg genomen.*

Columella.

HEt *lelletje*, zeit *Hippocrates*, werd verslapt, wanneer daer eenige slym uit het hooft zakt, en met een zoo in de *lel* sluipt. *Lib. 2. de Morb.*

De gemene man noemt dit gebrek (hoewel het mede uit bloet kan ontstaen) de *huig*; mogelyk ontsproten uit het *oud duits huigen*, dat is *hygen*: want die met dit gebrek behebt is, gemeenlyk na den *adem hygen*, ook is het bekent, dat een onbereide loome *lucht*, 't geen een verslapte *lange lel*, de *luchtäder* beschaffen kan, de menschen doet *kugchen en hygen*. *Aspera Arteria.*

Dit gebrek word dikmael onwetende tot grooter gebrek, gelyk *Hildanus* wel geschreven heeft, gehandelt: byzonderlyk als deze *huig* (nevens de byleggende deelen, gelyk de *amandelen*, verhemelt) door bloetzypeling ontsteken is, en met heete middelen, als *peper*, *genbaer*, *gebraden zout*, en dier- *De Angina. Cap. 5. Pars 6. Obser. 15. Pars. 2. Obser. 21.*

6. *De San. Tuen. & 6. Comp. M.*

diergelyk, tegens de regel van *Galenus* komt aengeraekt te werden.

Sommige dienen haer daer af, datſe de *lel* of *huig* (als ſe lang en ſlap hangt) met eenige *kruin hairen* van het hooft, dieſe zeer ſterk tot knappens toe (zoo zy zeggen) na haer trekken, weten te ligten, menen datſe daer door het *pannevlies* van de pan heffen en zoo een lugt aen de *lel* of *huig* beſchaffen.

Pericranium.

Deze voornoemde *lel* word van bloet en ſlym tot ſtikkens toe dikwils opgejaegt, en komt ſomtyds, zoo dik (byzonderlyk als het uit ſlym veroorzaekt) als een okkernoot (zoo *Hildanus* verhaelt) te zwellen.

Hipp. lib. de affect. Aëty Serm. 8. Cap. 41. Pars Secunda. Obſ. 21.

Wy mogen met de waerheit zeggen, datſe ons dikker en ongeſchikter voor de oogen is gekomen.

Paulus van Uchelen, een vermaerd koopman, en van een ſlymige ſamenſtel; doch met weinig gals vermengt; wierd dikmael met een overtollige vogtigheit in de *lel* geplaegt, die hem ten lange leſte zoo beknelde, dat hy zyn huis Geneesmeeſter en ons, tot hulpe ontboot. Het eerſte dat'er wierd beſteet; was dat hem een gal en ſlym afzettende middel, door de ſtoelgang werd beſtelt, daer door het lighaem eenigſints zig quam te ontlaſten: maer de *lel* begorgelde hy met het navolgende gorgelwater: als

℞. *Fol. Roſar. Rub.*
Plantagin.

Caud.

Caud. Equin. ann. m j.
Agrimon.
Vinc. Pervinc. ann. p ij.
Cortic. Granator. ℥ i s.
Nuc. Gallar. ℥ j.
Balaust. ℥ s.
Coquant in aq. Purâ & Ferrat. part. Æqualibus ad Consumt. Tertiæ partis. Colat. ℔ ij.
Add. Syr. Dia morôn.
Granat. an. ℥ ij.
Ol. Vitriol. gutt. v.
M. Fiat gargarisma.

Om de hals leid men hennepevlas, over het vier bewierrookt, en met doorgesl..gen koppen, stelt men hem in de nek, aen de *huig* wierd een poeyer, bestaende uit het navolgende met een lepeltje als volgt, aengebracht.

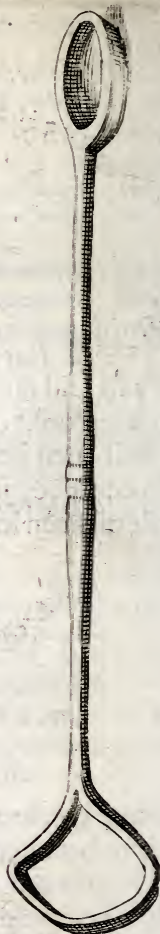
℞. *Gallar. immat. ℥ i s.*
Cortic. Granat. ℥ j.
Flor. Rosar. rub.
Fol. Caudæ Equin. an. ℥ ij.
Alum. Usti. ℈ i s.
Terræ Lemn. ℈ j.
Misce Fiat Pulv. Sub.

Die andere werktuigen, om een poeyer aen de *huig* te brengen, zoude willen begeren; hoewel ons oordeels, zy zoo handig, als dit lepeltje niet en zyn: die zien eens na wat *Fabritius Hildanus* en *Joh. Schultetus* hebben laten afteekenen. *Pars Sec. Cap. 21. Tab. 9. Figura 8.*

Na het gebruik dezer middelen, scheen

 de

de *huig* en overtollige bekommernisse van de lyër vry te slabbakken: doch, een poos daer na, op het afleggen van een wederreis, die de lyër aen een van zyn vrienden gaf, daer de *Rynse barkemaijer* op de tafel niet gespykert bleef, nam de *huig* dapper toe (wyl het slym aenwelde en de overmate vogtigheit geen afschot had) het geen de lyër en de vrienden misnoedigde; bezonderlyk, toen de dikte, zonder eenig ontset, de overhant

bequam: 't geen de *lel* tot een verstikking, op zyn bruine kleur, dreigende te brengen, gelyk

gelyk *Foreſtus* verhaelt: maer na onzer neerſtigheit en gebruik van warmer geneesmiddelen, week het bruine koleur, en een geelder vervulde de plaets, die de *huig* zoo deê rekken, datſe al garrelende, over de tong en onderlip gedreven zynde, de lyër de ſpraek, het zwellingen en het ademhalen, ten naeſtenby benam. *Lib. 15. Obſ. 5.*

Deze toevallen en ſtonden (ons bedugtens) niet te vernietigen; als door het afſnyden van de *huig:* 't geen in kort met een lang gebeugelde ſcherpſnydende ſchaer (na dat de lyër tegen het ligt geſtelt, na de leſſe van *Paulus Ægineta*, en zyn tonge door onze linkerhant, met een *platte ſpatel* gedrukt was) wierd uitgerigt. *Lib. 6. Cap. 31. Gloſſocatochon.*

Thom. Barthol. geeft een geteekende plaet, van een ſnydende *leltuig*, door *Canut Thornbern*, een Boer in *Noorwegen*, bedagt voor de Heelkonſtlievers, aen den dag: maer hoe ſnel en ſcherp het kniptuig ſnyt, en kan ons bedenkens, de ſchaer niet verzetten. Met de welke *Hier. ab Aquapend.* het houd: wanneer hy het *vattuig* van *Celſus* verwerpt, en met de ſchaer het hantwerk aen een bedorven *lel* of *huig*, uitvoert. *2 Cent. Hiſtor. 88.* *Prim. Pars de Orerat. Chir. Cap. 27. vol. ſella.*

Komende wederom tot onze lyër, na het vaerdig afknippen, wierd de *lel* uitgeſpogen, en het bloeden dat zeer weinig was, (door een luttel *Sp. Vitriol. gebrande doek* en *ſtofmeel* onder den andere vermengt als een *Tondel.*

papje, door het voornoemde lepeltje aengebragt) gestuit; het overige wierd met *honig van rozen* tot vernoeging van beiden zyden geheelt.

Deze *huiglichting*, bekennen wy meer schreumig als gevaerlyk te zyn; die veel Heelmeesters schreumen om het bloedens wil; 't geen ligtelyk door het voornoemde *lepeltje* (heet, maer niet gloeyende gemaekt zynde) gelyk als *Hier. ab Aquapendente* wil, in het gezeide *Hooftstuk*, zoo het hapert kan uitgevoert worden; doch de *huig* die *Mevrouw Maria van Reigersbergen* ligten, was niet alleen gevaerlyk: maer wonderlyk en veel duisende, zoo haer dagten, voordeelig. Van welke *huigligting de geestige en zinryke Heer van Brandwyk*, op het ontkomen van de *Heer Hugo de Groot*, *uit het Huis te Loevenstein*, door het beleid van zyn *Huisvrouw Maria van Reigersbergen*, aldus zingt.

Vrouw Reigersberg, zei, tot de Kastelein,
De Slotvoogt van het sterke Loevenstein,
Wat hebt gy doch, dus over my te klagen,
Dat ik myn man hebt uit het Fort doen dragen?
Dankt my veel eer, als dat gy my betigt:
Gy had de huig, *en die heb ik geligt.*

Evenwel, eer wy ons geheel van de *huig* begeven: zoo en konnen wy ons niet onthouden, de gretige Konstlievers haer in een ver-

verlegen *pokkige* en *zwerende lel* voor de tyd, die ze, om deze aenmerking uit te leзen, beſteet hebben, mede te deelen een opregte en ware middel: waer mede wy goede hulp en baet, zoo voor de lyër en Heelmeeſter hebben uitgewrogt; te meer, zoo by de verzworen *lel*, noch eenige zweringe, zoo in de *amandelen*, als achter in de *ſlokdarm* zig zetten, met welke middel men de zweringen met een zagte penceel zullen beſtryken. Na dat men zullen hebben gegorgelt, 't zy met een afkookſel van *pokhout*, *Sallepuril*, of diergelyken.

Neemt een potje van vier oncen, waer in gy doen zult dit navolgende.

℞. *Mellis Roſar.* ℥ ij.
Chelidonu. ℥ ß.
Aq. Mercur. ʒ s.
Pulv. Præcipit. ℈ ij.
Liquor. Ægiptiac. ʒ ij.
Miſce Fiat Litus.

Het *Aq. Mercurialis*, is het water van *Faltopius*, beſchreven by *Carolus Battus.* *2 Tract. Cap. 13.*

XXVII. HOOFTSTUK.

Een verſtopping der gezigtzenuwen, door een ſlag van een bierdragers boom geheelt.

Gutta Serena.

OF dat'er een *heldere drop* de zenuwen van het gezigt verſtopt, of dat een ſlymige vogtigheit de zenuwen der zelver omwurget; die toevallen zyn even magtig om een blintheit aen de oogen te brengen.

Andries Bang van Mekelenburg, had lange jaren wegens de blintheit zyner oogen, die helder en klaer in zyn hooft ſtonden, te vergeefs gemeeſtert: op een zekere tyd gaende, alzoo hy by een ſtokje gong, op de *bierkai*, om een boodſchap af te leggen; wierd van een *dronke bierdrager*, die een *bierboom* op zyn hals droeg, en de ſtraet niet roijen en koſt, al ſlingerende aen zyn *zyd van zyn hooft* geſlagen, waer op de voornoemde *Bang* bangelyk ter aerden viel: doch oprysende had hy door de dreuning zyn geſigt bekomen; daerom hy lang gemeeſtert had.

XXVIII. HOOFTSTUK.

Seton.

Van de (Halsdragt)

DE Konſt, zeit de *oude vader Guido*, word by toedoening volmaekt.

Eer

Eer wy beveſtigen de nutbaerheit van de *halsdragten:* zoo en konnen wy niet voorby ſtappen, om op het broot van de kunſtige Man *Hildanus* te leggen, dat hy de Konſtelingen te veel waters heeft vuil gemaekt, om met een *halsdragt* te ſtellen, het gene van *Schultetus* nageaept word. *Prim. Pars Obſ. 40.* *Arment. Fig. 1. Tab. 39.*

Alzoo ruw gaet'er *Aquapendens*, met zyn *ruwe draet* en *paerdshair* mede te werk: doch *Thomas Fienus* brandſe met veel ſchriks en ongemakken; waer van *Marc. Aur. Severinus* niet een hair en wykt. *Prim. Pars Obſ. Chir. Cap. 5.* *Lib. 5. de Caut. Cap. 14.*

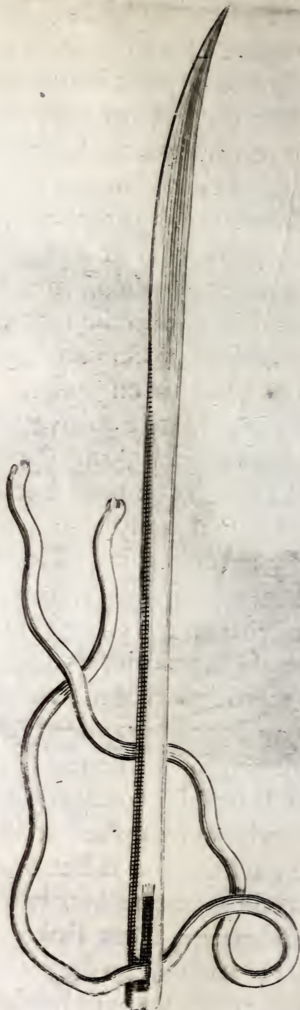
Hildanus niet te min, verwerpt wel het *heet gloeyende yzer*, om niet te zidderen en ſchrikkig te zyn: maer het komt evenwel op het nypen aen. *Lib. 2. Pars 1. de Intopyria.*

Wy hebben aen de Konſt tot noch toe niet beters noch zagter konnen offeren; als het navolgende *Snytuig*; 't geen buiten andere *werktuigen*, niet als door vingers en duimen werd uitgevoerd, waer van de afteikening op de andere zyde volgt.

Dit *werktuig* is een naelt, en van de punt af tot de midden toe zeer plat, met een weinig verheven rugsken en ſnydende zyden: in het achtereind is het oog, waer in men een rode zyden of katoenen draet van een middelmatige dikte ſteken kan.

Deze naelt alzoo gereet en de plaets achter in de nek afgepeilt hebbende, zoo zal de Heelmeeſter zyn dienaer, of een ander ge-

16

bieden met de duim, en twee eerste vingeren van zyn regterhant, de huid van de nek, van laeg op, in de lankte, als onder afgetekent staet, na het bovenste des hoofts toe, styf op te vatten.

Daer na zoo zal de Heelmeester met zyn linker duim, en de twee eerste vingeren het onderste deel, op gelyke wyze opheffen; en steken de naelt met de draet, bestreken van *Ung. Basilicon*, met zyn regterhant, tusschen de duim van zyn dienaer en de zyne, door de opgenepen huid in: het welke (zoo

de naelt wel snyt) met'er vaert zonder pyn en schreum geschiet.

XXIX. HOOFTSTUK.

Een Rekkelyke Spanjert.

ONze Voorouders hebben ons in de pap te eten gegeven, daer van zy billyke oorzaken hadden, en onvergetelyke smerten over behielden, dat'er geen wreder, onbarmhertiger, noch onrekkelyker menschen, in de weerelt zyn gevonden geweest, als de *Spanjaerden*, daer van de gedenkboeken, tot proppens toe overladen zyn en vervult, blykende by de gedenkschryvers, die de *Nederlantsche beroerte* en de *Amerikaense onmenschelykheden*, tot beroertens toe hebben beschreven.

Evenwel moeten wy bekennen, dat wy geen zagter noch *rekkelyker Spanjert* hebben gevonden en gezien, als *Gregorius Albes*, van Spaense Ouders geteelt, en in een van de *Canariesse Eilanden* uitgebroeit: doch hy was het in zyn *huid*. Wy hebben hem, benevens de groote *Voorlezers Johan van Horne*, *Franciscus Sylvius* en Geneesmeesters *Guil. Pizo* en *Franc. van der Schagen*, in't jaer 1657. in het *groote Gasthuis* dezer Stede gezien, en was een Jongman frai van lyf en leden, en 23 jaren oud; hy nam in onzer aller tegenwoordigheit de *huid* van zyn *regter* *Professoren.*

schou-

ſchouwer en borſt, die hy met zyn *linkerhant*, even als de *hantboogſchutters*, *de boogpees* rekken na de mont toe; *de huid* van de *kin* trok hy met beide zyn handen, ſpits gelyk *een baert* na zyn *borſt*, en met een ligtende tot over de *kruin van zyn hooft toe*, waer door hy zyn oogen bedekte, dat men ze niet en koste beſchouwen: zoo haeſt liet hy de *huid* niet glippen, of zy viel even en glad wederom aen de plaets offe niet en deerde: op zoo een manier trok hy de *huid* van de *regter knie* omtrent een *half ellen hoog*, op en neder, los gelaten zynde en koſten niet vermerken, datſe geheven was geweeſt.

Het was te verwonderen, dat de *linkerzydſe ſchouwer* en de *knie*, de *huid* niet en liet rekken: want zy was op die plaetſen als ook op andere zoo vaſt gevezemt en gekleeft, datſe onmogelyk was om op te beuren.

Wat hier van de oorzake is geweeſt, noch het rekkelykſte en onrekkelykſte deel, en hebben wy tot noch toe niet konnen beſeffen; aldus vertoonde hem zyn rekkelykheit.

XXX. HOOFT-

XXX. HOOFTSTUK.

Een (Kromme Hals) *door de snee opgeregt.*

DE *halsspieren*, die door gevolg tot het roeren van het hooft geschikt zyn

worden in vier paer (haer begrip, zoo voor als achter begrepen hebbende) zeer geschikt en op de maet afgepast.

Door deze *spieren* word de *hals*, met een het hooft, of voorwaerts gebogen, of achterwaerts getrokken, of ter zyde gekromt en geslimt.

Niet te min, zoo schermutselen de ontleders over de laetste werking, onder een: wyl zy deze spieren geen houvasten, noch woningen kunnen inschikken.

Adrianus Spigelius, schyntse ook niet wel in te ruimen, wanneer hy zeit, bezonderling die spieren, die het hooft om krom te bewegen toegevoegt zyn, die zyn tot noch toe ongedeelt van plaets. *Lib. 4. de Hum. Corp. Fabr. Cap. 7.*

Fortunatus Plemp, schryft'er aldus af, *Merkt hier*, zeit de ontleder, *alhoewel geen spier de hals geschonken is, eigentlyk tot haer zydige beweging geschikt: word nochtans deze gevoeglyk en genoegsaem volbragt van de eene buiger en uitsteker gezamentlyk werkende.* *In de verhandeling der spieren, Cap. 22.*

Evenwel zoo bevint men dat'er een slingerzoom aen de lange, ronde en *buigende hooftspier* (die, hoewel verknogt aen borst en *sleutelbeen* zeer vleezig tot aen de *Tepelachtige uitsteeksel* des achterhoofts opschiet) zeer breet, dun en plat, langs de kant van het voornoemde *sleutelbeen*, gelyk als *Thom. Bartholinus* afteekent, werd vernomen. *Musculus Flectens. Clavicula. Processus Mammillaris.* *Lib. 4. de Anat. Cap. 2.*

Julius Cass. Placentinus stelt deze *buigspier*

spier

Tab. 1. *Anatom. Lib.* 4. *Figur.* 4. *spier* in de rang van de *hals en hooftspieren*, voor het eerste paer, en klooftse, alse van het *sleutelbeen* opryst, tot halverweg, in tween.

Deze slinger en gespoude zoom, die van de *buigspier* vliezig afgaet, geteekent met de letter A. hebben wy dikmael, middens weg, van het *sleutelbeen* zeer gedroogt, verhart, gekrompen (zoo dat het hooft over zyds, na de schouder helden) als een gekoorde pees vernomen: waer toe veel *vermorwende stovinge*, *smeringen*, *pappen*, *pleisters*, *opvyzelende werktuigen en spalken*, te vergeefs gebruikt zyn geweest: doch niet hulpsamer, noch oorbaerlyker, tot welstant en heil, voor de lyër bevonden, als deze plat verspreide en ingekrompe *zoompees*, gegrontvest op de kant en het midden van het *sleutelbeen*, niet met afbytende, noch wegvretende middelen maer door een vaste hant, en met een *zuivere snee*, zonder lang te martelen (tot verhoeding van *kramp*) af te snyden. *Convulsio.*

Op zulk een halsgeregt, zy wy eens ten huize van onze Medebroeder, *Daniël Florianus*, genoodigt geweest, om het zoontje, &c. wonende in de Nieuwestraet, oud omtrent 14 jaren, van een kromme hals te helpen redden, het welke (na alle vrugtlooze en vergeefse aengewende moeiten, daer de vader en de jongen

gen de walg af hadden) als'er volgt, is toegegaen.

Wy lieten de jongen, gezeten in een ſtoel, van onze dienaers binden en wel ter degen vaſt houden. De plaets (*dezes zooms*, die zig zeer ſcherp, ſnogger en ſnarig getrokken op, en vaſt aen het *ſleutelbeen* vertoonde) afgemikt, en de tak des uitwendige *ſlagäder*, die zeer bloot lag, en langs het oor, tot in de *ſlaepſpier* wandelt, gemyt hebbende: zoo is de *zoompees* met een ſcherpe ſchaer, en een knip (want het gemakkelyk geſchieden) door de onbeteuterde hant van de Heelmeeſter *Florianus*, wiens lyër het was, zeer behendig en knaphandig afgeknipt; 't geen in het opryzen van het hooft, zulk een knaep gaf, even of 'er een pees van zyn ſtale lat of ſprong.

Na dit afknippen, dat de huid mede had doorkerft; is'er geen bloedvliet (hoewel wy ons daer toe bereit hadden) in 't minſte gevolgt: maer een gelukkige en een wel op geregte hooft: waer mede wy hem wenſchen, hy geſtadig zyn oogen opwaerts mag ſlaen, om de hemel te aenſchouwen, en zyn heil daer uit, van het *geeſtelyk hooft*; te verwagten.

Zeer gevaerlyk, en op het hoogſte ſchuwelyk viel dit werk eens uit (hoewel in het werken vergaet) van een beroemde Heelmeeſter, die nochtans in zyn leven brave

wer-

werkinge uitgevoert had, aen een *Burgermeesterszoon van Middelburg*, gelyk ons de Heer Burgermeester *Nicolaes Tulp* verhaelt; die deze gespanne *zoompees*, even boven het *sleutelbeen*, alwaer hy meer verpeest was, met een *brok bytende deeg*, meende af te byten, 't geen niet alleen een scherpe pyn, maer ook door het hoetelen van deze *zoomspier af te snyden*, *staende voets een zametrekking van nek*, *aengesigt en armen verwekten*, die niet eer en week, tot dat *de zoom los* van het *sleutelbeen* was gesneden.

Lib. 4. Observ. Med. Cap. 57. Correstivum.

Voor welk, en een zoodanige werking, alle *Heelmeesters*, door de navolgende woorden van de laestgenoemde *Burgermeester* aldus aengemaent en gewaerschout werden.

Doch gy (zoo spreekt de Heer, de Heelmeesters *toe*) *die namaels in dit twyffelachtig en gevaerlyk toeval zult komen; geeft de moed niet verloren, gedenk dat het wederom geschieden kan, 't geen eens geschiet is: maer weet, dat voornamentlyk drie dingen moeten worden gemyt; voor eerst, dat hy de korst niet te hart in de huit en brant, het welke de smert zoo veel niet en heeft verzoet, als wel schade, zoo aen het gezigt als snymes heeft uitgerigt. Ten anderen, op dat gy met onverzigtig snyden, de lyër niet meer de* keeläder, *als wel de* pees *afsnyt; daer benevens moet men zyn beste doen, dat men niet dikmael en by poozen: maer eens en te gelyk, nochtans met voorsigtigheit de geheele pees los afsnyt.*

ſnyt, als waer in de knoop van deze heelinge gelegen is, welke aenmerking, gelykſe aen een Heelmeeſter een goede naem, alzoo ook de lyër niet weinig nuttigheit aen zal brengen.

Volgt nu de plaet, waer in men zal konnen beſpeuren de plaets, *zoom* en de *hertäder* die in dit werk te myden is.

A. De Zoomſpier. B. De Hartäder.

19

XXXI. HOOFTSTUK.

Nut en Onnutbaerheit van de Spaensche vliegen

ZOo een Heelmeester iets, 't geen hem in het heelen hulpsaem kan zyn, missen moest, wy vertrouwen, dat hy de *spaensche vliegen* (een middel tegen ontellyke gebreken) niet ligtelyk van de hant zoude wyzen; hoewel veel Geneesmeesters, haer als onnut en onder de *fenynige gekorven* hebben gestelt.

Cantharides.

Insecta.

Wy hebben in ervaring bekomen, datse noch het scherpste, noch het zagste fenyn in haer besluiten. 't Komt daer alleen op aen, hoe men ze, en waer toe men ze gebruikt: want zy zyn minder in vermogen, als in der daet; hoe wel ze nevens een ontfenynder *Arsenicum*, gedwonge *Sublimaet*, gedempte *Realger*, en een *geglaesde Antimonium* die zeer veilig genuttigt konnen werden.

Van een *fenyn ontlade Arsenicum*, als mede van het *Sublimaet*, hebben wy veel voordeels genoten en gezien.

Ider fenyn heeft zoo men gelooft, zyn byzondere deel, daer op het stormt.

Men vermerkt dat de kragtigste bestorming, die de *vlieg* doet, op de *blaes*

is; daerom is *Archigenes* voor de *blaes* zeer bedugt, *Eustachius Rudius* zeer bevreest en op het hoogste bekommert. *Paræus* trekt haer fenyn, heet en droog, in de vierde graet, niet verwerpelyk, maer voorzigtelyk te gebruiken. Waer by men twee staeltjens zoo van de *pleitende Abt*, als van de vermeinde *melaetse Juffrouw* vint.

Galen. 4. de Ratione vict. 122. Aëtius de Re Med. Lib. 6. Cap. 20. Lib. 3. Cap. 12.

Barthol. Cabrolius ontleder van Mompeliers, verhaelt van zekere man, die door het innemen van een *half loot spaensche vliegen*, in een *gestadige Roede stant*, en korts daer na in handen van de luyers en gravemakers verviel. De groote Geneesheer *Chauvel*, zeit hy vorders, had hem vertelt van een man tot *Caderousam*, die voor een *vierdedaegse koorts* van een vrouw, die in het Gasthuis diende, diergelyke drank van *spaensche vliegen* had ingenomen, daer door hy in een zoodanige dolligheit geraekt is, dat hy, als een bezeten mensch met ketenen gebonden, eindelyk (wyl hy in een *gestadige staende roede*, *vrouwenjank* en *grynende honts lag* verviel) door de vrouwen in een nat gedoopte azynige laken versmoort wierd.

Observ. Anat. 17.

Priapismus.

Hildanus vermelt een schadelyke toeval, van een, die *twaelf spaensche vliegen* op at.

Pars 6. Obs. 99.

Zeker Geneesmeester, die men om reden niet noemen wil, begeerde dat wy een

jonge kraemvrouw, die onlangs gebaerd had, een deeg, met *spaensche vliegen* vermengt, op een van haer *zugtige dyebeenen* (ligtelyk door een perssende arbeit ontstaen) ontrent de liezen zouden zetten: 't geen wy weigerden, om dat de blaes en andere deelen daer aen verknogt, en door het baren verzeert zynde, ligtelyk van het *spaensche deeg* zoude worden ontsteken en gequetst.

De Geneesmeester, na ons niet willende luisteren, maer ons zeggen (om dat hy een geletterde Man was) verwerpende, en met een ons voor waenwys keurende, liet jonger Heelmeester aen de *dye* werken, die de kraemvrouw een onmatige *drukpyn van waerwater lozing*, groote brant en de Geneesheer een quade naem verwekten.

Strangu-ria.

Wy hebben haer schadelyke daden met schreum verstaen; laet ons nu haer nuttigheit met voordeel verzagten.

Pars 6. Obs. 98.

De even bovengemelde *Hildanus* wil, dat men onder een half once deegs, *zes spaensche vliegen* met water van *Betonica* zullen mengen, om achter de ooren, *voor druiping die op de oogen, neus, keel, borst* en andere deelen vallen, te leggen.

Met een zoo naeste by vermengtsel, hebben wy veel belemmerde plaetsen (van de welke men meer pyn, op klagte van de lyër hoorden, als men door zwelling en ontsteking

king konden vernemen) van haer overtollige pyn ontſet.

Een *Zeepzieders knegt*, hadde eenige tyd over een bezette pyn, die hy zonder rodigheit en verhevenheit, in 't hange van zyn regter ſcheen droeg, lang gemeeſtert, en gequakzalft: wat pappen, pleiſters en olyen daer over wierden geleit, was alles tegen wint, geen pyn ſtillende dranken, nog ſlaep verwekkende pillen, hadden vermogen hem een half uur ruſt te beſchaffen; ten laetſten daer over geroepen zynde, hebben wy hem na alle de aengewende moeiten, tegens den avont de *ſpaenſche deeg* over de ommetrek van zyn quael geleit, 'tgeen zoo wrogt, dat de lyër van de pyn, door het optrekken van een groote *dragtblaer*, en wy van de moeiten voorts wierden ontſlagen.

Onze vader, die wy niet te vergeefs, door ouders liefden, behoorden te gedenken, was veeltyds met voeteuvel gequelt, 'tgeen men meer door het oor, als door gezigt vernam, daer aen hy ook veel jaren hadde gekliekt, doch 'twas oly in het vuur, wat vader aenleiden.

Eens, na dat hem de pyn veel dagen en nachten van ruſten en voetſel hadde berooft, zoo zyn wy te rade geworden met de Geneesmeeſter *Vop. Fort. Plemp*, tegenwoordig *hoog Voorlezer tot Leuven*, een *ſpaenſche deeg*, alwaer de pyn was, over de voet te *Profeſſor.*

 leggen:

leggen: zoo haest en openbaerde zich de blaer niet, of onze vader bequam een ontlading van smart, en wy een huisvreugt onder ons allen.

Als wy zouden verhalen, hoe menigmael de ligte hangende pynen, hier in de heup, daer in de knie, als op andere deelen, zyn, door het deeg ontlast, wy zouden alzoo zwaer werden gelooft, als wy dit zwaerlyk om de veelheits wille zouden vertellen.

Inwendig staen deze vliegen voor veelderhande *nierqualen* te gebruiken, gelyk wy ze gebruikt hebben ter eeren van de konst en ontlasting van de lyër: als voor een veroude *druipert* of *zaetlooping*, door vrouwenjagt bekomen: voor opstopping van water, die door gruis van zant, kleene steentjens, en slym die zig verproppen, in de *tregter van de nier* of in de *watergangen*.

Gonorrhaea.

Infundibulum.

Zoo iemand verlegen is, om een langdurende vloeyende en quaedaerdige *zaetlooping* te heelen, die heeft niet anders te doen, als dat hy het lighaem voor alle dingen zuivert, en met een afjagt de overladen vogtigheden (bezonderlyk zoo de lyër de galvogtige kant behelst) met de navolgende brok.

Bolus.

℞. *Pulp. Cass. Recent Ext. onc. ij*
Terebinth. Venet. in aqua plantag. lotæ. Drach. j.
Ocul. Cant. præp. scrup. ij.
M. Fiat Bolus.

Na de ontlasting, had ik gereet om daegs daer

daer na in te geven, tot afdrift, en dat niet meer als twee lepelen vol.

(*Alzoo den Autheur deze plaets heeft ledig gelaten, geven de Lezer in bedenken, of het zelfde toemaekſel niet en ſtaet op pag.* 184.)

Geen minder vrugt hebben wy in het afdryven van lym, ſlym, verſtopte ſteentjens in de *nieren* en *waterpezen* vernomen (wel verſtaende, dat het ſtof, 'tgeen gedreven koſt worden van minder dikte, de wyte van het vat vereiſte) als van de verouderde *druipert*.

Hans Boor, een vermaerd koopman, zynde veeltyds met lenden pyn, door overvloet van ſteengruis en nierzant gepynigt, het geen hem dikmael met ontbering van voetſel en ſlaep te bet ſmeet, en zoo overmatig folterde, dat'er, als men zeit, geen mouwen tot wegneming van pyn en quael waren aen te ſetten. 'tGebeurde op zekere tyd, dat de goede man, niet alleen in een groote onverdragelyke pyn *brant*, *prangde waterloozing*, *lenden wee* en *blaesperſſing*: maer ook by opſtopping van water, die tien dagen zonder een droppel te piſſen durende, verviel: in welke benaeude dagen geen *driftdranken noch lendenölyen*: ja zelfs de *halve kuip* met *zyn baedkruideren* niet en wierde verzuimt, noch vergeten; echter alles was tegens de man aengewerkt, en de nootnypende; de lyër raekte door ſluimeren en

raeskallen in ly: zoo dat het laetste plegtänker, daer het schip voor op draeyen moest na de gront, 'tgeen de Geneesheer *François de Vicq* uit het schip van de bedreven *Hier. Fab. ab. Aquapendente* ligte, en de lyër en de vrienden verzekerde dat het gruis of steentje niet in de waterpyp, maer in de nier was hangende: derhalven men de lyër de *spaense vliegen* op navolgende wyze in gaf.

Pars 1. De oper. Chirurgicis Cap. 58.

℞. *Unam, aut duas aut tres aut summum quatuor Cantharides integras (Cum alis, & Pedibus) & in Pollinem Reductas, Cum milio, solis & Polio Montano ad que Scrupulos Duos & Cum Syrupo de Duabus Radicibus in Bolum Conformatas, Mox cum quatuor aut quinque Uncys lactis seminum Melonum (extracti Cum aqua extbecis fabarum, ut erosio Cantharidum probibeatur) propina.*

Zoo iemant, die de Heelkonst oeffent, deze tael niet verstaen kon, die behelpe zig, op dat zyn lyër met zyn lyden, door onkund van tael niet langer en lydet, bezonder als hy hier door gered kan werden, met het duits, het welk aldus luid.

Neemt een, of twee, of drie, of ten hoogste vier spaensche vliegen, *geheel met de voeten en vleugels fijn tot poeyer gevreven, en met* Perlkruit *en* Bergpoly *tot twee* scrupuls *ingegeven, en dat met* syroop van de twee wortels *tot een* brok *gemaekt: daer na en straks daer op (om dat de knaging van de* spaensche vliegen *gebroken mogt*

Cantharides

Bolus.

Semen Melonum.

mogt worden) gedronken, vier of vyf oncen *melk uit Meloenzaet, met water van* boonſchillen *getrokken.*

Fabacum. Theca.

Dit is het middel dat *Aquapendens*, voor een opgeſtorkelde pis, zeer voorzigtig beſchryft, en van de voornoemde Geneesheer *Franciſcus de Vicq*, voorzigtelyk tot groote voordeel in gegeven is geweeſt: want de krachten en met een de geſtalte des lighaems, zoo in de aert als wezen, afgemeten hebbende, zoo zyn ten hoogſte *drie vliegen* van de Geneesmeeſters hant gevlogen, die de lyër, als boven verhaelt, ingenomen hebbende, in 't kort aen het wateren, met voorſtooting van twee ſteentjens, deze afteikeninge gelyk, en met een aen zyn geſontheit heeft gebracht.

Pars 1. de Op. Chirurg. Cap. 58.

Na dit ingeven van de vliegen, hoewel de goede man zyn welvarentheit bequam, bleef en kleefde hem aen, dat hy dikmael tot een *zaetvloet* wierd geprikkelt, daer uit te aenmerken is, wat voordeel en nut men beſchaffen kan aen die, die een veranderde en geſtadige *vuile zaetloopinge* hebben: want zy laten niet in ruſt de vuile ſtof tot afdrift te tergen: doch, zoo by deze afſchot een geſtadige *waterdrang* (die gemeenlyk het afſchieten verzelt) met groote perſſinge zich openbaerde, zoo ſtaet'er niet anders te doen als gedurig, of het zy *amandel* of *koeyen* of

Schapenmelk warm gemaekt, te gulpen en te drinken, waer door alle de toevallen, zoo aen *nier*, *blaes* en haer aenklevende deelen, van brant, perssing en pyn worden gestilt.

XXXII. HOOFTSTUK.

Een zweer in de (Schil) *en een wonde als ook een inëting van het herte vernomen.*

HEt *herte*, dat de alderhardste hertstogten, zoo van geestelyke als lighamelyke bestorminge veeltyds kan uitstaen, (ligtelyk daerom *hert* genaemt) is; zoo *Aristoteles* zeit, een oorsprong des levens, 'tnootsakelykste deel van het lighaem; noit in mensch of dier vermist, en lyd geen ontbinding des geheels.

3. *Sect.* 6. *Aphor.* 18. *Hippocrates*, hout het *hert* niet minder van waerde; het welke *Galenus* in zyn uitlegging bevestigt: wanneer hy schryft, dat 5. *De Loc. Aff. Cap.* 2. het *herte* geensints lossing zyner binding kan ontberen.

De oudste schryvers hebben de laetste kortbondige spreuke, op het verwonde van het *herte* gedrait: want datse de quetzuur doodelyk hebben gekeurt; aengezien zy kenden zyn heerelyke maeksel, gestadige beweging, krachtige vermogen, noodsakelyke diensten; doch byzonderlyk zyn diep verschole herberg, aen welke wonde

geen

geen zalf als te vergeefs en was te smeren, daerom zy haer heeling hebben voorby gestapt.

Ovidius schynt deze opmerking te bekrachtigen, wanneer hy de hertewonden aldus afmerkt. *1. De Ponto 4.*

Of schoon zelf Æsculaep zyn kruiden uitgelezen,
Te samen bragt; hy zoud' geen Hertewont genezen.

Niet te min schynt *Tilesius*, *Aristoteles* op het stellen, dat geen mensch of dier, oit het herte ontbrak, te wederspreken; wanneer hy vertelt, dat zekere man aen een langwylige ziekte gestorven zynde, geen *herte*, maer zyn *hertebeursje* had. *Rer. Nat. Lib. 5. Cap. 28.*

Hollerius, neemt het zeggen van *Hippocrates* niet anders aen (het geen ook veel oude en hedendaegse schryvers gevoelen) als of het *herte* in zyn geheel (dat is) binnen en buitenwaerts geensints lyden kan; derhalven verhaelt hy in een *vrouwsherte*, *twee steenen en verscheiden etterzwellen* vernomen te hebben. *Com. 1. Lib. 6. Sect. Aph. Hipp. 4.*

Columbus, heeft in het *herte* zweringe en harde gezwellen tegens natuur, byzonderlyk in de linker buis gezien; welke laetste hy van de *Cardinael Gambara* verhaelt. *De Re Anatom. Lib. 15.*

Thomas Barthol. schryft, dat uit het *herte* van *Paus Urbanus de achtste*, een driehoekige been getrokken is. *Cent. 2. Obs. 45.*

Tot meerder bevesting laet ons hooren, wat de Koninglyke *Fernelius* ons inscherpen wil, wiens aenzienelyke verhael vele in achting hebben genomen.

Lib. 5. de Par. Morb. & Symp.

Dat herte(*schryft hy*)*kan alle geslachte van ziekte als ongematigheden*,etterzwellen,rooszwellen: *ja alle* zwellingen *tegens natuure; ook zweringe en wonden bekomen*.

Eer hy van deze voorstel afscheit, zoo voegt'er by, te weten van de *wonden*, indiense niet diep in buikskens van het *herte* gaen,zoo doodense terstont de mensch niet: doch de lyër hier van genezende (hy zet het niet onmogelyk) zoo is het wat zeldens.

Cent. Prim. Obs. 871.

Lazarus Riverius verhaelt, dat hy een zekere Dochter,van de Heer N. dood zynde (die met een benaude *hertezickte* lang had geworstelt) geopent in wiens midden van het herte, hy een zweer en een uitëting gevonden heeft.

Obs. Anat Obs. 26.

Bartholm. Cabrolius, de aenzienelyke lessen van de bove voornoemde *Fernelius* omhelzende, bekrachtigt de zelve met dit navolgende verhael.

Ik hebbe, (*zeit de onderzoekende man*,) *in tegenwoordigheit van* Rondeletius, *twee doode lighamen vertoont, in welke een, ik een lidteken, van twee vingeren breet; en in een ander, een zweer, de groote van een myrtelblad, hebbe bespeurt*.

Pars 2. Obs. 27.

Fab. Hildanus *aenmerkt een herte noch levent niet weinig verrot te zyn*. Die

Die meer een diergelyke ſtof, dat het *herte* veel lyden en ontbinding zyner geſtalte als geheels verdragen kan, begeert te weten, die zien eens na, wat *Amat. Luzit. Zac. Centur.* 6. *Cur.* 68. *Com. Gemm. Lib.* 1. *Cap.* 6. *Felix Plater. Obſ. Anat. N. Tulpius Obſ. Lib.* 2. *Cap.* 18. *Marc. Aur. Sever. de Nov. Obſ. Abſ. Cap.* 36. *Thom. Barth. Cent.* 6. *Obſ.* 46. en meer andere daer van hebben beblaert. Dat het *herte* wel degelyk, met het eene quael of andere ramp beknelt kan werden; daer van zullen wy twee ſtalen, by ons waergenomen, opregtelyk vertellen.

In 't jaer 1651. den 26. van Bloeimaent, hebben wy met *Kornelis Kerchem*, vermaerd en gewonelyke *Stads* Heelmeeſter, door bevel van de *E. E. Geregte dezer Stede*, het doode en nedergeſtoken lighaem van *Otto Karſtenszoon* geopent, in wiens linker zyde van de borſt (benevens het gene waerom wy van het *Geregte* waren afgezonden) wy het *herte* met een diepe inëtende zwering, door de *ſchil*, ontrent het regter oor, behipt hebben vernomen. *Mey.*

Deze *zwering*, ſcheen de nedergeleide lange tyd, zoo ons het huisgezin voor de waerheit verhaelde, gedragen te hebben: wyl hy dikmael in flauwte en in miſſelykheit quam te vervallen (even op die voet, als *Reald. Columbus* van zyn leerling, die hy te *De Re Anat. Lib.* 15.

te Roomen hadde geopent, beschreven heeft) doch, voor zyn ongeval waren de slaeuwten eenigsints gestuit, mogelyk dat de uitëting zoo groot niet en was: want wy vernamen dat de kanten van de *zwering* waren aengegroeit, als hy in de verdubbeling van slaeuwten was geweest.

April. In het Jaar, 1655. *den 26. dag van Grasmaent*, hebben wy in het *Gasthuis* dezer Stede, uit last als boven, in tegenwoordigheit van de Geneesheeren *Samuël Koster* en *Johan Deiman*, als mede in het byzyn van de Heelmeester van't *Gasthuis*, *Daniël Florianus*, het doode lighaem van *Jan Roelofzoon* om zekere wonde geopent, in wiens linker holligheit van de borst, wy een menigte van dun en scherp water vernamen; het gene het *hertebusje* op veel plaetsen en de *schil* van het *herte* zeer diep hier en daer hadde door de verzenging, als een gebrade peer, daer uit zag, even als het verschrookte *hert* van *Casamirus Markgraef van Brandenburg*: gelyk als *Philip Melanchthon* getuigt.

Capsula Cordis.

Lib. 1. de Anima.

Het gene het *herte*, dat wonderlyke deel, eenigsints, maer nimmermeer niet lyden kan (wy spreken met *Bartholom. Cabrolius*) dat zyn inwendige folteringe: *maer geen wonden, die met gewelt in't binnenste van het herte werden gedreven, en diep ingaende, de welke de doot aenvoeren: ten eersten, om dat het*

herte

hertebusje *gequetſt, en een zadelyk deel zynde, noit wederom aengroeyen kan: ten tweede, om dat het water uit het zelve vloeyende, het herte droog werd en vernietige: ten derde, om dat'er groote bloetſtortinge is; doch, dat het alderſlimſt is, om dat het bloet in de borſt gezakt, de natuurlyke warmte uitdooft: maer de zweringen van de inwendige oorzaken ontſtaen, zyn niet altyd doodelyk, om dat dezelve oorzaken van de doot daer niet en zyn, op welke wyſe wy* Hippocrates *met de nieuwen vereenigen zullen.*

Wyl dan de voornoemde *Cabrolius* met *Fernelius* gevoelt, dat het *herte*, zonder dat 'er de doot voorts op volgt, voor een lange tyd ontbindinge des geheels lyden kan; dat zullen wy met verſcheiden Schryvers, als ook met een wonderlyke aenmerking, by ons vermerkt, bekragtigen. Doch eer wy daer toe komen, zoo laet toe, *ô beſcheide lezer!* dit weinig van de *hertzeeren* noch te ſpreken, die niet voor doodelyk te boek te ſtellen is: maer zoo daer iets in't eigentſte deel van't *herte* mogt haperen ('tgeen men baerblykelyk kan kennen) dat men daerom niet en behooren te ſuffen deszelfs byſtant, gelyk men aen *herſſenen* en *lever* pleeg te verrigten, naerſtiglyk te bevorderen.

Naer welker beſteding, de lyër van een zoodanige quakkelende *hertequael*, mogt genezen, daer na geſtorven en geopent zynde, men ongetwyffelt litteekenen in het

herte

herte zullen beſchouwen , even als boven van de meergemelde *Cabrolius* is geſchiet.

Dit zoo aengenomen zynde, zullen wy het begrepen gevoelen , voor een tyd ſtaken,en de ongeopende , van *hertezeeren* geſtorven , te ſamen ten gravewaert zenden, die bedekkende onder de zark , mogelyk van waenken , en latenſe ruſten , tot dat iemant als een andere *Cabriol* , met breder beſcheit zich voor mag doen , om de dikke benevelde zark, tot meerder ligting,tot behouw en welvaren des lyërs, van 't graf te wentelen .

Maer, hoewel de wonden van het *herte* buiten gegrieft(die tot noch toe ons wetens noit en zyn geheelt) evenwel het aenzien hebben datſe in't kort de menſch of dier, weg ſlepen;gelyk het ook in ons bediening, wegens de *E. Geregte* , *wel twintigmael* (al ſchreven wy meer, wy ſchreven de waerheit) is voorgekomen: zoo is het niet te min wat zeldens als men van een *berte gequetſte* hoort, die een uur vier of vyf, na het grieven heeft geleeft ; derhalve zullen wy de Nieuwsgeeren , eenige, (hoewel wel by ſommige bekent) die eenige dagen hebben geleeft, voor den dag brengen .

Galenus niet te min , meent de *hert* gequetſten een lange tyd levens te ſchaffen, wanneer hy zeit, *niet tegenſtaende* , *het herte allerley ziekte kan uitſtaen* ; *zoo de wonde niet* *eens*

5. *de Locis Aff. Cap.* 2.

eens treffens, in de kamertjens van het herte treft: maer in de *ſchil*, zoo leeft de menſch noch vier en twintig uuren.

De Koninglyke Heelmeeſter *Amb. Paræus* verhaelt van een hertgewonde Edelman, die, na dat hy gewont was, noch twee honderd treden voort liep. *Lib. 10. Cap. 32.*

De Heer *Burgermeeſter N. Tulpius*, melt van een, die met twee wonden, de eene, gaende van onderen op, door de *lever*, *maeg* en *middelrift*, tot in de holte van de *borſt*; en de andere, in het diepſte van de regter holligheit van het *herte* was geſteken; welke aen het einde van twee dagen leefde. *Lib. 2. Obſerv. Cap. 18.*

Thomas Barthol. vertelt van een ſchippers gaſt, die in het regter hertekamertje gequetſt, en noch vyf dagen daer na in het leven was. *Cent. Prim. Obſ. 7.*

Maer *Nic. Mullerus*, hangt in het Stedehuis tot Groningen een tafereel op, van een *hertgewonde Soldaet*, die vyftien dagen, na dat hy gegrieft was, hadde geleeft.

Nu zullen wy met onze aenmerking te voorſchyn komen, hoewel onze lyër juiſt zoo lang niet, als even verhaelt is, heeft geleeft: en met een, ons bedunkens, de waerom, na dat hy de quetſuur zes dagen hadde gedragen, eer hy overleed.

Ambroſius Koenraedszoon, zynde een *Turfdrager*, en een man van overgeve baldadigheit, is by de dronk, met een *bootsgezel*, na

kra-

krakeelen aen 't vegten geraekt; die de voornoemde *Turfdrager* een gesteken wonde onder de *linker borstspier*, met doorsteking van 't *krakebeen*, des vierde en vyfde ribs, tot in de holligheit van de borst aenbracht.

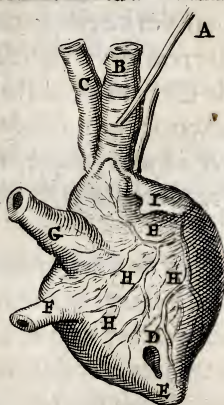
Novem ber. Daegs daer aen, zynde de achtste van *Slagtmaent*, *in't jaer* 1654. zyn wy, nevens des lyërs Heelmeester *Abraham Sluiter*, door *last van't Edl. Geregte*, in de *Passeerders-dwarsstraet*, by de lyër gekomen; die wy vonden in een zeer benauwde kort ademhaling, klemmering, kouwdezweet, met een teere langsame polsslag; en in't kort, in een sobere staet leggen; waer na hy, op de dertiende des loopende maends, des nachts daer aen (zynde meerder als zes dagen) dezer weerelt is komen te overlyden.

Gestorven zynde, hebben wy zyn *borst geopent*; in wiens holligheit, wy de *longe* zeer vast en naesteby onscheibaer aen het *ribbevlies*, maer byzonder aen het *hertebusje*, met veel vezelen en bantjens verknogt, hebben gevonden. *Pleura. Pericardium.*

Het *hertebusje* geopent zynde, vernamen in de zelve gants geen water: doch wederom het *busje* van binnen met het *herte*; en het *herte* met het *busje*, door breede en platte draden zoo vereenigt, dat wy genoeg te doen hadden, het *busje* van het *herte*, zonder quetzing af te schillen.

Het

Het *herte* rondom los en bloot gemaekt zynde, bevonden wy, dat het een wonde (een vingerbreets diepte; en een duimbreet dikte) op de ſcheiding van de kamertjens, even boven de punt had, gelyk deze in afteikening te zien is.

A. *De Zenue des zeſte paer.*
B. *De groote ſlagäder die uit het herte opklimt.*
C. *Des zelfs krop ſlagäder.*
D. *De wonde in't hert.*
E. *'t Punt van't hert.*
F. *Een gedeelte van de holle ader na't middelſchot gaende.*
G. *Een gedeelte van des zelfs ader na boven gaende.*
H.H.H.H. *Het hert.*
I. *Het linker oor van't hert.*

Eer wy van deze aenmerking ſcheyen, zoo dunkt ons, dat'er redenen zouden konnen werden gegeven, waerom onze *Turf-*

drager zoo veel langer als anderen, die vry dieper waren gequetst, hadde geleeft: ook zal het de Konstliever een gelyke uitgang, (buiten de quetsuur) van diergelyke ongemak strekken, die de *Turfdrager* als brant, droogte, en adem hyging, waer voor hy streking en verkoeling zogt, gemeen met de Huisvrouw van *d'Halincourt* had, waer mede de Geneesheer *Philibertus Saracenus* zyn antwoord aen *Hildanus* aldus eindigt: *maer eer ik afbreek, schryft die geleerde Man, zal ik'er tot een toegift; deze aenmerking by doen.*

Pars 4. Obs. 32.

De Doorlugtigste Huisvrouw van de Heer d'Halincourt, *onlangs in den arbeid gestorven, en haer lighaem geopent zynde; wierd bevonden, dat haer* hertevlies *met het* herte *vereenigt, en van alle vogtigheit gants ledig was: voorwaer een wonderlyk voorval, en van niemant, myns wetens, voor dezen gezien; waerom zy ook veel ongemakken gedurig was onderworpen, snakkende altyd na een koele lugt met moeilyke dorst. Op haer* borst, *konde zy gants geen dekfel verdragen, ook om dat de brant de* long *mede deelde, had zy een gedurig moeilyk ademhaling: alle welke toevallen, voorwaer, geen andere oorzaken konnen toegeschreven worden, als alleen, dat het* hertevlies *van de vogtigheit, welke om het* herte *te verkoelen en te vervogtigen, geschapen is, t'eenemael was ontbloot.*

De *Turfdrager* was even op de zelfde voet,

voet, als de bove voornoemde *Mevrouw* geſtelt; zeer happig, gelyk ons zyn huisvrouw vertelde, na een friſſe teug en koele lugt, het gene hy meende van de bierbank, en uit een ſmeulende tabaks pyp (tot het welke hy overdadig genegen was) te halen; verders verklaerde zyn wyf, dat hy des daegs met zyn *borſt* bloot, en des nachts met ſchier geen dekſel over zyn hert te bedde ging.

Gekomen zynde, om de oorzaek af te meten; waerom onze *Turfdrager*, langer als andere in 't *hert gequetſten*, heeft geleeft: zoo iemant dit begrypen wil, die is het noodig dat hy afpeilt de werkingen van het *edele hert*: welke driederlei zyn, als *toeſluiting*, *opening* en *ſtilſtant*. *Syſtole, Diaſtole, Periſyſtole.*

De toeſluitende werking, ſtrekt de punt van het *herte*, na het *hooft van't herte*, en rekt het *herte* breeder uit, en dat ter oorzaek, dat het uitdryvende, de lengte in de breete verandert; wyl het *hertehooft* onbeweeglyk, en de punt vry, en ergens aen vaſt is. *Baſis Cordis.*

In het openen, zoo werd de zyde van het herte door het bloet, dat op beide de zyden, door de aderagtige vaten ingevloeit, naer boven verheven en gezwollen, de dikte dan daelt allenkskens na de punt toe; ook zoo is het *herte ſlapper* en *zagter*, voorts voelt men met het bloet te ontfangen een doove pyn; hier nevens zoo blyven de kamertjens wyder en de zyde dun.

In stilstant zoo wykt de *punt van het hooft*, en in sommige, *het hooft van de punt:* ook zoo bereiden zig de in en uitwendige deelen haer na de ribben.

Wat nu belangt de toesluiting, die geschiet wanneer de ooren van het *herte* vervult zynde; het bloet door haer toesluitinge, in de holligheden uitgedreven hebben.

Door de openinge geschiet de ontfanginge des bloets van de *holäder*, en van de *aderagtige slagäder*.

Vena Cava. *Vena Arteriosa.*

Deze sterking dan zoo zynde, hoe ligt is het (ons bedunkens) af te oogen; dewyl het *herte* met het *hertebusje*, wederom het *busje* met het *herte* (gelyk als verstaen is) schier onscheibaer aen den ander verknogt waren, dat de behoorlyke beweging, nevens de werking van toe en ontsluiten, is belet geweest: zoo dat de geesten, ook het bloet, in haer vermaelwinkel (want het bloet, zoo sommige willen, niet in 't herte gemaekt, maer veranderd word) wat langer hebben vertoeft; door dien de in en uitgussing des bloets, door de samenbinding der vezelen en draden, het herte zyn werking, byzonder het inkrimpen ('t geen het bloet; andersints ten wonde zoude meest uitjagen) eenigsints hebben geweigert: waer door de *Turfdrager* te langer in 't leven is gebleven.

Onze

Onze afſcheit hier mede nemende, bevelen de beſcheide konſtgenoten en liefhebbers, zoo zy verders beluſt en genegen zyn om de beweging en werking des herte grondig te weten, zy lezen met verdrag het boek van de *beweging des herte*, gemaekt door de *hooge Leermeeſter* en *Koninglyke lyfarts Mr. Guil. Harveus*; als mede *Renatus Deſcartes*, en van de wonderbarelyke gebreken des *herte*, *Albertinus Cæſenatis*; ongetwyffelt of UL. zult bekennen niet vergeefs gezeit te zyn, dat *God een herte en nieren kender der menſchen is.*

XXXIII. HOOFTSTUK.

Een kuwenbeen van een ſchol uit de Eindeldarm gehaelt.

J*Aques Jooſten*, *Kerkbewaerder van de niewezyds Kappel* (anders *heilige ſteed* genaemt) kreeg allenkskens een zakkende pyn, die in het eerſte niet bezwarelyk, maer daer na zeer hevig aengroeide, in het einde en binnen zyn *eindeldarm*; waer uit ontſtont een opſtopping van kamergang, en een *heftige koorts*; doch na het afleggen van raet en daet, 't geen hem alleman zonder eenige baet beſchaft hadde, wierd hem wys gemaekt, dat het inwendige *ambeyen* waren. Om hem te helpen, wierden wy te zyner huize ontboden, op dat hy van zyn pyne-

lyke quael mogt ontslagen werden. De plaets ons vertoont zynde, hoe smertelyk hy klaegde daer aen, en konden wy noch ontsteking, noch eenige zwellinge vermerken. Doch na dat wy hem een smeersel, uit het navolgende (een doekje voor't bloeden als men zeit) hadden gegeven,

℞. *Ung. Populei.*
Rosar. an. ℥ ß.
Ol. Rapar. ℥ *j.*
M. Fiat Litus.

zoo en wierd hy niet te min, van die smertelyke en razende pynen niet ontset: naderhant zyn wy voor de tweedemael by hem geroepen geweest, op klagte dat zyn afgang, hoewel met weinig afschot, dik en hart zynde, hem by na in het afschieten, het leven hadde benomen. Deze stoelgang wierd ons vertoont, die wy met etter en bloet vermengt zagen: hier op is de lyër van ons, tot verzoeting van pyn en smert, *Clyster.* deze navolgende *inspuiting* voorgeschreeven.

℞. *Decoct. Emoll.* ℥ *ix.*
Ol. Mucag.
Amyg. Dulc. an. ℥ *j.*
Ung. popul.
Mellis Ros. an. ℥ *s.*
M. Fiat Enema.

Buiten en onder aen het eind van de *eindeldarm*, deden wy dit navolgende papsken aenleggen.

℞. *Mic.*

℞. *Mic. Panis Alb.*
Farinæ Hordei an. ℥ *ij.*
Mucag. Cydon. ℥ *j.*
Ung. Popul. g ſ.
Croc. Britanic. gr. xxij.
Vitell. ov. no. j.
Miſce fiat Cataplaſm.

Deze aengeleide middelen, bevorderde hem zoo veel voordeels, als offe op zyn oorkuſſen waren geleit; niet te min het ſtenen en klagen vermeerde meer; als koorts, pyn en't geſtadig waken afnam: de toevallen en pyn alzoo heen hortende, zouden wy niet hebben herſtelt, 't en waer wy niet en hadden onderſtaen (op't zeggen van de knegt, die hem *de inſpuiting* gezet, en op iets hart geſtoten had,) onze vinger in de voornoemde *indeldarm* te ſteken; waer uit wy haelden, door het omkrommen van de vinger, *een been van een ſchol* (zynde een *platte zeevis*) die men gemeenlyk onder haer kuwen na het lyf toe vint, 't geen hem onverziens of gretig in't vis eten, door de ſlok, acht dagen te voren was ingeſlokt, en 't zelfde hem bedagt hebbende, de voornoemde dagen met pyn, zoo van zyn *maeg* en *gedarmte* hadde gedragen: na het wegnemen van het voornoemde *been*, dat met eenige pyn geſchiede (want het lag niet alleen dwars, maer zeer vaſt in de zyde van de *eindeldarm*, daer uit de toevallen waren ontſtaen) ver-

dwenen van stonden aen alle zyn bespringers, als koorts, pyn, opstopping van afgang, en gestadig waking, die hem een zoetslapende rust in haer plaets lieten vlyen, dat hem zyn nederslag van qualyk varen dede ryzen, en zyn heelinge, nevens een gedreide wiek, in *honig van rozen*, (waer in een luttel *Aloës* was vermengt, gedoopt, en zoo in de *eindeldarm* gezet) zynde bevorderd geweest.

De groote van het been was zoo groot en lang (want hy was meer als van een gemene schol) als uw hier door onze afteeking vertoont word.

Wy en konnen niet ongeroerd laten glippen, 't geen ons de *Heer Arnout Tholinx*, vermaerd en aenzienlyk Geneesheer, iets diergelyks van zoo een *kuwenbeen* heeft vertelt: namentlyk, dat hy nevens zeker Heelmeester, een groot lyvig en sterk man (zynde

de een *Vlielander*) onder handen, van gelyke bovenverhaelde geval heeft gehad: maer het been doorzwoor de *eindeldarm*, even boven de *eindeldarmploy*: het welke zich van buiten oneffen en ſcherp op deê; 'tgeen de Heelmeeſter, doorgeknipt zynde, met een *koorntang* in twee ſtukken uit haelden; voorts de opening, zonder een quael na te laten, gelukkig heelden.

Maer hooger ging het, zoo ons van onze medebroeder, Meeſter *Daniël Florianus*, *vermaerd Gaſthuis Arts*, is medegedeelt; dat zyn *Meeſter*, *Mr. Rogier Bernhert*, in zyn tyd *Heelmeeſter van't Gaſthuis*, een zoodanig geval van een *kuwenbeen* heeft onder handen gehad: doch het genoemde been zwoor de lyër met een ſchier onlydelyke pyn achter in de hang van de lenden uit.

XXXIV. HOOFTSTUK

Een vermeinde Betooverde.

MEn bevint onder ſommige Genees-meeſters; doch meerendeel onder de aenkomelingen, wat ziekte zig vreemt en onkundig aen de menſchen opdoet, datſe die dikwils achten, en gerekent houden; haer behelpende met het zeggen, *Aureliani*, *dat door de val en zondige misgreep de menſch, dagelyks niet alleen in vele, maer in nieuwe*

Lib. 3. Cap. 4. Acut. Morb.

nieuwe ziekten vervalt: want, zeit een te regt, de ongebonde manier van leven, leverd stof genoeg om nieuwe ziekten te gewinnen, en doet een reeks van oude en bekende qualen na zig slepen.

Het is waer, de *Engelsche ziekte* in 't jaer 1486. was van te voren noit gehoort, die in het jaer 1493. opbrak noit bekent, en de *Londische ziekten* in 't jaer 1659. noit in de weerelt gezien geweest.

Edoch, die vreemde toevallen, die de menschen voor wat zeldens overvallen, of het zy ze niet beschreven, of by overlevering, uit Hooge Scholen niet overgeleverd en zyn, die konnen, zoo men daer of hoord, het oor voor wat vreemds doorboren, en voor wat zeldens opgenomen werden, gelyk te gedenken staet, 't geen de *Heer Burgermeester Nic. Tulp* aenmerkt, van het *doodelyke strotgezwel*, dat een weduwe van een *Scheepstimmerman*, aen de zyde van de *lugtader*, zeer pynlyk en doodelyk, een weinig boven de strot droeg: welke de strotpyp zoo naeuw en streng persten, dat niet zeer weinig droppelen melks: maer de pynlyke lydster het leven daer in schoot.

Obs. Medic. Lib. 1. Cap. 44. Aspera Arteria.

Riolanus zeit, de bovenste ingang des maegs verstopt zynde, belet het voetsel: gelyk te vermerken is in het *kropgezwel*, dat de veel verzogte *Hildanus* van de Godgeleerde *Johannes Chrisinerus* vertelt.

In Meth. Med. Sect. 3. Cap. de vent. Par. 3. Obs. 24.

Diever

Diever Jans, *Huisvrouw van Cornelis Janszoon*, *Schuitevoerder*, zynde van een kouwe en drooge aerd; welke by toedoening van ſtof, een vergadering (ontſtaende uit een koude druiping) even boven de *kropader*, met groote benautheit op de *lugtpyp* ſchoot. Dit gezwel vertoonde hem eerſt plat en week, daer na langwerpig, ront en hard, en quam allenkskens tegens dank, van verſcheiden heelmiddelen, zeer beenagtig en zoo vaſt te groeyen, dat de benaude lydſter, zynde (door ontberinge van voetſel en gebrek van lugtſcheppinge) zoo uitgeteerd, datſe niet meer had by te zetten, en overig hiel, als haer dorre lighaem, 'tgeen zy hier liet tot betaling van de vleeſchtol, en aen *God haer ziel*, op goet geloof, tot een geeſtelyke lugtſcheppinge overgaf.

Nevens deze onverdragelyke, en zeer benaude quellinge, quelde haer noch daer en boven, 'tgeen men haer diets hadde gemaekt, datſe door het eten van een *kaſtanie*, gekregen van een *vrouw*, *berugt van toovery*, *betoovert was geworden*, die zig op de krop, zoo hart, vaſt en benaut gezet had, waer doorſe het voetſel en ademhaling quam te ontberen: welke *kaſtanie* zy door het *berugte wyf*, op zeginge, of naer de doot, door de hant van een Heelmeeſter wilde weg genomen hebben.

Overleden zynde, zoo zyn wy met de

Ge-

Geneesmeeſter van Leeuwen, en Heelmeeſter *Barent Heems*, en *Gysbert Kalkoen* (die haer in haer leven hadde gehanthaeft) in't lykhuis verſchenen, om te voltrekken, 't geen de lydſter in haer leven had begeerd.

De huit hebbende van de hals afgeſchilt, ontbloote zig het gezwel, dat men *krakebeenig*, *geveſemt aen de halsſpieren*, *de neertrekkers genaemt*, boven de *kropäder*, op de *lugtpyp* vont, en onmogelyk agterwaerds noch voorwaerd, om ruimte tot de lugt te ſchaffen, en neerzwelling tot voetſel te geven, wyken koſten, 'tgeen ondoenlyk was, noch door genees- noch door heelmiddelen van die plaets te ligten; derhalven de lydſter niet magtig zig in het leven behouden bevonden werd.

XXXV. HOOFTSTUK.

Arteria. *Een* (Hertäder) *zonder gevaer te ſplyten.*

ONder alle *deelſnyding*, die een inſtelder en lyër dikmael ſchreumt, mach de *hertäderſplyting* (een zeer pryſſelyk en noot- *Arteriotomia.* ſakelyk werk) nergens na de minſte gekeurt werden.

Deze *hertäderſneé*, zoude dikmael werden ingeruimt; ten waer de vreeze, het ſpringende bloet wel te konnen ſtoppen, en geen nadruk van een *hertäderſpat*, op- *Aneuryſma.* ſtopten, tegen hiel.

Horatius

Horatius Augenius, ſtelt hem zeer weerbarſtig tegens deze *hertäderſplyting*; *want*, *zeit hy*, *ik hebbe nimmermeer gezien*, *dat een hertäders opening ter degen bewelden*. *Lib de Sang. Miſſ. Cap.* 12.

Marcus Severius, die is'er wederom zoo kittig op, dat hy alle hoeken en winkels van het lighaem, met deze *aderſplyting*, zonder ommekyk doorloopt. *Effic. Chir. Pars ſex. de Arteriotom.*

Amb. Paræus wikt de *hertäderſneê* zoo ligt, als of hy een gemeene ader voor had. *Lib.* 17. *Cap.* 4.

Jaques Guillemeau, beſchryft een *hertäder* lating zoo beknopt en vogtig, datſe zonder eenig gevaer en handſaem uit te rigten is. *Lib.* 6. *de Operatione Chirur. Cap.* 5.

Proſper Alpinus, verhaelt in het boek van de *Geneeskonſt der Ægyptenaren*, dat de *Ægyptenaers* de *hertäders*, alzoo veilig en gemeen, als gemeene *leveräders* openden.

Wy hebben tot geruſtigheit van den inſtelder, doender en lyër, niet meerder en zekerder konnen byvoegen, en aen de konſt te offeren, als een bant, die wy na deze *aderſplyting*, tegens den bloetvliet, en uitſpatten van een *onaengewelde rok*, met een behoorlyk verbant, wiſten te bebinden; 't geen op de navolgende wyze wierd geoeffent. *Tunica.*

Wy lieten de lyër, zoo hy op de *ſlaepſpier* zoude werden gelaten, en ſterk genoeg was om te ſitten, tegens een goet en vaſt ligt aenzetten; daer beneven, zoo mikten wy de *kloppende ader en plaets*, of zy was ontrent

het

het oor, of op de *rant van de slaepspier*, met een weinig inct af; bragten ofte omleiden een gefrommelde doek om de hals, die wy van de lyër zelfs, op zyn eige vrye aemtogten, lieten toevringen; daer na het hooft onwrikbaer vast gehouden zynde: zoo doorstaken wy met een scherpe, puntige en wel
Lancet. stekende *laettuig*, de huit, en met een de afgepeilde *slagäder*: ja dat zoo vrank als een rakelyke *leveräder*.

Na het genoegsaem bloeden, dat dikwils om de lome sprong, over een troefblad liep, zoo wasten wy met een spons, en kout water, de plaets en aengebakken bloet schoon af, en nepen met onze vingers en duim, de lipjens van het wondetje te zamen; waer op wy een pleister, dik van *mastik* gesmeerd, zoo groot als een schelling, en over het vuur week gemaekt zynde, lei-
Lib. 8. de Arteriot. Cap. 6. den; 'tgeen wy na de leeringe van *Tomas Fienus*, met kleine kussentjens van doek gevouwen, vervolgden, welke kussentjens allenkskens, tot vervulling van de *holte des slaepspier* en verdrukkinge van de *hertäder*, van kleinder tot grooter verbreit wierden; op dat 'er,
Lib. 14. Cap. 10. gelyk als *Corn. Celsus* begeert, geen verydeling, daer op andersints bloet, lugt en geesten, tot een breuk of uitwel speulen zouw, zouden werden gevonden.

Tot dit alles vernoemt, namen wy een wintsel van agt of negen ellen lang, en drie

en

en een halve vinger breet; die wy, aen beide zyden, opgerolt zynde, tegens de gevouden doekskens, eerſt met het midden, en daer na met een draiknoop, aenknelden, die juiſt op de geſplete *hertäder* zyn vergadering ontfing: waer door de gevouwen doekskens noch wrikken noch ſchrikken kon.

Compreſſen.

Deze binding, (gelyk hier afgeteekent is)

die met vryigheit van de ooren, en niet al te vinnig in 't knellen, moet geſchieden; lieten wy twee dagen, zonder te ververſchen, ſtilletjens zitten; den derden dag, om het hooft wat ſpeuling te geven, namen wy het verbant, uitgenomen de pleiſter, daer af: maer bonden het wederom op de verhaelde wyſe, doch wat zagter.

Wy mogen met de waerheit zeggen, dat wy deze *hertäder* splyting, tot twaelf, ja meermalen op de bovenverhaelde manier, hebben in't werk gestelt, en het is ons altemael wel gelukkig gelukt; uitgenomen aen de oude dienstmaegt van de Geneesmeester *Nicolaes Berkman*, *Neeltje Symons* genaemt, die, na datse, voor haer onlydelyke *scheelhooftzweer*, en leepende oogen, in de *slaephertäder* gelaten, en van haer ongemak gereddet was, daegsdaer aen, zonder iets aen te zien, hoewelse het wintsel met al den preukstel van haer hooft had afgerukt, aen't schrobben en feilen teeg: waer door zy al bokkende en werkende een *hertädersspat*, zoo groot als een knikker, in de gesnede *hertädersrok* kreeg: doch die wederom, door de bovenverhaelde bindinge, met'er tyd, op een gematigde stilhouwing, te heelen quam.

Hemicrania.

Aneurysma.

XXXVI. HOOFTSTUK.

Verscheide Etterbussen in een rechter Nier, en een doorboort gat in de bodem van de blaes, gevonden.

MEn bevint by ervarentheit, dat het openen van pyn afgesloofde doode lighamen, die men om de gront, wegens de verborgen qualen te doorgronden, de sneê overlevert, geen kleine verligting

aen de Genees- en Heelmeesters beschaft: want men daer door dikmael de smertlydende lyërs van haer elendigheden, ligter komen te redden.

Evenwel schiet men noch ver genoeg te kort, schoon het afgemartelde en verstorven lighaem op zyn aldernauste zeer keuriglyk, wegens de overlastige toevallen (daer door men een wisse kennisse bekomt) ontleed, en de ziel daer in wederom mogt ingestort werden: wy zouden (zeggen wy) gelyks wigts daer af moeten scheiden.

Dit heeft een afgemat en doode lighaem van een *aensienelyke Mevrouw* aengewezen, het welke van ons, in het byzyn van de Geneesmeesters *Franciscus vander Schagen*, en *Galenus de Haen*, nochtans voor het allegemeen, en ten besten van't gezin, op den achtsten van *Grasmaent*, 1666. is geopent; *April.* en daer in voor eerst, na het opgrieven en omslaen van de *houdende bekleetselen des buiks* *Adeps.* (waer van het *vet* in overvloet uitmuntende was) bevonden, dat de *bogt van de kronkeldarm*, die in de linkerzyde dwarsbuiks be- *Intestinum Colon.* hoorde te leggen, langs in de regte, na boven, over de *lever*, *maeg*, en onder het *Cartilago Ensiformis.* *zwaert knorrebeen*, uitgestrekt lag.

Ten tweeden, zoo vernamen wy de *lever*, met eenige kleine aenhangende *lobbetjes*, en een overpropte *galstof*, in de *galblaes*, *Vesica Bilaria.* anders wel gestelt te zyn.

Ten derden, zoo bevont men het overige gedarmte, *net*, *darmscheit* (uitgenomen de *maeg*, die zeer vadzich en buiten zyn plooi was) zonder eenige quael, en welgeschapen te zyn.

Ten vierden, hebben wy de regter *nier* (een luttel buiten de gewonelyke schuilplaets gerezen zynde) met veel *vets* omringt gevonden: komende tot deszelfs opening, zoo vernamen wy, dat zyn aengeboren *vleesch*, behoudens zyn eigen vlies, verteerd, en in verscheide *bussen*, of *buikskens*, verdeelt was: in welke *bussen* veel ziltige *etterstof*, behalven een, waer in eenig kalk (zynde het *naeste stof des steens*) als pap vermengt lag, van ons wierd bespeurd.

Parenchyma. *Ventriculi.* *Proxima Materia Calculi.*

Ten vyfden, wat aenging de linker *nier*, die wierd uitgenomen in haer uiterste *schil*, of *vlies*, met eenige *blaesjes*, als ook van binnen, omtrent de *trechter*, met het voornoemde ziltige *etterstof* bezet: maer anders gaef en welgestelt zynde, van ons geoordeelt.

Superficies. *Infundibulum.*

Ten zesden, dalende tot het *bekken*, waer in niet alleen de *baermoeder* met haer blinde vaten, andere aenhangsels, glad, zuiver, en in behoorlyke geschapentheit bloot lag, maer ook met een *celtig lighaempje*, leggende zoo groot als een *okkerneut*, tusschen de *lyfmoeder* en *eindeldarm* in, van ons wierd op gedaen.

Pelvis. *Uterus.* *Corpusculum. Collosum.* *Intestinum Rectum.*

Ten

Ten zevenden, en ten laetſten, zoo openbaerde zich de *blaes*; omvangen in de verdubbeling van de *penszak*, en een weinig gedoken onder het *ſchaembeen*: wiens bodem wy vermerkten zeer ſtrak in een gerimpelt, met een kleine ontſteking, en een opening, van de groote eens kleine ſtuiver (lichtelyk van het koutvier doorknaegt) bezet: doch van binnen met een duiſtere, grauwe, en geſchifte etter tegens de *krop van de blaes*; zonder eenige andere verzeeringe verzien te zyn. *Os Pubis.*

Derhalven zoo oordelen wy, uit de gantſche omſlag, behoudens de ſpeling van de natuur, dat de *regter nier* in zyn gront met eenige ſcherpe gruizige ſteentjes is belemmerd geweeſt, door wiens vryvinge eerſt bloetpiſſing, en daer na een zwering is veroorzaekt: welke zwering met'er tyd het gantſche *niervleeſch* heeft afgeweit en verteerd, doch niet over zig behouden als alleen zyn vlies, en in het vet omwonden: waer in de verſcheide *buſſen* of *buikskens*, met haer *ziltige etter*, zig hebben ingelegerd, die dagelyks door de *waterpees*, haer overtollige etterſtof, in de *waterblaes* hebben geſtort; op wiens ſcherpte, en onmatige hitte, de *bodem van de blaes* eerſt ontſteken, en daer na van het *koutvier* is doorvreten geworden: welke *blaes*, als een leven onderhoudende deel, volgens het zeggen *Ureter.*

 van

Apho-rism. 6. van *Hippocrates*, geen ontbinding des geheels en lyd: maer gequetst en doorgaen zynde, zulk een slag van toevallen, als pyn, smert, walging, braking, koorts, onmatige dorsten, en diergelyke meer, verwekt; waer door de doot voor den dag nootzakelyk gestommelt word.

XXXVII. HOOFTSTUK.

Een Lighaem met een Nier.

DAt de voorsichtigheit, in een gevarelyke of in een onbekende gevaer, veel gemaks kan baren, dat bevinden die aldermeest, die in gevarelyke toevallen, haer tot gevaer inwikkelen, meer om hunne lyërs ongemak te verhinderen, quaet te verhoeden, als haer van blaem te redden en te ontsetten.

In't jaer 1657, *op de Zuidzyde van de Bloemgracht*, nevens andere Overmannen van het *Heelmeesters gild*, om een *steensnyder*, zyn werk aen een *meisje van* 16 *jaren* te plegen, by te wonen, gekomen zynde: zoo bevont de *werkbaes*, *Mr. Rochus van Dyk*, (in't steensnyden gelukkig en wel afgeregt) voor zyn vinger een puilende lighaem, zeer bol, opgedreit; 't geen hy door de *vrouwelyke scheede*, na buiten, te voorschyn bragt, en van de Overmannen te werken belet werd; uit oorzaek, het meerendeel der zelver verstonden, dat het geen *steen*, maer een deel

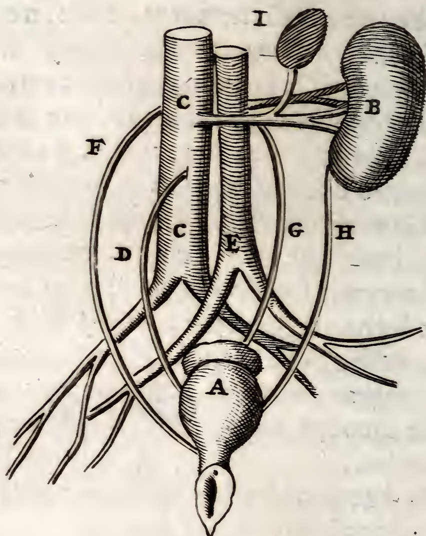
deel van een vereelde blaes was: daer door niet anders als gevaer en groote onheil te werken stont.

Wyl men hadde vernomen dat het voornoemde meisje veel slyms, verbakken gruis, en etterige stof, lange jaren hadde afgeworpen, door welke gestadige en afgeschoten drift de *blaes* vereelt en verdikt was, 't geen *ik op den* 19 *van Wintermaent*, 1661. nevens de *Genecsheer Hartman Hartmansz.* in de konst, hoewel jong, genoeg bedreven, met *Mr. Barent Heems*, *Heelmeester van de Diaconie*, hebben bevonden: want, na dat het afgematte dochtertje, zoo door innemen van Geneesmiddelen, als door geduurige pyn, brakinge en wakinge, gemarterd, deze weerelt overleden was; zoo hebben wy 't lighaem geopent, en de blaes zeer hart, eeltig, dik, ingekrompen, met *twee niersteentjens*, van de navolgende groote afgemaelt, bevonden. *December.*

De baermoeder lag in haer plaets zeer klein, doch halvemaens gewys.

Vorschende naer de *regter nier*, om te vernemen hoe ze, nevens de linker, om een en zoodanige stof uit te leveren, gestelt was. De *verdubbelinge van de penssak* doorgesneden hebbende, vonden wel de plaets, maer geen *nier*, veel minder eenige verteerde stof, vellen of vliezen; doch dat te ver-

wonderen was, een *waterpees*, die uit *de* *groote nederdalende holäder* naer de *blaes* schoot, en in de zelve zich verwandelde, gelyk *Cabrol* verhaelt van myn Heer *Teines*, eertyds hoog Voorlezer, en zyn knegt.

A. *is de Blaes.*
B. *de Nier.*
C.C. *de Holäder.*
D. *de Waterpees die uit de groote Holäder komt, en na de Blaes gaet.*
E. *de Hertäder.*
F. *de Zaetàder.*
G. *de zaet Slagäder.*
H. *de Waterpees.*
I. *de Nierklier.*

De

De *linker nier* was naeſteby driemael zoo groot als hem toequam, mogelyk om de dienſt te voltrekken; 't geen door ontberinge den ander was ontberende. De rant opſnydende, quam ons veel etterige ſtof, en zeer vele kleine ſteengruisjes te gemoet.

In de *nier* bevont men 4 à 5 ſteentjes van de groote als boven, en in een doosje (welken de moeder van de overleden by haer droeg) meer als honderden van diergelyke ſtof, die de lydſter, geduurende haer gebrek, zeer erbarmlyk hadde gelooſt.

XXXVIII. HOOFTSTUK.

Een ſcheurbuikige vinger.

G*Erardus van Lienbergen, een Jongman van 22 jaren*, zoo 't ſcheen van een gematigde ſamenſtel, hebbende aen zyn *voorſte vinger* van zyn linkerhant een hoog, welige, vleesachtige, en bloedige uitwas; waer aen hy langer, om zyn gezontheit te bekomen, als twaelf weken had laten werken; doch zonder eenige voordeel. Hier over geroepen zynde, zoo en kende ik (het toeval ter degen ondertaſtende) niet anders bevroeden, of 't welig vlees ſproot uit de *verrotte nagel*, die eenigſints ſcheen geraekt te zyn; tot welk overtollig en bloedig uitwas, ik een *verzagte poeyer van quikzilver* gebruikte; doch zonder vrugt. Het *mercuriael water* wierd tot opdrooging en zui- *Præcipitaet.*

vering niet vergeten: waer van de uitkomst met meerder opwerping van vlees, als vermindering, uitborst. In 't kort, wat ik aenleide het was achter het net gevist, en wat ik zogt te heelen dat ontheelde my, en de lyër. Ten langen lesten, uit de dweepery ontwakende, viel my in dat het toeval wel uit een *scheurbuikige stof* mogt ontstaen; hoe wel het wezen en 't lighaem van de lyër my zulks niet verdagt en maekte: derhalven ik een drank, uit *lepelbladen*, *waterkers*, *drieblad*, en *beekeburg*, liet bereiden; daer van de lyër zoo haest niet en hadde gedronken, of ik zag 't bloeden verminderen, 't welig vlees nederslaen, en door het opleggen van *de Egyptische zalf*, de lyër in 't kort genezen.

XXXIX. HOOFTSTUK.

Een Bedorve ribben geheelt.

CORNELIS *Hendrikszoon*, *Schepen van het Dorp Sparendam*, een uur gaens gelegen buiten *Haerlem*, is door een heete en ziedende *uitgussing van gallebloet*, in een linker zydepyn, van zyn borst, vervallen; en naer ontlastinge van bloet, hy evenwel een pyn, met een vergadering van etterstof, uitwendig behiel: welke vergadering hem ten lesten, ter zyde uitborst, en de opening door etter lang vloeide; 't geen hem van zyn Heelmeester niet geheelt konde werden.

By

By my komende, zoo bevonde ik dat de etter lager als de opening was gezonken, en aldaer de ribbe hadde besmet, die ik door een lange sneê ontbloote, de ribbe met *geest van vitriool* bestrykte, die voorts in schilveren scheide, en zoo de heeling veroorzaekt en aen bracht.

Spiritus Vitriol.

XL. HOOFTSTUK.

Een wonderbare Kogelschoot.

MEn zeit gemeenlyk, in den oorlog, *men schiet hoe men schiet, de kogel krygt zyn plaets.*

Dit heeft men vernomen aen *Jan Cornelisżoon Dogger*, van *Durgerdam*, een man van een gezonde samenstel, *oud 36 jaren*, *Schipper op't Schip de Moor*, zynde in dienst van de *Bewintsheeren van de buiten gemene toerust ter zee*, tegens de *Kromwelsche Engelanders:* welke in het heftigste van het gevegt, door een geschutpoort, met een roerkogel in de linker zyde, twee handen breet van de *rugdoorn* af, even boven de rant van het *bochtbeen*, geschoten was: na welke schoot, zoo ons de Scheeps Heelmeester verhaelde, de lyër door de kamergang veel bloets, en uit de geschote wonde veel dreks afjoeg.

Directeurs van de extraordinaire Equipagie.

Spina Dorsi.

Ilium.

Deze lyër is ons, vier dagen na de ontfangene wonde (Heelmeester van de voornoem-

noemde Bewintsheeren zynde) onderhanden gekomen; wiens quetsuur, omstandigheden, en uitkomst, wy, als volgt, aen de vermaerde *Heer*, en *Hoogvoorlezer*, *Johan van Horne*, aldus hebben beschreven.

Myn Heer:

D*E lust en drift die wy tot de heelkonst hebben, is tot noch toe, noch door moeiten, noch verdriet, veel min door stank en eenige morsigheit ('t geen een Heelmeester veeltyds is onderworpen) uit onze ziel verjaegt. Is'er ooit moeite aengewent, en stank ontfangen: zoo is het ons overgekomen door de wonderbare wonde van onze* Schipper Jan Corneliszoon Dogger, *welke hy ontfangen heeft in de laetste* slag ter zee, *tusschen* dezen Staet en Kromwelsche, *die U E. E. verscheide malen belieft heeft uit een zuivere drift tot de konst, by te wonen: waer van ten dier tyden, veel heen en wederloopende redenen, vragen en antwoorden vielen: onder alle, hoe het by quam* dat de vuiligheit uit de wonde en nimmermeer, binnewaerts onder de *Pensſak* op het gedarmte vloeide?

Faces. Peritoneum. Colon.

Verder of'er in de *kronkeldarm* geen twee wonden zouden werden vernomen, als de lyër gestorven zynde en geopent wierd?

Ten laetsten, of de kogel, die geen meerder spel mackte, by de lyër kon zyn of niet?

De

De eerſte vraeg heeft UE. E. beknopt beantwoort, gelyk wy het zelfde (het lighaem doot en geopent zynde) hebben bevonden, dat de drek op het gedarmte niet en koſt verwandelen, door beletſel dat het kleine darmſcheil den kron- Μεσόκο-
keldarm aen de linker zyde vaſt maekt, ja zoo λον.
vereênigt, dat noch boven noch onder de vuilig- Colon.
heit in dringen kan: maer vorders zoo is het ons alte ſamen (die by de opening waren) uit de giszing gegaen; want wy vonden, na dat het mes de Pensſak had doorſpouwt, het Net niet al- Perito-
leen onbeſchadigt, geel van coleur (hoe wel't lig- næum.
haem uitgemergelt was) van redelyke dikte, de darmen onbeſlagen, de rant van 't Heupebeen van de kogel geklooft, en in veel ſtukskens ver- Spina ſive appen-
morſſelt: maer ook een buis onder en door de dix Oſſium
karteldarm, die wy volgden en ons mes, tuſ- Ilii. Colon.
ſchen en in, ô wonder! de derde en vierde wervel van de lenden bragt: waer in wy de kogel op de bovenſte ſchors van het ruggepit vonden zit- Medulla
ten: welke kogel de wervelen aldaer zoo had Spinalis.
ontwervelt, dat aen de regter zyde, door 't barſten een vergaring van gulle ſtinkende dragt, tot de maet van een pint zig op deê, die de reg- ψόας.
ter buigſpier meer en deel had verſlenterd en verteerd; in welke verteerde ſpier wy eenige uitſchietende zenuwen van de lendenwervelen afdruipende, te naeſten by vergaen vonden; c. de linker buigſpier was onder goet, maer boven af, mogelyk geſchoten.

Dit is het, vermaerde Man, 't geen wy niet

en

en hebben willen achter de bank houden UE. E. bekent te maken, hoe wy onze Schipper hebben bevonden: indien onze pen niet magtig genoeg is geweest UE. E. van de gestalte te dienen: zoo ontfang hier nevens een teekening, waer uit UE. E. iets zal konnen bespeuren, om ons ondergestelde vragen te ligter te konnen beantwoorden, zoo wy UE. E. niet moeilyk en maken, dat wy UE. E. van UE. E. boeken doen wyken.

Onze eerste vraeg is:

Hoe het by quam, dat de wervelen zoo gebroken zynde, en de kogel op 't bekleedsel van 't ruggepit perssende, de lyër geen meer trekkinge van zenuwen heeft gehad? daer by komt, dat de lyër dikmaels, zonder eenig beletsel op zyn billen heeft gezeten, en zig heen en weder gebogen, of hem niet gedeerd had?

Ten tweeden:

ψόαις. *Dewyl de* buigspieren *te naesten by waren vergaen: hoe de lyër zyn beenen heeft konnen in en uitsteken; zonder te klagen van pyn, veel minder van doofheit?*

Ten derden:

Waerom en hoe het by quam, dat de lyër nooit van de stekende etter, van de rechter zyde heeft geklaegt, op de welke hy altyd was leggende, en waer de etter van daen gekomen is: alzoo de kogel niet door de wervelen gegaen: maer in de zelve was blyven steken?

Ten vierden en ten laetsten:

Hoe

Hoe de Schipper, zoo gequetſt zynde, niet alleen veertien weken heeft konnen leven: maer dat tuſſchen de acht en negenſte week zyn krachten, groeijinge, en moed, zoo merkelyk aengroeiden, dat de zelfde ons beloofde de heelinge te bereiken; tot dat een beweginge des gemoeds, door een onverdragelyke kyvagie ontſtaen, alle onze hoop en vertrouwen te grabbel, en de Schipper uit het leven, ſmeet?

Dit verwagten wy, geleerde Man; tot betaling van onze moeiten, die daer mede zal verzagt worden. Onder en tuſſchen leeft ter eeren van de konſt; tot nut van de landaert.

U E. E. dienſtpligtige

Job van Meekeren.

Antwoort van de Heer Hoogvoorlezer Johan van Horne.

Eerzame ende veel verzogte Heelmeeſter Job van Meekeren.

IK bevinde my met een dubbelde ſchuld aen UE. verpligt, door dien gy de moeiten hebt genomen, om my in't lang ende breed te beſchryven twee zeltſame gevallen in UE. handwerk, binnen UE. volkryke Stad, gebeurt. Zulks is wel niet geſchiet op dat de zelve geſchriften, by my overoogt zynde, achter de bank mogten geworpen worden, maer om my op te wekken, om iet diergelyks my voorkomende,

'tzelf-

't zelfde UE. mede deelachtig te maken: ja dat meer is, om van my eenig antwoord op UE. voorgestelde nieuwsgierige vragen bekomen.

Vergeeft het my, waerde Vrient, *indien ik zegge, dat UE. verdoolt: want daer in UE. Stad zoo veel orakelen spreken, wat is het van nooden, als eertyds na het* Delphische *nu naer het* Leidsche *te loopen?*

Edoch, om met der daet te betoonen, dat ik niet anders trachte als UE. ende UE. gelyke, dienst te mogen doen, daer zy my bequaem toe achten, in vergelding van zoo veel eer ende vriendschap, als van UE. genoten hebbe, zal ik my zeer gaern instellen tot beantwoordinge van de voorgestelde vragen. Indien ik voor eerst ende voor al van UE. vergevinge zal bekomen hebben van myn lang uitstellen. My vorders onderwerpende aen het gezette oordeel van UE. Artsen ende Heelmeesters.

De eerste vraeg is, waerom de wervelen zoo aen stukken zynde, ende de kogel op't bekleedsel van 't ruggepit perssende, den lyër geen meer trekkinge van zenuwen heeft gehad?

Voorzeker, de zenuwen aen stukken geschoten zynde, is het werktuig der trekkinge weg genomen. Men zal zeggen, dat de kogel op het bekleedsel van 't ruggepit is blyven leggen? doch zulks kan geen trekkinge veroorzaken, door dien 't zelve uiterlyk bekleedsel niet scherp van gevoelen is, zynde van de natuur der t' samen-

Ligamenta. bintselen, *zoo wel van binnen de wervelen*

t' sa-

t'ſamen houdende als het ruggepit omvangende; ja de zenuwen geen ander nuttigheit toebrengende, dan om de zelve te vergezelſchappen, tot datſe in de vleesachtige partijen ingaen.

't Zoude een andere vraeg zyn, waerom door de perſſinge des kogels geen geraektheit *der onder gelegen deelen is gevolgt?* *Paralyſis.*

Doch ſtaet te weten, dat de kogel het ruggepit niet heeft konnen raken, zoo om dat het bekleetſel een merkelyke afſtant *van't pit heeft; zoo ook om dat het veel dikker is, als in de bovenſte wervelen, door dien de wervelgaten, die in de onderſte even wyt by na zyn als in de bovenſte, moeten door 't zelve bekleetſel vervult werden.* *Diſtantia.*

Daer komt noch by, dat de natuur zorgvuldig zynde, om zoo veel mogelyk zulke ſchade af te weren, licht eenige eeltachtige *uitgroeijinge aldaer heeft voortgebragt, gelyk iet diergelyks te zien is in de aenteikeninge van* Hildanus; *'t geen UE. daer by voegt, dat de lyër dikwils op zyn billen heeft gezeten, en zich heen en weder heeft gebogen? daer uit is te bemerken, het welk ook het beelt aenwyſt, dat het gantſche lichaem des wervels niet is vermorſelt geweeſt, maer het linker gedeelte alleen, werdende het ruggegraet, door het overige eenigſints geſtut in zyn opregtinge. Ja in het opzitten en komt de laſt op die lendenen wervelen voornamentlyk niet te vallen, noch ook in het buigen des romps veel min: want in deze beweginge ruſt het gantſche boven lichaem, op de twee uitſtekende* knobbels *Calloſa.* *Cent. 2. Obſ. 2.*

van het heupebeen, *ten deele ook op een gedeelte van 't* heiligbeen. *Ende de lenden wervels en werden niet gebogen, maer in haer stant gehouden door den* vierkantige lendenspier, *aen beide zyden: doch den geheelen romp werd voor over gebogen, zoo wel door den* rechten, *als den* schuins opklimmende buikspier: *en achter over door den* heilig lendenspier *voornamentlyk.*

Tribercula. Ossis Ischij. Os Sacrum. Quadratus lumborum. Rectus abdominis. Obliquus ascend. Sacra Lumbus. ψόαδες.

De tweede vraeg is, *hoe hy zyn beenen heeft konnen in en uitsteken, zonder te klagen van pyn, veel min van doofheit, dewyl de* buigspieren *ten naesten by waren vergaen?*

Antwoord, *zoo veel ik bemerken kan uit de beschryvinge, is de slinker spier t' samen met de zenuën door de kogel verplettert, den regten spier verteert door de stinkende dragt, zoo dat d' oorzake van de pyn en doofheit daer mede is weggenomen. Het uitsteken van de dyë word veroorzackt door de* bilspieren, *die niet alle zelfs in de slinker zyde gequetst zyn geweest.*

Glutæi.

Tot het opligten der dyë is nevens de buigspier *ook een mede hulper des zelfs, de* innerlyke darmbeensspier, *welke zyne inplantinge met den voorgaende heeft in den* kleine dreyer, *en weinig in de eene zyde, in de andere niet met allen is gequetst geweest. Voegt hier by, zoo het* UE. *belieft uit den Hooggeleerde* Plemp, *in zyn* verhandeling der spieren het 34 Capittel, *die ook* driehoofdigenspier *'t gebruik van de dyë op te lichten toeschryft.*

Psoas. Iliacus Internus. Trochanter minor. Triceps.

Volgt

Volgt de derde vrage.

Hoe het hy quam, dat hy nooit en heeft van de ſtekende etter des rechter zyde geklaegt, op welke zyde hy altyd was leggende? Antwoord, *dat hy op de rechter zyde liever heeft gelegen, komt daer by toe, om dat de ſlinker door de kogel was gekneuſt.*

Te vragen, waer de etter van daen gekomen was, alzoo de kogel niet de wervelen was door gegaen, maer in de zelve was blyven ſteken, zulks is onnoodig. Want hoe, en zynder geen vleesachtige deelen genoeg gequetſt geweeſt, welkers voetſaem bloet in etter heeft konnen verandert werden? Ook is yder een bekent, dat de beenders, welkers buitenſte ſchorſſe door gegeten of anderſints door gebroken is, ſtinkende etter van haer geven, hoe veel te meer dan der lenden wervels, welkers wezen voos en vol bloetachtig merg ſteekt? Ziet op deze zin een gedenkwaerdig voorbeelt, by den achtbaren hooggeleerden Heer Tulp, in zyn aenmerkingen in 't 3. boek Capittel 28.

Maer hier word eigentlyk uitgedrukt, een groote vergaringe van galle, ſtinkende dragt, tot een maet van een pint, door welke den rechter buigſpier *meerendeel was verteerd, en men zoekt te weten: waer zulks van daen is gekomen, ook waerom hy nooit van ſteekten heeft geklaegt?*

Ik antwoorde, dat deze dracht in zoo groote menigte alhier vergaerd, niet anders is als zucht *Ichor.*

 al-

allengskens gesypelt uit het gequetste lit; hoedanige zucht men dikwils in overvloet ziet loopen, wanneer eenig zenuachtig gewrigt *geraekt is, als men daer van lezen kan een byzondere verhandelinge by* Fabricium Hildanum.

Articulus.

Dewelke Schryver nochtans mede te kennen geeft dat zulke zucht scherp is, en derhalven pyn en doofheit in de gewrichten veroorzaekt, welker geen in dezen lyër gemerkt zyn. Waer van, myns gevoelens, geen andere reden zoude konnen gegeven werden, als dat de rechter buigspiers *verteringe, door de zelve zucht, van langer hant is geschiet; zynde eerst met vochtigheit doorweekt, en door des zelfs overvloet, en langduurigheit, tot verrottinge gebracht.*

Op de vierde en de laetste vrage en is zoo licht niet te antwoorden.

't Is wel zoo, dat de quetsuure niet is geweest in zoodanige deelen daer het leven nootzakelyk aen gelegen was; want zoo veel den karteldarm *aenbelangt, des zelfs quetsuuren werden ook lange tyd, zonder groot letsel gedragen; ja om haer dikte, en met vleesch bezet wezen, wel van zelfs toegeheelt; als men ook zien kan* in de aenteekeningen van den wydberoemden Tulp, aen het derde boek, aen het 20. Capittel. *Maer hoe, en door wat weldaet van de natuur, het is by gekomen, dat tusschen de negende en tiende week, zyne kragten zoo merkelyk toenamen, dat de zelfde de meesters beloofde*

tot heelinge te komen; zulks is te ſtellen onder de wonderen, ja vreemde gedrochten, *dat zoo wel de Heel- als de Geneeskonſt dagelyks uitleverd.* Monſtra.

Wat een ontydige beweginge des gemoeds, voornamentlyk van gramſchap, zoo in gequetſten, als in de uiterlyke en innerlyke zweragien, kan te wegen brengen, leeraerd ons de dagelykſe ondervindinge; want de levende geeſten, en het bloet door de ſlagäderen, met ongeſtuimigheit gedreven zynde, en opwellende, veroorzaekt niet alleen koortſen, waer door het voetſel der partyen en de krachten verminderd werden, maer daer benevens op de zwakke partyen ſtootende, gelyk water tegen nieuw gemaekte dyken, doet de zelve weder open barſten, en alzoo der Heelmeeſteren moeite ende hope te niet gaen. Gelyk onder anderen zulks getuigt den boven verhaelde Hildanus. Cent. 1. Obſ. 17. 18. Cent. 5. Obſ. 78.

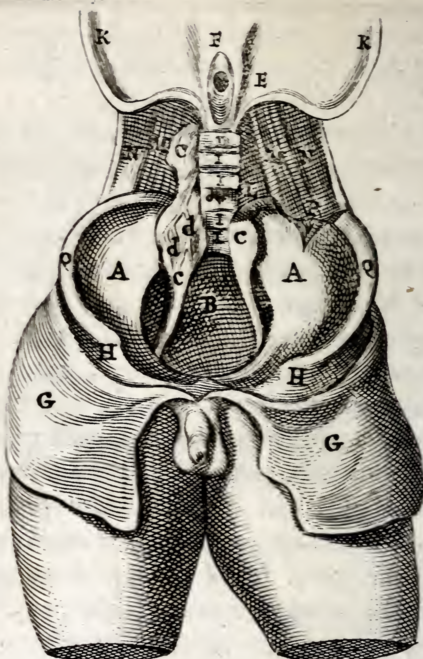
Dit is, welbedreven Heelmeeſter, *een rouw ontwerp, van antwoord, op UE. voorgeſtelde vragen; in de welke zoo ik UE. verwachtinge niet ten vollen hebbe vernoegt, noch de zake niet klaer genoeg uitgeleit, gelieft my zulks met een lettertje te waerſchouwen, ik zal in alles myn dienſtvaerdigheit betoonen, die ik UE. eens hebbe opgeoffert.*

Dus blyf ik, naer groeteniſſe,

UE. gewogene Vrient

JOANNES van HORNE.

24

A. A. *'t Heupebeen.*
B. *'t Achterste van de buik.*
C. *De linker buig spier.*
c. c. *De rechter buigspier.*
D. *Onderste rugwervel.*
d. d. *Uitschietende zenuw van de lenden*
E. *Opening in 't middelschot tot doorgang van de grote slagader.*
F. *'t Middelschot.*
G. G. *De huit neffens andere gemeene dekſels nedergebogen.*
H. H. *'t Schaembeen.*
I. I. I. I. *Vyf wervelen van de lenden,*
K. K. *De randen van 't middelschot.*
L. *De kogel.*
M. M. *De vierkante lendenspieren.*
N. N. *De huit, beneffens andere dekſels.*
O. *De schors van 't ruggepit.*
P. *De rand van 't heupebeen van de kogel gekloofd.*
Q. Q. *De rand van 't heupebeen.*

XLI.

XLI. HOOFTSTUK.

Een Rugdoorborende Nierſteen.

KOn een hulpſame Genees- en Heelmeeſter, de reddende natuur van *Johan Baptiſta van Helmont*, den *Archeus* genaemt (wiens voorzigtige aenwyzing, dikmael met mistrouwen, byzonderlyk met onwetentheit voorby geſtapt word) hulpelyk te gemoet komen, daer zouden veel meer werden genezen, als'er nu hulpeloos, ongenezen en elendiglyk ten graven glyën.

De 3. en 4. pael: in zyn Dageraet.

François de Haes, een Jongman van een gematigde ſamenſtel, doch om de pyns wille, aen de dorre kant, is van zyn zeſtien, tot zyn achtendertig jaren, met groote lendewee, en etterpiſſing geplaegt geweeſt: veel hulpſame geneesmiddelen, die haer oogſlag op graveel en zweringe der nieren namen, had hy met voordeel gebruikt, niet achterwegen houdende, men de lyër een *Etterdracht* binnens beens, boven de knie hadde geſtelt, waer door hy eenige jaren, zoo van lendenpyn, en etter te wateren, is bevryt geweeſt: maer een, of anderhalf jaer voor zyn overlyden, is de lyër de lenden en ruggepyn, met ettervloet wederom en ſchielyk overvallen, die hem in't kort zoo lede braekte, dat de lyër meer een geraemte, als een menſch geleek, waer uit de

Fontanel.

Geneesmeeſters beſloten, de lyër eerder met een *Lendentering*, als met een nierzwering bezet te zyn; daer toe koortsbrekende dranken, en lendenſmeringe, in overmaet, wierden gebruikt.

Tabes Dorſalis.

Doch, de voorzichtige natuur openbaerde haer eerlang, heel anders. De lyër kreeg een groote onverdragelyke pyn, die omtrent zes of zeven weken aenhiel, in het hangen van de rug, even onder de rant van het heupebeen, zonder dat men eenige verheventheit, zwellinge, of dikte vernam; wat pynſtillende, wat trekkende pappen, of pleiſters, daer aen wierden aengeleit, 't was zout op het lant gezait: dus al ſtribbelende voortvarende, zoo deê zig een gezwelletje, vry lager als pyn en plaets knelde, een boon groot, met roodigheit op, 't geen van ons wierd doorſteken, waer uit meer als een half pond lymige, graauwe, en een weinig ſtinkende etter vloeide; dit duurde, hoewel zoo ruim van maet niet, ten einde zyns levens.

Nevens deze etter, ſproten uit het gezwel onder de Geneesmeeſters verſcheide heen en wederloopende redenen; eenige hielden het ſtaende, dat het etterſtof, langs de rug, uit het achterhooft, tot de opening nederzinkte, en van te voren de vergadering aldaer had veroorzaekt; dit haer zeggen wierde door des lyërs broeder, *Theod.*

de Haes, Raedsheer in den Hoogen Raet, dapper versterkt, die twee jaren te voren, een langen tyd, met zulk een toeval van hooft-hals- en lendenpyn, 't geen op een *borst-zwering* uitdraeide, gequelt was geweest: waer uit *myn Heer de Raedsheer* ons wilde wys maken, zyn broeder diergelyke vervallen zweer in de borst te schorten; te meer zyn geprangde long, dat waer was, eenige etterstof, vermengt met bloet, uitwierp, radende ons derhalven, meer op borst en long, als op rug, lenden en nieren, te werken; bleef daer vast by, dat uit zyn zin niet was te verzetten, zyn broeders ziekte, met de zyne, daer van hy volkomentlyk genezen was, te vergelyken. *Em yema.*

Andere Geneesmeesters dreven met ons het stuk op deze voet, en hielden 't voor vast, dat daer geen binnen gedeelte in het lighaem leed als de rechter nier, en dat haer lyden, de oorzaek van het lyden des lyërs was; des te meer, wyl men met nauwe opmerking hadde vermerkt, dat, en wanneer de etter milt genoeg uit de zweer schoot, dat dan het etterstof, door het water afgedreven, in het *pisglas* merkelyk verminderde. Ja, dat hooger ging, dat'er niet was aen te twyffelen, de uitlozende zwering, die de lyër, boven de *bilspier*, op het vlakste van de heup voerde, van een doorborende etterstof, uit de rechter nier, gesypelt, *Urinael.* *Glutæus Magnus.*

Musculus serratus & Sacrolumbus. ſypelt, tegens de *zaeg en heilige lendeſpier*, aldaer was veroorzaekt; beſloten derhalven (behouwens, dat'er evenwel noch een quael in de long mogt ſchuilen) de lyër met een verhouden, en zweringmakende *nierſteen* beladen was, die de natuur, als een zieke redſter, doorboringe, gelyk meermael gebeurd, in de ſteenervende Zoon van zeker Rechtsgeleerde, tegens de lendeſpieren, opdrift van etter, wilde uitdryven.

Fontanus Exempl. 42. Fol. 117. Tulpius Obſ. Med. Lib. 4. Cap. 27.

Eer wy tot de waerheit van het gevoelen quamen, quam de lyër, door groote pyn van rug, lenden, borſt, en maeg, zoo de lyër ons aenwees, in een geduurige brandende koortſe, met een geſtadige etterbrakinge, te vervallen; waer voor de lyër het *Tinctura Benedicta* wierd ingegeven, dat luttel kracht betoonde: maer allengskens ſlytende, en afgemat zynde, ging na de allegemeene ruſt, offerende zyn ziel aen God, en beſprak het lighaem, met een uitgedrukte wil, aen de Genees- en Heelmeeſters, en dat tot opening en dieper onderzoek van zyn elendige en levenroovende quael.

Dit lighaem is door ons, in tegenwoordigheit van *myn Heer de Raedsheer*, *Guil. Pizo*, *François vander Schagen*, *Joris van Loon*, en ontellelyke omſtanders geopent; waer in wy de long onverzeerd, zonder

eenige

eenige ontſteking en etter, maer klein en ſlenterig hebben gevonden; komende in de maeg, daer in wierd een hoop gulle, graauwe, en weinig ſtinkende etter vernomen.

De lever, leverde een welgeſteltheit, doch een luttel ontſteking in zyn bult uit, dalende tot de *linker nier*, die bevont men na zyn aerd wel; maer de rechter geheel verteerd, en zyn plaets in een eeltig ſtof veraerd te zyn: waer in *twee ſteenen* van de nageteekende groote wierden gevonden:

daer van de grootſte de rug op een zwering, gelyk de bovenverhaelde aengewezen etter bewezen heeft, had doorboord, en met zyn dikke eind tuſſchen de korte ribben bleef ſteken.

Deze opening leerd ons, hoe voordeelig wy de voorzigtige natuur behoorden te gemoet te komen: wy vertrouwen, hadden wy een opening hooger en op de nierplaets ge-

Pars 6. Observ. gemaekt, even als *Hildanus* aen Mevrouw *Magdalena Bis* besteet heeft, hoewel 't niet voordeelig genoeg afliep: wy zouden lichtelyk de grootste steen tusschen de ribben, en uit zyn verweerde plaets (gelyk eenmael een appelkruyer gebeurt is) getogen hebben.

Gemakkelyker en met minder gevaer en pyn (doch door een andere weg, namentlyk door de *waterpees*) viel het met de *Huisvrouw van Jacob Nielant* uit; die (na datse met een zwerende niersteen anderhalf jaer, en binnen lighaemse hulpmiddelen, tot vertering en ontslag van de niersteen, en etterpissen, bezig was geweest) haer eindelyk in onze bezorging begaf, en door de navolgende hulpmiddelen van een steentje, als hier afgeteekent staet, en etter wateren, is ontslagen geworden.

Na dat wy het lighaem verscheide mael, met nierzuiverende middelen, als met *Cassia Fistula*, versch uitgetrokken *Tamarinda*, en diergelyke, gezuiverd hadden: waer na verscheide latingen (want het lighaem overvloedig bloedryk was) zoo in de arm, byzonderlyk in de voet, zyn geschiet: zoo is van ons het navolgende mengsel, daer de lydster, des morgens nugteren een brok, als een okkernoot groot, van innam, voorgeschreven.

℞. *The-*

℞. *Therebint. venetæ in aq.*
Plantag. lotæ ℥ j. s.
Butyr. Recent. ℥. ß.
Ocul. Cancri Drach. iij.
Liquirit Subt. Pulv. ℥ s.
Balz. Sulph. Gutt. xx.
Miſce fiat Maſſa.

Op de nierplaets, wierd een pleiſter als volgt, geſmeerd op een zeemleer, als twee handen breet, en een hoog, gelegt.

℞. *Ariſtoloch. Rotund.*
Liquiritiæ au. Drach. iij.
Rad. Iridis Noſt. Drach. j.
Sang. Draconis.
Hirci. an. Drach. ij. s.
Sarcocoll.
Maſtich: Elect. an. Drach. s.
Flor. Hyperic. Drach. j.
Sev. Hircin. ℥ j.
Cer. Flav. ℥ j. s.
Ol. Scorpionis. q. s
Fiat s. a. Empl.

Na dat de lydſter de brokken, zoo groot als een neut verbruikt hadde, heeft ſe een *mee*, van *honig* en *water* met eenige kruiden gekookt (gelyk hier na beſchreven word) de gewigte van drie oncen alle dagen drie mael genuttigt: 't geen in 't kort, de lydſter het ſteentje met een deel gruis en ſlym afjoeg; en de ettervloet tot volkomen genezing droogde en ſtopte.

De zagt afdryvende en heelende *Mee*, werd als volgt gemaekt:

Neemt vier pont van de beste Marziliaense honig en *tien pinten regenwater: doet daer by een hant vol Agrimon. Sanicul. Pyrola, Veronica, Alchipnil. twee loot zoethout, en drie loot Lign. Nephritic. beiden de lesten in spaenderen gesneden: de kruiden dienen versch, groen en gescherft te zyn, kookt dit te samen in een taets of in een ketel, tot dat de kracht van de kruiden daer in gekookt is, en een dikte heeft; let wel te schuimen, en na de koking al het kooksel door een groote doek te kleinssen, laet het in de pot, daer in gy het kooksel hebt gekleinst, die ook groot genoeg, en nieuw moet zyn, gylen of gisten: na de gisting, die warm moet geschieden, doet de* Mee *in vlesschen, en gebruiktse als boven gezeit en geschreven is.*

Ongetwyffelt, men zal bevinden in de steenlydende lyërs, byzonderlyk, indiense niet al te galachtig zyn, en kleine steentjes en gruis by haer hebben; ook slym vezelen en etter pissen, dat deze *Mee* meer kracht zal betoonen, als tot noch toe van eenige hulpmiddelen bekent is. Evenwel, indien de lyërs al te heet mogten gebakerd zyn: zoo kan men de bove gebroude *Mee* met *spawater* breken en gebruiken als verhaelt is.

XLII. HOOFTSTUK.

Een Deuvikſteen in de rechter Nier gevonden.

DE droevige en bedeeſte ſnee van onze lieve *Nigt*, *Magtelt vande Graef*, heeft niet alleen ons, maer ook de omſtanders, zoo Geneesmeeſters als vrienden, over het elendig en qualyk geſtelde ingewant, als de gevonden plaets van vruchtelooze hulp, zeer dapper bedroeft en ontſtelt.

Dat wy deze afgepynigde *Nigt*, een pyneloozе ſnee, na de doot aenbrachten, was niet alleen een ernſtig verzoek van de Geneesheeren, die te vergeefs haer hulpmiddelen hadden uitgedeelt: maer ook van ons, om te vernemen waer aen het leuteren mocht, dat de yverige bezigheden, van de Geneesmeeſters niet meer vrugts en had beſchaft, zonder ſchortſing (dat hun leet was) af te matten een lighaem, dat van zyn binnenwerk genoegſaem gefolterd wierd.

Twee vyanden, waer van de minſte man genoeg was het leven uit te bluſſen, deed hun, na het opgrieven van de buik, met groote verwondering op.

Voor eerſt, na dat wy door het mes tot de *penſſak* waren gekomen; in wiens verdubbeling, zoo eenige van de Geneesheeren *Peritonæum.*

ren

ren meenden, de oorsprong van de verheven en waterige buik te schuilen, die wy hard als krakebeen vernamen, mogelyk daer in verwandelt, om het wichtig water (datse zes of zeven jaren had omgetorst) ondoorbrekelyk te houden.

Deze *penssak* kliefden wy in vier kerven; waer uit een *maet van omtrent 25 ponden waters vloeide*; 't geen na de gewonelyke koers sober was; ligtelyk of door onbekende wegen, of door stoel of watergang, verminderd.

Tot de ingewanden ingelaten zynde, vonden wy na het uitscheppen van het buikwater, het binnenste van de *penssak* zwart beslagen, en aen 't snazelen; het *net* leelyk, zwart, en te naestenby vergaen.

Omentum.

De darmen gerimpelt, geravelt, en vuil besoetelt.

De lever knobbelig, zwaer, dik in den anderen gedrongen, en hier en daer van slym overtrokken.

De galblaes was (om de knobbelen van de lever) eerst te zoek: maer vondense daer na in het *vlees van de leever* verwandelt, doch met weinig gals bezet.

De maeg vadzig, leeg, en van grom overtrokken.

De milt deê hem zwaer, dik, groot en gedrongen op; evenwel van binnen met haer gewonelyke koleur en drab versien.

Ten

Ten laetſten, komende tot de blaes, die vont men ledig van pis, en in zyn gehouw met een zwarte ſlymigheit bemeuzelt te zyn. Deze waterzugt die de ingewanden zoo had bezoetelt en ontſtelt, was de lydſter, (zonder datſe de oorſprong ter degen wiſt, als een kleine droefheit, uit een leur en zeur ontſproten) ſchielyk overvallen, en in de bant door dikte aengegroeit, datſe van ſommige verdacht wierd gehouden (wylſe een quikſe Weduwe was) de bant van haer Weduwlyke ſtaet gebroken te hebben.

De mumikendamſe drank van de ſchoenmaker, de zeer heet, ſcherp, en by vele bekent is, jaegde tot ontſet van de ſpanning een hoop water af: maer de lydſter een geſtadige koors aen; dat haer dapper in de ly ſmeet.

Na alle aengewende en afgeleide Geneesmiddelen, trokſe ons in de loopbaen van haer genezing, byzonder, om datſe een *watertapping* van ons hadde gezien; 't geen zy haer inboeſemde, een gewis werk en 't middel van haer genezinge te zyn: maer onze onderrigtinge deê de lydſter haer voorgenomen koers verzetten: welke was, dat het zwalpende water, in het binnenſte van de buik, te lang onthouden zynde, met 'er tyd de ingewanden, als lever, maeg, darmen, byzonderlyk het

net, (om dat het teer, slibberig, vet, en van een verrottende aerd is) door het bespoelen, doorloopen en bewieken, bederven en vergaen doet, ja datse de bovenste *schilletjes* van de genoemde ingewanden, door haer scherpte snazelen uitravelt, gelyk men zien kan aen krengen, die lang in 't water hebben gelegen; waer door een snotterige, scherpe stinkende slym zoude veroorzaken, die by aftapping, te meer ontbloot zynde, te eerder rotten en de wisse doot uit de hoek stommelen zou, derhalven, tot een besluit, gaven wy onze lieve lydster te verstaen, dat de *watertappinge* niet in verouderde, maer in versche waterladinge (waer in de ingewanden onbezoetelt lagen (moeste geschieden: in welke laetste de uitkomst zich meerder, zekerder en gelukkiger, als in verouderder, (waer in het zelden gebeurd) had vertoont. De lydster, hier door, maer niet van waterprang ontset zynde, verzocht iets van ons tot ontlading van benautheit en belet van aengroei: om haer te bevredigen (hoewel de lydster by karren en wagens vol hulpmiddelen wierden beschikt) deden wy een *keendracht* in haer rechterbeen, om de levers wil, en leiden een verdroogende en versterkende pleister over haer buik, doch meest op het *onthouw des levers:* daer by beschikten wy haer het navolgende vermeng-

mengſel, daerſe dagelyks, of om den anderen dag, een brok als een kleine okkernoot of in nam: 't geen haer zoo dapper de vochtigheit afdreef, dat na weinig dagen de lydſter kerk in, en kerk uit ging. Dit was het mengſel.

℞. *Elect. diaphœnic.* ℥. *j. s.*
Rad. Jallapp. ʒ. *j. s.*
Gutt. gamb. ʒ *j.*
Macis gr. vj.
M. fiat Conditum.

Niet te min, op het nuttigen van 't voornoemde mengſel, 't minderen van het water, groeide de klachte over de ſchommelende overige vochtigheit, nevens een groote benautheit aen: waer mede de lydſter zoo lang worſtelde, datſe wederom in de handen van de Geneesmeeſters, en in de nypende banden van haer tweede vyant, namentlyk het graveel, verviel.

Wat aengaet de nieren, die de deur van de laetſte lighamelyke ſtryd hadden open gedaen, die waren buiten gewonelyke geſtalte, byzonder de rechter, zeer groot, dik en van binnen met ettelyke kleine ſteentjes doorzaeit.

De linker had een boven maten groote *Trechter*, en een ruime breede ingang tot de *waterpees*, die de dikte van onze voorſte vinger ruim genoeg koſt behelzen; en zoo wyd als *Pareus* verhaelt, omtrent het mid- *Lib. 17. Cap. 31.*

 den

den van deze *waterpees*, dat is tuſſchen blaes en nier, zweefde een lang ſteentje als hier onder de groote te zien is, dat wy zekerlyk vertrouwen, aldaer uit de nier (na dat de lydſter) in drie en twintig dagen (een tyd boven gewoonte) niet en had gewaterd, met afzet van pis, vier dagen voor haer verſcheiding, was geſchoten.

't Is aenmerkenswaerdig, dat de verhouden pis, of het wey van het bloet, in die dagen (gelyk wy wel eer in zoodanige ongelegentheden hebben beſpeurd) de herſenen en haer vlieſen van de lydſter niet meer en hebben bedwelmt en bezet; want ſe tot haer uiterſte met goet verſtant, zonder eenige ſlaep, meer als het betaemde, en koortſe, is komen te overlyden.

Aldus voortgaende, ſtappen wy van de linker tot de rechter nier, daer van, na bedun-

dunkens, wy niet veel ſpooks en behoorden te maken: want ſe, naeſte by, gelyk was, even de nier met de ſteen, als op de andere zyde is vertoont (uitgenomen deze onze lydſters ſteen, dikker en als een deuvik, in een boom van een vat klemde) van *Margareta Nicola, die de Heer Burgermeeſter Nicolaes Tulp*, aen alle man, eensdeel voor een groot wonder, en ten andere, dat de konſt van verwyt vry geſproken kan werden, vertoonde: derhalven wy het zeggen van de oude regel, met de vernoemde Heer, tot bevryding van de naerſtige Geneesmeeſters, die in deze bekommerde park hebben geloopen, te pas brengen: te weten, dat

Secund. Part. Obſ. Med. Cap.

De Medecyn hoe wys in raet:
Helpt niet altyd 't bekende quaet.

Overig is noch, hoe wel dit versje de konſt 't verwyt afwent, dat men die ſterk afdryvende *gekorven beesjes*, als *piſſebedden*, *ſpaenſevliegen*, *goudetorren*, *koorenknikjes*, *lieveheershaentjes*, en diergelyke *aerd en vliegdiertjes*, niet en behoorde, zoo dikmael, als de pis geen ſchot en krygt, in te geven: wylſe de lyder meer ſchade als voordeel beſchaft: want de alderminſte van de bovengenoemde diertjes, mans genoeg is, het dikſte, doch vloeibaerſte ſtof, te weten ſlym, ſteentjes, zantjes, en diergelyke

Inſecta.

(die niet dikker zyn als de waterſleuven) door haer aerd door te wroeten en af te dryven.

XLIII. HOOFTSTUK.

Ductus Choly dochus.

Een inſchokking van de (Galleyër) *in een Jongetje van zes jaren gevonden.*

PLinius heeft drie hondert bekende ziekten opgetelt, die in de elendige menſch, elendiglyk waren heerſchende.

Die daer ruim zoo veel onbekende en onbeſchreve ziekten, tot een overmaet by mat, die zoude de maet niet ſpoorloos op doen, noch voor een quiſtige uitmeter gekeurd worden, byzonderlyk, als men'er op letten zoude, hoe menige onbekende en onaenroerlyke qualen de Genees- en Heelmeeſters voorby ſtappen, en door de pen laten druipen, dat meet ons de ervarentheit genoegſaem en ten breetſte uit.

Andere evenwel, ſluiken noch en willen niet achter de bank houden, 't geen haer (noit gehoort of gelezen hebbende) nieuws is voor gekomen; als een *zevendaegſe koorts*; *een maenſtondige bloetpiſſen in een man*; *een vierdendaegſe doofheit*, en zoo voorts.

Wy hebben een *geklensde bloetzweet*, uit de *linker lies*, van een *Appel-verkooper*, *Klaes Lok* genaemt, om de andere dag, zien opborrelen, dat hem ontſloeg van een onlydelyke zyde pyn.

Wel-

Welke, en ontallelyk meer, *Plinius* niet eens en heeft ingelyft.

Wy brengen de Konſtbeminnaers, een Jongetje van zes jaren (eenige maenden aen een verzworen elleboog, in het Verband-

huis, gelegen hebbende, en van een nieuwe ongehoorde quael overvallen en gestorven zyn) te voorschyn; na dat het lyërtje, tegens de nieuwe en onbekende vyant zeer pynlyk, en met geen ander geweer, als nacht en dag te kryten, en met uitgussen van overtollige zweetdroppelen, twee dagen lang geworstelt had.

De schreyende klachten, die het lyërtje was uitende, vielen in de onderbuik, omtrent en om de navel: waer toe alle hulpmiddelen, zoo van *inspuitingen*, smeren, *Clyster.* stovingen van *schaepsnetten* (in zoetemelk met *chamille* en *mallotebloem* opgewelt) voor uitwendig, en voor inwendig, pynstillende drankskens te vergeefs waren aengewent: waer by zich, en dat zeer schielyk; twee zware *slymgezwellen*, die groote pyn voor haer brachten, om beide de zyden van dit onnozele wicht zyn keel op deê.

De welke het nederzwelligen van spys en drank belet deden, en nevens het woeden van de buikweê, oorzaek van de doot waren.

In het eersten, zoo beelden wy ons vastelyk in, wyl wy voornamen het lighaem te openen, dat wy in zyn maeg, of in gedarmte, eenige *wormen* zouden vinden, die het lyërtje de grouwelyke pynen hadden aengebracht en dat te eerder, wyl hem eenige *wormen* voor dezen waren afgegaen: maer

maer wat vreemts, by ons nooit gehoord, gelezen, noch voorgekomen, quam ons voor de hant opdoen.

Na dat men de maeg, 't gedarmte, en andere deelen wel nauw doorſnuffelt, waer in men, 't geen de pyn kon verwekken, niet vernomen had: zoo hebben wy niet te min, een groote dauw, of beſlag van klinklare gal, over de maeg, en 't gedarmte (die dapper ontſteken, en op ſommige plaetſen verſtikt waren) verſpreit vinden leggen, en die het net ten flenteren had verdeelt. Derhalven, namen wy onze keer na de *galblaes*, die wy niet alleen geborſten uitgeſtort, en zonder *galvocht* vernamen; maer ook haer *galvoerder*, die na de *maegdarm* ſchiet, even onder de *galblaes* in de pyp geſchokt; dat is, het bovenſte van de *galvoerder* in de uitgang; makende zulk een inzet, gelyk het eene gedarmte in het andere ſchiet, dat om het pynelyke toeval, *ontfermt uw myner* benaemt is: welke *inſchokking de galblaes*, op vermeerdering van ſtof, is komen te barſten, die zich over het gedarmte, maeg en andere ingewanden verſpreit hebbende, de bovenſte *ſchilletjes* geknaegt en afgeweit, en zoo de ziel door pyn en koortſe heeft doen vertrekken, even op gelyker wyze, als *Johan Caſſelanus* is gebeurt, die men, geſtorven zynde, geen *gal in de galblaes*, maer

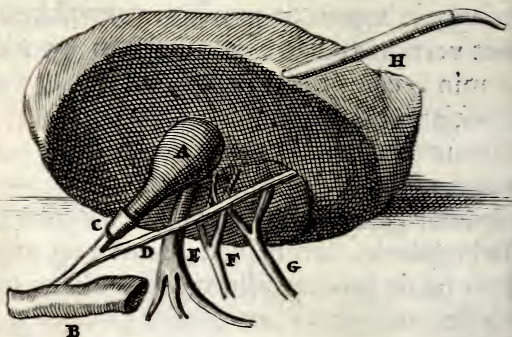
Duct. choledochus

Duodenum.

Miſerere mei.

Superficies.

uitgestort op het gedarmte vernam; 't geen
Pars 4. *Fabritius Hildanus* wydlopig verhaelt.
Obs. 45. Aldus vertoonde hem de inschorking van de galvoerder.

A. *Galblaes.*
B. *Twalffingerdarm.*
C. *De inschokking van de Galleyer.*
D. *De Galvoerder van de lever.*
E. *De Poortäder.*
F. *Slagäder.*
G. *Sennë.*
H. *Naveläder.*

XLIV. HOOFTSTUK

Een lang verharde, en vleessige Navelvat weggenomen.

OF de vermaerde, en in de duitse tael wel afgerechte ontleder, *Vopiscus*
Anat. Bart. Cabrol. Cap. 15 Apend. *Fort. Plemp*, of een ander die de *navel* van twee woorden te samen gekoppelt, en de naem van *navel* gegeven heeft, om dat het een *vel* is, dat de nieuwgeboren als een slot

na

na vier of vyf dagen eerst aen komt, die, zeggen wy, en heeft ons oordeels niet qualyk toegetast: maer zoo men *Naquel* zeide, 't en zoude met de elendige rampen, die na de geboorte komen, niet oneigen werden bevonden: want als men aenmerkt de quellinge, na het afleggen van de gescheiden streng, en de mensch in het leven behouden werd, ey! wat zyn'er al toevallen gestrengelt, met veel stormende elendigheden, die ons wegens de *navel* overkomen? wy zouden de pen eer stomp maken als alle de ongemakken beschryven.

Aen de *navelvaten* houden wy dat het eerste, oudste en smertelykste ambacht is gepleegt, 't welk niemant anders, als door *Adam* en *Eva* aen haer zoon *Cain* ongetwyffelt is geschiet: maer door wat werktuig, of door een scherpe steen (waer mede *Syphora* haer zoons de voorhuid besneet) of door 't yzer dat ligtelyk noch niet gevonden, noch besnoeit en scherp was, of door de *tanden*, dat liever te gelooven is, alzoo het onredelyk vee zulks is doende, gelyk men 't zelve aen *honden* en *katten* is bemerkende, dat zeggen wy, en gelt hier zoo veel niet, als wel te verhoeden, dat de *navel* in geen ongemakken mach komen te vervallen.

Exod. Cap. 4. vers 25.

Buxt. Synag. Judaic. Cap. 2.

Eer men tot de toevallen, die de *navelvaten* na haer slepen, komt: zoo is het

niet,

niet, ons oordeels, aengeraden, dat men de *geſtrengelde navelvaten*, ter degen ontſtrengelt, niet juiſt dat men haer inwendige loop beſchryft, 't geen men in de naerſtige *Barthol.* kan afoogen: maer uitwendig, om dat de heelkonſt het buitenſte eiſt tot heeling en beſcherming; niet te min vlechter dit aen: of de *navelvaten* ſpruiten uit de *lyfmoeder* die de *koek* (die aen de bodem en binnenſte des *lyfmoeders* aengebakken is) haer *aderen en bertäderen* overleverd, en de *ſtreng aen de vrucht geeft*; of dat de *vrucht* zyn *vaten* eindigt met ontellelyke takken, die haer blint loopen in de voornoemde *koek of nageboorte*, daer over knibbelen de aerdtisten en leggen over een.

Anatom. Lib. 1. Cap. 37.

Placenta.

Secundina.

Nodi. De *knoopen* die haer in de *geſtrengelde navelvaten knoopen* (daer uit ſommige *vroedvrouwen*, die niet al te vroed en zyn, weten voor te zeggen, hoe veel *kinderen een kraemvrouw* noch halen zal) en zyn anders niet als *vleeſige vliesjes*, waer door het bloet, dat lang onderwegen is, onderſchept word en geſtuit, op dat het met geen gewelt tot verwurging; maer aldaer wel bereit, tot *voetſel van de vrucht* zoude dienen.

Tot afbinding van de ſtreng, en behouw van de vrucht, ſtaet waer te nemen, dat men ze niet te lang, noch niet te kort afſnyt: hoe wel ſommige gevoelen, dat *een lang afgeſnede ſtreng in de knegjes een groote*

lange

lange teel, en in de meisjes de navelvaten kort afgesneden, een enge baerlid veroorzaken: de reden kan men by de hooge Voorlezer *Plemp*, in het *ontleedboek* van *Cabrol*, in een van zyn byvoegselen, noopende de *navel*, lezen: maer of hier wat aen is, dat leerd de dagelykse ommegang.

Maer dat is zeker, te lang afgeknipt is'er groote stank, dat aen 't kint geen goet kan doen; te kort, dat de streng niet scheiden kan, te verwachten.

Staet noch te letten, 't geen een ervaren *vroedwyf* bewust is, maer dat *buur en helpvrouwen* behooren te weten: wanneer een kint te schielyk een *zwangere vrouw* ontvalt, datse in zulk een geval, om het kint van zyn nasleep te redden, zonder byzyn van een *vroedvrouw*, de streng niet onder de band na het kint zyn buyk toe en snyen: 't geen een onnoozele en onwetende *barende vrouw* is gebeurd, die, getrouwt zynde, van een ander man bezwangerd was: en op dat deze hare schande zoude verholen werden, nam voor haer *vruchje*, *moer aleenig*, gelykse deê, te ontfangen: de tyd en 't kint geboren zynde, heeft zy tot behouw van 't kint onnoozel en onervaren (dog wel wetende dat men het kint van de nageboorte moeste scheiden) de schaer onder het bindsel gezet, waer op het kint, door 't uitgussen van het bloet, straks quam te sterven.

De dikte, groote en langte van het afgeſneden en verharde Navelvat, werd hier by deze onze afteekening vertoont.

Het vrugje overleden, de Kraemvrouw zwak door baren, en over dit geval beteuterd zynde, heeft echter het kint in een vaetje geſmeten, en onder een kiſt uit de weg gezet, op hope, ſterk wordende, 't zelve in 't water of van der hant af te brengen: maer de ſtank heeft de vrienden, die haer als een zieke quamen bezoeken, de neus, en haer doorwroeging 't gemoet vervult: de vrienden niet langer de ſtank konnende lyden, vroetende zoo lang tot datſe de oorzaek van de ſtank, 't kindje in een vat, en de moeder in zwym vonden.

Het geruchte voor het Gerecht komende, heeft men de *kraemvrouw* in de pynkamer, en haer met een tot bekentenis gebracht; het Gerechte haer vrye bekentenis, en onwetentheit van de ſtreng afbintſel, en ſneê verſtaende, doemde het lighaem een ruime tyd uit de ſtad: maer haer ziel in nauwe en bange ſtryt.

Eer wy het voornemen, waer toe wy deze aenmerkinge hebben aengeteekent, eindigen, is noch overig 't geen *Hildanus* van een ſoort van *vroedvrouwen* aenmerkt, hoeſe ongeoeffent de *navelvaten* der jonge kindertjes, of al te ſlap, daer bloet komt uit te vloeyen, of al te ſtyf, op datſe te eerder afvallen, toebinden. *Prim. Pars, Obſ. 52.*

Uit al te ſlap te binden, daer uit weinig bloet zypelt, maer nochtans daer in het bloet zyn ſpelinge, verhouding en voetſel heeft, ryzen dikwils (als wy na het afvallen van de ſtreng hebben vernomen) eenige vleeſige uitwasjes, die in hoogte en dikte vry (zoo men het niet en belet) konnen toenemen, en moeten niet te min met het onderſcheppen van een ſterke draet geknelt, en met de *Cyperſe blauwe vitriool* geſtreken werden.

Dit hebben wy niet alleen in onvolwasſen, maer in groote volwaſſen kinderen te werk geſtelt, en in ons, hoe verlegen dat de ouders waren, en het kint, wel gelukt.

Het

Het zoontje van zekere *Engelse Koopman*, was door het slap toebinden de *navel* zoo groot, dik en lang uitgegroeit, dat het meer een *mannelyke roede* als een *gesloten navel* geleek: het welke na de wyse, als boven verhaelt, wierd weg genomen: na het affnyden, zoo gebruikten wy eerst de *Cyperse vitriol*, daer na een wiek met bloetstempsel, met een gemeene pleister overtrokken, geleit hebbende, zoo verwagte wy het scheiden van de draet, die de heelinge, op weinig dracht, en sluiten van het vaste *navel*, toeliet.

Daer verschynen ook wel eenige heldere waterblaren, op de uitpuil van de navel, die wy met de navolgende stoving hebben verteerd en verdroogt.

℞. *Sem. Cumin.*
Anis. an. ℥ ij.
Alum. Roch. ℥ s.
Cortic. quercin. ℥ iiij.
Granat. ℥ j.
Coquant. in vino gall. &
In aq. fabri ferrar. an part.
Æqual. ad. ℔. ß.
Fiat fotus.

Wy doopten in deze stoving, meer als warm gemaekt zynde, een witte baye lapje, en bonden 't met dubbelde doekjes op de navel: maer by zoo verre wy niet met deze stoving gelyk 't wel gebeurd is, niet en vorderden, zoo namen wy een hegtnaelt, waer

Splenia. Compressen.

waer in een redelyke dikke draet getrokken was, en stakense behendiglyk in het bovenste van de blaer, en lieten de draet bestryken met het *Ung. Basilicon* daer in, gelyk een *Seton* steken; waer uit het water lekte, en zoo de verdrooging bequam.

By deze laetste steek laten wy de rest van de gebreken der navelen, daer veel af te schryven is, steken; en op het 66. blad is daer mede van te zien.

XLV. HOOFTSTUK.

Darmen in de Balzak gezonken, over rompelen zware toevallen, en met een de doot.

ONder alle toevallen, die de mensch by risten vol overvallen, en zyn nergens na de minsten de *darmscheurselen*, die vele menschen als door schrikkelyke folterzelen, het leven hebben ontbonden.

Tieleman Niekerken, *Bontwerker*, een man van hooge dagen, en drooge aerd, had lange jaren ter sluik, een ongemakkelyke *darmbreuk* onder zyn kleederen gedragen. *Enterocele.*

't Gebeurde in 't jaer 1653. *in Loumaent*, op zekere avont, dat hy met kouwe voeten, zonder hem te warmen, halfverheugt na bed, daer op een hevige pyn in zyn buik volgde, en door 't braken het scheurtsel in zyn zakje ging. *January.*

Zyn Breukmeeſter, tot ontſet zyner quaet en wegneminge zyner bangigheit, in de nacht ontboden hebbende, en koſt zoo gelukkig niet arbeiden, dat het gedarmte in zyn lyf, en de Meeſter geruſt in zyn bed quam; want de gantſche nacht houde het *ſcheurtſel* de werker tot zwetens toe, en de lyër niet min met groote benautheit aen 't dragen. Des morgens vroeg by de lyër ontboden en gekomen zynde, vonden wy de goede man met groote pyn in zyn buik, brakinge, koorts, en met een ophouding van water en kamergang, ſterk worſtelende; waer op wy voorts een *in-*
Clyſter. *ſpuiting*, beſtaende uit navolgende kruiden, en 't geen daer by behoorden hebben voorgeſchreeven.

℞. *Rad. lilior.*
Althææ an. ℥ *ij.*
Fol. violar.
Malv.
Parietar. an. m. j.
Flor. chamæmel.
Melilot.
Anethin an. m. s.
Sem. lini.
Fænugr. an. ℥. *s.*
Anis.
Cumin. an. ℥ *vj.*
Coquant. in aq. puræ & cervis.
Part. Æqualib. qſ.
Colaturæ Sume. ℥ *viij.*
In quib. Diſſolv. Elect. diacarthami.
℥ *v. vitell. ovi no. j. s. ol. chamæm.*
Ane-

Anethin verbasc. an ℥ *j.*
Ol. anis. gut. ij.
Fiat Enema.

Wy gaven last het navolgende, dat in een papier gezonden zoude werden, voor een stovinge te gebruiken,

℞. *Fol. parietar.*
Malv.
Verbasci. an. m. j.
Flor. chamæmel.
Melilot.
Anethin.
Sambuc. an. m. s.
Sem. anisi.
Fænicul. an. ℥. ß.
Præpar. dentur usui incharta.

het welke men in zoete melk, als een zode post zoude koken, daer in men wolle lappen, of roven gaerns, zoude doopen, die men styf uitgedout (na dat de *buik*, *zakje*, met de deelen daer omtrent, met het navolgende smeersel zeer warm waren gesmeert) daer over heen te leggen.

De smeringe was het navolgende.

℞. *Ol. anethin.*
Melilot.
Chamæmel an. ℥ ß.
Anis. gutt. iiij.
M. fiat linimentum.

Korts, na dat deze middelen waren ingestelt, zyn wy wederom by de lyër gekomen, en hebben getracht (alzoo men ver-

nam dat de darm, in '*t zakje* geschoten, niet alleen wint, maer ook geklonterde *drek* in zich had) de voornoemde darm zoetjes en zagjes, na de leeringe van *Hieronimus ab Aquapendente*, te streelen, en na de ontbonde *drek* met een zagte hant in te brengen: maer het was vergeefse arbeit gedaen, wyl men de deeltjes (die 's nachts te voren van de *Breukmeester*, met een harde hant waren aengetast en gekneust) zeer teer en met groote pyn en ontsteking vonden. Om deze last niet alleen te schouweren, werd de *Geneesheer Nicolaes Tulp* verzocht, die van stonden aen, zich by de lyër zeer gaern vervoegde, en had zyn vernoeging van het geen dat aen de lydsame was geschiet, niet te min stelde een diergelyke *inspuiting*, benevens *de oly van dil en chamæmil* van elks een pont op het papier, in welken olyen hy belasten de voornoemde lappen te steken, en zoo warm van oly doortrokken, op het *zakje* en zyner deelen, en de lyër met een met de voeten om hoog, en met het hooft om laeg te leggen; 't geen zoo haest in 't werk niet was gestelt (waer nevens men wederom trachten de nieuwe ingeschote vuiligheit uit de darm na de buik te arbeiden) of het gestadig braken deê ons van het werk, en de lyër van een hoop slym, met gal vermengt, van boven door de mont scheyen. Aldus tobbende, zonder

Feces.

De Tumorib. prat. nat. Part. 2. Lib. 1. Cap. 31.

eenig

eenig ontſet van pyn en benautheit, raekten wy aen de derde dag, met welke wy vernamen de koorts dapper te ſcherpen, de pyn verminderen, en de drek zeer ſtinkende ter keel uitkomen, mogelyk uit oorzaek, wyl de vuiligheit niet door de darm kon nederwaerds ſchieten, die in't *zakje* met een draei geſchoten, en niet als door een andere middel te redden was: ook welker draei een belet aenvoerde, dat de vuiligheit niet koſt ten buikwaerd, als in andere lyërs was gebeurd, ingebracht worden: maer datſe wederom keerde, en zoo ten mont wierd uitgeſpogen.

Het redden van deze verwarde darm, tot ontſet van pyn, benautheit en het graf des doots, was het werk aen te leggen, hoe wel gevaerlyk en onzeker van goede uitkomſt, van de *Koninklyke Heelmeeſter Petrus Pigræus*: wiens woorden wy, van woord tot woord (die bedachtelyk behoorde aengenomen werden) zullen verhalen; niet voorby gaende dat *Marc. Aurel. Severius*, daer mede ſpot en 't werk achter de bank werpt, 't geen nochtans ons bedunkens, gelyk ook de *Geneesheer Nicolaes Tulp*, 't zelfde kon beſeffen, veel lichter en begrypelyker was uit te vinden, als de *Keizerlyke ſneê*. *Lib. 2. Cap. 49.*

Dit werk, uit de hoogdringende noot, als een plechtanker, nochtans twyffelach-

tig (die men na de leere van *Celsus* behoorden te gebruiken; als de lyër hulpeloos te verlaten) de vrienden voorgeworpen hebbende, zyn wy, de vierden dag (zondag zynde) om het werk, onverzaegt en wel bedacht uit te regten, by de lyër gekomen, die wy met flauten, bezwymenissen, koude zweet, verstikking in de *balzak*, revelig der zinnen, en in de *wyngaert werkende*, vernamen, 't geen dat ons deê, ons haspelen en spillen op pakken: want eer de middag verscheen, was hem de *zalige rust* verschenen, die de lyër van zyn elendige en zware pak had gescheyen.

Om nu eens van zoo een Koninglyk werk onderwezen te worden, 't geen eerder verstrekken kan tot ontlading van benautheit, en een gehazardeerde ontslag des doots (niet doende, moet nootsakelyk de lyër sterven, als hulpeloose de lyër te laten glippen:) zoo wilt ô! Konstelingen, met bedaerde zinnen en onbelemmerde gedachten eens oordeelen, 't geen de voornoemde en beroemde *Koninklyke Arts Petrus Pigræus* ons voordraegt.

Zoo het gedarmte, zeit de verzochte man, *gedraeit, en de vuiligheit daer in besloten is; zoo en helpt niet wat men doet met de hant, of geneesmiddelen, of eenige zwaeyinge en schikkinge: alzoo dat men genootzaekt is te komen tot de uiterste middel, namentlyk het opsnyden van de* penssak. Op

Op dat deze werkinge te recht geſchiede; zoo moet men voor eerſt de lyër op zyn rug leggen, daer na zal men een ſnede maken omtrent twee vingeren breet, boven de plaets, die nauw en toegeſloten is; om dat men op die plaets het zelve niet doen en kan zonder het gedarmte te quetſen.

De opening tot op de penſſak *gemaekt zynde, zoo zal men de lyër keeren op de andere zyde, om de darmen te doen wyken. Van de plaets, daer men de ſnede doen moet; daer zal men ſtekende een vinger in de wonde, en brengende de uitgezonke darm zagtelyk en allenkskens wederom in zyn natuurlyke plaets, de hant beſtreken zynde, met een weinig* verſche boter, *of oly* van zoete amandelen; *maer zoo daer zoo groot een veelheit uitgezonken is, dat men gedwongen is een groote opening te maken, dat zoude men moeten doen tot de geſlote plaetſe toe: maer houdende de vinger daer onder, of een* ſleufyzer, *dat eigentlyk daer toe gemaekt is,* Specillum. *tot bewaringe van het gedarmte; hier nevens zoo het gedarmte vol wint is, die de werking beletten, zoo zal men ze met een naelt doorprikken, zonder eenig gevaer, om de zelve te doen ſcheyen; ten laetſte, het gedarmte herſtelt zynde, zal men, zoo't noodig is, de wonde toenayen op de zelve manier, als wy gezeit hebben van de nade des* buikwonden; *daer na zal men de wonde heelen gelyk men andere wonden doen.*

Dus verre *Petrus Pigræus*, wiens nette beschryvinge, ons oordeels, geen uitlegging van doen heeft, als alleen een afgeteekende plaets, met de *werktuigen*, die wy op zyn rang, benevens onze gedachten, zullen stellen. Hier by onze meninge, hoe het gemakkelyk zal konnen uitgewrocht werden.

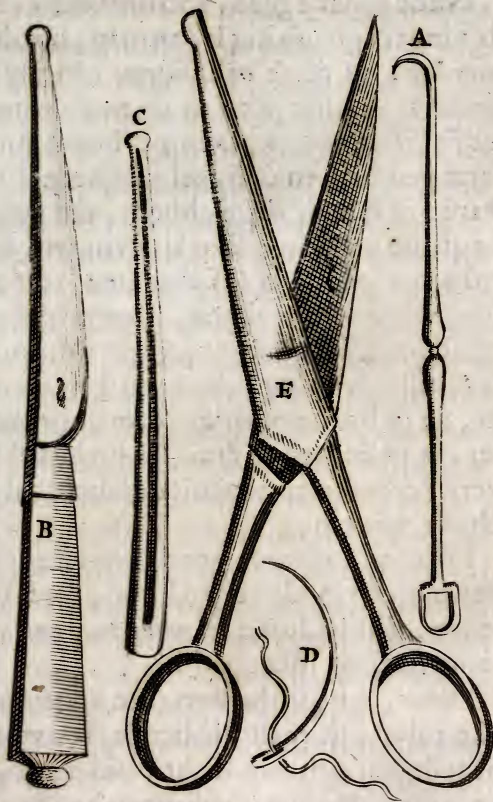
Instrumenta.

Dient dan voor eerst, dat de plaetse, in de welke het werk zyn aenvang nemen zal, zeer licht moet zyn, alwaer men een tafel, met veel kussens verzien, (daer de lyër, uitgerekt, zyn rug op leggen zal) zal moeten hebben; 't zy dat de lyër zig binden wil laten, of dat hy voorneemt hem stil te houden: zoo zal men de huit van de buik, met duim en vingeren (twee vingeren breet boven de *Penssakscheuten*) opvatten, ende met de andere hant, bezyden de rechte spier, even boven de plaetse, die nauw en toegesloten is, door het mesje een snede aenbrengen, niet eens aenziende de bloetvliet, die niet groot kan zyn; daer na zal men het haekje, geteekent met de letter A, de penssak ophaken; de zelve zagjes na hem trekken, en met een styve hant, langsaem, tot op de darmen, doorsnyden, toezigt hebbende de darmen met de punt niet te raken.

In de penssak een klein gaetje gemaekt hebbende, zoo stelt uw mesje (geteekent

met

met de letter B, aen wiens ſpits een knoopje gemaekt is, om de onder gelegen deeltjes niet te quetſen) door het penſſaks ſneetje: waer mede men de penſſak, na de hoogte, of na de laegte, of ter zyde, zoo men wil,

 ſpou-

spouwen kan: maer *Pigræus* neemt in plaets van het geknoopte mesjen, het sleuftuig, gemerkt met de letter C, 't geen hy met de sleuf, om hoog, tegens de penssak aenvoerd; in welke sleuf hy, zonder dat het mes wrikken noch schrikken kan, snyt.

Na de gedane sneê, zoo steekt uw voorste vinger (en zoo het lyden mag, uw duim daer by, of noch een vinger) in oly vet gemaekt, in het gat van de *penssak*, na de *penssakscheut* toe; waer in gy vinden zult de darm gedrait, en dikmael met het net verward, in de *balzak* geschoten, die gy met langsame trekking door uw vinger, doch gekromt hebbende (of vingeren) zult zoeken in de buik te palmen, 't geen te eerder gelukken zal: wanneer gy met uw andere gevlookte hant de *balzak*, zoetjes en zagjes, na de buik opdringt, daer door te eerder, ja te lichter de drai (die anders al het werk verhoetelen zou) uit de scheut zal geschokt werden.

Hier toe gekomen zynde, is overig hoe men met de wonde zullen leven, die als gapende, om gesloten te werden, een volkome heeling lokt.

Dient, zoo de darmen (een ongewonelyke ruimte gevoelt hebbende) ten wonde uitgeslopen, en van lucht beschadigt, als mede door de wint opgeblazen zynde, die zal men, gelyk *Pigræus* wil, tot ontslaking

van

van de wint, met een naelt door prikken; en men zal de wonde, zeit hy vorders, zoo 't noodig is, toenayen, op de zelve manier, als wy gezeit hebben van het nayen der buikwonden; daer na zal men de wonde heelen, gelyk men andere wonden doen. Daer en bove schort noch, hoe men de buiknayinge of heftinge zullen uitvoeren: het welke bevorderd word op de wyze als *Petrus Pigræus* zeer aenmerkelyk verhaelt; daer hy zeit, *het hechten dat in de buik geschiet, is ook* vleesmakende, *en verscheelt van de eersten niet, dan dat men de* penssak *aen de eene zyde laten moet, en aen de andere zyde doorsteken, daer na in de tweede steek, deze zyde van de penssak wederom laten, en de andere, die men gelaten heeft, wederom nemen en doorsteken, op dat in elken steek, een stuksken vleesch, voorby de* penssak *uitsteekt, het welke maekt, dat het te vaster toeheelt en 't lidteeken van binnen sterker word.* *Lib. 3. Cap. 2. Gastroraphia.*

Weinig uitlegs, dunkt ons, hebben deze woorden van doen, dan alleenelyk dat de naelt, waer mede men de wonde wil hechten, of nayen, moet krom (gelyk als de letter D, uitdrukt, en de draet, door wasch doortrokken, maer dubbelt zyn.

Wanner *Pigræus* hier spreekt van vleesch, zoo meent hy de spieren van de buik, die men aen de eenen kant zullen doorsteken, en de kromme naelt, overhants, zal laten *Lib. 6. meth. Cap. 2.*

gaen,

gaen, even daer in werkende, als de pelters in haer werk doen. Hoor hoe ruim *Galenus* van de buikwonde ſpreekt, om de darmen in te brengen, zeit hy, zult gy de wonden wyër maken, en dat men de ſpieren met de penſſak, en wederom de penſſak met de ſpieren zullen ſamen nayen. Die onvernoegt zynde, en meerder van de buikhechtinge en nayinge begeert te weten, die kan
Lib. 7. zig vervoegen by *Celſus*, *Johan. de Vigo*,
Cap. 14. en by de ervaren *Hier. Fab. ab Aquapend.*
Lib. 3.
Cap. 22. en by de uitmuntende konſtenaer en Ko-
Par. 2. ninglyke Arts, *Jaques Guillemau*, als by an-
de vul. dere geleerde oeffenaers, die tot heelinge
Lib. 2.
Cap. 42. der buikwonden, verſcheiden manieren
Chir. van hechten en nayinge zeer konſtelyk, en
Fanc. wel om te doen, hebben beſchreven.
Lib. 3.
Cap. 6.

Is noch overig, dat en wanneer men de hechten zullen leggen, of de nayinge in de buik, wegens de bove voornoemde darmval, zullen doen, dat men de buik, omtrent de lippen van de wonde (na dat het gedarmte is ingebracht) door de handen van een dienaer zullen laten aendringen, op dat de heffing met minder gewelt van toehalen mach geſchieden.

Wy konnen, tot meerder verſterking van de bovenverhaelde zorgelyke werking, die op hope van leven behouw moet werden bevorderd, om de konſtelingen een hert onder de riem te duwen, niet verby

gaen,

gaen, dat wy onlangs een hont van zyn milt, door de handen van de Geneesheer *Henricus Balſy*, hebben zien ſnyden, wiens penſſak doorſpout zynde, zag men dat de darmen, in de buik van de hont werden geſchoven, gedrait en getrokken, eer men de milt bequam, dat men zoude hebben gezeit, ongelooffelyk te zyn, eenig ſchepſel, om zoo een groote en lillende wonde, (die weder na de afgenomen milt) met de pelſers ſteek wierd toegenait, in't leven konnen blyven: het welke nochtans, wy nevens vele en verſcheide Geneesheeren en Heelmeeſters hebben gezien; ook dat de hont, wederom geheelt, en zonder milt zynde is bekomen, en welvarende gebleven.

Om een beſluit te maken van dit hooftſtuk, zoo verzoeken wy aen alle Konſtgenoten (vertrouwt ons, zoo het ons wederom voorquam, dat wy het onbeteuterd zouden doen, als de lyër, daer toe om zyn leven op hoop te behouden, genegen was) datſe onbeſchreumt willen voortgaen, het werk van zulk een waerde niet eens houdende, als het wel in de bant heeft: want 'tzelve niet wel lukkende, zoo zal de lyër niet te eerder aen de doot overgegeven werden.

XLVI.

XLVI. HOOFTSTUK.

Een uitgespatte Darm, door een verslapte penssakscheut, in de balzak geschoten, doch gelukkig herstelt.

NOch de darmen, noch de *balzak*, zyn oorzaken van een *scheurtsel*: maer de teederheit van de *penssakscheuten*, die, wanneerse ten alderminste gevergt worden, dikmael onverziens, by een kleine beweging komen te verwyden, en voorwaerds te schieten: ja zoo sommige willen, en staende houden, te breken.

Hernia. Processus Peritonaei.

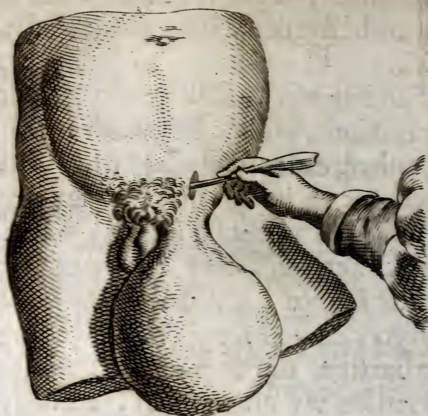
Een vermaerd eerlyk burger, zynde een *schoenmaker*, een man van een schrale samenstel; had eenige jaren geleden, van zyn stoel opryzende, zyn linker been (wat meer als 't lighaem, kon toegeven) onverhoeds verzet, waer door hy, staende voets, en *zwelling in de lies*, en kort daer aen een *darmbreuk* met pyn in zyn *balzak* ontfing. De goede man verbaest, en daer over ymant te halen schreumig en beschaemt zynde; nam zyn toevlucht tot het *groote kruidboek van Remb. Dodoneus*, dat hy in huis en by der hant had; schreef daer uit (zoo hy ons zeide) eenige pynstillende kruiden, die hy in zoete melk gekookt, op de ontstelde deelsjes geleit had, en stonde aen verzachting en ontzwelling bequam. Middelerwyl zyn

Bubonocele. Enterocele.

zyn quael (ongedwongen door *bant*) met olyen bestreken en bepleisterd dragende; viel, op zekere nacht, na dat hy met eenige vrienden was vrolyk geweest, en de maeg wat meer, als het betaemde, met spys en drank op de leest, geslagen had, in een zeer pynelyk en in een niet minder gevaerlyke zwelling van *lies* en *balzak*; waer in, kort aen, het gedarmte zoo wrang en perssende schoot, dat de lyër meende uit het leven; en de *balzak* door zwelling scheen te barsten. Eer de morgenstont aendrong, wierden wy uit het bed, en de lyër door pyn, op handen en voeten te kruipen, gedrongen: doch, zoo haest waren wy niet in 't huis van de lyër gekomen, of wy hoorden een nokkende gesteen, en zagen een elendig, en door pyn afgematte mensch, die ons vertoonde, en met een liet handelen een schrikkelyke, en schier ongelooffelyke groote *balzak*, wiens afgryssel yke gestalte wy niet hebben konnen verby gaen na de maet, aldus volgende af te teekenen. Nevens een *aenwyzinge van de plaetse alwaer men de snede behoorden te leggen*; om daer na, door de vingeren, een gedraeide *ingeschokte darm*, gezonken *in de balzak*, te redden, en te herstellen, *op de wyze als men in het voorgaende Hooftstuk goet gedacht hebben te verhandelen*.

Brachérium.

Het

Het eerste dat wy aengrepen, was papier, waer op wy door de pen stelden, om voorts by der hant te krygen, een verzachtende en vermurwende *inspuiting* van een sobre sap (om lang by te blyven) doch vet van olyen, als *Ol. Amygd. Dulc.* en *Ol. Verbasci*.

Clyster.

Tot de ontsteking, die in die deelen dapper in zwang ging, byzonderlyk door het perssen van *darm*, *wint*, en *drek*, voorschreven wy de navolgende pap:

℞. *Farinæ Tritic.*
Hordei an. ℔ *s.*
Furfur. Tritic. ℨ *iiij.*
Flor. Chamæm.
Sambuc. an. m. j.
Ol. Myrtill.
Rosar. an ℥ *ij.*
Vini Rubr. q. s.
M. Fiat Cataplasma.

Wyl

Wyl deze dingen werden bereit, zoo bleven wy niet ledig het gedarmte, met al wat'er by was, door zachte handen, teedere vingeren, en met warme doeken in de buik te brengen: waer door wy, eer het gene, dat wy tot hulp geſchreven hadden, gekomen was, reeds een moye gang, tot ontſet van pyn, benautheit en vermindering van *balzak* bequamen.

Na het ſtellen van de *inſpuiting*, is de pap op en omtrent de *balzak* geleit, tot weringe van de voornoemde ontſteking.

De pap is binnen de tyd van twee uuren wederom (doch eens zoo veel van maet gemaekt) vernieuwt, na het invoeren van de darm, dat in 't kort wel gelukte, hebben wy een bant op de verwyde *penſſakſcheut* (na de wyze van eenen *Mr. Nicolaes Minnebroeder*, in deze Stad veel gebrekelingen wel hadde geheelt) aengebracht, deze bant (hoewelze zeer naeuw perſt, en is van andere maekſelen niet verſchelende, dan datſe over de ſchouderen met twee platte zeelen van wit bombazyde gaet, 't geen het nederzinken over de heup belet) heeft de lpër zyn *darmen in de buik*, en hem lang in welvaren gehouden. Ja zoo, dat hy tot noch toe van zulk een overval noit en is gequelt geweeſt.

XLVII. HOOFTSTUK.

Een vrouw doorsnyt haer navel.

'T IS zeker, dat een roekelooze beproeving, in de Genees- en Heelkonst, somtyds, of een gelukkige uitkomst, of ten minste, eenige ontset van lyden kan aenbrengen: gelyk *Aquapendens*, als verwytende, dit van de *Norsinise werkbazen* spreekt, die al te stout zynde, overhoops, het buikwater van de *waterzuchtige*, ten eersten reis, na de gedane *buiksneé*, dorsten lozen.

Pars 1. Op. Chir. Cap. 54. Operatores. Hydropici. Paracentesis.

Ons voornemen is niet de *buiksneé* te beschryven, noch hoeze gewerkt moet werden, dan alleen, welke plaets uitgekipt behoorden te werden.

Lib. de Re. Occ. Cap. 13. Lib. 1. Cap. 8. Ascites.

Anthonius Benivenius, nevens hem de Koninglyke *Du Laurens*, pryzen en aenraden de vochtigheden van een verhouden *waterzucht*, door een opening in de *navel* uit te lokken: hoe wel andere daer in groote zwarigheit hebben gemaekt, wikkende haer maeksel, die uit *twee hertäderen*, *een leverāder en Pisvat* bestaet, die (na het afbinden, om de opengangen te verzekeren) haer in een *puilslot* zet: waer door de *leveräder*, zig in een hengsel, om de *lever* te heffen, bezonder als men op 't hooft staet, verwandelt: welke hengsel, in sommige

lighamen, weinig verdroogt, bloedig, hol, en in andere breet en plat, om de *lever* in de wik te houden, is bevonden: want by zoo ver het hengſel ſcheurt, daer van wy een waerneming hebben, of datſe afgeſteken werd, zoo wipt de *lever* op, en verdrukt het *middelſchot* tot banger ademhalinge, waer uit de doot gemeenlyk volgt, gelyk als by *Hildanus* en *Andreas Laurentius* te lezen is. Boven het gene aengeroerd is, hebben andere geen opening in de navel willen maken, byzonderlyk, als de navel in waterzuchtige zeer diep ingetrokken en gegroeit was: vreezende, als dan, wanneer een opening gemaekt wierd, men lichtelyk het dunne gedarmte zoude raken.

Diaphragma.

Pars 1. *Obſ.* 53. *Lib.* 1. *Cap.* 8.

Beſluitende derhalven met *Hildanus*, *de navel* uitpuilende: zoo mag men zonder eenige ſchroom in de zelve een opening, als raetſaem, zonder eenige verdagtſaemheit, maken.

Pars 1. *Obſerv.* 58.

Benivenius vermelt van een jongen, met *waterzucht* bevangen, en met een uitpuilende navel verzien wezende, dronk zoo veel waters, dat hem de navel, en het buikwater drie en een half voet hoog daer uit borſt. Roekeloozer, doch moediger, quam aen het waterlozen, *Elsje Chriſtiaens dochter*, *Huisvrouw van de E. Heer Hendrik Hoogkamer*, *Baljuw* tot *Petten*, die lange tyd een

Lib. de Re. Occ. Cap. 13. *Aſcites.*

waterzwellende buik, met groote moeilykheit getorst, en veel vergeefse hulpmiddelen aengewent had: haer aldus overmatig geprangt vindende; nam op zekere tyd (haer man na *Alkmaer* gereist zynde, na een gedaen gebed, de moed, en met een; een plompe schaer, en dat in het byzyn van haer *dienstmaegt*, daer mede zy haer navel; die van het buikwater zeer verheven en puilende was, doorgeknipt (waer uit zy omtrent zes en dertig ponden water, op een bost liet vloeyen) en daer na de navel met een naelt en draet toegeheft heeft: daegs daer aen, haer vindende dapper ontset en gemoedigt, ontornde zy de navel, die even zulk een gewigt, als te voren uitleverde, en van haer wederom wierd toegenait: ondertusschen bewandelde zy wederom haer huis, die ze voor de ontlasting had bekropen: dog na verloop van eenige dagen, wyl het water wederom aenwakkerde, ontboodse een Heelmeester uit de *Zyp*, die zy, op het aenpraten, hoewel schreumig zynde, (daer hy nochtans de baek, waer op hy zeilen kost, voor hem had) haer navel van hem liet met diergelyk werktuig doorsnyden, daer uit de Heelmeester een gelyke gewigt van ponden, of daer omtrent tapte.

Het was een poos, dat de benaude gording van het water was ontset, maer ten duurde niet lang, of het water welde met

zulk

zulk een ongeſchikte dikte aen, dat de lydſter genootſaekt wierd, tot verder lozing, haer huishouden van daer op te breken, en tot *Amſterdam*, onder de bezorging van de Geneesheeren *Franciscus de Vicq*, *Johan Deiman*, en ons te begeven.

Wy hebben de navel, waer in men de hegtdraet noch in zag (na dat de lydſter te voren een bereiddrank had ingenomen) met onze holle drilnaelt zachtelyk doorgedrilt,

drilt; en het buikwater, zonder eenige pyn, zoetelyk, en niet teffens, na de leeringe van *Corn. Celsus*, laten afloopen: dit bevorderde wy alle dagen tweemael telkens een *halfpint*, op dat men geen vervlieging van warmte en geeſten zoude verwekken.

Na de aftapping, leiden wy op het gaetje (waer in de *holle drilnaelt* dagelyks twee mael zyn in en uitgang had) een drooge pluksel wiek, met een pleiſter van *Dia Palma*, groot in begrip, daer over heen.

Dit matig aftappen, bevorderde de lydſter krachtiger te werden, en uit het bed, over het huis, en buiten dezelve, kerk in kerk uit gaen; ondertuſſchen, nuttigde de lydſter een verſterkende geneesmiddel, die haer van de Geneesmeeſters van het navolgende inhout beſchaft was:

℞. *Conſerv. Roſar.*
Abſinth. an ℥ ij.
Diarrhod. Abbatis, drach. ij.
Miſce Fiat Conditum.

Hier van bezigde de lydſter ſomtyds een moye brok, en nam daer nevens, dagelyks in ſterkte machtig aen; het welke eenige maenden duurde: maer niet tegenſtaende, dat de buik merkelyk ſlinkte, en ſlinkende bleef: zoo was het, niet te min, dat het lighaem op een geſtadige koorts (ongetwyffelt uit het bedorven, en van water doordronken ingewant ontſtaen) zeer dor-

de

deen vermagerde: zoo datſe ten lange lesten, niet meer hebbende by te zetten, (wyl het alles, ten aenzien van haer lighaem, op een goet geloove had verteerd) als een geloovige ziel, die zy haer Schepper zeer verſtandelyk, vrywillig, en Godzaliglyk, als het laetſte pant opofferde.

Wyl wy de *holle drilnaelt* zoo menigmael in deze aenmerking, met de mont hebben aengeroerd: zoo zal het niet alleen noodig zyn, men de geſtalte beſchryft: maer ook hoe, indien het toeval vereiſt, daer mede met de handen werken moet.

Deze naelt dient van geklopt zilver gemaekt, om dat het zilver, door het lang kloppen hart en ſtyf werd: want by zoo ver de naelt ſlap en tai was, zoo zoude de punt, op een harde en ſtyf geſpannen *buikvlies* omkrommen.

De naelt vereiſt ook, dat de punt niet al te ſcherp en ſpits zy, en de gaetjes wat ruim èven boven de punt zyn.

Hoe men daer mede werkt, en wat'er na het werken vereiſt werd; dat is breet genoeg beſchreven door *Paulus Barbette, in zyn hedendaegſe oeffening*, in het 15. *Hooftſtuk:* alwaer *Paulus* de *naelt*, doch al te klein, nevens een *ſnynaelt*, by zyner toedoen, en wy de onze, op de naeſte bladzy, zoo die behoord, laten afbeelden.

A. *Is het stoppertje, 't geen in het gat komt, en word gesteken zoo lang men werkt, en als men door de* buik *is, zoo haelt men 't uit het gaetje B, en laten zoo veel water uit, als men wil.*

B. *Is 't gat dat met den stopper* A. *word gestopt.*

c. c. c. *Is de Canul welk voor eerst aen het einde een punt heeft, om zoetjes in de* buik *te drillen, daer na heeft het eenige gaetjes* D. *waer in het water trekt, en loopt zoo uit het gaetje* B. *wanneer (gelyk gezeit is) het stoppertje* A. *uitgehaelt werd.*

D. *Gaetjes daer het water doortrekt.*

XLVIII.

XLVIII. HOOFTSTUK.

Een Waterbreuk door de holle Drilnaelt afgetapt.

HEt *zakje* en de *ballen* zyn allerley gezwellen onderworpen, zeit de veel verzochte Koninglyke Heelmeester *Petr. Pigræus.* *Scrotum.*

Aquapendens leerd, dat het gebeurd, dat'er water in de *ballen*, vloeyende uit de onderste buik vergaderd. *Lib. 2. De Tumor. Cap. 37. Pars 1.*

In welk schryven, de hooge Voorlezer (ons bedunkens) mist: want tusschen *bal* en zyn *vlies*, en in 't *zakje*, dikmael water aenwelt, doch niet in de *ballen*; 't en zy datse aen het vergaen zyn. *De Oper. Chirurg. Cap. 75. Erythroïdes.*

In het zelfde Hooftstuk wil hy, dat men een enkele sneê, om 't water te lozen, zullen in 't werk stellen.

Waer door licht af te meten is, dat de zelve sneê niet in de *ballen*, maer in 't *zakje* moet geschien, het geen de hooge Voorlezer in het 77. Hooftstuk bevestigt, wanneer hy de huit van het *zakje* doorsnyt, en maekt een kleine sneê. *Guido* bepaelt de waterbreuk aldus.

De waterachtige breuk is een watergezwel, in het *zakje*, en is ook tweederlei; de eene verspreit hem over het *zakje*, welke leit door de *tweelingsvlies*, tot in de liesch;

de andere gaet somtyds in het gat van de *penssak*.

Hildanus maekt een waterbreuk onderscheidelyk, wanneer hy dat een weiachtige vochtigheit, in het omvangende *balvlies* werd vergaderd, 't geen uit een beschadigde nier kan geschieden. *Erythroides.*

Wy zeggen en maken ook onderscheit, dat een enkle waterbreuk, zig in het zakje doorschot van waterige stof onthout; in welk water de *ballen* zwemmen en dryven; oorspronkelyk, somtyds door verrekking van de *schortspieren*. Ook door een doorkleissing van eenige vochtigheit uit de watervaten door de *penssakscheuten*; als mede door een sypeling van diergelyke stof, by de buikspieren en huit langs, tot in de *balzak* gesypelt, welke breuk ligtelyk (nevens inwendige middelen) door middel van een sneê, of door *draetgaten*, of door het gebruik van de *holle pyp*, zeer konstelyk werd geheelt: gelyk de vader *Guido*, het zelfde van *Galeno* heeft ontleent, en de konstgenoot leerd. *Vasa lymphatica.* *Seton.* *Siphon.* *2. Tract. 2. Doctr. Cap. 7. 14. Therapeutic. Cap. 13.*

Een *jongman, omtrent* 28 *jaren oud*, (die wy willen, om dat hy noch ongetrout is, de naem niet noemen) kreeg al zypelende, uit zyn linker liesch (hy was ook lange jaren gescheurd geweest) een overtollige vochtigheit in zyn linker *zakje*, 't geen hy zoo lang droeg, dat de groote en 't gewicht

hem

hem dapper verveelde en verdroot; waer door hy, begerig tot zyn gezontheit zynde, by ons, om geholpen te werden, is gekomen. Het eerste dat wy tot de genezinge bereiden, was een bereiddrank, om met een de buik te zuiveren: waer na men de lyër het *Resina jalap. ad gr. xvj.* ingaven, 't geen de waterachtige stoffen wakker afdreef. Om de *balzak* leiden wy een *pleister* (van een deel *Empl. Melilot. Ranis Cummercurio*, en twee deelen *Empl. Sandtalin.*) tot uitwaseming gemaekt, daer over heen; na welke aenlegginge, wy drie dagen daer na, de *balzak* merkelyk geslonken vonden: dies wy voornamen met de vernoemde middelen te vervolgen; 't geen kort daer na ('t was tegen een volle maen) op meerder aengroei wierd gestaekt, daer door de *balzak* van water, en 't gemoed des lyërs met wangeloof, van geen genezing, vervulden.

Na eenige dagen, wyl'er geen ontslag van zwelling, en vermindering van water werd bespeurd; zyn tot een doorboringe van '*t zakje*, door de *holle driinaet*, tot uitlozing van de vochtigheit gekomen; het water, dat'er te vloot uitvloot, was dun, helder, zoet, en zonder stank: na de opening hebben wy een *holle* steekwiekje (van een pleister, om dat het zacht zoude zyn, even als men ze plegen van loot te maken) besmeerd met *Ung. Basilicon*, in de opening gebracht,

gebracht, en een stuk doeks, bestreken met het *Cerotum vigonis*, daer over heen geleit; wy schortende voorts de geheele *balzak* met een schortbant, propertjes na de buik op. Daer en waren geen acht dagen verloopen, of men bevont het *zakje* geslonken, en de lyër (die van te voren nauwelyks niet gaen en kost) vry zonder hindernis aen 't loopen te zyn: maer gelyk als te voren, het wederom aenwassen meerder winst, als het slenken verlies had: hoe wel de *balzak* de opening, zonder eenige vogt te lozen, noch in zig droeg: zoo was, in 't kort, de *balzak* wederom zoo groot en vol, als se te voren was geweest; daer waren twee maenden nauwelyks verloopen, zoo hebben wy een andere opening met de *holle naelt* hervat, op uittocht van meerder water, en de gemaekte wonde, op de manier als vermelt is, verbonden. Daer waren veel maenden aen de zyde gezet, na de welke wy niet konden vermerken eenige aenwas van vochtigheit: maer meerder uitschot en pranging van 't *scheurtsel*, 't geen de lyër groote smert en pyn aenvoerden, waer over de *scheurtselbant*, om net en darm uit het *zakje*, en van de *bal* te houden, nauwer wierd aengezet, daer door men terstont vermerkten nieuwe watergroei in 't voornoemde *zakje*, die dapper zyn voortgang,

tot

tot een maet van een klein kinds hooft.

Na het ſchavielen van de breukbant, bleef de *balzak* in gelyke ſtaet, waer in wy wederom de *holle naelt*, doch vry hooger (want men had in laeg ſetten niet op gedaen) met ontlading van 't aengegroeide water ſtelden: maer daegs daer aen vernamen wy dat de *balzak*, een ontſteking met groote pyn, en de lyër een hevige koorts had; 't geen ons, en de lyër zeer beteuterde: niet te min, hem wierd een goede manier van leven aengedient (want hy hadde daegs te voren, na de werking een galverwekkende houtſnep met zyn drek, en van vet doortrokken, gebraden wittebroot, zeer gulzig gegeten) en wy omleiden de ontſteken en pynelyke *balzak* met onze *gortpap*, die zoo haeſt het deel niet had beſlagen, of wy kregen een deel van goede hoop, en ontſlag van bekommerniſſe.

Het lighaem wierd door goede zorg van de Geneesheer *Guil. Pizo*, tot zuiverende en afſchietende middelen bezorgt, en door aderlaten ontlaſt; na de geſlaekte ontſteking, pyn, en zwellinge, vernamen wy een groote hardigheit in de *balzak*: waer uit wy beſloten, dat het omvangende *balvlies*, en de *bal* zelve, of van de naelt doorſteken, wel mogte geraekt zyn, die een ſchielyk en een milde *baſtertvlees*, op die plaets uitleverde; 't geen te eerder kon *Fungus.* geſchie-

geschieden, en te beduchten was, alzoo de *bal* lang in 't water gedreven, en daer door een verrotte snotterige stof lichtelyk bekomen had, daer uit de hardigheit was ryzende.

Na ontbinding (gelyk gezegt is) van pynzwelling en ontsteking, het lighaem vry van koorts zynde, hebben wy de opening wat verwyd; waer uit wy een weiachtige vochtigheit, een luttel van etter geschift zynde, met een lymigheit in de gront vernamen, in de welke *het nedergeslagen poeyer van quikzilver, met dikke honig* vermengt, tot verdrooging en uitslorping van quael en vochtigheit, en het navolgende smelting van de hardigheit geleit wierd:

Pulv. Precipitatus.

℞. *Empl. Dia Palm. Dissol.* ℥ *ij.*
De Ranis cum Merc. ℥ *j.*
Ol. de Laterib. ʒ *j.*
Succini ℈ *ij.*
M. Fiat Emplast.

Naer welker handeling en verbant, wy dagelyks een goede winst van smelting des hardigheit, en heeling van het zware toeval aenbragten; ja dat tot zulk een weldaet die wy vernamen, dat het nieuwe aengroeitsel boven op de *bal*, en van binnen met de *balzak* zig hadde vast gelymt, 't geen het *scheurtsel* niet verder als op het vast gebonde goede vlees kon schieten, en 't water

in de *balzak* niet kost lekken tot een volkome voldoeninge, en groote gemak des lyërs, die noit meer van zyn water en darmbreuk heeft geklaegt, nog noit, na die tyd eenig ontbinding: maer heeling, tot zyn troost, heeft bevonden; 't geen hy met dankbaerheit aen God en aen ons beloont heeft.

XLIX. HOOFTSTUK.

Een Waterzucht in de verdubbeling van de Penssak bevonden.

WIe van de Geneesheeren zal my geen geheng geven, om te mogen zeggen, dat de geneeskonst meerder in raden, als in een zekere slag van weten bestaet? want de ervarentheit doet haer dikmael parssen, zulks meer plaets als geen te geven.

Hippocrates zeit niet te vergeefs, de ondervindinge bedriegelyk, en 't oordeel zwaer te zyn.

Plinius hangt daer by, dat geen konst onstantvastiger is, of zoo dikmael veranderd als de geneeskonst.

De oorsprong van onstantvastigheit en veranderlykheit, ryst nergens anders uit, als uit de beslote winkels, hokken en groeven, als mede uit de spelinge van de natuur, in de deelen, die de mensch in zig heeft en omdraeit; waer by de verscheide samenvouwinge van vogtigheden en geesten

sten heerschet, die de werkinge des lighaems of egt, of wanschapen uitdeelt, daer door de mogelykheit kreunt, dat de geneeskonst nimmer regt, maer hinkende zal moeten gaen.

January. *In 't jaer* 1651. *op den vyfde van Loumaent*, hebben wy geopent 't doode lighaem van *Dingetje Klaes Thoeslingx*, *Huisvrouw van de Konstvermaerde Schilder*, *Govert Flink*, de welke van haer kintsbeen af, een harde en grof gespannen buik bekomen heeft; doch niet eerder en meerder aengegroeit, dan om haer derthien of veerthien jaren, byzonderlyk toen haer maentyden voorhande quamen, die zy ten laetsten, eens of tweemael, en daer na noit meer heeft bekomen, op welke stonden haer dikke buik voor een poos (dog maer een klein kennisje) slenkten; echter buiten deze zuivering, groeide deze zwellinge te met (tot haer groote bezwarenisse;) en overdadig aen: deze ontsettinge en ontsette haer niet eens, in het bezette huwelyk te treden; na welk huwelyk zy niet alleenelyk bezwangerd: maer ook op haer behoorlyke tyd, zonder slenkinge des buiks, van kinde verlost wierd.

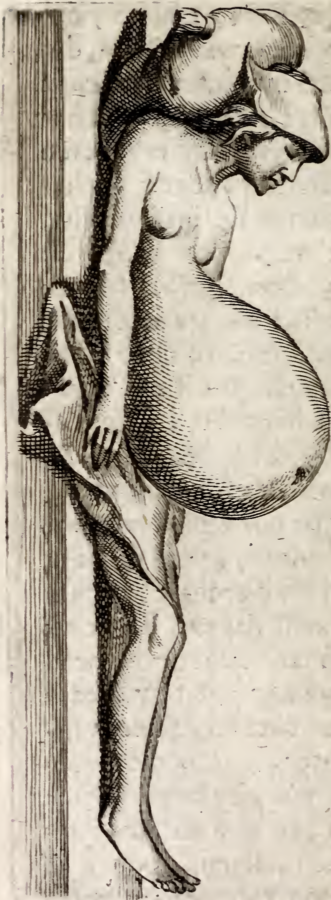
Tot deze opgereze en beslommerde buik, wierden veel geneesmiddelen voorgeschreven, en raedkennisse voorgebragt, alles zonder vrucht en pligtelyke uitslag:

waer

waer by quam de onderſcheidelykheit, zoo van oordeelen en giſſingen, wat'er mogte zyn, dat deze overwigtige buik zoo mismaekt groeide en wies: den eene oordeelde, dat het verdeelde *ſquammen*; andere, dat het bondelen van *papgezwellen*; eenige, dat het verſcheide blazen met ſlym vermengt waren. Daer waren'er, die giſten, dat het een *vleeſige misdracht* was. De ervarende oordeelden, en houden het ſtaende, dat het beſlote water, tuſſchen de ingewanden zwemmende, was: maer men konde de hooge Voorlezer *Johannes Walleus* (die de zaek met een naelt had aengeraekt) niet uit zyn gedachten vryven, of deze wanſchapen zwellinge ontſtont uit een ſypelende water, dat zig allengskens in de verdubbeling van de *penſſak* legerde. *Fungi.* *Mola.*

Eer men, die *geleerde Man*, zyn oordeel, door onze ſnydinge gezont zullen keuren: zoo is het te verwonderen, hoe de buik meer en meer zoo ſchielyk groeide; zy nam binnen de tyd van acht dagen, meer als *drie vierendeelen* toe, men zoude gezeit hebben, die deze vrouw zag, dat zy eerder zoude hebben moeten barſten, als een vinger dik groeyen; echter, dat nog meer verwonderingswaerdig was, zy bevont haer zoo ras, zoo luchtig, en zoo rat, dat haer geen werk, van gaen, ſtaen, loopen of klimmen hinderde nog vermoeide: want

zy noch *korts voor haer overlyden* , *de toorn van Kleef* , zoo ons haer *Man zeide* , zonder eens moei te zyn , had beklommen en afgegaen.

Deze ruſtige *marsdraegſter*, niet te min vernemende ; dat middelertyd (tegens alle aengewende middelen, haer buik zonder eenige ontlastinge meer ende meer , met dikte en aengroei belaſt wierd ; is eindelyk door veel pyns (want zy konde op het laetſt nog zitten nog ſtaen: maer kruipen) zoo verre geraekt , dat het pak haer verdrietig , en zy in't bed viel: waer in zy, in't kort,

kort, van haer overladen vracht zoo wierd gefoolt, dat wy na weinig tyds, door de opening hebben gezien, wat de oorzaek van deze buikgroejing is geweest, en wat de ziel geschort heeft, om door dit pak haer op te pakken.

De ziel dan van het prangende last ontslagen zynde; zoo is ons het lighaem, op haer verzoek, ter hant gestelt, om de oorzaek van de ziekte, zoo het doendelyk was, op te doen. Het lighaem aldus, gelyk de voorgaende afteekening afbeelt, op een tafel geleit hebbende, griefde wy (door het mes de huit, omtrent de navel, die wy aldaer naesten by krakebeenig bevonden) van den andere, om te verleenen een uittocht van klaer, helder, en niet stinkende water, tot een gewigte, gelyk men daer na hebben gewogen, van *hondert en vyf en twintig ponden*.

Na het aftappen van 't voornoemde water, hebben wy de *zak*, die wy tot die tyd toe inbeelden, geen *penssak* te zyn, in vier deelen gespouwen; vonden de gront met een glibberige en drabbige sap bezet, en met geen ingewanden verzien, dat ons al te samen wel dapper verwonderde, niet eens konnende bevroeden, dat de *penssak*, vereenigt met de *huid*, gelyk wy daer na vernamen; zoo konde rekken en uitspannen, het bovenste deel des voornoemde

penſſak, by het zwaert knorrebeen, en *bas-taert ribben* afgeſchilt hebbende, zoo deê *de lever*, *de maeg*, *darmen* en andere ingewanden, ſchoon en ongeſchonden op, uitgenomen de kronkeldarm wat verdraeit; met een zag men de *baermoeder* aen de linker zyde wel gedaen, hier nevens het *blinde vat* (van *Fallopius* de *trompet* genoemt) *de afdrager*, en *de linker kloot*, die vry grooter en dikker als anders werd bevonden; de rechter zyde van de *baermoeder*, miſte de *rechter kloot*: maer de *afdrager*, met de *ſlagäder* (daer door de *ſtonden vloeyen* in de genen, die niet zwanger zyn) waren verleit, en ſchoten, gelyk als met de letter K. en L. is afgeteekent, in de verdubbeling van de *penſſak* voornoemt; alwaer zy haer verwandelden (even als de *waterpypen* tuſſchen de blaes doen) en ongetwyffelt het bloet en onvolmaekte zaet daer in hebben geſtort tot een ſtof van de aengroei des voornoemde dikte.

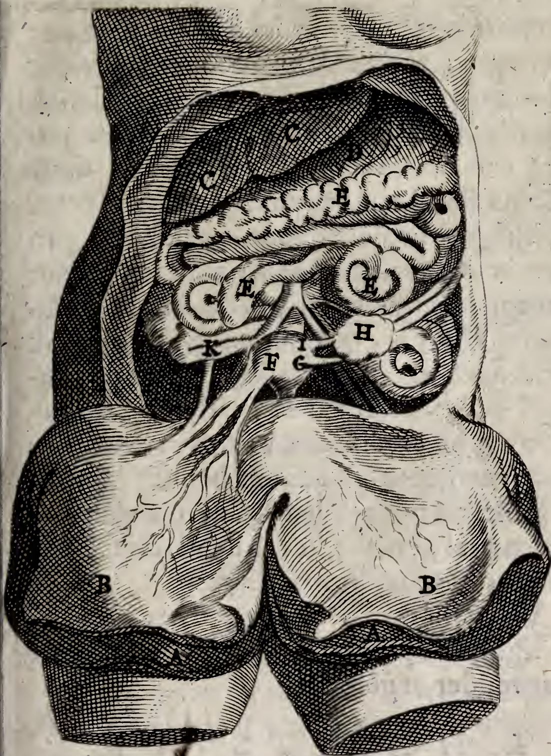
Colon.

Dat het *ſtonde bloet*, uit de *ſlagäder* in deze *zak* is geſchoten, dat is te gelooven: alzoo de lydſter had vermerkt, dat de vervulde tyd hares zuiverings, de buik tot meerder dikte vervulden.

Dit alles zoo hebbende bevonden, zoo koſt ons iemant te gemoet voeren; hoe dat de *maentyden*, die by poozen gaen, konnen zoo een naeſte by klaer water veroorzaken,

en

en een gewicht van ponden uitleveren? dient; dat wy niet gelooven, dat *stonde bloet*

A. A. *De zak.*
B. B. *'t Bovenste deel van de penssak.*
C. C. *De lever.*
D. *De maeg.*
E. E. E. *Darmen.*
F. *De baermoeder.*
G. *Het blinde vat.*
H. *De linker kloot.*
I. *De afdrager.*
K. L. *De afdrager en slagäder, &c.*

zuiver water maekt, maer eerder een stinkende stof; doch dat het water, 't geen wy in de verdubbeling hebben gevonden, eens deel mede is komen te lekken uit de *rechter waterpyp*, afgedaelt van de nier, om het *blaeswater*, of *pis in de blaes* te werpen. Doch dat wy de buis, geteekent met K. door speling van de natuur hebben gezien, datse was onderschept, en in de *penssak*, nevens dees *slagäder* en *blinde vat* ingeschokt. In deze aenmerking bespeurt men het zuiver gevoelen, en oordeel van de *Edl. Heer Johannes Walleus*, boven genoemt, die ook sterk aenhielt, nevens de Geneesheer *Samuël Koster*, dat men de lydster een watertapping had behooren te doen; welk ons dunkens met vrucht zoude hebben kunnen geschieden; door dien de ingewanden zuiver en gaef, en 't water in de verdubbeling als bevonden is, bevonden werd.

Volgt nu de afbeelding van het geopende lighaem op 't 293. blad, doch al willens wat milder afgebeeld.

L. HOOFTSTUK.

Intestinum. Cæcum.

Een Pistoolkogel in de blindendarm *gevonden.*

DE darmen zyn in het gemeen als riolen en buizen, die de verduwde spys ontfangen, en met een daer na verder van

haer

haer afduwen: doch zyn in den dienst niet even gelyk; als mede niet even groot, dik, en lang.

Onder de dikke darmen werd *de blinde darm gerekent*, niet alleen blint, maer ook *eenoogig* van sommige ontleders genoemt, om dat hy een in, maer geen uitgang en heeft. *Monoculum.*

Wy zeggen dat hy die naem behoord gelyk te voeren, om dat wy blint en oogloos zyn, en ons verblinden; niet konnende bespeuren zyn regte gebruik, nuttigheit, en waerom hy na zyn zak (die klein genoeg is) zoo dik en lang gewormt voor den dag gehaelt word.

De eerste dikke darm, zeit *Thomas Bartholinus*, wierd blint genaemt, ten eersten, van wegen *het verborgen gebruik, 't welk hy in de volwassene heeft*: maer in de vrucht, zegt men, dat hy onreinigheden ontfangt. *Anat. Lib. 1. Cap. 11.*

Daer is niet aen te twyffelen, dat men in jong geboren kinderen, deze darm met vuiligheit bezet vint: want wy de onreinigheit, in een ongeboren vrucht, met een mes uitgehaelt en geschraept hebben.

In oude hebben wy uit het wormachtige lighaem, niet alleen drek, en andere onboenigheit, maer ook eens een kleine *pistoolkogel*, gehaelt, 't geen geschiet is in

een lighaem, voor onze dienaers, in het *Gasthuis*, geopent.

In kleine kinderen is deze darm vry langer, maer in bejaerde dikker.

Van zyn verder gebruik schryft de *voornoemde ontleder*, in het aengeteekende hooftstuk, aldus:

't Gebruik des blinden darms is.

Ten eersten, de uitwerpselen te ontfangen, Colon. *op datse niet ten eersten in de* kronkeldarm *envallen, en pyn verwekken, en wy altyd niet gedwongen werden tot stoelgang.*

Ten tweeden, de volmakinge des gyls *te helpen.*

Maer dorsten wy een derde gebruik aenhegten, wy zouden zeggen, dat hy dik, zwaer, en lyvig moeste zyn, om het slingeren van het *klapvlies* (die in het begintsel Valvula Intestinalis. Ilion. van de *kronkeldarm*, en in het einde van de *bochtdarm*, gevest is) te beletten; welke *klapvlies* de drek, wind en damp, uit het dikke gedarmte keert: want men bevint in veel beesten, als *honden*, *katten*, en andere, die deze darm kort, en even als een *zak*, hebben, datse haer vuiligheit, wyl zy het *darmklapvlies* ontberen, in het dikke gedarmte laten glippen, konnen daerom te eerder tot een uitspouwsel verwekt worden, tot het welke zy ligtelyk keeren, en gewent zyn.

L I.

LI. HOOFTSTUK.

Een vermeinde uitval des Lyfmoeders (Procidentia uteri) *afgesneden.*

DE groote Wysgeer *Socrates*, nevens hem *Anthonius Julianus*, *Rooms redenaer*, als zy de liefkozery wilde verhandelen, quamen met besluyerde aengezichten de toehoorders te voorschyn; waer door zy uiterde, dat haer redenen zoo effen en glad niet zouden afloopen, of daer zoude, al hortende, stof genomen en gegeven werden, om haer, en de toehoorders te beschamen.

Wat lot zal hem dan niet beschoren werden, die den akker, waer uit de liefkozery, benevens de beschaemtheit, opryst, derft het onderste boven ploegen? en dat tot uitroejing van het oude voortkruipende gevoelen, dat de *lyfmoeder* niet alleen uitzinken en uitvallen, maer dat men ze met de hutten, en de mutten, uitwortelen kan.

't Zal misschien by vele konstgenoten heusschelyker geoordeelt werden, dat hy veel liever met een bedekt aengezicht, en een trillende hant, achterwaerds deinsde, eer hy die groote reeks, van zoo veel brave en geleerde mannen, die de waerheit van

de ontslaking des *lyfmoeders*, de konstelingen hebben ingeboezemt, zoude ontschakelen.

Neen, wy komen vrymoedig en gewapent met een ontleedmes (hoewel geschaerd) van eigen ervarentheit, op het wegschuiven van dat oude, duistere en voortwassende gevoelen (zoo het geen opgesmukt verlies van waerheit is) de gretige konstlievers voor den dag, even met zulk een beschaemtheit, als eertyds de wydberoemde, en in de sterrekonst afgerechte *Hypatia van Alexandrien*, (*Huisvrouw van de Wysgeer Isidorus*) die de *Platonische stoel* beklom, om de minnejankers, door het vertoonen van een *maendstondige doek*, die zy haer zelve ontsloeg, afkeerig te maken, om niet meer, als verjankt en ritsig, het morsig dier (zoo noemde ze de vrouwelyke kunne) na te jagen.

Op zulk een verlegen beschaemtheit, als het tot leering en nut kan gedyen, zoo schreumen wy niet het mantje 't onderste boven te hutselen, en de waerheit, dus lang gesnuikt, voor den dag te stommelen, neurende het gemene vaersje:

Is Socrates en Plato onze vrient?
De waerheit is't, die ons het beste dient.

Derhalven beklagende voor eerst de oude Schryvers, die in de barning, of van haer

haer onachtſaemheden, of van haer veelvoudige bezigheden, dus lang hebben geſokkelt, en het uitzinken, en het verlies van de *baermoeder*, niet zekerder hebben betracht; als *Ætius van Midena*, die daer leerd dat de *baermoeder*, de groote als een ey van een vogelſtruis, uitglyen kan.

Lib. 16. de Re Medic. Cap 78.

Anderen zettenze eens zoo groot, en voegen daer by de oorſprong, te weten, datſe van ſterk roepen, van waenkamergang, van vallen, van op de heupen geſlagen te werden, van onmanierlyk byſlapen; ja van kinderen te roejen, kan komen uit te ſchieten.

Ariſtoteles ontſiet hem niet te ſchryven, dat de vrouwen haer *baermoeders* komen uit te ſtorten door al te groote begeerten die ze tot de man hebben; welker genezing niet bevorderd, als datſe met 't kint bevrucht werden.

Felix Plat. de Part. Procid. Cap. 2. Lib. 7. Cap. 2. de Hiſtor. Anim.

Aquapendens voorleeſt zyn leerlingen een tweede hantgreep, die te doen ſtaet op het zinken van de *lyfmoeder*; zoo wanneer haer banden of ſlap, of van haer uiterſte los werden.

Prim. pars de Operat. Chirurg. Cap. 86.

Felix Platerus leit'er een lootje op, wanneer hy zeit: evenwel kan een vrouw, al is 't dat de *lyfmoeder* uithangt, niet alleen ontfangen, maer het zwaer uithangende lighaem, nevens de vrucht, zonder hinder dragen.

De Part. Procid. Cap. 2.

Vopiſc.

Anatom. Cabrol. Cap. 34. *Vopisc. Fortun. Plemp*, voegt een byvoegsel, in een vertaelde ontleding, dat, wanneer de banden van de *lyfmoeder*, of gebroken of verslapt worden, de *lyfmoeder* uitvallen kan, die somtyds in groote van een hooft uithangt, en daer na door verzuiming en quade zorg rottende, al te met moet van een Heelmeester afgesneden worden: het welk vryelyk mach geschieden, want een vrouw zonder *lyfmoeder* wel leven kan.

De Art. Med. Lib. 3. Cap. 72. *Paulus Ægineta*, brengt te voorschyn, dat een vrouw evenwel in 't leven behouden kan werden, die haer *baermoeder* is afgesneden.

Lib. 7. de Part. Gen. Cap 11. *Du Laureus*, houd het met *Paulo*, dat een vrouw haer *lyfmoeder* ontwortelt zynde, welvarent leven, en haer bediening waernemen kan.

By welke ontslaekte deel, te naesten by gaer gebrade *Theoph. Paracelsus*, de nieren aenlaft; en wil dat den mensch, als die deelen niet eens van nooden hebbende, gezont, zonder eenig belet, kan leven. *Param Lib. 4. de Orig. Morb. Matricis.*

In Isagog. Anatom. Tom. 2. Epistol. 39. Lib. 4. Gynæc. 21. in Holl. *Jacobus Bereng. Carpus*, nevens hem *Langius*, *Mercurialis*, en *Ludov. Durerus*, hebben de *lyfmoeders* zonder eenige vreeze (en de vrouwen het leven daer in te schokken) ontwortelt en weg genomen.

Cap. 57. De Part. Morb. De Koninglyke *Fernelius* derft verhalen, een baertster (die haer *baermoeder*, met haer

vrucht,

vrucht, zonder eenige quael aen het leven, afgenomen zynde) gezien te hebben: hoo wel die brave ontleder in zyn ontleding zeit; dat de *baermoeder*, aen de *blaes* en aen de *eindeldarm*, met kleine byhangſeltjes, die van het *buikvlies* af komen, insgelyk met ſterke banden; aen de tippen van de *baermoeder*, gaende aen de *heupbeenen*, verbonden is. *Anatem. Cap. 7.*

Soranus en *Plinius*, ſchynen het wegnemen van de *lyfmoeder* te beveſtigen met de ſpeenvarkens, die men om de lekkerny opvoed, en haer het * rit afneemt.

* *Alzoo werd by de Huisluiden de lyfmoeder aer beeſten genoemt.*

Pareus, de Koninglyke raed (een baek der konſtgenoten) ligt de nakomelingen met een benevelt ligt, op een hortende byweg; wanneer hy leerd, een vrouw van vyf en dartig jaren, wel gezont blyvende, op drie Koningen dag haer van de *lyfmoeder* ontmoerd te hebben. *Lib 24. Cap. 48.*

François Rouſet, in zyn Keizerlyke ſneê, doet het zelfde werk, en beide, menen deze berugte mannen haer werking te verharden; met datſe het *bekken* (waer in de kleine weereldbaerſter haer verblyf houd) na het overlyden, vereelt en verhard hebben gevonden. *De Part. Ceſar. ſect. 4. Cap. 5. 6.* *Pelvis.*

Waniger, liever dommer, doet zig op, als men ons wil inſcherpen; dat men met zulken uitgezonken deel, niet alleen, maer door verrottinge of verſtervinge afgenomen,

men, evenwel noch kinderen kan telen: gelyk *Avenzoar. Antoni Beniv. Wierus*, *Zac. Lusitan. Fæl. Platerus* en meer andere; de nakomelingen hebben diets gemaekt, datse uitgezonken en verrotte *baermoeders* hebben afgesneden, en dat de vrouwen, lang gezont en welvarent, hebben geleeft, ja tot voortteling bequaem zyn gebleven.

Lib. 2. Tract. Cap. 2. Lib. de Abd. Morb. causa Cap. 11.

Pars 4. Cap. 60. 61.

Daer en tegen *Hildanus* (hoe wel hy de uitgewekene *lyfmoeders* herstelt) verhaelt uit de mont van de Geneesheer *Henric. Stapedius* (in zyn antwoord van de zeldsame *lysmoeders scheurtsel*, van de welgeleerde Geneesheer *Mich. Doringius* beschreven) dat zekere barende vrouw, die men de *baermoeder* onverstandelyk afhaelde, voorts de doot quam te baren.

Cent. 2. Cap. 91.

Thom. Bartholinus, voerd een voorbeelt aen, 't geen hem van de Geneesheer *Mothius* was medegedeelt, van een *Edl. Mevrouw in Holstein*, die na het baren, van haer *vroetwyf* (om de nageboorte te ontslaken) de *lyfmoeder*, en ook met een haer leven wierd uitgevroet.

Cent. Prim. Hist. 97.

Noch verhaelt de voornoemde *Barthol.* dat een zekere vleesachtig gezwel des *lyfmoeders* (in een vrouw door een val, ontstaen) de vrouw de doot aenvoerde.

Om deze voorbeelden: maer (hoe wel daer meer zyn) nevens het onmogelyke

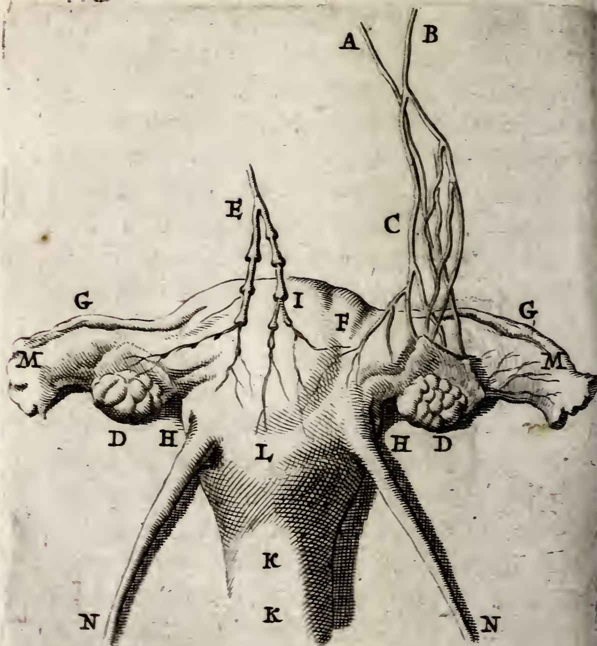
groot

groot uitzinken en affnyden, dat ons bedunkens niet geschieden kan, te bekrachtigen; oordeelen wy oorbaer te zyn, eer een konsteling ons geloof geeft, dat hy voor al bespiegelt de volmaekte spiegel, gestelt in het midden van de kleine weerelt: waer in hy ongetwyffelt zal beschouwen de onmogelykheit en gelooffelykheit, dat een vrouwmensch ten lighame kan blyven, die zoo een noodig lighaem (tot voortteel van 't menschelyke geslacht) uit haer lighaem, zonder de doot te ontgaen, afgehaelt word.

Dit lighaem of *baermoeder*, word van een zekere, overtreffelyke, en in de snykonst wel afgeregte *snybaes*, op de andere zy vertoont. 't Geen wy met onze teekening, op opening van vele en verscheide vrouwspersoonen; als mede van een gebalsemde *lyfmoeder*, en al haer aenhangselen, ons door de onvergelyke en zinnelyke *Haegse* ontleder, de Geneesheer *N. Ruisch* toegezonden, hebben gevolgt.

De natuur heeft haer, te weten de *baermoeder*, met een zeer bequaem, en afgezonderde plaets (tot het groote werk begaeft) om haer warm en wel bewaerd te houden tusschen de *blaes* en *eyndeldarm*, als tusschen twee kussens gezet; zy beslaet even de middelplaets, om in gelyk gewigt, het gantsche lighaem te houden.

A. De

A. *De linker zaetslagader, zyn oorsprong nemende van de stronk en groote slagader.*

B. *De linker zaetader, komende van de uitmelkende ader.*

C. *De prepareerende zaetvaten door malkander loopende.*

D. *De Vrouwelyke zaetballekens.*

E. *Watervaten.*

F. *Een tak van de zaetvaten naer het lighaem van de moeder loopende.*

G. G. *De blinde vaten, of trompetten van Fallopius.*

H. H. *Senuachtige deeltjes, dewelke gehouden worden voor uitschietende vaten.*

I *De gront van de lyfmoeder.*

K. K. *De scheede.*

L. *De hals van de moeder.*

M. M. *De vleermuisvlerken, gelykende banden.*

N. N. *De ronde en lange banden.*

Haer

Haer maekſel beſtaet uit rokken, aderen, ſlagäderen, zenuwen en banden.

De rokken zyn twee, een inwendig en een uitwendig; de uitwendige neemt zyn oorſprong van het *buikvlies*; de inwendige is vleesachtig, en gaet alle vliezen van de onderſte buik te boven; zy is van driederlei geſlagt van draden doorweven: waer door zy de naetrekkende, de behouwende, en de uitdryvende kracht uitwerkt. De dikte van deze rokken, neemt toe en af, na de verſcheidentheit des ouderdoms, tyden des reininginge, en kinderen draginge. *Peritonaeum.*

De aderen zyn vier; twee op elke zyde; eenige gaen onder; de andere gaen boven. De bovenſte komen van de *zaetäderen*, eer ze haer in de *ballen* verſpreyen, gaen zoo in de gront en de hals van de *baermoeder*; de onderſte komen uit de onderzydſche *buik ſlagäderen*. *Venae Spermaticae.* *Arteriae Hypogaſtrice.*

Haer zenuwen komen van het *zeſte paer der herſſenen*, en van *het heiligbeen* der lendenen; de banden, de welke de *lyfmoeder* zeer nauw aen de naeſte geburige deelen aenkleven, en die haer in haer plaetſe vaſt houden, zyn vier, twee boven en twee onder. De opperſte zyn van het breede en vleezige aenhangſel van de *penſſak*, de welke haer by de *hoornen* in zetten; de onderſte zyn ront en ſterk, zenuwachtig en hol, ſpruitende uit de zydelyke deelen van de gront *Os Sacrum.* *Tuba Fallopy.*

 afklim-

afklimmende lang de eerste, doorboren de pezen van de onderste *buikspieren*, en verdeelen haer in verscheide deelen; waer van de kortste, nevens de *kittelaer* na het *schaembeen* gaet, en de langste haer door het vette vlies tot binnen de dyën ingeschokt, en konnen (zoo men *Riolanus* en andere gelooven mag) tot het einde van de voet geleit werden.

Memb. adiposa. Sect. 1. Anat. Cap. 32.

Dit zyn de banden, die de dragende en kraemleggende vrouwen veel spels konnen aenvoeren; als zweringe in de liesch, (waer mede, wy dit schryvende, een onderhanden hebben) doofheit in de beenen, pynelykheit in de dyën en planten der voeten, losheit in de onderste gewrigten, en krop van de blaes; ja een algemene lammigheit over de onderste en bovenste deelen van het gantsche lighaem.

Die met deze omtrek, des ontledings, niet genoegsaem en zyn voldaen, die vervoegen haer by *Johannis Riolanus*, *Vesling*. en *Thomas Barthol.* ongetwyffelt zy zullen uit die bedrevene ontleders konnen bespeuren, hoe nauw de *zaetvaten*, *äderen*, *hertäderen*, banden en vliezen, niet alleen met de *baermoeder*: maer hoe de *baermoeder* met de *penssak*, *blaes*, *eindeldarm*, 't binnenste bekleetsel van het bekken, en met andere gevoellyke en geen lyden onderworpen deelen, vereenigt en verknogt is: zoo dat

Sect. 1. Anat. Cap. 32. Anat. Lib. 1. Cap. 28. & 29. 2 Cent. Hist. 91.

wy

wy met *Riolanus* mogen uitroepen, dat het wel een noodzakelyk deel is, gelyk de *ballen*, maer ondeelbaer gekeurt.

Deze *baermoeder* aldus omgevroet, en haer deelen (onaengezien, het verbont dat zy met het *hert*, *herſſenen* en *lever* heeft, niet voorby gaende) wel ter dege ontvout hebbende: zoo is het niet vreemt, hoe wrang een bitterheit, veeltyds, in zwangere en in niet dragende vrouwen, in zwang gaet; byzonderlyk, als'er maer een harer deelen, op het alderminſte, is ontſnaert; aenmerk doch eens, de onlydelyke pynen, doodelyke koortſen, onmetelyke toevallen; eindelyk de doot zelve: wanneer de *baermoeder*, ontydig een ontydige vrucht van haer afwerpt.

Noch verder, wat een drom van opgehoopte ongemakken, in de vrouwen ontſtaen, als de *baermoeder* (buiten grof wezen) *het maendelyke goet eens weigert?* als *witte vloeden*, *kloppinge des herte*, *dwalende koortſen*, *zware razernyen*, *geſtadige walgingen*, *verdorve honger*, *geepſe bleekheit* en hondert gebreken meer, die de *baermoeder* op zulke ontſteltenisſe baerd en van haer giet; ja doet de vrouwen daer uit zien, als of zy uit een gieter hadden gedronken. Zoo dat de onbedriegelyke *Hippocrates* niet te vergeefs heeft gezeit, dat de *baermoeder* een pypenſteltſter en baertſter is van alle gebreken der vrouwen. *Lib. locis in Hom. 59.*

Zyn de deelen, mocht ymant vragen, dan zoo nauw verbonden en verknocht? en haer toevallen veel en gevarelyk? wie zoude durven de hant aen het roer ſlaen, om zoo een werk van wegneminge der uitzinkinge te bezeilen? en met een, voortgaende, in een adem te vragen, wat het dan doch is geweeſt, dat de oude Schryvers en hedendaegſe oeffenaers, dat meer genoemde uitgeſchote deel, niet alleen herſtelt; maer ook, daer en buiten, de vrouwen van dat quael ontſloopt hebben; waer na zy evenwel gezont en aen 't kinderen telen zyn gebleven? want nauwlyks een Schryver, die de gebreken van de vrouwen verhandelt, in gebreken is gebleven, dit toeval, met de naem van een uitgezonke *lyfmoeder* te benamen; de oorzaek te bord te brengen, en de genezinge aen te voeren.

Waer by zy willen, buiten de uitroeyinge, dat de vermeinde uitval, zoo lang, tot aen de knyën uitſchieten en vallen kan.

Doch latenſe met ons de ſterke en onbrekelyke banden (namentlyk, *de vledermuis vlerken*) ter dege uitpluizen; zy zullen haer zoo bevezelt, vaſt, ſterk en meerendeel geſpannen en gevezemt vinden, dat geen mes haer na den aert zal ontbinden: wy laten ſtaen, datſe door het gewigte komen te breken, en het deel, op dwang, zoo lang doen glippen.

Eenige vreemde voorvallen, by andere en by ons zelve ontmoet, zullen wy eerst laten afdruipen, eer men komt tot het rechte bescheit, en wat men dan doch te gelooven heeft van de uitzinkinge voornoemt, daer van zoo veel pennen (tot indruk) stomp en afgeslooft zyn geworden.

Voor eerst loopt af een gedenkwaerdige voorlooper, die *Thomas Barthol.* voort stoot, en de konstgenoot, hopen wy, zal bereiden en versterken tot aenvaerd van de meer vermelde ingebeelde uitzinking.

Ik heb, zeit de vermaerde Arts, *in het* Gasthuis tot Padua, in't jaer 1641. *een opgesnede vrouw gesien, die men geloofde, voor thien jaren, de* baermoeder *ter oorzake van een zware arrebeit uitgezakt te zyn. De Heer* Marchet, *die ons de Heelmeesters hantgrepen vertoonde, oordeelde zulks geen ontzinking: maer eenige uitwas in het* baerlit *te zyn. Hoewel een* Gasthuismeester *staende hielt, dat het de ontzakte* lyfmoeder *zelf was: zyn redenen waren, dat het uitschot zoo schielyk niet zoude konnen voortkomen noch gevoet werden, 't geen iets scheen. De vrouw (begerende dat men het zoude afsnyden) is ondertusschen komen te overlyden: het lighaem geopent zynde, hebben wy de* lyfmoeder *in haer behoorelyke plaets welgestelt, en een uitwas (mogelyk door zware* Centur. 2. Cap. 58.

arrebeit) in haer vrouwelyke scheede *uithangende bevonden. En voegt daer by, met de lippen van de vrouwelykheit (misschien van de pokken) ontsteken.*

Waer by een tweede komt van diergelyke stof, ons van de naerstige Geneesheer *François vander Schagen*, mede gedeelt, die in het gevoelen, nevens andere Geneesheeren, is, dat de *lyfmoeder*, als men meent, niet zoo ver uitzinken kan; noch, dat het geen *baermoeders* zyn geweest, die men voor dezen heeft weg genomen, na welk gedaen werk, de vrouwen in 't leven, en aen 't kinderen telen zyn gekleven: maer iets bezonders, 't geen zig buiten de *baermoeder*, omtrent de baerdeelen, vertoont: in welk gevoelen, de voornoemde Geneesheer een aenmerking heeft bekomen; waer door hy zig vernoegt, om tegens 't oude gevoelen beleefdelyk te worstelen.

Ontfang zyn eigen woorden, my onlangs in een schrift toegevoegt.

Voor eenige jaren heb ik geopent zekere bedaegde vrouw, woonachtig op het Spuy, gestorven aen een waterzucht, *alzoo zy lang gequelt hadde geweest, met een uitzinkinge des* lyfmoeders, *hebbe naeukeurig na de zelve gezogt en ondervonden, dat het lighaem des* lyfmoeders *wel en behoorelyk op zyn plaets lag, maer dat alleen de hals van de moeder* (Vagina, of collum utere *genaemt) was beursgewyse gerekt en*

neder-

nedergeſchoten , zoo dat het gene gevoelt , en tuſſchen de lippen des vrouwelykheit *gezien wierd , geenzints de* lyfmoeder *zelfs , maer alleenlyk deze gerekte en nederhangende ſcheede was.*

Nu zullen wy de vermeinde *lyfmoeder* helpen affnyden, en leggenſe de beſcheide Lezer eens voor het oog , waer door wy vertrouwen , hy bereit gemaekt zynde, om geen geloof aen haer uitſchoot en wegneming langer te geven.

In het jaer 1659. *op Kersmisdag* , zyn de vermaerde en aenzienelyke Geneesheeren *Arnout Tholinx*, *Willem Pizo*, *Matth. Sladus* , nevens de Heelmeeſteren *Joris van Loon* , *Hendrik van Roonhuize* , en wy, by zekere vrouwmenſch, oud omtrent 35 jaren , *op de Princegragt* , *in de Princegang*, gekomen , om de Heelmeeſter , *Hendrik van Roonhuize*, (in de heelkonſt wel afgeregt) met raet en daet by te wonen; en weg te nemen een groot , zwaer , ſtinkende, en aen een dunne halshangende lighaem; geſchoten door de vrouwelykheit, zeer wigtig by de beenen neergezakt , vertoonende een vermeinde uitval des *lyfmoeders*: welke meerendeel ook zoo oordeelden, toen het afgeſneden was : te meer, alzoo men vertroude,dat men de *hoornen*,de *blinde vaten*, en de *balletjes* van de *baermoeder* zag: daer men in tegenſpraek , twiſtredende,

die deeltjes niet te vermerken; dewyl, zoo het mogelyk was, de *baermoeder* te konnen uitschieten, dat dan de voornoemde deelen (op omkeeren) by den anderen van binnen moesten leggen.

Anders, dat het oordeel gelykformig (met de Koninglyke Geneesheeren, te weten *Aleais Gaudin*, *la Fuere*, en de Heelmeesteren *Pareus* en *Jaques Guillelmeau*) verbasterd zoude zyn, die aen zekere uitgezonkene *lyfmoeder*, dat noch niet was afgesneden een *balletje*, met een verzworen vlies, van een *waenvrucht*, konden vermerken.

Pareus Lib. 24. *Cap.* 48.

Mola.

Een poos, na dat eenige dagen waren verloopen, zyn ons heen en wederloopende redenen (die wy by de lydster hadden gevoert) wel haest en degelyk gevonnist, en wy in den droom gesteurt; als wy vernamen, na het gelukkig afnemen, dat de vrouw aen haer gezontheit, maendelyke zuivering, en van een twyffelende vrucht was geraekt. Die hier van nader bericht wil hebbe, leze de tweede gedenkwaerdige aenmerking, van de voornoemde Heelmeester van *Roonhuyze*, onlangs geschreven aen de Geneesheer *Paulus Barbette*.

1. *Deel de* 2. *aenmerking van de Heelkonst.*

Met deze voorverhaelde gedenkenissen, zullen wy de onze, gaende naesteby op een maet, ten waerheit, bekragtigen; en leggen,

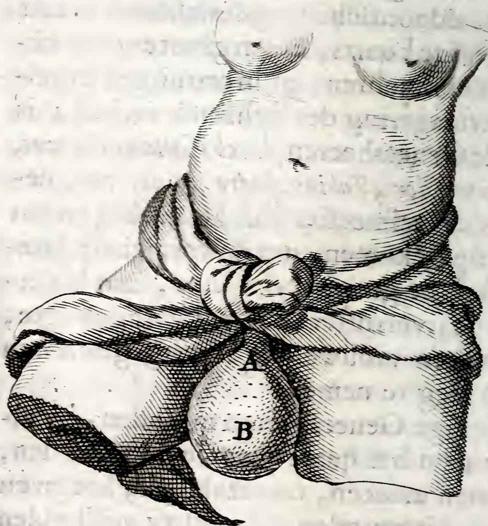
gen, na het levendige affnoeyen dezes vermeinde *lyfmoeders*, het geſtorven lighaem, tot waren indruk, een yder konſtgenoot ten toon. Stappende van de *Prinſegragt*, tot in de *Rozeſtraet*, in de *drie roemers gang*, by *Paryntje Roſa*, *oud* 53. *jaren*, welke lange tyd, eerſt met de *roode*, daer na met de *witte vloet* hadde gearbeit: waer door zy in een ingebeelde ontſchieting des *lyfmoeders*, met een hevige koorts, in een groote verzwakking der krachten, en in een uitgemergelde vermagering des lighaems verviel; is van de Geneesheeren *Jacob Vallan*, *Birrius*, *Bouwmeeſter*, *Tobias Andre*, en andere, nevens de Heelmeeſter *Jakob Odendael*, en ons te hulp gekomen, om de vermeinde *baermoeder* (die grouwelyk groot, aen 't verſterven, verrotten, en in zware gewigte, buiten de vrouwelyke ingang geſchoten was) weg te nemen.

Eenige Geneesheeren meenden, by aldien men het quaet quam te ontwortelen, dat men met een, noodzakelyk, het leven zoude uitwortelen: dewyl zy verſtonden het wigtig, uitgezakte, en nederhangende lighaem de *lyfmoeder* zelfs te zyn, het welk niet alleen een deelgenoot van *hert*, *lever* en *herſſenen*, was, maer geen vrouw zonder het zelve te konnen leven.

Daer en tegen de andere deze tegenreden voerden, dat de oude en nieuwe Schry-

vers dede gedenken, veel vrouwen, na het sloopen van de *lyfmoeders*, waren gesont geworden, en lang fris, en welvarende, in het leven gebleven.

Aldus vertoonde haer de vermeinde uitval.

A. *Het lighaem van de ingebeelde baermoeder.* | B. *De hals.*

De overige hielden 't met ons staende, dat het uitgeschoten lighaem, dat de vrouw zeer wigtig, stinkende, en verdrietig, uit

uit haer lyf hing, geen *baermoeder*, maer een uitpuiling van de gerimpelde verdubbeling der *vrouwelyke ſcheede* was; oorſpronkelyk door overſchot van vuile en ſcherpe vochtigheden, die de aderen in de voornoemde verdubbeling hadden afgeknaegt: waer op runninge en pakkinge van bloet gevolgt, en door de zwaerte het uitzinken veroorzaekt was.

De lydſter prangde ons, ondertuſſchen, op het alderhartſte, (wyl ze de ſtank niet koſt lyden, en het gewigte dragen) dat men haer van dat prangende en laſtig lighaem zoude ontlaſten.

Na ryp overleg, en eenparige beraetſlag, hoewel niet anders ziende als de doot voor handen, zoo hebben wy de hant aen 't werk geſlagen, te eerder, om het behaerde voorhooft des gelegentheits vaſt te houden, en niet te laten glippen; vertrouwende hier door, in 't kort, het oude, duiſtere, en boomeloze gevoelen (*dat de* lyfmoeder *uitzinken, en zonder gevaer van 't leven, met behouw van kinderen te telen, kan berooft werden*) de dootſteek te geven; hoewel men doch, met het afſnyden, geen verhaeſtinge des doots, maer eerder een beſtendelooſe opluikinge, zoude verwekken.

Op deze navolgende wyſe wierd het werk uitgevoerd.

Wy

Wy leiden, om de dunne hals van het uitgezonkene, een ſmal, ſterk wit bantje, dat wy, ſtyf trekkende, toebonden, en lieten met voordacht, een eind, lang genoeg, daer by hangen; onder welk bintſel, na de ingebeelde *lyfmoeder* toe, wy het mes zettende, en ſneden het uithangende lighaem met een ſneê af; waer na wy geen bloet, maer het overſchot, met het bintſel (lyfwaerts inſlurpende) vernamen; hoewel een bloetſtemptſel, quantzuis, daer na wierd aengeleit.

Vier en meer dagen, na de ontwortеling, ſcheen ons de lydſter op te luiken; wyze van de groote ſtank en gewigte was ontladen: maer op de zesde, byzonderlyk de zevende dag, namen de krachten dapper af, en de koorts en flaeuwten wakker toe; waer na zy ons al te ſamen met een loon van een gretig verlangen, op een waerachtige ontdekking, en voor haer de tol des algemeene vleeſch, op deze weerelt, betaelde.

Thans, na het ſlaken van de ziel, zoo zetten wy ons ſchrap, met vertrouwen, dat wy de nakomende, en hedendaegſe konſtelingen, zouden uitboezemen, het geen de oude en tegenwoordige oeffenaers, van het uitſchokken des *lyfmoeders*, en haer aenhangſels, hadden ingedrukt.

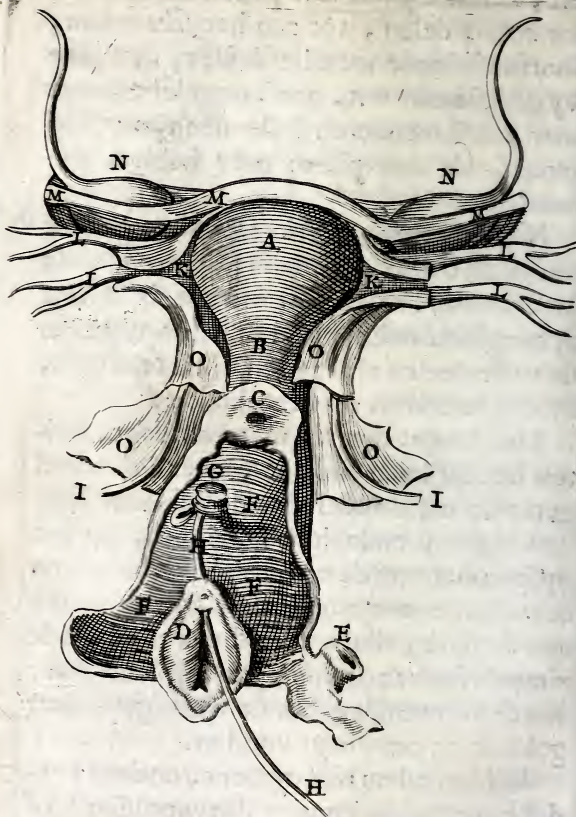
Het lighaem op een tafel hebbende geleit;

leit ; lieten wy ons mes , van de kruisſneê des *navels* dalen , tot aen het *ſchaembeen*, doorſnoffelende toen het *bekken*, in welke wy de *lyfmoeder* wit, gaef, ongeſchent met haer aenklevende en loſſe deeltjes , zoo groot , als een platte peer hebben gevonden .

Nader beitelde men het *ſchaembeen*, met een beitel tot aen de *ſcheede* weg, en ſchilde het *ſchaemlit*, *de ſcheede*, *baermoeder* en haer byhangſels, beknopt en onbeſchadigt van de vaſte deelen af, leggen die al te ſamen, by den anderen, op een plankje. *Os Pubis.*

Het *bantje*, dat wy met voordagt, buiten het lyf laten hangen , daer aen wierd getrokken , zonder dat de *lyfmoeder* haer beweegde ; ende hen leide ons , op het opſpouwen van de *vrouwelyke ſcheede*, even bezyden de *mont van de ware lyfmoeder*, tot aen de ſtrik, die wy aen het verdubbelde rimpelvlies van de opgeſpoude *ſcheede*(waer van de vermeinde *lyfmoeder* was afgeſneden) geknelt en omworgt vonden .

Wie en zal nu niet met ons, op deze ontdekking anders konnen ſlotvonniſſen ? of de oude hebben , lichtelyk , om de waerheit op te ſpeuren , zoo ver niet eens van honk geweeſt ? of zy hebben , miſſchien, haer hier mede bevredigt, dat de vermeinde uitval ; een *baermoeders* gedaente, hoewel grooter , omtrent de baerdeelen ver-

A. De lyfmoeder.
B. De hals van de lyfmoeder.
C. De mont van de lyfmoeder.
D. 't Schaemlit.
E. De krop van de blaes.
F.F.F. De opgespoude scheé.
G. De overige hals, daer 't bantje aen was van de vermeinde lyfmoeder.
H.H. Het bantje.
I.I. De onderste banden.
K.K. De hoornen.
L.L.L.L. De blinde vaten.
M.M.M. De groote banden.
N.N. De balletjes.
O.O.O.O. Vliezen.

toonde;

toonde, die zy, wegens de onhebbelyk en onverdragelykheits wille, onverzaegt hebben afgesneden: naer welk afgeleid werk, dat zonder verlies van leven, en voorttelende eigenschap (doch by ons nu bekent) kon geschieden; zy daer op niet te min (hoewel, met oorlof, wat dommelig) hebben van haer laten afvloeyen, dat de vrouwen, evenwel, welvarende en aen de kinderen te gewinnen; na het uitroeyen, zyn gebleven. 't Geen niet anders als een *waendracht* veroorzaekt heeft, die de oude en hedendaegse Schryvers, als een ongewapende *Pallas*, in haer zinnenkoor, dus lang, hebben gedragen; en aenfokkende, als een wonderdaet, liever als een misgeboorte, hebben voortgebracht; gelyk in de twee voorgaende afteekeningen is te zien, op het 304. en 318. bladzy, en de *lyfmoeder*, met alle de deelen, die zy tot de kinderenbouw van doen heeft, en van de overledene aldus beledigt.

Galiker kan nu zich de konsteling erinneren, wanneer hem dit toeval toevalt, en dat in meerder macht, als het van overtollige vochtigheden overrompelt, uitgedreven en verstorven is: dies hy onbeteuterd, zonder gevaer van gezontheit en van leven, vry en vrank (even als de oude en tegenwoordige Heelmeesters met haer vermeinde *lyfmoeders* hebben gedaen) te werk mag tyën.

tyen. Ja met minder kreunen, als men maer het uitschot flotzig by de beenen neêr geschoten, met zweringen en ontstekinge verneemt; en de lydster haer met niet in te houden bestormt vint; eer men het uitgegleden deel met bewaste kurkballen en pyn opset: want het wasch van het kurk, onder en door het bewegen van gaen, afwyken; zoo vryft het kurk de *lyfscheeäderen* open, daer door de vrouwen in een gestadige bloetvliet (genaemt een onbedwingelyke en onmanierelyke *stondevloet*) tot vermageringe haers lighaems en verslytinge der krachten, komen te vervallen.

Daerom ô konstgenoten! en medearrebeiders! hebt gy hier by de waerheit en het ontdekken zoo veel geleerd, dat gy nu kunt beseffen, dat het de *lyfmoeder* niet en is (dat veel vrouwen folterd) maer een uitgedronge puiling, ontstaen in het meergemelde verdubbelde rimpelvlies? Zoo is het, dat dit toeval zoo licht als andere toevallen (indien het u voorvalt) is te heelen: gelyk wy het nu korts, doch niet zwaer; maer onhebbelyk, zeer gelukkig hebben weg genomen en geheelt. Derhalven, tast uwe lydster (indien zy niet door veel lydens is afgemat) met moed en voorzigtigheit aen; gy zult, hoop ik, haer de welvarentheit, de oude haer misverstant, en de tegenwoordige eeuw, ongetwyffelt de waerheit aen-

bren-

brengen. Overig is het uitvoer; wanneer de lydſter en vrienden over een zyn gekomen, tot ontſlag van het uithangende en beſlagen gewigt; waer toe voor eerſt niet anders als een ſcharp krom mesje, bantje, bloetſtempſel, en een bant van ſagt oud linden, en dat met ſtaerten, gebruikelyk in ſteenſnyding, van nooden is.

Deze laetſte bant, voor eerſt (als de vrouw voor u op een tafel legt) om haer lyf geknoopt, op de buik gebonden hebbende, zoo bint het ſmal bantje om de dunne hals van het uitgeſchote lighaem, zoo hoog en vaſt als gy kunt; trekt dan, indien gy regts zyt, het uitgeſakte deel met u linkerhant ſtyf na u toe, en het mesje in u rechterhant nemende; waer mede gy de hals van het uitgevallen lighaem (anders de ingebeelde *lyfmoeder*) even onder het bintſel zult afſnyden; waer na gy een groote platte wiek, gemaekt van fyn vlas, genat in geſlagen eyerwit, waer op het navolgende bloetſtempſel geſtroit zynde, in het lyf tegens het afgeſnede, daer het bantje noch vaſt aen is, zult brengen; voorts een drie dubbelde doek daer aen geleit, en met de ſtaerten van de bant, die gy te voren de vrouw om haer middel heb vaſt gemaekt, met een draei of twee gebonden; behouwens (wanneer de lydſter lozing begeerd) dat men dat gemakkelyk zullen inruimen.

Het bloetstempsel zal bestaen (aengemerkt de eeligheit van de scheede) uit het navolgende.

℞. *Farinæ Consol. Major.* ℥ ij.
Cortic. Quercin. Subt. Pulv. ℥ i. s.
Nuc. Gallor. ʒ iij.
Cypress.
Balaust.
Sang. Dracon.
Bol. Arm. ver.
Lapid. Hæmat. an. ʒ ij.
Alum. Ust. ʒ j.
Fiat. Pulv. Subt.

Des anderen daegs zal men een inwerpsel of speuiting nemen van het ondergeschreven; waer mede men het lyf twee of driemael daegs, laeuw gemaekt, zullen speuiten, tot wegneming van smert en pyn.

℞. *Fol. Malv.*
Verbasc.
Alchimill. an. m. j.
Caud. Equin.
Plantag. an. m. ß.
Flor. Rosar. 2. ℈ ij.
Rubr. Coquantur. in Colatura.
Sem. Lini ʒ iij.
Mastich.
Oliban. an. ʒ ij.
Coquant. in aq. pura; Colet. & in ℥ *xx.*
Dissolv. Mellis Rosar. ℥ *i. s.*
Fiat injectio.

Na

Na dat men, tusschen verzachten en weinig zuiverings, twee of meer dagen hebben toegebracht, zal men daer na wat meer zuiveren en droogen, en daer na toenemen de navolgende speuiting.

℞. *Rad. Consol. Major.* ℥ j.
Fol. Ruthæ.
Scordii.
Hyssop.
Artem.
Flor. Rosar. an. m. ß.
Sum. Absinth. ℈ ij.
Coletur S. Artem in vino Gallico. Colat. & add.
Liquor. Egypt. ʒ ß.
Mellis Rosar. ℥ i. s.
Ung. de Apio. ℥. j. ß.
Fiat injectio.

Hier mede zult gy eenige dagen speuiten, en by zoo verre gy verneemt, dat de etter, wit zynde, minder word, zult gy by deze speuiting, tot meerder verdrooging en heeling, het ondergeteekende doen.

℞. *Tutiæ pp.*
Lapid Calamin. pp. an. ʒ j. s.
Sief Alb. Rasis ʒ j.
Balf. Sulph. ℈ j.

En ongetwyffelt zult gy in 't kort de sluitinge en heelinge verwerven.

LII. HOOFTSTUK

Een (ondoorboorde) Scheede, beschreven aen de Wel Edele, vermaerde Heer, JOHAN van HORNE, *Hoogvoorlezer des Heelkonst, en Ontleder in de vermaerde Schoole tot Leiden.*

Imperforata.

Myn Heer.

O*Nze laetste Brief aen UE. gezonden: waer in eenige vragen, tot voldoeninge van onze zinnelykheit waren opgelost, nam een einde, met de navolgende woorden:*

Iets in de konst, vreemt zynde, en ons voorgekomen, zal van ons niet werden voorby gegaen, zonder dat UE. daer af het zyne zal hebben.

Ontfang dan, vermaerde Man, *'t geen wel zoo vreemt niet en is, als wat raers, om dat onze volkryke Stad weinig zulk een slag van Vrouwen heeft uitgelevert, als UE. voorkomt.*

Doch wy willen van geen meisjes, maer van een bejaerde dochter, spreken.

Rensje Eeltjes, *van Vriese ouders, en tot Amsterdam geboren, een meit lustig en rustig op haer koten, oud twee en twintig jaren, heeft haer natuurlyke afdriften (uitgenomen de* maentyden, *die haer na de behoorlyke jaren niet te*

voor-

voorſchyn quamen) vry en onbelemmert gehad: doch haer waterdrift in 't laetſte wat hortig zynde, lichtelyk om het toeval, daer mede zy bezwangert was, is vervallen in een dikke, hart geſpannen onderbuik; *waer by dringende en tergende nepen, op het ſlot van 't lyf (zoo noemen het de vroedvrouwen) als vlagen ſchoten; die zoo heftig en vinnig ſtormden; dat de goede meit haer kleederen, als een dol en bezeten menſch, van 't lyf aen flarden ſcheurde; hield door haer tieren en razen de gebuuren, en 't geheele huis, in rep en roer, ja zy was door de ſpannende pyn zoo ver gekomen (ten waer het haer zuſter niet en had belet) datſe een ingang, ligtelyk, van een eeuwige weê bereit zoude hebben, om dat deze haer uitgang, van een maendelyke zuivering, onbereit en beſloten was.*

Wat genees- en heelmiddelen de lydſter, om van dit pakje ontſlagen te werden, waren voorgeſchreven, hadden meer ſchaden als oorbaerheden beſchaft.

Het gene dat de pyn noch meer aenfokte, was, dat de oordeelen van de Genees- en Heelmeeſters (waer 't aen deze meit mocht leuteren) zoo ſchaers en zonder ontſet uitvielen; het raden, waer aen het haperde, was zoo ſober, dat men meer de onwetentheit der geleerde uitkreet, als de lydſter haer ongeval te beklagen.

Sommige, die haer opſchortzing der ſtonden hadden vernomen, ſchuifden de oorzaken op de

naeuw en verstoptheit van de moedervaten; *andere, haer zoo braef, poezelig, en welgestelt van leest ziende, oordeelden zwanger van kinde, en de overige haer betoovert te zyn. De Heelmeester* Pieter Potgieter, zynde Stads Vroedvaêr, (*zoo noemt men hem, om dat hy van de Stad een wedde ontfangt; waer voor hy, en voor anders niet de doode vruchten der barende arme vrouwen, die door ontberinge van rykdom, krachten, en opbouwende vlagen, te kort schieten, moet helpen*) *gaf uitslag dat de* Uterus. lyfmoeder *voor't slot van't lyf was gedraeit; daerom hy de lydster op haer hooft liet staen, om door zyn handgreep de* baermoeder *in haer regte ploy te brengen, en haer zoo van de pyn te redden.*

Na alle deze onrype oordeelen, aengewende vergeefsche moeiten, heeft men vermerkt dat de Vagina. vrouwelyke scheede *geen opening, noch in- noch uitgang, maer dat voor die koker een hart gespanne vlies zig gespannen had, welke van eenige Geneesmeesters voor een stuk aengegroeit* Carcinoma. *vleesch, en van andere een* kreeftgezwel, *of een onaenrakelyke quael wierd opgenomen; waer toe, niet tegenstaende dat'er veel waters vuil was gemaekt, noch eenige verscheide Genees- en Heelmeesters zyn genoodigt, onder welke laetste wy mede in het spel zyn betrokken, en bevonden dat de vermaerde enge poort (daer door Keizers, Koningen, Bedelaers, en andere slag van menschen, in de weereld komen) met*

een

een dikke vlies *was beſloten, even als* Hildanus *verhaelt; ja zoo vaſt dat een omzwayende vinger nergens geen opening koſt betreffen; daer door het* ſtondebloet, *dat dagelyks in zyn ſcherpte, en maendelyks in zyn groey, aennam, niet vloten kon, maer van binnen, tegens de* ſcheede, *pal beſloten ſtont; 't geen de vervulling, ſpanning, zwelling, en razende pynen, quam te verwekken; welke, en andere toevallen meer, die met perſſende benautheden de lydſter overrompelde, niet eerder, zoo was ons dienende berigt, zouden neder gezet werden, als de* ſcheede *door een ſtale ſcherp gemaekte ſleutel te ontſluiten, en dat even op die wyze of manier, als* Aquapendens *aen zyn edele en naeſtenby doode maegt, en* Johannes Wiërus *aen de Kranenburger dochter hebben uitgerecht: het gene de lydſter geern wilde invoegen, en van Genees- en Heelmeeſters eenparig is gevonniſt: waer op de ontſluiting, op de navolgende manier in het werk is geſtelt. Doch,* beroemde Heer, *eer wy na de volewyk voeren, om dit kint te plukken, quamen ons twee voorſlagen voor, die tegen de boeg van het ſchuitje opdraeiden.*

Membrana. Incraſſata. *Pars 3. Obſ. 60. & 61.*

Pars 1. de Op. Chirurg. Cap. 82.

Lib. de Præſt. Dæmon. Cap. 38.

Het eene was, of men niet een kleine opening in het ſlotvlies *zoude maken, om daer door te dwingen, dat het verhoude ſtof niet te gelyk, op vervliegingge van geeſt, kracht, en warmte (gebeurlyk in groote gezwellen) zoude uitſloppen?*

Ten anderen, of niet een dubbelde snee, na
Lib. 7. *de leeringe van* Corn. Celsus, *kruisgewys, van*
Cap. 28. *boven na beneden, om de mont van des waters doorgang te myden, zoude konnen werden gebracht?*

Het eerste wierd van ons beantwoort, dat'er zoo veel verhouden vuiligheit niet zoude werden bevonden, 't geen het gewigte eens nieuw geboren kint, met zyn aenhangsel zoude konnen ophalen, en dat de barende vrouwen veeltyds de sterkte, geest, en warmte niet eens na het baren komen te missen.

Het andere, dat'er maer een enkle snede behoorden in het vlies gebracht te werden, en dat van onderen na het watergat, *om zoo de vuiligheit onder de hant af te tappen, om bovens hants beter te konnen zien wat men werkte.*

Het hantwerk is op de navolgende manier uitgewrocht: de lydster op haer rug, met het hooft een weinig verheven, hebbende geleit, zoo zyn haer dyën met de lippen van het baerlid van den anderen gehaelt; daer na hebben wy een
Lancet. *breede en wel snydende* vlym, *in het onderste, zoo laeg men kost, van het vlies gebracht, gaende allengskens schuins, om het* pisgat *te verschoonen, na de linker vleugel toe, op welke doorboringe van stonden aen, een overtollige drabbige* stondestof, *doch een weinig stinkende, tegens ons aen borst, dat de koleur en maeksel van gewreven lever uitleverde; de maet of het gewigt bestont uit vier en een half pond stofs;*

doch

doch loſten de navolgende nacht wel ruim zoo veel, nu heel weinig, maer van een andere hoedanigheit.

Dit is het kint, waerde Heer, *dat wy, door ons werktuig, uit de volewyk hebben gehaelt, en zoo naekt als het is, offeren wy het Uwe E. E. beſcheidentheit op; doch by zoo ver U E. E. Agtb. 't zelve niet voor wettig keurt, wy leggen het te vondeling voor U E. E. ontfangelyke deur, en tyën op ter loop, om van niemant achterhaelt te werden.*

Vraegt niet hoe wy de kraemvrouw koeſteren; zy zal zoo haeſt van de ſpyker uit haer voet, niet zyn verloſt, of wy zullen U E. E. de voortgang en uitkomſt laten weten.

Nu volgen de getuigen van het tot noch toe niet recht genaemde kint, en knibbelen onder den anderen, hoe de naem zal zyn, of het Hymen, *of* Membrana *in* Craſſata Imperforata *zal genoemt werden, of niet, waer toe wy Uwe E. E. als op het kandeel noodigen, om op het korte zyn naem aen ons over te zenden, en in onze waerneminge geteekent te werden.*

De getuigen zyn

ARNOUD THOLINX.
FRANCOIS vander SCHAGEN.
JOHAN DEIMAN.
SIMON DILLEMAN.
ADRIAEN REINIERS.
JORIS van LOON.

De Heer Burgermeester Tulp, *en de Geneesheer* Francois de Vik, *waren dier'tyd van huis, hadden wel gewild t'huis gebleven, en mede uit roeijen geweest te hebben.*

Wy hadden U E. E. geleertheit noch iets raers voor te stellen: namentlyk, van een spys waterende vrouw, by de welke U E. E. eens heeft geweest, doch om U E. E. lydzaemheit niet te veel te vergen, zoo stoppen wy dit op, tot een andere tyd: ondertusschen, vaer wel, gelukkige man, tot lof en aengroey van de konst, en U E. E. doorluchtige naem.

U E. E. Dienstwillige Dienaer
en Vriend,
Job van Meekeren.

LIII. HOOFTSTUK.

Een Steenpok, van een vrouw afgenomen.

ZOo veel de toevallen in de lighamen vallen, alzoo veel, ja meerder, vallen de oordeelen buiten de zelve.

De huisvrouw van eenen *Eduard Abbeek*, een *geoorlofde aenzoeker van de kamer van de ontstelde boedels*, was drie jaren, of daer omtrent, met een zeer scherpe smertsel; zoo aen, en om haer schaemlid, met uitgussing van

Sollici- teur.

van veel en groote leelyke *wratten*, nevens een afſchot van een ziltig, rauw en ſcherp water (ſomtyds met ſnotterige en bloedige ſtof vermengt) gequelt geweeſt. De lydſter dor en mager, zoo door waken, brkaen, en pyn afgeſlooft zynde, was met een geſtadige koorts, en meeſten tyd, met hooftpyn vergezelſchapt, waer door de oordeelen van veel Genees- en Heelmeeſters liepen, dat de lydſter van de *ſpaenſe ziekte* was beknelt, op welk ruuw gevoelen, zy van een Heelmeeſter alreeds geroffelt was geweeſt; die door zyn heete pokdrank, te meer zonder eenig ontſet van pyn, de koorts voedſel beſchaft, en 't lighaem tot vermagerens toe uitgeput had. Anderen, die met haer wat zachter aen de hant wilde gaen, lieten van haer afvloeyen, zoo zy de beſproke ziekte niet ruim genoeg en had; datſe ten minſte van een *druipert* niet vry gekeurt kon werden.

Acrochordones.

Gonorrhaa.

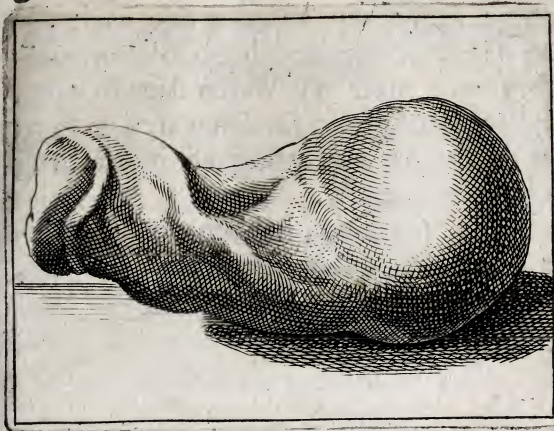
In 't kort, wy zyn by deze van pokken beſchuldigende en ontſtelde elendige lydſter, benevens de Geneesheeren *Guil. Pizo* en de *Portugeuſe Rocomoro*, om een uitſlag van haer quael en perſſende elend te geven, te ſamen gekomen. Na dat men haer water, dat vol van bloedige en etterige ſtof was, de wratten, die in ſtukken vlees zeer groot waren gedeelt, geſchouwen en het gevoelen van de Genees- en Heelmeeſters,

byzon-

byzonderlyk, datſe de *ſpaenſe pokken* in haer leden droeg, verſtaen hadden: zoo gaven wy, niet te min, uitſlag, dat de lydſter van alle de verhaelde toevallen, wel vry en onverzeert verſproken kon werden: maer datſe met een *ſteen*, die in de *krop van het watergat* lag, arbeide, die wy ook deunende, de naem van een *ſteenpok* gaven; (alzoo men in de pokkende kinderen dikwils *ſteenpokken* vernemen) en voorzeker beloofde, met God in 't kort, zoo het de lydſter begeerde, voor een zegel onzer getuigeniſſe, datſe van de *ſpaenſe quael* onbehipt was, in handen te leveren; het welke wy na de noen (zynde een Engelſe ſtonde *ſchoft* bidding) op de navolgende wyſe hebben voltrokken.

Met onze voorſte vinger van de linker hant ontſloegen wy de ſteen, door de zelve
Vagina. in de *ſcheede* te ſteken onder *de krop van de blaes*, die in de vrouwen zeer kort is, daer
Lapidel. na namen wy een *lepeltuig*, die wy in het watergat, of ingang van de *blaes* over de *ſteen* leiden, en de zelve met een kleine kracht voor den dag bragten, volvoerde alzoo het werk zeer gelukkig, en met kleine pyn; gaven de elendige lydſter, tot uitworteling van haerſmadige beſchuldiding, het einde van haer ſmael, en met een het einde van haer lyden in haer hant, dat door een *ſteen* die van haer was genomen,

na de maet hier onder gestelt en by ons afgeteekent.

Na de werking, is de vrouw een *melk van amandelen* ingegeven, en de *krop van de blaes*, met de *blaes* zelve, van de navolgende inspeuiting gespeuit.

℞. *Fol. Rutæ.*
Scordy.
Rosar. Rub. an. p. ij.
Caud. Equin.
Plantag. m. s.
Hordei mund. ℥ j.
Coquant. in aq. pura.
Colant. in ℔ j. Dissolv.
Syr. absinth. ʒ iij.
Ol. Copayv. ℈ j.
Mellis Rosar. ℥ j.
Fiat injectio.

Deze speuiting was afgeregt, om de stank en de verrotting te verjagen: wy zoude wel eenige zachte en verzoetende middelen van de Geneesmeesters hebben laten voorschryven: maer wy waren daer in eens; wyl'er geen groote fortsen waren gedaen, dat daerom de verzagting wel mogt te rug gehouden werden.

Na de zuivering, hebben wy de heelinge, met de ondergeschreve inspeuiting, aengevoert.

℞. *Aq. Chalyb.* ℔.
Plantag.
Hordei.
Tutiæ pp. ℥ ij.
Sief Alb. Rasis sine Opio. ʒ j. ß.
Ol. Copayv. ℈ j.
M. Fiat Injectio.

Met deze inwerping is de lydster van de verzeeringe des *blaes*, en met het navolgende smeertsel aengebracht op haer *wratten*, in 't kort geheelt.

℞. *Ung. Alb. Camph.* ℥ j.
Sevi Hircin. ℥ s.
Tutiæ pp. ʒ j.
Sabinæ Tost. ʒ s.
Mercur. Præcipit. ʒ i. s.

Hier mede verlaten wy de steenpok.

LIV. HOOFTSTUK.

Een Bloedgezwel in 't verhemelt van de mont.

MAria de Waert, *laeſt geboren dochter wylen de Edl. Heer Burgermeeſter Gerbrand Klaeszoon Pancras*, kreeg, na een langduurige ziekte, groote hooft, oor, en kiespyn, een bleek gezwel, als een okkernoot, aen het verhemelte binnen van haer mont, het welke van de *Portugeuſe* Geneesheer *Ephraim Bono*, en van ons, vol van etterige ſtof geoordeelt wierd; derhalven, om dat de etter 't verhemeltbeen niet zoude bezoetelen, zoo hebben wy rypelyk overgeleit aenſtonds het gezwel, door een ſcherpe *laettuig*, te openen; uit welke opening, na het afgeleide werk, niet anders als een heet, zuiver root bloet (hoewel 't gezwel zig bleek vertoonde) tegens ons aendrong, dat om zyn milde bloeding, door het geſtadig aenhouden van onze vinger, alzoo wierd geſtopt. *Lanцet.*

Vyf of zes dagen na het uitlaten van het bovengenoemde ſtof, en na het merkelyke aengroei, die bolder en meerder uitgeſpreit was, zoo is 't, menende dat'er nu ongetwyffelt etter zat, op de voorverhaelde maniere doorgeſteken; waer uit wederom een hitzig en ſcherp bloet ſprong,

't geen ons zoo dapper overviel, dat wy in de opening, gebrande doek, (anders *tondel*) dat wy juist by ons hadden, vernootzaekt waren te steken. Hier na hebbende geraedslaegt, ziende dat wy van ons verstant waren bedrogen, het aengroeyende gezwel zyn gang te laten gaen, om beter het bloet, met de tyd en rypmakende middelen, tot etter te verwekken: hier op is het navolgende spoelwater, waer mede de lydster dikmael in den dag spoelde, en warm tegens het gezwel houde, voorgeschreeven.

℞. *Rad. Althææ.*
Liliorum an. ℥ *ij.*
Fol. Malv.
Bismalv.
Parietar. an. m. j.
Sem. Lini ℥ *s.*
Ficuum Recent. no. vj.
Coquant. in aq. pura in Col. ℔ *j.*
Dissolv.
Syr. Althææ Fernel. ℥ *j.*
Fiat gargarism.

Na het aenbrengen en aenhouden dezer middelen, zoo scheen, tegens alle reden, het gezwel te krimpen; hier op zoo wierd het spoelwater, om meerder te droogen, en in te trekken, ingeschikt; maer de heeling quam niet te voorschyn, voor en aleer een klein *schilfertje beens*, van het verhemelte des monts zig afwerpte, het welke geschiede door een luttel etters.

De

De heelinge aldus zonder onze vermeinde kenniſſe uitgevallen zynde, zoo bleven wy niet te min bedut, waer uit, en door wat wegen, zulk een bloedige ſtof, aen het verhemelte (zonder een binnenmonts verzeeringe) koſt ontſtaen: maer wat wy zogten, wat wy hoorden of leesden, daer was geen Schryver die ons meerder ter neer zette, als de Geneesheer *Johannes Schultetus*, en Heelmeeſter tot *Ulm*, die een diergelyke ſtof heeft afgehandelt, en een weg of gat in 't voorſte deel achter de ſnytanden (zeer waerdig om aengemerkt te worden, waer door een lever en hertäder, met een rok omwonden, uit het verhemelt in de neusgaten loopt) heeft gevonden, gelyk de liefhebbers aldaer lezen konnen. *Arment. Chir. Obſ. 24.*

Naderhant is ons dit gezwel, doch zoo groot en zoo bloetryk niet, noch tweemael overgekomen, daer uit meer bloets in 't openen als etterſtof voor quam. Iemant diergelyks voorkomende, kan het zeker en gewis, met meerder opmerking handelen.

LV. HOOFTSTUK.

Verſcheide dingen in een doode lighaem van een Kraemvrouw gevonden.

NA dat wy voor onze dienaers, en eenige konſtlievers verſcheide hant-

werkingen, en grepen aen een doode lighaem in 't werk hadden geleit: zoo hebben wy ons gekeert, na dat de pan van het hooft gezaegt en geligt was, tot het binnenſte van de herſſenen, en met een tot het *wonderlyke net*, doch byzonderlyk na de *pynäppelklier*, die met een graeuw netje (geweven uit de ſlaephertäderen) overtrokken, en van binnen met twee ten naeſten by ronde ſteentjes, als deze teekening uitwyſt (gelyk wy ze meermael bevonden hebben) beladen was. Nederdalende tot de hals, om de zenuwen, uit de *halswervelen* ſchietende, die haer onderwegen als een net breiden, en zoo na de armen haer loop nemen, te bezigtigen: zoo quam ons inmiddels, een draei van een redelyke dikke zenuwe voor de boeg op, die zig onder het oor van daen ſlingerde, en zoo met een hegte in de *rok* van die *ſpier*, die het hooft buigt, door welke *rok* hy op een *katrol* reed: doch waer hy na toe ſchoot, wierd voor die tyd, ter oorzaek van een merkelyk beletſel, niet vorder nageſpeurt.

Rete Admirable, Glandula Pinealis.

Vertebra.

Trochlea.

Ten was geen twee dagen daer na, of wy kregen de voornoemde zenuwe in een ander doode lighaem, in tegenwoordigheit van de *Hooge Voorlezer Gerardus Blaſius*, wederom in het oog; die wy even als boven verhaelt, doch met meerder takskens verſpreit,

Profeſſor.

ſpreit, tot verwondering van zyn E. bequamen, en aen de zelve over lieten, om daer vorders een goet werk af te maken: alzoo de *goede Heer*, zeer naerſtig en onverdrietſaem is, om wat nuts voor de konſtelingen op te jagen.

Vier dagen daer na, zyn wy wederom met de Geneesmeeſter *Paulus Barbette*, om de *katrolzenuwe* voor den dag te brengen, in de ſnyplaets van het *Gaſthuis* gekomen; alwaer wy een kraemvrouw (die 's nagts te voren even na haer verloſſing geſtorven, en op de ſnytafel geleit was) hebben geopent, eensdeels om de voorgenoemde *katrolzenuwe* met meerder kenniſſe te vervolgen; maer byzonderlyk, om te weten, hoe een *barende vrouw* in die deelen, het baren aengaende, zoude mogen geſtelt zyn: ook of in zulk een *vruchtloſſende kraemwyf*, *de gemagtbeenderen*, die door *vereeniging* van *krakebeen* beweerd zyn, in het ontbinden van de vrucht worden ontbonden en van den anderen wyken. *Oſſa Pubis. Synchondroſis.*

Ambroſius Paræus verhaelt, dat hy een gehangen *kraemvrouw*, die veertien dagen te voren bevallen, en om haer quade tukken gehangen zynde, open heeft zien ſnyden: welke haer *ſchaembeen*, om te mogen verloſſen, een halve vinger in zyn middel was geſpleten.

Hildanus ſchryft over deze verwykinge aldus: *Pars 6. Obſ. 29.*

aldus: *Ik weet, dat verstandige Genees- en Heelmeesters in deze zaek niet eenparig over eenstemmen: maer op dat ik rond en vrypostig ga; ziende in myn jeugt, toen wy in de ontledinge wierden geoeffent, hoe vast deze beenderen in den anderen vereenigt waren, dacht my onmogelyk, datse van malkanderen zouden konnen wyken: maer anders heeft my de ondervindinge geleert, voornamentlyk in het uittrekken van doode vruchten, na welke bevindinge, ik antwoorde, dat het waeracbtig is, in het kinderen baren de* gemagtbeenderen *niet alleen, maer ook het* bochtdarmgebeente; *ja het* heiligbeen *zelfs komen te scheiden en te wyken.*

Ossa Pubis. Os Ilium. Os Sacrum.

En verder voortgaende, zeit de voornoemde Hildanus.

Ja in myn eigen huisvrouw heb ik het ondervonden, toen zy van myn zoon Pieter *ontbonden wierd.*

Van het gevoelen, dat de gemagtbeenderen onder het boren wyken, is *Fallopius*, *Riolanus*, *Adrianus Spiegelius* en meer andere.

Maer wy hebben in deze *kraemvrouw*, noch ook in andere *barende vrouwen*, die na hare verlossing korts de doot quamen te baren, tot drie of vier toe, geen scheidinge van het *gemagtbeen* vernomen, maer wat meer was, dat de *schaembeenderen*, zoo hegt en aen de andere onverzeerd waren verknocht,

knocht, datſc niet een hair, wy laten ſtaen een vinger breet, waren uit de plaets geweken.

Niet te min, wy en zoeken niet, hier door, de aenzienlykheden der beruchte Mannen, veel minder het werk der natuure te berooven: maer wy zullen het uitſtellen, en ons bevroedigen met het zeggen van *Thomas Bartholinus*, even of wy juiſt zoodanige hadden ontleed, die aldus ſchryft: *Lib. 4. Cap. 16. De Anat.*

Nochtans werden de gemagtbeenderen, *ſomtyds na de nootſakelykheit, of van wegen de grootheit des vruchts, of van wegen de nauwheit van de plaets, van een getrokken: maer niet altyd, te weten wanneer de vrucht zacht en naer de engte buigſaem is, de weg ſlibberig, en de beenen wyt van een zynde &c. Want dan is de verſlapping van het* krakebeen *genoeg.*

Het gene wy noch in de geſtorven *kraemvrouw* zagen, nevens, dat niet de *ſchaembeenderen*, maer wel dat het *heilig-* en *ſtaertbeen* waren geweken, was dat de *baermoeder* van buiten niet alleen zeer groot, dik, in de holte van het *bekken* gezonken, en met ſterke en vaſte banden geveſemt; maer van binnen geſpout zynde, vol geſtolt bloet was. Noch beſpeurden wy, na dat men het bloet, dat vaſt, op 't binnenſte bekleetſel van de *lyfmoeder*, gekleeft zat, *Oſſa Pubis. Os Sacrum. Os Caudæ. Matrix. Pelvis. Lochia.*

Placenta sive Secundina. (waer tegen de *koek* gebakken was) en met het mes zacht afgeschrabt had, dat'er veel ontallyke mondetjes van aderen, gelyk *Pars 4. Obs. 60.* *Hildanus* wil, zig openbaerden; waer door de *koek*, anders de *namoeder*, hoewel tegen veel harer gevoelen, 't voetsel hadde getrokken en gezogen.

Noch vond men, dat de *linker bal* veel dikker, knobbeliger, grooter en zeer uitgespreit was, hebbende een kleine aenhangsel met een ziltige vocht besloten.

Daer en boven, omtrent de *linker liesch*, *Relaxatio Peritonaeum.* een *verwyding*, inwendig in de verdubbeling van de *pensak*, een ligte wondbreuk, want men vermerkte, dat het binnenste bekleetsel zeer verwyd, en het buitenste gekrompen was.

Onze keer nemende van de *buik* tot de *hals*, hebben wy wederom de bovengemelde *zenuwe*, tot opmerking van de *E. Paulus Barbette* gevonden, die ons beloofde, eerlang daer van iets in 't licht te geven, welke wy met uitgerekte halzen verwachten.

LVI. HOOFTSTUK.

Os Caudae. *Een ontleding van het* (Staertbeen) *in 't kort herstelt.*

AL wat geleed is, kan zig ontleden of ontplaetsen, hoewel het eene bezwaerlyker als het andere geschiet.

Zeker

Zekere *Mennotische Juffrouw*, stiet het einde van haer *stietbeen*, om haer gevoeg te doen, tegens het opgezette deksel van de gevoegplaets, dat haer voorts zoo ongemakkelyk trof, datse met slepende beenen, groote pyn, van de plaets wierd weg gesleept; daegs daer na, alzoo de pyn zig met koorts, en trekking van zenuwen verhefte, zyn wy om haer te helpen, nevens een Geneesmeester ontboden: wy oordeelden, dat de overvloedige ongemakken, en toevallen haer nergens anders ontstonden, als datse met het haestige en onverzigtig neder zitten, tegens het deksel, het *staertbeentje* had ontleed, 't geen door het insteken van de vinger, in de *eindeldarm* zoude konnen werden herstelt, daer door alle tegenwoordige toevallen van haer zouden afwyken en vergaen: maer hoe lieflyk wy praten, en wat zangen wy zongen, wy konnen deze vrouw, zeer beschaemt zynde, daer toe niet brengen: derhalven, om dat het niet anders te stellen, en met smeren niet te helpen was, zo zyn wy vruchteloos gescheiden, lieten wy de lydster met alle de vergezelde toevallen, elendig in 't bed blyven leggen: doch eer den dag aenbrak, brakse (alzoo die nacht de toevallen, byzonderlyk de kramp, waren vermeerdert) de bant van schaemt aen stukken, en liet ons geworden te doen, het geen de

Lib. 16. Cap. 19. konst vereiste, en van *Pareus* en andere geboden werd: dat is, na dat wy de vinger in *roosoly* gedoopt, in het open van de *eindeldarm* (Intestinum. Rectum.) gesteken hadden, zoo hebben wy ons andere vingeren van buiten daer tegen gestelt, en drukten en streken, zoo lang, dat de geledere knapten, en op haer plaets sprongen, het welk in een ommezien geschiede: waer op straks alle de toevallen van de lydster afgingen, offe van haer lyf wierden gestreken. Bleef niet meer overig, als dat men de plaets met het *Cerotum van Vigo* beschermden en heelden, en zy de beschaemtheit hiel, diese met groot gelt, zoo zy zeide, wel wilde af koopen.

LVII. HOOFTSTUK.

Gestolt bloet, als wormen, door de Schaft geloost.

WEl te recht heeft *Aristoteles* gezeit, alles wat vloeibaer is, en in een harde vat gegoten word, ontfangt het maeksel en form van het ontfange vat.

Jan Korneliszoon, huistimmerman, oud omtrent drie en twintig jaren, lustig en rustig van gestel, voer met zyn verloofde *Bruit*, en met zyn *Speelgenoten* naer *Slooten* (een *Dorp* leggende een myl weegs van *Amsterdam*) om een speelreisje; alwaer hy eenige dagen en nachten, zonder te slapen, met

met drinken en klinken, tot vermaek van 't gezelſchap, heeft doorgebracht; hier door een kroeſe kop bekomende, is ten laeſten van een van de *Speelnoots* ſlinks zynde, daer mede hy in 't krakkeel trat, met een mes in zyn rug, een weinig hellende na de rechter zyde, omtrent de *nier*, geſtoken, de wonde peilden wy met een waſchligt; die wy, luidende het *verkundſchrift aen de E. E. Heeren van het Geregte* overgegeven, bevonden, datſe tuſſchen de derde en de vierde ribbe, van onderen opwaerds getelt, binnenwaerds was gegrieft. *Rapport.*

Hier na zyn wy van de feiters vader, by de lyër tot hulp geroepen, na dat de lyër eenige dagen gequetſt, en van andere Heelmeeſters verzorgt was geweeſt; wy vonden de lyër zeer zwak, dorſtig en koortzig; klaegde een groote ſpanning boven zyn gemagt, en in de *blaes*, met eenige opſtopping van water (dat zeer ſterk van bloet doorverft was) te hebben; tot het welke wy het navolgende, om te ſmeren en ſtoven, lieten bereiden:

℞. Ol. Scorpion.
Amygdal. Dulc. an. ℥ i.
Balſ. Sulphur. ℈ j.
Miſce fiat liniment.

Hier mede wierden de lyënde deelen geſmeert, en met het onderſtaende geſtooft:

 ℞. *Herb.*

℞. Herb. Chærefol.
Petroselin.
Fœnic. an. m. j.
Verbasc.
Malv. an. m. j.
Flor. Chamæmel.
Melil.
Ana. p. ij.
Sem. Fœnicul.
Petrosel. an. ℥ ij. ß.
Coquant. in Cerevis. tenui.
Fiat fotus.

Deze stovinge wierd in blazen gedaen, en zoo boven het gemacht, en aen de pynlyke zyde geleit, 't geen aen de lyër voorts water verwekte.

De wonde, die een vingerbreet, maer anders ongrondelyk diep was, wierd met *Ol. Hypericonis* en *Ung. Digestiv.* dagelyks tweemael, met lozing van goede dracht, verzorgt.

Inwendig wierd hem, op het verminderen van koorts en dorst, deze onderstaende wonddrank geboden te drinken:

℞. Rad. Torment.
Rub. Tinctor. an. ℥ ij. s.
Herb. Sanic.
Agrimon.
Vinc. per Vinc. an. m. s.
Alchimill.
Solidag. Sarac.
Chære fol.
Fœnicul. an. m. j.
Coquant.

Coquant. in Aq. Hordei.
Colant. in ℔ *iij. Dissolv.*
Syr.
Symphyt. Fernel.
Fiat potio.

Deze drank drie of vier dagen gedronken hebbende, luikte de lyër oogenschynelyk op; niet te min bleef hem by, wat middelen daer gebruikt wierden, een onverdragelyke brant, spanninge, en pyn in zyn lendenen, die wy, nevens een verzachtende *inspeuiting*, met een pleister, gemaekt van ongebonden *diapalma*, door *Acetum*, en *Ol. Scorpion.* gebroken, deden vertrekken; want daegs daer aen verminderde de pyn en brant op een pynlyk water maken, met afschot van een groote brok, zoo 't scheen, gebonden vleesch of vleezich lighaem, dat van sommige Genees- en Heelmeesters geoordeelt wierd, een stuk uit het binnenste van de *nier* te zyn: maer toen wy 't met de vingers aenraekten, zoo bevont men, door 't vryven, dat het een klont gestolt en geklontert bloet was. *Clyster.*

Na die tyd vernamen wy, hoewel de lenden- en gemachtpyn vry waren geslabbakt, dat alle zes dagen, of daer omtrent, de pynen wederom verheften, en datse, tegens alle aengewende hulpmiddelen, niet eerst en slaekten, als met afdrift van geronnen en verbakken bloet; het welke scheen uit de

nier in de waterpees te lekken, en aldaer te verbakken tot een form van een *lange worm*, dat wy ook in't eerſt, door de ſchaft in het *pisglas* geworpen zynde, voor een worm aenzagen.

Urinael.

Dit wateren van het gepakte ſtof, duurde wel tien of twaelf weken, en telkens op den zesden dag, 't geen de lyër niet als met pyn, en zulken maekſel loosde, tot dat hy, uit onze handen, by een *wondärts* wierd gevoerd, die inde naem was alle gequetſte wonden, 't zy verſch of oud, ook in wat plaets de wonden gegrieft waren, zonder eenig onderſcheit, te konnen genezen.

LVIII. HOOFTSTUK.

Vereelde Aerszweringen, (Fiſtulæ Ani) *aen de Aers geheelt.*

DE *zweringen van de aers, zeit de geleerde Hooge Voorlezer* Aquapendens, *plegen daer en boven vereelde holligheden voor te brengen, om de aers van buiten, met de regten darm door te boren.*

Inteſtinum Rectum.

Somtyds ontſtaen ook, omtrent de aers holle vereelde zweringen, die de regte darm niet eens aentaſten noch doorboren: maer alleen een kring om de aers trekken, en in het vleeſch eindigen; welke ook niet ligtelyk geheelt en werden als door ſnydinge.

Fiſtula.

Wat

Wat moeilykheit, en knagende pynen de enkele (wy laten de verdubbelde zweringe, byzonder de pypige in haer wezen) de lyëraenvoeren, weten die beſt, die haer ſlordige en etterige doeken, nevens een ſomtyds nypende trony, door haer opperkleeden ſtilletjes ſluiken: ja willen liever haer pynen en morſige doeken haer levenstocht koeſteren, dragen en uitſtaen, als een kleine ogenblikkige ſmert, tot heelinge in te gaen: niet tegenſtaende zy bevinden, dat het gedeelte, waer in zich de zwering plant, niet alleen tot verrottinge, maer tot uitbotting van zwering op zweringe, geneigt is voort te telen.

De ſnydinge, zeit *Aquapendens*, word door twee manieren, of door tweederlei hantgreep uitgewrocht: dat is, of door de draet, of door de *pypſnyër*. Eer men tot de dadelyke hantwerking treet, ſtaet te letten, wanneer een zweringe veel hollígheden, zonder vereelting en doorboringe van de *regten darm*, veroorzaekt; zoo hebben ſommige Heelmeeſters haer onderwonden, de zelve te heelen, door hart gekookte en langwerpige dun gerolde *ſteekpilletjes*, gemaekt van de *dunne ſalf*, van de *hoogduitſche wondärts Felix Wurts*, die men gemenelyk Bruyn Salbſlyn noemt; welke zy in de zwering, om op het ſmelten een *Syringotemon.*

ver-

verwandeling, zuivering, en een opdrooging te bekomen.

Deze handeling van heeling nemen wy aen, datse doennelyk is (gelyk wyze ook hebben aengestelt) maer doenelyker wanneer'er maer een zweer, en die daer nevens ook vers is.

Doch byaldien zy veel zyn, byzonderlyk eeltig, al was het datse de *eindeldarm* ongeboort raekten; zoo en hebben wyse niet konnen heelen als door de snee, die de voornoemde *Aquapendens* (op het aenpraten met de *eindeldarm*, hoewel ongeboort) te doorboren leerd. Hoord de woorden, die het *hooftstuk* behelst. Daer word gevraegt.

Hoe men een fistul, die uitwendig van een gezwelletje in de huit ontstaende, heelen zal, die wel na het fondament gaet: maer de darm niet en doorboord, dan alleenlyk het bekleetsel van de darm raekt?

Deze vraeg beantwoord, die handige Heelheer al leerende zelf, dat hy om de zweringen te heelen, al is het, dat de *eindeldarm* van doorboringe onbeladen, en 't geen onbeschreumt te doen is, den darm zelf doorsteekt en klooft, byzonderlyk, als se digt en kort aen de geploide ring van de uitgang des *eindeldarms* omringt staen: want het onderste van de voornoemde darm, als *Hippocrates* wil, kan snydinge, brandinge, naeyinge, verrottinge, en allerlei

In Lib. de Hamorrhoïd.

lei bysterheden afwachten; het geen *Ætius Exleonid.* ook zelfs toestaet. Eer men tot de hantgrepen komt; zoo dient een yder konsteling te weten; of de *eindeldarm* is doorboort of niet; hoewel de heelinge naesten by eens is, uitgenomen, dat de ongeboorde op zyn heelinge wat meer aengetast, 't geen zonder pyn niet toe gaet, moet zyn; want het zeer moeilyk valt, het wektuig met de draet, of de *pypsnyër* door de ongeboorde darm te brengen; daer het anders te bevroeden is, dat de werktuigen gemakkelyker door een doorgeboorde darm schieten gebracht kan worden.

De teekenen zyn een yder, ongetwyffelt bekent; de zekere, als wanneer eenige wint door de buiten opening werd geblazen en gedreven. De zekerste, als daer eenige drek of vuiligheit, door de buitenzweringen werd uitgeworpen. De alderzekerste, bekomt de Heelmeester, als hy een vinger in de *eindeldarm* steekt, en het *tentyzer*, door de zweer van buiten ingebracht, blootelyk op zyn vinger voelt.

De eerste hantgreep, quantzuis om de minste pyn, eist de doorkloovinge door de draet, dog onzeker, of niet zoo wel lukkende: want *Celsus*, daer hy de snyding toestaet, ook daer hy met de draet niet werken kan, zeit; *het zal konnen geschieden, dat* Lib. 7. Cap. 4.

men

men aen die plaets, tot heelinge, aen het mesken komen moet.

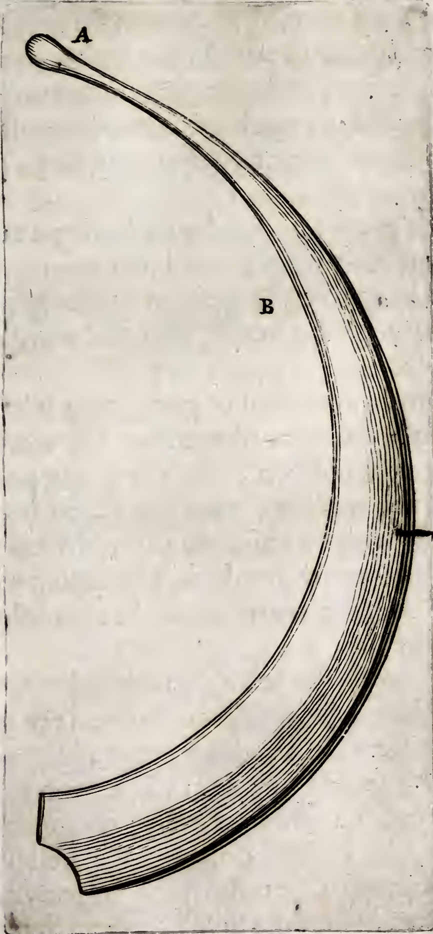
Door de draet, die wy nemen van ruw, ſterk getwynt garen, paers hair en roode ſtik zyde, te ſamen getrokken door geel waſch, even als de kleermakers haer draden bewaſſen, daer zy mede de knoopen aennaejen. Deze draet hebben wy tamelyk lang, in een *loode tentyzer* (daer een oog, als in een doortocht, in waſch) geſteken; en onze voorſte vinger, volgens de leer van *Amb. Paræus*, gekort van de nagel van de linker hant, in de aers gebracht hebbende, brachten door de rechterhant het *loode tentyzer* al buigende door de buitenzwering, tegen onze voorſte vinger aen, die het *tentyzer*, door de gefronſte aersring, na buiten wiſt te voeren; waer door wy het eene einde van de gevezemde draet bequamen, die wy op een ront houtje toeſtrikten, en wrong en draeide daer mede de draet, even als *Aquapendens* met zyn ſpaentje, en deê in 't kort doorklieven 't geen de draet in zyn ſtrik hadde omvat en omwurgt.

Lib. 13. Cap. 24.

Wy treden nu tot de tweede manier, namentlyk tot de ſnyding, door het ſnyënde werktuig, dat zeer korter, onpynelyker, zekerder, maer voor de lyër wat ſchreumiger, uitvalt: dit werktuig ſchynt van *Galenus* gevonden, van *And. à Cruce* geteekent, van *Aquapendens* verbetert, en

van

van *Schultetus* beveſtigt te zyn; 't geen wy op zyn groote pas, en 't dienſtigſte, hebben afgeteekent.

A Is een knoopje dat bot en plomp is, even als een *tentyzer*, 't geen van buiten, door de zwering, door de doorgeboorde darm, op de vinger, die in de aers is gesteken, word gevoerd; en zoo het knoopje door de geploeide aersring uitgebracht tot aen B, alwaer van binnen het scharpste van de *pypsnyer* begint, wiens rug bot, gelyk een brootmes, is.

Dit werktuig dan by de knoop en ronde hals gevat zynde, zoo haelt men 't zelve ras na zig toe, 't geen in een oogenblik, dat hy voor zig heeft, zeer snel werd doorklooft.

Om in alles ront te gaen, zoo is 't nootsakelyk dat men niet alleen het werktuig weet te handelen, maer hoe zig zoo een zwering opdoet, voortgaet, en wat van de zwering te eissen en te oordeelen staet. Om daer toe te geraken, zoo deelen wy een yder konstgenoot mede het navolgende voorbeelt.

Frans Volkertzoon, gravemaker van het Karthuizers kerkhof, een man van een gematigde samenstel, doch een weinig aen de zwarte galachtige kant, kreeg op een zekere tyd (na eenig ontroering des gemoeds, hem van buiten door eenige hellevegen aengeklampt) een druiping langs zyn rug, zoo hy voelde, die hem droop op het *staertbeen*, en van daer in de sleuf van de billen, *Os Cauda.*

tus-

tuſſchen de ring van de *eindeldarm* en 't voornoemde *ſtaertbeen* ; alwaer in 't kort zig een gezwel plante, die zeer ſnel het vet, de rant van de *billeſpier* , en met een, dat wonderlyk is, de *eindeldarm* doorboorden. Wy daer by komende, hebben de lyër zeer pynelyk, koortſig, en 't gezwel zeer hart, root, en verheven, gevonden.

Op het gezwel wierd van ons een zwerende en murruw makende pap, als volgt, beſchaft.

℞. *Rad. Althææ.*
Bryon.
Lilior. an. ℥ *i. s.*
Fol. Malv.
Bismalv.
Violar. an. m. j.
Flor. Cham. m. s.
Sem. Lini ℥ ß.
Coq. & Contundantur addendo.
Farinæ Fænug.
Semin Lini an. ℥ *ij.*
Axung. porci q. ſ.
Butyr. Recent. ℥ *j.*
Vitell. Ovi no. j.
M. fiat cataplaſma.

Deze pap dus toegemaekt zynde, hebben wy ze bloot en warm op het gezwel geleit ; waer na wy, om den tweeden dag, daer in een opening, door een ſteek en ſneê, hebben gemaekt : uit welk gezwel veel ſtinkende etter is gevloeit. Voorts, na de opening, vernamen wy de vuiligheit,

 met

met een gerammel van wind, door het gezwel trekken, dat ons deed vermoeden (gelyk het was) dat alreede de *eindeldarm* was doorboort. Wy beneerstigden ons zeer vlytiglyk, met een heelende en vleesaenbrengende zalf, na de reininge, de zweringe te heelen: maer wat betrachting dat'er wierd gepleegt, 't was oly in 't vier; derhalven wy met den eersten den darm, en het overgebleven vlees en huit, door deze voorgestelde werktuig, getracht hebben van den anderen te spouwen. Daer na een behoorlyke bloetstempsel (want de *speenäderen*, die haer in de *eindeldarm* plante, bloeden vry sterk) in het doorgekliefde is aengebracht. Daegs daer aen bevont men, dat de doorgesnede wonde zeer ingetrokken, en met minder etter was; waer na wy geheellyk, door opdroogende middelen, onze koers, om gezontheit aen te brengen, hebben aengezet; die wy in 't kort (God zy lof) vernamen.

Deze bovenverhaelde oorzaek, dat'er een gezwel door ontroering, in deze plaets kan inschokken, en is niet vreemt: alzoo wy in eenige andere personen, diergelyke beweginge en druipinge hebben vernomen: maer de meeste oorzaken zyn verzworen *anbeijen*, die haer scherpe bloetstof, omtrent die deelen, daer de *anbeijen* haer openbaren, storten en uitgussen: waer

van

van wy eenige ſtalen zouden konnen verhalen: maer alzoo het meeſtendeel des lyërs, om datſe menen dat het een ſchandige toeval is, de Heelmeeſteren haer mont met een zilver ſlot ſluiten en pennen verſtompen, op dat haer gebrek niet aen den dag mocht komen. *Daer zynder*, zeit Aquapendens, *die voor het yzer vreezen, en de doorſnyding van de holligheit door de draet liever willen; het welke ik niet en pryze, om dat het een al te moeilyke en langſame werking is; waer by vergezelſchapt een geſtadige pyn, en een langduurende verzorging.*

Dat, het deel waer in de zweringen vallen, wat byzonder pynelyk valt, gelooven wy, alzoo wy het hebben aen vele vernomen, en doet ons gedenken de vertellinge, die de *heilige Oudvader Auguſtinus*, van de zeer pynſchreumende *Innocentius* verhaelt: het gene wy de nieuwsgeerende konſtgenoten zullen mede deelen, en een einde van deze zweerbeſchryvinge maken, met een wenſch van goeder herte, dat alle lyërs, aen dit deel, zoo mogen geheelt werden, als de *heilige Biſſchop* vertelt. *De Civitat. Dei Lib. 22. Cap. 8.*

Wie is'er, zeit de heilige man, *de welke weet, behalven zeer weinige, de heelinge die geſchiet is aen* Innocentius, *die een* Advocaet *is geweeſt van een Stadhoudende heerſcher, alwaer wy ook by zyn geweeſt, en het zelve met onze oogen hebben gezien? want alzoo ik*

met myn broeder Alipius, *zynde doenmaels noch geen klerken , maer nochtans* Gode *dienende , quamen van de overzeesche landen , zoo is het , dat hy ter zelver tyd , ons te samen (alzoo hy zeer Godsdienstig was met zyn gantsche huisgezin) in zyn huis ontfangen hadde ; zulks dat wy by hem , toen ter tyd woonden. Hy wierd bezorgt en gepleistert van eenige Geneesheeren, ter oorzaek van eenige opene en loopende* eeltzweringe, *die hy zeer veel, gints en herwaerds door malkanderen zwierende , in het achterste en benedenste deel zyns lighaems hadde. Hier over hadden zy voor dezen hem gesneden , en door middelen van geneeskruiden, meer andere dingen van hare konste gedaen.*

Ondertusschen hadde hy in deze snydinge zeer lang en bittere pynen gevoelt : doch onder deze zoo veel open en loopende gaten ; was'er evenwel een , dewelke de Genees- en Heelmeesters misten, want de zelve zeer diep en verborgen lag ; invoegen, die zy behoorden met het mes te openen , niet eens aen en rackte.

Middelerwyl, toen nu alle deze holligheden geopent en genezen waren , was de bovenverhaelde alleen overgebleven, tegens de welke men te vergeefs arbeiden : dies het langdurende van de pyn hem nadenkelyk maekte, vreezende, dat hy wederom zoude moeten gesneden werden , gelyk hem zulks voorzeide een anderen, zynen huis Heelmeester , de welke de andere niet by haer genomen en hadden , ten einde hy niet en

zoude zien, hoe hy eerst gesneden was, en hoeze met de lyër hadden omgesprongen: over zulks verstoord zynde, heeft haer ten huize uitgedreven. Nauwlyks hadde hy haer weder ontfangen, of straks heeft hy met uitbarstende woorden gezeit, zult gy my wederom snyden? zal ik noch tot de woorden komen van dien, dewelke gy niet gewilt hebt dat hy zoude tegenwoordig zyn?

Hier over bespotten zy hem als eenen onervaren Geneesmeester, en zochten met schoone woorden en beloften de vreeze te verzachten.

Middelerwyl, zynder vele dagen doorgegaen, en men vorderde niet, met al het gene dat men dede. De Geneesmeesters bleven stantvastig in haer beloften, en zeiden, datse de openheit niet met het mes, maer met geneeskruiden zouden sluiten.

Zy hebben ook by haer genomen een andre, nu oud geworden Geneesmeester, die zeer geprezen was in die konste, namentlyk eenen Ammonium, *die doemaels noch leefde: deze de plaets mede inziende, heeft het zelfde, datse beloofde ook toegezeit, en verzekert door haer naerstigheit, en verstant te zullen geschieden: door welkers aenzienlykheit, derhalven hy hem zelve verzekert houdende, heeft hy even, als of hy genezen hadde geweest, zynen huis Geneesmeester, die voorzeit hadde dat'er noch een andere snydinge moest gedaen werden, met een genuggelyke vrolykheit bespot.*

Wat zal ik meer zeggen? daer zyn namaels zoo vele dagen versleten, en ydelyk doorgegaen, datse vermoed en beschaemt zynde, beleden hebben, dat hy door geen middel anders, dan door het snyden konde genezen werden. Hier over is de lyër verschrikt, en door een groote vreeze ontroerd zynde, zeer verbleekt geworden: doch als hy, daer na wederom tot zyn zelven quam, en wederom konde spreken, zoo heeft hy haer belast weg te gaen en te vertrekken, ende noit meer by hem te komen: ondertusschen met tranen vermoeit zynde, en in de noot en benautheit zittende, is hem niet anders in de zin gekomen, dan dat hier over zoude halen een Alexandrynse Geneesheer, *de welke toenmaels gehouden wierd voor een wonder treffelyke Heelmeester, ten einde hy zoude doen, het gene hy, verstoord zynde, niet en wilde dat hy haer zoude gedaen werden: maer als hy gekomen was, en aen de litteekenen, als een goet konstenaer, hun lieder arbeit gezien hadde, zoo heeft hy, doende den schuldigen plicht eenes vromen mans, hem geraden, dat hy veel liever den genen, die zoo neerstig daer aen hadden gearbeit (want hy hem zeer verwonderde wanneer hy het alles bezag) het einde van hare naerstigheit en arbeit zoude laten genieten: voegende daer by, ten waer hy gesneden wierden, dat hy niet en konde anders gezont werden: want zeide hy, dat het gantsch tegens zyne gewoonte was, dat hy deze lieden, welkers allerkonstigste arbeit,*

vlytig-

vlytigheit en naerſtigheit, hy aen dit litteeken zag, de eere van zoodanige arbeit, om het weinige dat'er overgebleven was, zoude benemen. Over zulks zyn zy hier over wederom in zyn herte gekomen. Doch het heeft hem goet gedacht, dat zy in het bywezen van dien zelfden Alexandrynſchen Heelmeeſter, *met het mes de holligheit (dewelke volgens het eendrachtig verſtant van allen, anderſints ongeneſelyk geacht wierden) zouden openen. Dit werk is geſchort tot de navolgende dag: maer ondertuſſchen toen zy weg gegaen waren, is'er van wegen de groote ſmerte, van deze Heer zulke groote droefheit in 't geheele huis geweeſt, dat het was even gelykerwys het weenen over eenen doode, zulks datſe naulyks van ons konden verſproken werden. Hem bezochten ook dagelyks de eerwaerdige mannen* Saturninus zaliger gedachteniſſe, Biſſchop *toenmaels van* Uſala, *en de onderling* Geloſus, *nevens de gemeente bezorgers van* Carthago: *onder de welke ook was, die noch alleen overig is,* Aurelius *tegenwoordig* Biſſchop, *die met alle behoorlyke eere van ons moet genoemt worden, met wien wy overleggende de wonderlyke werken Godes, en van de zaken dikwils geſproken, die wy ook bevonden zeer wel onthouden te hebben, 't geen wy vertellen. Deze lieden (wyl zy hem des avonds plachten te bezoeken) heeft hy met zeer jammerlyke tranen gebeden, datſe haer zelven wilden verwaerdigen, om by zyn lyk, meer, als by zyn pynen, tegenwoordig te wezen:*

 zen:

zen: want zoo groote vreeze kreeg hy wegens zyn eerste pynen, dat hy buiten twyffel meende onder de handen der Geneesmeesteren doot zoude blyven. Hier over hebben zy hem getroost, en hem vermaent dat hy op God zoude vertrouwen, en zyn wille, mannelyk verdragen: daer na zyn wy voortgegaen tot de gebeden, als toen heeft hy hem zelven voor ons (de welke na onze gewoonte waren knielende, en op der aerden nederleggende) zoo nedergestort, even als of hy door nederslaen van iemant zwaerlyk ter aerde geworpen hadde geweest, en heeft begonnen te bidden. Op wat wyze, met wat genegentheit, met wat bewegentheit des gemoeds, met wat uitstorting van tranen, met wat zuchten en stenen, de welke alle zyne leden maekten, schuddende en bevende; ja schier zynen geest dede achter blyven, wie zoude, zeg ik, dit alles genoegsaem met woorden konnen verklaren? middelerwylen, of anderen gebeden hebben, zulks dat haer aendacht hier na toe niet gewendet en werden, en weet ik niet.

Doch, zoo veel my belangt, ik en konde gantschelyk niet bidden, alleenlyk heb ik dit kortelyk in myn hert gezeit: Heere, wat gebeden van de uwe verhoord gy, indien gy deze niet en verhoord? *want my dacht dat'er niets en scheen meer bygevoegt te konnen werden, dan dat hy in zyn bidden zyn geest zoude geven.*

Wy

Wy dan opgestaen zynde, en van de Bisschop *de zegen ontfangen hebbende, zyn ons wyks gegaen. Ondertusschen bad hy datse 's morgens hem wilden by komen: zy vermaenden hem dat hy wilde kloekmoedig zyn.*

De dag aengekomen zynde, welke gevreest wierd, aldaer quamen by de dienaers Gods, *gelyk zy belooft hadden tegenwoordig te zyn. De Geneesmeesters zyn niet achter gebleven, die alles bereiden 't geen de uur vereiste. De schrikkelyke vliemen en messen wierden voor den dag gehaelt, en een yegelyk is ontstelt en bewogen geweest met de zake; en die het meeste aenzien hadden, verkloekte de bezwykinge zyns gemoeds door hare vertroostingen: zyn lighaem wierd ondertusschen in een beddetje geleit, en geschikt na de hant die snyden zoude; de knoopen en banden van de zwagtels wierden ontbonden en de plaets ontbloot: de Heelmeester beziet de zelve, gewapent en bereit zynde om te snyden; zoo is 't dat hy na de voornoemde holligheit zoekt: hy doorziet het alles met zyn oogen, hy betast het alles met zyn vingeren; ja hy doorzoekt het en beproeft het op alle wyze en manieren: ziet, hy vint aldaer een vaste en toegeheelde lidteeken.*

LIX. HOOFTSTUK.

Van een Dulle Hondsbeet.

ONder de fenynen, die met haer ingestorte aerd, hoewel men ze niet besef-fen kan, onze zelfstandigheit beschadigen: doen eenige het zelve in der daet, doch haestig: andere daer en tegen in vermogen.

De eerste soort geschiet of door *beten*, *steken*, *krabben*, of op aenroering, als door *uitwaseming*, *zever*, *quyl*, *pis*; als mede door het *gehoor*, gelyk *geschrey*, *schuiveling*, *sissen*, *fleuiten en piepen:* waer door haer aerd de lighamen ingedrukt kan werden.

Die door vermogen werken, die bezoetelen en beschadigen niet alleen het lighaem, zoo van buiten of van binnen; maer ook beide te gader.

Hier van is de *dulle honds beet*, nergens na de minste te achten; wiens fenynige indruksel de wonde niet alleen behoud: maer deeltse met'er haest over het lighaem, doch byzonderlyk aen het *hert* en *herssenen*; *het* gene wederom overshant aen andere lighamen geleverd kan werden, gelyk *M. Paumier* vertelt, van een boer, die dul geworden zynde, en verstaende dat zyn leven op 't hef liep, verzocht zeer ernstig zyn kinderen voor een laetste afscheit noch eens

Pag. 226. in zyn Tractaet van de besmette ziekte.

te

te kuſſen: 't geen men hem vergunde, en hy datelyk daer na uit dit leven gerukt wierd: maer de zevenden dag daer aen, wierden de kinderen dul, en ſtorven na verſcheide quellinge, gelyk haer vader.

Niet tegenſtaende, dat de Aerdtiſten, over dit gevoelen, over hoop leggen: zoo konnen wy niet voorby gaen, het gevoelen van *Avicenna* hier in te ſchokken, die zeer ſcherpelyk de wakers, die de dullen bewaken, waerſchout, geen overgelaten ſpys, daer aen de dullen geknabbelt mochten hebben, te nuttigen; ook datſe geen ſpog ſpatten van de dullen (die anders niet en doen als ſpuwen) in haer aengezicht of over haer lighaem laten ſpouwen. Men kan de *hondsbeet* zoo oolyk, beſmettelyk, en zoo gevaerlyk niet beſchryven, of oolyker, beſmettelyker en gevaerlyker is zyn uitkomſt.

Om dat hem een ygelyk hier af zoude wachten, was het wel noodig de teekenen van een *dulle hondsbeet* te verhalen: 't geen ligt zoude konnen geſchieden, ten waer het meerendeel der Schryveren (onder alle *Paræus*) daer van geen gewag en hadden gemaekt. *Lib. 21. de Ven. Cap. 18.*

Wy en konnen ons niet genoegſaem bevredigen van alle de Schryvers, als *Avicenna*, *Galenus*, *Geſnerus*, *Paræus*, *Fracastorius*, *Palmarius*, *Amatus Luſitanus* en meer andere

andere, wegens de reden, die zy geven; *waerom de honden en waterschrikkers, het water vlieden, daer men nochtans bevint, datse door het water werden genezen?*

De Re Medic. Lib. 6. Cap. 24.
Schat der Ongezontheit. Cap. 9.
De Re Med. Lib. 6. Cap. 24.

Hoewel *Ætius*, uit *Ruffus* en *Posidonius* vermelt, om dat de hont, die dul is, meent, die hont in het water te zien, die hem de hap gegeven heeft. Dit gevoelen schynt *Johan van Beverwyk*, met de Griekse Dichter *P. Silentiarius* te bevestigen, en de vermelde *Ætius* met de Wysgeer, die van een dolle hont gebeten en in 't bat om te drinken getreden was: alzoo de Wysgeer dacht een hont in 't batwater te zien, daer tegens hy met een sterke moed, om de *watervrees* wederstant te doen, worstelde: zeggende, als hebbende een ongebeten oordeel, *wat gemeenzaemheit heeft de hont met het bad?* daer op intredende, dronk en genas.

Hydrophobia.

Maer hier tegens zou men konnen inleggen, dat kleine hondjes, die gemeenlyk de worm onder de tong krygen (dat men aen haer knabbelen kan bespeuren) zonder datse water zien, ja kennen dul werden; 't geen wy vertrouwen (zonder overlevering door aenroering) de honden meestendeel wedervaerd; alzoo de honden wegens haer aerd heet en droog zynde, het wormkittelen onder en in de tong niet konnen verdragen, daer door het bloet verhit wordende (byzonder in de hondsdagen) en doetse

doetse in koortse, in uitsteken van de tong (zoo om de worm en dorrigheits wil) en in dulligheit vervallen.

Onder alle genezinge, die hier in onze Stad, als in de omleggende Steden, gehuchten en landen, aengeraden werd, is'er geen zekerder middel, als de gebetenen in de ruime zee te dompelen, gelyk als de genoemde *Johan Beverwyk* (een regte kender van de *Hollandse Geneesmiddelen*) in zyn gemelde Hooftstuk beschryft, dat hy ligtelyk uit *Cornelius Celsus* zal hebben geleent, *Lib. 5. Cap. 27.* die de ziekers onverziens in 't water wil gesmeten hebben; derhalven men de Geneesmeesters, van de hont gebeten lyërs, aen de strant wonen, die met haer opgetrokken laerzen en hangende jesjens, de lyër tusschen hun twee weten te vatten; voerense alzoo tegens wil en dank in de barninge der baren, die de strant bestorten, latende dezelve, de gebetene vol angst en schrik zynde, tot driemael over hol en bol rollen, en brengense als verdronken katten wederom aen 't strant.

Deze manier van genezinge moet in der yl, eer haer eenige toevallen overrompelen, geschieden; want wy hebben gezien dat eenen bekende *Speelman*, *Kootjen* genaemt, van een dulle hont gebeten wezende, die men met zyn toevallen in zee wierp, evenwel niet genezen: maer elen-

dig

dig tot de doot toe, en met een overleverde quaet aen zyn zoon gefolterd wierd: welke zoon met een mymerende boosheit zyn leven daer na quam te eindigen.

Subſtituit. *Jan Janszoon, dienaer van de onderſteunende Schout Joan Voerknegt*, worde belaſt de Schouts hont, die dul was, van het leven tot de doot te brengen: hier op ging de dienaer de hont met zyn zydgeweer te keer, van meninge de hont te doorrygen: maer de hont, ziende het blikken van 't geweer, ſchoot, als het blinken te myden, achter een bank; daer op trat de dienaer toe om hem daer van daen te jagen; de hont, zynde beknelt, vloog tegen de degen en dienaer in, beet de dienaer in zyn rechter arm, even bove de hant, binnewaerds by 't gewrigt, een klein veracht wondetje. Het was den negenſte dag dat de huisvrouw van de lyër, hebbende de zeemiddel veracht, ons quam halen; vindende de dienaer in een raeskallen, brandende koortſe, waterſchrik, met grimmen, trekken, en ſpeekſel ſpuwen, als in een groote dorſt, bangigheit, met een dorre uitſtekende tong, en brandende oogen leggen.

Het eerſte dat wy in 't werk leiden, was op de wonde een ſterk gevlamde glazen laetkop te zetten, die tot driemael wierd vernieuwt; in en om de wonde ſtreken wy een vermengtſel als volgt:

℞. *The-*

℞. *Theriac. veteris*, ℥ ß.
Succ. Cepæ ℈ *i. s.*
Stercor. Columbin. ℥ *ij. s.*
Salis Comm. ℥ *ij.*
Pulv. Rutæ.
Scordi an. ℥ *s.*
Aq. Vitæ q. ſ.
Fiat in form. cataplaſ.

Des avonds branden wy de wonde met een *brantyzer*, om het fenyn in de wonde te verteren, en de monde open te houden.

Na het branden hebben wy het *Ung. Baſil.* vermengt met *Theriaca*, tot ſcheidinge van de korſt, met het bovenſtaende vermengſel, over de quetſuur geleit, en voorſchreven hem een ſterke zweetdrank, die hy met groote tegenweer in nam, doch 't geen hy dagelyks zoude drinken (hoewel hy 't zelve, nevens bier, wyn, en andere vochtigheit, als de peſt vloot) beſtont uit het navolgende:

℞. *Fol. Rutæ.*
R. Scorzoner. an. m. j.
Fol. Salviæ. min. p. ij.
Betonic.
Nepetæ an. m. j.
Leviſtic. m. s.
Coquant. in vino Gall. Col.
Ftia Potio.

De tiende dag, quam hem (alzoo de lyër niet en had gezweet, noch geſlapen, noch gedronken (ſpuwen, byten, krabben, maer zonder blaffen (als 't gemeene volk hebben wil) met groote benauwtheit aen; die ook zoo beroerd, en met zulk een gebaer aenbrak, dat de gebuuren en omſtanders daer door verſchrikt en verbaeſt wierden.

De elfden dag ſcheen'er een ſtilſtant in de vochtigheden, en ook met een in het raeskallen, te zyn; overmits de lyër een weinig, des nachts te voren, geruſt had: maer door dien men niet tot het eten, veel minder tot het drinken en ſlapen, koſt geraken, zoo wierd de werking der krachten ydel, en de lyër van 't woelen zat, daer door hy, als vermoed, op de twaelfde nacht de eeuwige ruſt aennam, tegens het gevoelen van de gemeente, die vaſt ſtelt dat de gebetenen, niet anders, noch eerder, en niet mogelyker komen, als door het ſmoren van kuſſen en peulewen, te ſterven; gelyk als de *Heer Burgermeeſter Nicolaes Tulp* weet uit te drukken in twee volgende Hooftſtukken.

Lib. 1. Obſ Med. Cap. 20. & Cap. 21.

LX.

LX. HOOFTSTUK.

Een (Peesknoop) staendevoets geheelt.

Ganglium.

WAt moeilykheit en verdriet de heelder en lyër, wegens het heelen van de *peesknoop* hebben geleden; dat kan men lichtelyk by de omschryvinge, zoo van de naem, oorzaek, heeling, manier van leven, heelmiddelen, en andere spels meer, by de oeffenaers gepleegt, als onnoodige dingen, afmeten.

Het *Ganglion*, zeit *Ætius*, genomen uit *Philagrio*, is een zenuwzwelling, meerendeel oorspronkelyk uit een klop of slag. *Lib. 15. de Re Med. Cap. 9.*

Paulus schryft'er aldus af: Ganglion *is een samenwassing des zenuwe, die, of door een slag, of door een vermoeitheit aen de hant, of andere plaetsen, by de gewrichten, als een knoop, komt en oprys*. *Lib. 7. Cap. 22.*

Johannes de Vigo wil, na dat'er een onderscheit tusschen *knoop* en *knoopsel* zal zyn gemaekt, men de namen niet zullen achten, maer de ziekte genezen: waer toe hy een groote toestel in zyn volgende Hooftstuk bereit; onder alle een manier van duwinge en perssinge door het *loye plaetjen*. *Lib. 2. Cap. 4. Nodulus. Nodatio.*

Ambrosius Paræus, na de beschryvinge van het *Ganglion*, verhaelt de oorzaek als volgt: *dat wanneer*, zeit hy, *het voetsel de* *Lib. 17. Cap. 22.*

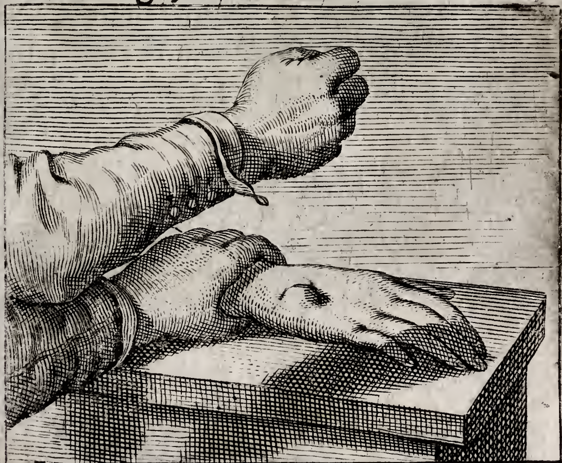
de zenuwen, pezen en vezelen door behoorelyke zending toegezonden, niet en werd verteerd: zoo ontſpringt uit de zelve een ſlymige, of koutaerdig ſtof, dat in een gezwelletje komt te verwandelen: 't geen hy niet en wil door de ſneê, maer met een pleiſter, in het gemelde Hooftſtuk beſchreven, weg genomen zal werden.

Lib. 1. de abſ. Gen. Cap. 18. *Petrus Pigræus*, zeit *Ganglion* of *Nodulus* een hardigheit aen een zenuwe of pees te zyn: maer een luttel wykende van zyn beſchryvinge, zoo komt hy tot de heelinge: waer van hy aldus ſpreekt: *het word gemeenlyk, menende het* Gangliom, *genezen door de deelen veel te vryven, op datſe door de kracht der natuure mag ontbonden worden.*

Wy zouden, eer men de langſame heeling door uiterlyke aenlegginge, van dit gezwelletje treft, veel meer aenzienlyke Schryvers te voorſchyn halen: maer wyl het niet eens, noch op de veelheit, noch op de aenzienlykheit van de Konſtoeffenaers, veel minder op de dagelykſe oeffening draeit: zoo ſlaen wy alle de geſchriften van de hant af, en met onze vuiſt de *peesknoop*, (byzonderlyk indien ze verſch is) met een of twee bonſſen tot morſſelen toe aen ſtukken.

Deze hantgreep, veel liever vuiſtſlag, hebben wy aen veel *peesknoop* lyërs, gelukkig en ſtäendevoets uitgevoert; onder alle

aen *Christina de Graef*, *weduwe* wylen de *Heer Pieter Trip*, die deze knoop binnens-hants, even boven de voorhant eenige jaren, ongemakkelyk had gedragen, en door ons op de navolgende wyze, is ontknoopt geworden. 't Geen wy de Konstoeffenaers op het alderhoogste (om eenmael van pappen, olyen, pleisters en smeren ontslagen te zyn) aenpryzen, en zich met de slag, als het volgt, te redden. *Meta Carpus.*

Legt de hant, daer in deze knoop is, (byzonderlyk, zoo hy zich bevestigt heeft, boven op, en omtrent de voorhant, alwaer ze gemeenlyk groeyen) op een vaststaende tafel of bank, houdse met uw linkerhant op de tafel vlak neder; maekt een vuist van uw regterhant, klopt daer mede, zoo styf gy kunt, op de knoop, tot twee à drie malen,

of meer, toe; tot dat gy vermerkt de knoop barst en zich verspreit; 't geen lichtelyk gebeurd, byzonder, gelyk te voren gelezen is, zoo ze zich karsvarsch aldaer heeft geplant.

Na de verspreying, als mede om de verzeering van de klop, zoo plegen wy het *Cerotum van Johannes de Vigo* over de hant, tot vertering van de vochtigheit en uitgestorte bloet, te spreyen; en by aldien noch eenige zwelling of bolligheit bleef, die wierd van het navolgende strykfel, tot vertering en ontslaking van bolligheit, bestreken.

℞. *Ol. Ceræ. drack. ij.*
Terebinth. drach. iij.
De Lateribus onc. j.
Vitell. Ovi. no. j.
M. fiat linimentum.

Dit kloppen schynt van eenige Konstoeffenaers ontleent te zyn, hoewel men door vryven en drukken het werk bestede, tot een *oogslag* van het *busje*, waer in de vochtigheit of slym besloten lag, te breken. Aen dit vryven is *Jacobus Ruffus* de naeste; zeggende: *de eerste Regel van de byzondere genezing* (schryvende van de kleine gezwellen) *bestaet in het styf vryven en drukken; zoo dat ongetwyffelt het kloppen uit het styf drukken is ontstaen.*

Cista. *Tract. de Abs. Rheg. Cap 4.*

Die

Die meerder van het *Ganglion Lupia Nodulus*, en andere ſlymige gezwelletjes, wil lezen, die ſla de bladeren van de voornoemde *Ruffus* op, wy vertrouwen dat de lezer daer uit zyn vernoeging zal bekomen.

LXI. HOOFTSTUK

Een verzwore en recht uit ſtaende ſtyve Ellenboog, onverwacht krom en bewegelyk gekregen.

WAnneer het gebeurd, dat door een ongemak, byzonderlyk in de heelkonſt een gemak ontſtaet, zoo werd de lyër en de heelder dikmael bevredigt en verheugt; op zulk een getouw was de draet van *Fabrit. Hildanus*, tot heelinge geſpannen, wanneer hy het ongemak van zyn Zwitſers hant, door een gebroken hant quam te heelen, en zyn aenmerking met de navolgende woorden eindigt: *alzoo pleeg*, zeit de geleerde man, *het gene, dat ons zeer ſchadelyk ſchynt, ſomtyds ook zyn nuttigheit en profyt mede te brengen.*

Pars 5. Obſer. 85.

Pieter Jacobszoon van Amſterdam, is in 't *jaer* 1661, met twee doorzworen ſtyve armen (ontſtaen door ettergezwellen en zweren, in de ellenboogs gewrichten) in 't groote Gaſthuis verbandplaets, te meeſteren gekomen.

De Heelmeeſter, liever Lapzalver, die hem onder handen had genomen, hadde zyn armen niet krom (gelyk de konſt (vereiſt) maer regt uit en ſtyf geheelt; 't geen hem een beletſel verſtrekte, de handen om te eten, aen de mont te brengen.

Wat ſtovinge, wat pappen en pleiſters, wat rekkinge, wat trekkinge wy bereiden en aenleiden, tot vergoeding van zyn ongemakken, het was de moriaen gewaſſen: want wy zoo veel niet koſten te wege brengen, dat de lymige vochtigheit (die gemeenelyk tot het lid vloeit, nevens het *ledevocht*, dat de leden glibberig maekt) aen 't ſmelten en los raekten; 't geen de lyër eenigſints tot buigſaemheit, om door zyn handen de ſpys te montwaerd te voeren: wyl dan de ellenbogen noch wrikten noch ſchrikten, zoo lieten wy hem, om de ſpys in zyn mont te brengen, een lange geſteelde lepel, en een bove behoorlyk lang mes maken.

Op zekere tyd was het, dat de lyër met zyn lang mes, bolletjes, aen ſtukken ſneet, die hy op de punt van het mes en in zyn mont ſtak; waer van hem een brok ontſchoot, die van een groote hont (op de brokken loerde) wierd ingeſchokt, de lyër hier over ontſtelt zynde, ſchopte de hont met euvelen moede, die hem tuſſchen zyn beenen, waer over hy ſtruikelde, en met

een,

een, op een van zyn elleboog ſchoot: waer door het lymige en verbakte ſtof aen ſlartſen, en de lyër door de hontſe aengebrachte ongemak, aen een loſſe elleboog en bewegend gemak raekte, dat hy zyn ſpys, zoo wel aen de mont brengen, en andere dingen doen koſt, als oit voor dezen had gedaen.

Jan Hendriksz. Wolvegat, zynde een *bierdrager*, quam by inbrengen van een oxhooft wyn, die hem op zyn rechterbeen rolden, bey de pypen niet alleen aen ſtukken, maer aen britzelen te breken, 't geen hy van ons, na de konſt, liet herſtellen, handelen en heelen; de verzorging ten einde gebracht en opgeſtaen zynde, vond hy hem niet alleen van zyn zeer zware gebroken been, maer ook van een oude *darmbreuk* volkomentlyk geheelt en ontſlagen: voor het welken hy ons, zonder daer toe iets gedaen te hebben, zoo wel als voor de beenbreuk loonden.

Die meer van ongemakken, de menſchen aengedaen, daer uit gemakken zyn ontſproten, wil weten, die leze *Fabritius Hildanus*. *Prim. Par. Obſer.* 29. *Secund. Par. Obſ.* 8.

LXII. HOOFTSTUK.

Vulgo Punctura Nervorum.

(Peesteken) *gelukkig, en somtyds met verlies van het gebruik der leden geheelt.*

DAt'er verscheide gebreken, door verachte oorzaken, aen de leden der menschen, zeer gevaerlyk van leden, ja leven verlies, haer konnen opdoen; daer van hebben niet alleen veel liefhebbers van de heelkonst, maer ook die de konst verby schokten, gewag gemaekt: gelyk zulks de bladeren van *Plinius*, *Varro* en van meer andere konnen uitleveren, en getuigen.

Pars 5. Observ. 2. *Hildanus*, snoert'er by menigte aen de snoer van onvergetelykheit; onder alle een van de Huisvrouw, van de geleerde *Johan Rudolph Fasnaet*; die van een zekere vis gesteken zynde, groote en zware toevallen binnenshants ontfing.

Lib. 2. de Ven. Cap. 39. Op de zelve trant schoeit *Ambrosius Paræus*, met de Huisvrouw van de Heer *Fromagier*.

Wy zouden vele diergelyke stalen uit andere Schryvers konnen ontfutselen, maer waer toe zoo veel hois over de balk gehaelt? laet u ô! konstgenoot bevredigen met een of twee ondervindingen, die by ons zyn opgedaen; doch niet op de behoor-

lyke

lyke koers, dat is een ſtaendevoetſe pyn, (als zenuwe of pees geraekt word, gelyk gemenelyk geſchiet) maer wat leuterende; wy en vertrouwen niet anders; byzonder, aldaer by werd in geſchoten een beſchreven en geteekende ontleding van hant en vingers; waer in de zwaerſte toevallen op pees en zenuwſteek, konnen vallen; of zy zullen u in een verlegen plaeg, meer voorals nadeelig zyn. Waer by wy hebben voorgenomen, aen te hechten onze hedendaegſe oeffening, die gepleegt is omtrent de pees of zenuwſteek.

Paulus Fortuin, een zeer beſcheide en onverdrietige oude Vryer, veeltyds genegen, voor een lekkere ſpys, tot een vis, by ons *knorhanen*, en in brabant *poſt* genaemt; worde van zoo een vis, die ſchoon makende om te eten, in het lid van zyn voorſte vinger, van de rechterhant, door een van de vinnen (die ſe overvloedig hebben) vinnig geſteken: de nacht, na de ontfange ſteek, wierd van de lyër al ſlapende en zonder eenige onruſt overgebracht: maer 's morgens rees hy, met een onverdragelyke pyn, blinkende ontſteking, en nypende zwellinge aen hant, vingers en duim; als mede met een hevige koorts ten bed uit: welke moeilyke quellers hem zoo overmande, dat hy alle zyn luſt en moed onder de voet, en met een het lighaem wederom in het bed dede vallen. De

De vinger, waer in de ſteek gedrukt was, begoſt dapper de pypen te ſtellen, gaf zich bruin en paers, met kleine bleintjes, nevens eens roode vierige ſtrael (ſchietende van de oxel na de hant toe) vol dreigens op. De Heer Burgermeeſter *Nicolaes Tulp*, die eerder als wy, met de lyërs Huisheelmeeſter, by de lyër was ontboden; verzorgde het lighaem na den eiſch van wonde en toevallen, met innemende geneesmiddelen, zonder een goede aderlating (want de lyër zeer bloedryk was) voor by te ſtappen.

Wy hadden zoo haeſt, by de lyër geroepen zynde, niet vertoont, of het vertoonende quaet van de opgeworpen bleintjes en bruine huit des vingers, wierd van ons met lichte doorgeſnede ſcherfjes, tot bloedens en bevoelens toe, doorſcherft; op welke ſnipjes, wy een platte wiek ge ſmeerd met het *Ung. Ægyptic.* gedoopt in Franſe wyn (wy zeggen om redenen geen gebrandewyn, die wy zullen geven in de aenmerking van een algemene heet en kout vier) op de vinger en hant de navolgende pap leiden.

De pap, die wy tot noch toe, onverbeterlyk voor een dreigende heet en koutvier, als een aenſtaende verrotting hebben bevonden; waer mede het lydende lid, en zyner deelen wierd bepapt, was uit de navolgende inſmytſels beſtaende.

℞. *Mic.*

℞. Mic. panis Alb. inveterati. ℔. ij.
Fol. Scordei.
Rutæ an. ℥ j. s.
Sum. Absinth. ℥ j.
Fiat Pulvis Subtil.

Dit poeyer vermengden wy, met witte Franse wyn, tot een dikte van een pap (met een zoo veel als het toeval vereiste) op een doek gestreken, geleit over de verzeerde deelen, van boven tot beneden toe, tusschen warm en heet gemaekt zynde.

Na het aenleggen van dit heelmiddel raekte de lyër van die stonde, en nacht daer aen, in een stille slapende zweetdauw; en het beladen deel, des morgens van pyn, ontsteking, zwelling, maer byzonderlyk de vinger (die alreeds met een verstikking was ingenomen) ontset.

Het scheiden van het quaet, dat door de navolgende zalf is geschiet, wierd bevordert, en achter liet de vinger, zonder eenig verlies van lid of beweging, en de lyër in een vergenoegde dankbaerheit.

℞. Ung. Digestiv. Terebinth. ℥ iij.
Basilici. ℥ i. s.
Pulv. Myrrh. Elect. ʒ ij.
Mercur. Præcipitat. ʒ i. s.
Spirit. Absinth. gutt. xxij.
Misce fiat Mixtura.

Doch eer men tot zwaerder en uitgekipter toevallen van pees of zenuwe treed, die altyd zoo effen en glad niet of en loopen,

'tgeen

't geen dikmael gebeurd, niet alleen tot de Heelmeeſters moeiten, en ſchande zyner onkunde, maer de lyër, dat die'er treft, de pees tot een verminking, een lid tot ontberinge van gebruik, ja het leven tot een onvernoegde en bittere ſcheiding der vrienden aenvoerd; ten zy de heelder de aerd, maekſel, plaets, en het gebruik der pezen of zenuwen, nevens de verzellinge, als ſpieren, aderen, hertäderen, en bintſelen van vingers, duimen en teenen, zeer grondig kent: om hier toe dan te geraken, zoo behoord hy hem wel dapper te beledigen om alle de verhaelde deelen, nevens hant en voet zeer ernſtig en grondig te weten; op dat een vervallen etter, by de peeskokers nedergezypelt, hy door een voorzichtige opening een tydige uitgang mag geven; om zoo een overgerompelde deel, het zy de pees, ſpier, vlies en been, door etter bezoetelt, konſtiglyk te bevryden; het welke anderſints niet met een lid, vinger, hant, voet, of been, maer met het leven daer in te ſchokken, gelyk als gezeit, te bekoopen is: want wy hebben beſpeurd, dat men met een voorbarige, doch kennisdragende opening (maer het moet ſcherp en haeſt beſtelt werden) ja by het afknippen van een bedorven en doordronken vingerpees, die aen het verrotten was, hoewel daer uit een verminking rees, niet al-

leen

een handen, armen en voeten, maer ook de gantſche menſch daer door is behouden gebleven.

Michiel Boon, zynde een arbeyer van handtering, had, door het klemmen van een blaeuwe ſtoepſteen, zyn middelſte vinger, van zyn regterhant, zeer deerlyk tot morſſelens toe geklemt; waer by een ſteenen ſplinter, met een de pees, die de *ſpleet*, tuſſchen het tweede en derde lid voerde, gequetſt had, die hem twee dagen daer na een groote onverdragelyke pyn, zwellinge, met ontſteking, en een hevige koorts aenbracht; prangende alzoo de lyër dat hy zich in het groote verbanthuis dezer Stede te heelen begaf. De vinger die boven de maet met een bruine koleur bezet en gezwollen was, wierd van ons, ſtaendevoets, geopent, waer uit een vuile ſtof, tuſſchen waterbloet en etter, vloeide.

Fiſſura. Oblonga.

Na de uittogt dezer vochtigheden is het *Ung. Baſilicon* twee deelen, met een deel *Ung. Digeſtiv. Terebinth.* in de opening, met platte wiekjes, en daer over, als ook over de hant, onze gewonelyke *gortpap* geleit.

Des avonds bequam de lyër, nevens het innemen van een brok *Diaſcordei Fracaſt.* ʒ *i. s.* op een milde zweet een zoetſlapende ruſt, de welke, tot des anderen daegs, op groote ontſet van pyn en koorts, duurde.

Na het afnemen van het verbant, vernamen wy binnen in de hant, regt op de loop van de groote vinger, als mede boven, tusschen de voornoemde en de ringvinger, twee verheven zweren, die beide van ons wierden doorsteken; waer uit een witte en welgekookte etter sprong. Alle de drie openingen verzorgde wy met de boven voornoemde zalf, en de gantsche hant wederom met de pap.

Na dat de pynen verzoet, de zwelling, nevens het lighaem van vele en vuile vochtigheden ontslagen, en de ontsteking aen 't wyken waren, zoo hebben wy de vinger, die ons door een doorgedronken vochtigheit, nevens een belemmerde hardigheit, of tot een versterving, of tot een wegneming zyns gebruiks, scheen te dreigen, haer openingen, op zuivering verbonden, en daer over, naer onze oude manier, het *Emplasti, vel Cerotum Vigonis* (anders *Defensivum*) in heete gebrandewyn gedoopt, geslagen; het welke ons des anderen daegs, en meer aengehechte dagen daer na, een welgebonde etter deê uitleveren. Is overig dat wy de pees des grooten vingers, die los verzworen, en in het middelste lid gesneden was, in het binnenste van de hant, daer de zwering op de pees zyn etter geworpen had, hebben wy op de navolgende wyze afgeknipt; wy staken het geknoopte ent

van

van onze *tentyſer*, in de opening binnenshands, onder de pees door; zoo dat de pees zich in de opening vertoonde, die wy haeſtig, en zeer behendig, met een ſchaer afknipten, en haelden het afgeſnede, binnenshands voornoemt, ten openinge uit; waer op voorts de vinger zyn dikte ſlaekte. die wy daer na, om de hebbelykheits wille, naeſte by krom, na binnen toe hebben geheelt; niet hebbende vergeten, dat wy de vervallen etters ſcha, dieze aen het gebeente, of door lang leggen, of door haer ſcherpte, tot een beſlage inëting, hadden aengerecht door een ſlappe *Spiritus Vitriol.* met wiekjes op het gebeent hebben geboet, en daer uit een vleesmaking verwekt.

Wy zouden geern (ons vermat bevindende van veel overhoop gehaelt te hebben) de peesquetzing, met zyn aenkleeffel, door deze aenmerking gewillig mede willen afknippen, ten waer wy niet en vreesden voor een inbreuk van beloften uitgekraeit te worden; wyl wy in het beginſel dezer aenmerking, een beſchreven en een afgeteekende ontleding, zoo van hant, als vingers, hadden belooft; waer toe wy ons zelven hebben gebracht met zulk een naeuwe doorſnuffeling, als ons verſtant en hant, in een hant, in 't Gaſthuis ontleet, heeft konnen opdoen: latende, voor dees tyd,

de voet, die op een leest geschoeit moet werden, voorby loopen, en by *Spigelius* op 't netste te zien is.

Lib. 4. Edit. Amst. in Folio 1644.

De hant dan, die uit enkle deelen te samen is geklonken, bestaet voor eerst uit huit, die de hant (voor by stappende zyn aerd en maeksel) van buiten, van binnen en de vingeren zeer naeuw omgort.

Uit vet.

Doch geen enkel deel, 't welk niet te min, wel tien dubbelde toevallen kan verwekken; byzonderlyk als het, 't zy door scherpe vochtigheit, vette heelmiddelen, of door een uitwendige lucht beschadigt zynde, aen 't smeulen komt.

Uit aderen en hertäderen.

Die haer topjes door scherpte van etterstof komen te openen, en een lekking voeren aen de zwakke deeltjes.

Uit zenuwen.

Die dikmaels van de voornoemde lekkende vochtigheit worden geknaegt waer door zy pyn veroorzaken.

Uit beenderen.

Die veel zyn, en voor eerst verdeelt worde in een.

Carpus.

Voorhant.

Octo Ossa innominata.

Welke even uit acht beenderen, en zeer oneffen, dat is ongelyk in maeksel, en tot noch toe ongenoemt bestaet: maer ten anderen in de

Nahant.

Nahant.

De welke vier beenderen houd, die door verharde of krakebeenige banden aen de voorhant zyn verknocht. Hier na komt het getal der *Metacarpus.*

Vingeren.

Is in vyftien ſtuks begrepen; deze laetſte, zyn voozer en mergachtiger als die van de nahant, waerom zy ook lichter en te eerder van vochtigheit doordronken kan worden. Tot vorder maekſel van hant en vingeren, werd by gezet datſe beſtaet uit

Spieren.

Wiens getal, onder den anderen zeer verward is; hoewel *Cabrolius* negentien, die de hant dienen, op het tapyt brengt.

Zeven duimſpieren, als drie in de muis van de hant, die onder, en de zevenſte uiterlyk, zyn oorſprong nemende van de wortel des duims, en eindigt in het eerſte lid de wyzer.

De ſpieren ziet men veeltyds in uittērende en melaetſe lighamen; byzonder in dwynende armen, aldereerſt verdwynen en dorren. In de vlookte van de hant, even boven de leden der vingeren, zyn twee ſpieren, die uit het eerſte been van het *gewerft*, daer het na de kleinſte vinger toeziet; en verbint zich aen het eerſte lit; zoo onder als boven de vinger voornoemt: deze bui- *Carpus.*

gen de vinger, en trekken hem uitwaerds. Vier wurmspiertjes, die met vier pezen uitgezet worden, van de derde vingerbuiger; eindigen haer tusschen de vinger in, met de spieren, die in de *berg* van de hant staen: haer werking is de vingeren op te heffen, zes, die haer in en tusschen te *berg* des hands bergen; als drie innerlyke en drie uiterlyke, de welke met de wurmspiertjes de hant uit steken: want deze, ook de wurmspiertjes treffen elk een vinger; doch met een pees, die huivers uiterlyk aen de uiterste leden gevoegt werden.

Aldus voortgaende, zoo voeren wy de vingeren op, die door negen spieren in haer uiterste werden beweegt; vier binnen, alle van de binnenste *elleboogsknobbelen* afdalende, en buigen de vyf buitenste, die de vingeren uitsteken.

Apophysis.

Musculus Palmaris. De eerste buiger is de *palmspier*, die van een zenuwächtige vlies is te samen geweven, en aen de huit zoo vast verknocht, dat dikmaels, hoe naeuw men snuffelt, die zelve niet gevonden (wy laten staen) veel minder zuiver gescheiden kan worden: want wy mogen met de waerheit zeggen, dat *Matthys Kalkoen*, in zyn leven aenzienlyk Heelmeester, in zekere ontleding by de Geneesheer, *de Heer Nicolaes Tulp* loffelyk afgeleit, meer als acht uuren over een boeg, schilden; eer hy de voornoemde spier, hoe

wel

wel oneffen genoeg, van de huit en ondeelen had afgeſchilt.

Deze *palmſpier* begint van 't binnenſte uitſteek des arms, en gaet langs de *groote elleboogspyp*; eindigt in het uiterſte lit van de vier vingeren, in deze worden twee kleine ſpiertjes in de vlakte des hants gevonden; de tweede is doorboord, begint van onderen, uit het binnenſte uitſteekſel, gaet in het tweede lit der vingeren. De derde doorboord de vorige ſpier, zyn oorſprong nemende van *meerder elleboogspyp*; word geplant in 't derde lit der vier vingeren, en dat om de zelve te buigen; deze twee ſpieren worden geveſtigt aen de eerſte en tweede rang der vingeren, die door een ſterke bant (een *armring* gelyk) onder de welke twee peſen doordringen, gebonden werden. De vierde ſpreuit uit het voorſte en opperſte gedeelte, van de *minder elleboogspyp*; eindigt in het eerſte lit des duims.

Focile Majus.

Armilla Membranoſa.

Focile Minus.

De eerſte uitſteker, zet zich voort, van de buitenſte knobbel; en hecht zich, in de drie leden der vingeren, met zyn viervoudige pees, om de vingeren uit te ſteken.

De tweede ontſpringt uit het midden van de *minder elleboogspyp*, en eindigt in het tweede lit van de wyzer. De derde een luttel boven de vorige uitwaſſende, plant zich in het tweede lit des duims voornoemt.

De vierde, werd met twee peſen aen de wortel des duims gehecht. De vyfde uit het afwas van de *minder elleboogspyp* aen de buitenſte knobbels ontſpruitende, eindigt in de wortel des kleine vingers.

Is noch overig daer het al om danſt, namentlyk de *pezen*.

Daer zyn veel Schryvers, die onder den anderen worſtelen om de *pees* voor geen enkel deel te erkennen: hoe wel de zelve onder de enkle deelen word getelt: doch men bevint, datſe is een naſleep, of de ſtaert van de ſpieren, ſamen gevoegt uit banden: geweven uit zenuwen, (die het gevoelen aenvoeren, zoo men zeit) ten laetſten gedraeit tot een koord, die in zyn begintſel ront, en in zyn einde plat word.

De hedendaegſe ervarentheit bekomt, dat een *pees*, zulk een gevoelen niet en heeft, als men voor dezen daer van wel gewag heeft gemaekt: maer men bevint, dat de *koker*, waer door de *pees*, dat zadige gedeelte vrywillig, glibberig en glad ſpeelt, eenigſints meer gevoelen als de *pees* heeft; doch vry wat doover als een zenuwe, om dat de zenuwen haer einden, niet in, maer aen de voornoemde *koker*, en tuſſchen de ſpiertjes van hant en vingeren eindigen; daerom is het dat de toevallen, wanneer de *koker* geraekt is, loomer aenwellen, als zy wel aen een gequetſte zenuwe doen.

Vagina Membranosa.

Wat

Wat aengaet het gevoelen der *pezen*, die en behoeven wy niet langer te gevoelen, in het afſnyden pyn te hebben: want wyſe dikmael allenkskens (om te weten of zy gevoelyk waren of niet) zonder eenige pyn hebben afgeſneden; ja zelve de groote vaſte *pees* van de *knieſchyf*, die wy eens nootſakelyk (om datſe uit het knielit verzworen, en van de onderbant des kniens ontbonden was) moeſten weg nemen; en dat al knippende, knip op knip, met een ſchaer, zonder dat de lyër van eenige pyn klaegde, van de *knieſchyf*, afknipten. *Patella.*

Ambroſius Paræus, verhaelt van ſommige ſtoute Heelmeeſters, die de *pezen* onder de knie, afgeſneden zynde, hebben durven en konnen aen den anderen nayen. *Marcus Severin.* leert de pezen en zenuwen te nayen. *Jacobus Boeuaert*, Heelmeeſtersgezel die na de tyd zyner jaren, dapper een groote gang in de heelkonſt was voortgegaen; en om de konſt verder te bekomen, zig in dienſt (door onze hulpe) van de *zeemaetſchappy* had begeven; die heeft ons voor de waerheit verhaelt, dat hy verſcheidenmael (zoo in levende als in doode lighamen (van de wydberoemde, en in de heelkonſt uitmuntende Heelmeeſter, *de Heer Mainart*, gezworen Heelmeeſter van de *Koning binnen Parys*, hadde gezien, dat men de vingerpezen (die met een degen of mes waren afgeſneden) *Lib. 10. Cap. 38.* *Effic. Chir. Lib. 2. Cap. 123.* *Almiraliteit.*

door een kromme naelt en draet, aen den anderen had genaeit, waer na (hy zwoor heiliglyk) na het heelen, de vingeren roerende zyn gebleven: welke nayinge hy ons, in het *Gasthuis dezer Stede*, aen een doode lighaem, met groote verwondering heeft betoont.

Zoo ymant daer toe, de manier te weten en de lyër, om zyn vingeren niet styf, maer in beweginge te behouden, gezint is, die ontfange de handgreep, gelyk hy ze aen ons geopenbaerd heeft.

Hy doorsneet, voor eerst, de huit en koker met de pees, van de grootste vinger, in het midden tusschen de hant, en tweede lit af: waer aen men bespeurde, dat de pees, door de koker na de hant schoot; daer na spoude hy de huit met een schaer, boven de koker na de hant toe, in tween: toen zag men de koker ront, tot aen de hant leggen, die hy met de zelfde schaer mede spliste, het gene, zoo hy ons zeide, in levendige niet zonder pyn toegaet: dit zoo hebbende uitgerecht, nam hy een kromme naelt, met een sterke draet, doorstak de pees, die na de hant gekrompen was, in de lengte: daer na vatte hy met de zelve naelt en draet, het bovenste eind van de pees, die men bloot aen 't lit leggen zag; voorts zoo reeg hy, aen elk einde des draets, een klein stuksken kurk en loot op malkander;

en

en dat van de navolgende groo-
te, knoopte toen, het kurk,
en loot, neder op de hechting gedreven zynde, de einde van de draden, op het loot, (want het loot op het kurk rust) sterk te samen: waer op men zag, dat de stukskens kurk en loot te samen vergaderden.

Deze hechting beletten, 't geen niet moest geschieden, dat de einden van de pees, aen de anderen gebracht wierden; wyl'er een *weer* tusschen beiden komt, die zig met de einden vereenigt, en zoo wederom (nevens een behoorlyk verbant) de vinger aen het beroeren brengt. *Callus.*

Felix Wurtz, de beroemde Heelmeester van *Bazel*, schynt de peeshechting, in zyn oeffening gehad te hebben: wanneer men van zulk een werk aldus leest. *In't Boek van de Kure der Wonden. Cap. 14.*

Deze gequetste en doorgesneden zenuwe, (wy menen dat hy hier voor een pees verstaet) *zult gy met een instrumentje (zoo gy kont) wederom voor den dag halen, en hechtense sterk te samen: maer de wonde moet niet gehecht zyn; hier door zoo heelt de zelfde zenuwe weder aen malkander; alzoo dat de patient niet en verlamde.*

Dit zoo naekt hebbende verhaelt (waer uit, ons bedunkens, de pezen niet als voor naeste by onbevoelyk ter merkt te brengen zyn) zoo kan het een Heelmeester daer op aenvoeren, dat hy daerom te lichter, een

verſch gedane ſteek zal konnen heelen, tot het welke wy zullen geraken, indien wy ſtil blyven, de overige ſamenſtel van de hant niet verder aen te roeren, wylſe doch wat dieper en bekrompender leggen, gelyk ſpieren en pezen op welke laetſte de gantſche ſpil draeit.

De konſtige hant en zyn vingeren, die zoo veel ſpels onderworpen, en de menſch zoo dier en noodig is, aldus afgehandelt hebbende, is overig de toevallen, wat meerder de jonge en onbedrevene Heelmeeſteren voor oogen te ſtellen; leerende hoe een zware indruk, zoo men ſe niet verbeterd, de lyër zyn leven lang, met lammigheit en onhebbelykheit drukken kan; nevens dat te bemerken, hoe de pezen in de vingeren, van de andere pezen werden doorboord; ook waer de pezen uit de diep gelegen ſpieren haer begin werven, dat aldaer, op die plaets, gemenelyk de etter verworven word: waer by komt, 't geen men gemeenlyk verwerkt, dat ſelden de ſpieren en de pezen boven de ringbant, (zoo men by tyds daer by is) met zweringen worden aengetaſt of beladen, ten zy de handelaer, of een botterik, of het lighaem zeer ongezont moet zyn.

Om nu aenſtonds, zoo veel het doenelyk is, een verſch geſteken pees, of zenuwe, tot eere van de konſt, en behouw

van

van lit of leven des lyërs te bezorgen; 't zy datſe door een ſpyker, ſpelt, naelt, elſen, ſplinter, visgraet, mes of een ſpitzig geweer is gequetſt: waer op dikmael de openingen zoo digt toezuigen, dat men ze ſomtyds (al had men *Lynceus* gezigt) niet en zoude konnen beoogen: zoo zal men op de beſchadigde plaets, een platte wiek (gedoopt in een *oly van terpentyn*, *gebrandewyn*, en in twee deelen *oly van waſch*, daer in een weinig *Euphorb.* is ontbonden) leggen, op welke gedoopte wiek men wederom een andere drooge wiek ſtellen zal, en daer op een heete ſpatel of een dik yzertje, dryvende (om zoo te ſpreken) de aerd, hette en kracht van de olyen en brandewyn, door de gequetſte opening, tot aen de pees of zenuwe: na dit branden, zoo zal men de wieken af nemen, en een ander wiek met *Ung. Bazilicon* beſmeerd, daer over heen leggen; bepleiſterd met het *Empl. Stichticum Paracels*: beleggende voorts de hant, zoo de ſteek in een van de vingers, of in een duim is; nevens de geheele arm, tot aen de oxel toe, met het *Cerotum Vigonis* een weinig gedoopt in warm azyn, water en gebrandewyn; niet verby ſtappende de dubbelde doeken, in de voornoemde vochtigheit doornat, met een uitdryvende wintſel te bezorgen: ondertuſſchen, het lighaem vergende, of met een zweetdrank,

of

of zoo het vollyvig is, met afdryvende ſtoelgangen: waer na een goede lating, indien het bloedryk is, niet moet werden verzuimt.

Doch indien de lyër van pyn, zwellinge, ontſteking, en koorts, zoude werden overmant, zoo neem u toevlucht tot de middelen in deze, in het begintſel aengeroerd; wy en twyffelen niet; of de konſtgenoot zal genieten het deel zyner eer; de konſt zynen lof, en de lyër zyn wellievende gezontheit; gelyk onze lyërs in dezen genoten hebben.

LXIII. HOOFTSTUK.

Nagels beſchryving, en haer ongemakken.

NIet magerder, dunkt ons, is van de Heelkonſtſchryvers gewag gemaekt; als van de gebreken der nagelen, die nochtans veel ſpels hebben verwekt en dagelyks noch groote ongemakken aenvoeren. Wanneer men, met bedachte oordeel eens overlegge, niet waer toe zy ten dienſt: maer aen wat deelen zy geplant ſtaen; men zal met ons eens loefs uitſpreken, dat'er meer byſtands behoorde vereiſt te werden, als'er tot noch toe, ſober genoeg, aen de dag is gebracht.

Echter, eer men tot haer ongemakken trede; dient noodig, om de aentrekkende toe-

toevallen beter te weren, dat men, byzonderlyk, haer oorſprong, maekſel en gebruik kennen.

De *Aertiſten* woelen zeer over hare *oorſprong*.

Wy nemen het eerſte, en naeſte by het oudſte zeggen van *Galenus* aen, dat een ontlade damp, van het uiterſte der vingeren uitvloeit, 't geen door de lucht ſtremt en verdroogt, en zoo in een hoornachtige ſchub veranderd. *In Com. Prognoſt.*

Felix Platerus ſtelt haer ſtof en maekſel uit de einde der zenuwen. *De ſuperfic. Corp. Dolor. Cap. 17.*

Andere hebben de oorſprong der nagelen, de topbeentjes van de vingeren toegeſchreven.

Wy zullenſe ſtellen, datſe niet alleen uit het laetſte, dat is, uit zenuwen en beenen groeyen: maer met *Galenus*, van het uiterſte der vingeren: maer ongetwyffelt, of *Galenus* meent de heele ſamenſtel der enkele deelen, 't geen geſamentlyk een lit maekt; als *pezen*, *aderen*, *hertäderen*, *zenuwen*, *huit* en *been*: wylſe doch deze al te ſamen aen de vingeren en tonen ten einde gaen, en daer by dicht in den anderen leggen.

En wie dan naeukeurig een vinger ontleet, zal bevinden, dat de bovenſte pees van vingeren en tonen (boven het uiterſte en kleine lit) aldaer allengskens hard word.

Dat

Dat de aderen haer topjes in de huit verwerren, bevint men door dien de rant van de huit, digt aen de groef van de nagel, aldaer rooder, als op andere plaetſen vertoont; op welke rant, (om dat de huit de nagel te vaſt klemt, tot afwerping van dampen) de *nynnagels* uitſpatten.

Zoo geſchiet het ook met de hertäderen, die nimmer zonder ader of zenuw en zyn, en ſchieten van de huit tot in de nagelen zelfs: want het is zeker, dat de nagelen doortochtig als ſpaens riet zyn, en met bloedſtreentjes doorweven (die wy adertjes noemen) het gene, men in een vergroot glaesje kan afoogen: wanneer men een breet ſtuksken nagels neemt, en in 't voornoemde glaesje werpt.

Wy hebben voor de waerheit mede vermerkt, ymant een ſplinter onder de nagel geſtooten hebbende, die wy boven door de nagel zouden uithalen, dat'er (eer wy tot de ſplinter quamen, tot het ſchillen door het mesje) verſcheide bloedtopjes of ſpikkeltjes van bloet opborrelden.

Dat de zenuwen haer (gelyk *Platerus* zeit) onder de nagelen en haer kanten verſchuilen, daer aen is niet te twyffelen: by al dien, 't geen wy vertrouwen, zy de nagelen geen bevoelen aen brengen: waer van een ſtaeltje dient.

Mary Jakobs, Geeſtelyke Dochter, hadde haer

haer, onverziens, niet onder, maer op een van haer nagelen, met een naelt gesteken; waer na zy een bove maten zwelling, pyn en ontsteking aen de voorste vinger, van de linkerhant bequam, die zoo heftig hare gang gingen, dat wy vreesden, dat het zonder groote moeite, ten minsten met verlies van het kootje, niet en zoude afloopen. Doch wy meenden met den eersten, niet eens op de nagel zelfs denkende, datse de naelt tusschen de nagel en het pezig gedeelte (zoo effen wil 't *Fort. Plemp* gezeit hebben) had ingevoerd: indachtig wordende, 't gene *Horatius Augenius* van zyns Vaders Snyër verhaelde, die hem tusschen zyn nagel van de duim en vlees (zoo noemde het *Augenius*) met een naelt hadde gesteken: waer na hy kort daer aen van de doot gesteken wierd.

In zyn verhandeling der spieren in het 15. Cap.

Tom. 1. Epist. & Consult. Med. Lib. 9. Cap. 2.

De lydster ziende ons onbeducht, en dat wy een ruimer opening tusschen de nagel en pees wilde maken, verklaerde ons, dat wy het zekerder zouden nemen, indien wy op de nagel, en niet onder de zelve onze heelmiddelen wilden aenleggen: want zeide zy, gelykse ons betoonde, alle myne nagelen, zoo aen vingers en tonen, zyn een groote bevoelykheit, om datse zeer week zyn, onderworpen, 't geen *Anthony Uittenhof* (een vermaerd Heelmeester in zyn leven) aen myn op diergelykc ongeval,

voor

voor dezen hadde bespeurd en aengemerkt: waer op wy de steek van haer nagel handelden, even op de wyze, of het een zenuwe hadde geweest: waer van wy in 't kort, van de moeite en zorg wierden ontslagen, en zy van haer pyn, (zonder verlies van eenig deel) gelukkig en voorspoedig verlost.

Eer wy tot het gebruik van de nagelen komen, zoo is'er noch overig, dat men betoont, dat zy uit de huit mede haer oorsprong nemen: hoe wel het naeste by afgehandelt is, alleen overig, dat men bemerkt dat de opperhuit, met een duistere bevoellykheit, op de nagel schiet, waer mede zy haer vereenigt. Haer gebruik is niet klein, maer groot te achten.

Galenus wil, datse de vingeren tot een gevoegelyk gebruik, om te vatten, zyn aengeklampt.

Felix Platerus, datse dè zenuwen voor een scherm en schilt dienen.

Doch eer wy ons verder van honk begeven, en het opschrift dezes inhouts voldoen: zoo dient nu yder konstgenoot te beseffen, dat het geen klein noch gering werk is, als hy zig aen een nagel te werken begeeft: wyl het de lyër veel bysterheden, ja verlies van lit en leven, en de Heelmeester veel zorg, moeite en schand kan aenvoeren.

Plinius

Plinius in zyn Hooftstuk, van sommige haestige en ontydige dood, verhaelt, dat *Q. Æm. Lepidus* uit zyn slaepkamer gaende, zyn nagel van de duim aen de deur stiet, waer na in korte tyd, zyn leven door de dood wierd uitgestooten. *Lib. 2. Cap. 36.*

Quint. Marco, Veneetse Raed, stierf aen een nynnagel.

Wy en behoeven, om verder bewys, ons niet tot de overeeuwige te begeven; wyl men stof genoeg kan bekomen, uit onze droevige ervarentheit.

Joost Brest, vermaerd Koopman, liet zyn nagel aen zyn groote toon, een weinig uit de hoek korten, 't geen hem zoo bequam, dat hem kort daer na, op overwelging van aenwellende toevallen, zyn levensdraet wierd afgekort.

Pieter Janszoon Koning, Impostmeester, is eindelyk, na dat hy vier jaren lang, aen een gekorte nagel hadde gepleisterd, van de bykomende toevallen, door de dood overvallen.

Een zeker Timmerman, Jan Isbrandszoon, een splinter van grenen hout, by de nagel ingestooten hebbende, wierd door een drom van toevallen, die zyn vinger vergezelschapten, in een dag of twee uit het leven gestooten.

Goose Pieterszoon, (anders *Goose Kant*) zynde een Ossenslager, kreeg onder het

slaen van een Os, een klein snipje, door zyn mes, in de nagel van de pink, welke nagel, aen de pees by hangende, hy met een kleine kracht afrokte: waer toe veel schielyke toevallen zyn geslagen, die hem in drie dagen uit het leven rokten.

Wy scheiden uit om meer zulke lyërs te verhalen, die door diergelyke toevallen, als de weereld bekent is, uit het leven zyn gescheiden.

Zyn de nagelen dan van zulk eenen maeksel, en de toevallen zoo hevig, zoo konnen wy ons wel bevroeden, dat het niet te vergeefs en is gezeit, *'t zal hem te nagelen noch uitzweren*.

Nu hechten wy de draet aen, om haer ongemakken, die men klein acht, en veel moeitens geeft, af te rokkenen.

Prim. Pars, de Chirurg. Op. Cap. 103.

Aquapendens zeit, *hoe wel de nagelen van een klein gebruik schynen te wezen, om datse by na niet gevoet noch onder de deelen van het lighaem gereckent werden: zoo vereisschen de zelven vierderlei* handwerking.

Ons voornemen is, maer een af te handelen, en die ons het meesten drukt.

Het gebeurd dat de nagelen, doch meestendeel aen de teenen, door drukken van naeuwe kousen en schoenen binnenwaerds door het vlees in de pezen groeyen, 't geen niet alleen groote moeilyke pyn verwekt: maer de voet en het been met ontsteking

doet in nemen, en de wandeling gantsch belet en beneemt. Door genezing van zulk een quael bequam *Aquapendens*, dat zekere *Edele Fransman*, meer aen hem als aen zyn eigen Vader was gehouden.

Wy hebben eens van de *E. Heer Marten Tyssen Ankerhelm*, *opperste gezaghouwer van de Zweedse vloot*, door drie of vier snippen (die wy aen zyn nagel van de groote linker teen brochten) meer eers en gelt gekregen, als ooit van eenige lyër.

Als gy nu hebt gemerkt, dat de nagel in het vlees (om zoo te spreken) steekt, zoo zult gy de zelve, gelyk *Marcus Sever.* beschryft, hoe wel hy de wortel van zenuwen en vingers uitroeit (van boven af beginnen) met een styve scherpe schaer, allengskens na beneden, dicht na den hoek toe snyden of knippen: ziet wel toe, als gy u werk met de schaer hebt gedaen, dat gy dan met een stale *nypertje*, het stukske nagel vat, draeit ende al zoet en zagjes, na beneden en hoek toe, zonder eenige gewelt af: na welke werking gy voorts een klein wikje van pluksel gemaekt, besmeerd met het *Ung. Digestiv. Thereb.* warm gemaekt zult insteken: wy nemen het voornoemde *Ung.* om datse een balzem heeft, de pezen en nagels te verwarmen, by zoo ver gy bespeurde, dat een zwering, by de nagel en tusschen het vlees, in bleef,

Chir. Eff. Pars 2. Cap. 58.

Volsella.

daer toe en heb ik niet beters bevonden, als ook aen vingers die door de nagelen beginnen te zweren gebruikt, als het *Aq. Mercurialis*; want het is voorzeker dat de nagelen iets fenynigs by haer hebben, 't geen zy de huit, vlees en pezen overleveren, en niet eerder haer quaetaerdigheit en verlaten, als door de *sublimaet* waer van het voornoemde water gemaekt is, en de nagelen haer fenyn benemen: want de nagelen en tanden der dieren, zeit *Joh. Vigo*, gelyk ook sommige Geneesmeesters zeggen, zyn nimmer zonder fenyn.

Lib. de Vuln. Cap. 4.

Dat de nagelen en haer schraepsel fenynig zyn, weet *Fabr. Hildanus* van de kattekrab, en *Eustachius Rudius* van 't schraepsel, te vertellen.

Par. Prim. Obser. 86.

Want de nagel (schryft de Geneesheer *Abel Roscius aen Hildanus*) zynde van de alderdroogste uitwerpselen, behoud geen vochtigheit: waer mede zy de wonde met vergiftigheit beschadigen, en het hert, met het gantsche lighaem konnen bederven. *Cæl. Aurelianus* verhaelt, dat eenige door een nagelkrab, uitzinnig zyn geworden.

Lib. 3. de Acuto Morb. Cap. 9.

Derhalven wel in achting behoord genomen te werden, dat men de aengesteken, of van de nagel aengeraekte pees, of vleesch wel bescherme, en met ten aldereerste verdrooge.

Hoe ſober eenen toeval, ons het nagelquael ons ſchynt, zoo bekennen wy daerom niet te min, dat het ons wel duizentmael tot beſchaemtheit toe verdroten heeft, dat wy zoo lang, zonder eenige baet aen een teen, hebben gekallefaterd.

De geleerde Geneesmeeſter, en onder groote Schoolvoogt van de Nieuwezyd, Johannes Pantinus, kreeg op zekere tyd, een ingroeying van de nagel aen zyn groote teen, waer over (dorſten wy het ſchryven) wy meer als zeſtien weken, dagelyks of en aen gingen: wat wy knipten, wat wy droogden, wat wy ſcheiden aen de voornoemde nagel en toon, de verloren arrebeit zat'er op de vloer: wy en konden niet vernemen waer aen het haperen mocht, de dikte van het vermeinde vleeſch was dik, en bleef dik, en dat met uitſypering van dikke en gekookte etter; het verdroogen had'er zoo veel plaets als het verzweren; ten lange leſten vernamen wy waer aen het leuterden, het was een afgeknipte ſtuksken nagel, 't geen in de dikte van het vleeſch, om zoo te ſpreken, van de groote teen, was blyven ſteken en bewelt, en dat wy onverziens, met onze *tentyzer* betaſten, en met een uit de opgeworpe dikte quamen te halen, waer na wy in 't kort het verzworen gat, en ons misverſtant, tot een onbelemmerde gang beſloten.

LXIV. HOOFTSTUK.

Een Mensch van een Menschebeet elendig gestorven.

Niet alle beten van mensch en dieren, gelyk de *Oudvader Guido* leerd, zyn fenynig: maer die van grammen, dollen, boze menschen, en eigen fenynaerdige beesten werden gegeven, gelyk de ondervinding leerelyk vertoont: hoe wel *Corn. Celsus* het daer voor houd, dat alle beten, krabbingen, alle steken; ja het zever der dieren (doch byzonderlyk, die eenige hoedanigheden van fenyn in haer hebben) de eenen min, de andere meer, meest fenynig zyn, de deelen en lighaem vergiftig maken, het fenyn dan, door tandenbeet in de anderen gedrukt, en omgevoerd aen het herte, leid door afvegende of doorschietende middelen geen verdeeling, veel minder eist het een uitlokking van 't bloet; 't welk wy in de oeffening des heelkonst menigmael hebben waergenomen, 't geen wy met deze aenmerking zoeken te bevestigen; hoe wel de *Vigo* wil, dat men de zelve beetwonden, door zuivering en ontlasting des maegs, en ingewanden, zullen helpen heelen.

Tract. 3. Doct. Prim. Cap. 2.

Lib. 5. Cap. 27.

Lib. de Vuln. Cap. 4.

Ambrosius Paræus, waerschouwt, zoo men de gebeten lighamen moeten zuiverende afdriften beschaffen en latinge doen, dat men altoos, drie of vier dagen zullen wachten. *Hildanus*,

Lib. 22. de Venen. Cap. 14.

Hildanus, hoe wel hy de beten van menſchen die toornig, en honden die dol, en dieren die fenynig zyn, voor vergiftig heft, als men in zyn aenmerkingen (op dees kant vermelt) lezen kan, ſchynt het met *Vigo* te houden: wanneer hy zyn *Eſias Rapin* niet alleen met zuiverende afdriften reinigt; maer met het aderlaten het quaet geneeſt. *Par. Prim. Obſer. 85. 86. 92. 230. Par. Secund. Obſ. 102. 106.*

Een dienaer van een *onderſteunende Schout*, *Subſtituit.* wegens het Gerechte, hadde op de *Binnenamſtel*, een beruchte dief, in een ſchip verborgen, beſpiet, kreeg in 't vatten en gevangen nemen van de voornoemde dief, een dieſſe beet, in zyn eerſte lid van zyn rechter duim, (waer van de tanden 't gebeente verbryzelde) en van die ſtont aen, een groote onverdragelyke pyn in de hant, arm, onder de oxel, en in de ſchouder; waerom hy om hulp voor de beet en zyn toevallen, tot onzent om te heelen is gekomen; op welke beet wy voorts het *Ung. Baſilicon*, met een weinig *Theriaca*, het *door van een ey*, en met *oly verbaſci* vermengt, en over de hant, arm en ſchouder het *Empl. Vigonis* in brandewyn met *Theriaca* in den andre gevreven, warm gemaekt, hebben geleit; daegs daer na hebben wy, alzoo de lyër zeer verbaeſt en buiten zinnen raeskalden, het navolgende zweetdrankſken ingegeven.

℞. *Diaſcord. Fracaſtor.*
Theriac. an. ℈j. s.
Sp. Liberant. ℈j.
Salis abſinth. gr. xij.
Syr. Limonib. ℥. ß.
Aq. Card. bened. q. s.
M. Fiat Potiuncula.

Waer na wy vernamen, dat de lyër, na een milde zweet zich vry ontlaſt, en by zyn zinnen vont.

De duim, die zeer pynlyk en bove maet gezwollen was, daer in (byzonderlyk op de beet) werd een ſnede tot aen 't gebeente gebracht, uit welke opening een dun en ſcherp etter quam vloeyen; over de hant is een pap, tot weringe van de ontſteking, vermindering van dikte en pyn, tegenſtrevig voor het fenyn, en bewaringe van meerder verrotting, geſlagen; en beſtont uit navolgende middelen.

℞. *Alicarum aven. ℔. jß.*
Pulv. fol. Rutæ.
Scordy an. ℥. j.
Flor. Sambuc. ℥ s.
Coquant: in Cerevis: Tenui ad Formam Cataplaſmatis; deinde addatur Butyr: Recentis. q. ſ.
Fiat Cataplaſma.

Met welke pap wy een goede voortgang, zoo het ſcheen deden: maer de achtſte, of de negende dag bequam de lyër een uitſlag van roode vlekskens, met een ſtinkende

kende zweet over zyn gantſche lighaem; waer op het voorſchreven zweetdranksken wederom wierd ingegeven, en een dappre zweet met een hevige koortſe volgden. Doch, alzoo het lighaem verzwakte, en het herte groote beſtorming van flauten en miſlagen leed, zoo is'er een vermaerd Geneesmeeſter, op ons verzoek ontboden, die zonder onze tegenwoordigheit, hoe wel wy de lyër en vrienden hadden gewaerſchouwt, zuiverende afdriften heeft ingegeven, na het welke de lyër in meerder flaeuten is vervallen; de dorſt, die zeer groot was, is door zeer verkouwende geneesmiddelen eenigſints gebroken; des morgens vroeg by de lyër gekomen zynde, bevonden wy hem zeer benauwt aen het hert, en zeer doffig in de herſſenen; waer op de Geneesmeeſter wilde dat men de lyër bloet zou laten, 't geen niet van ons, maer van een ander (wyl wy'er tegen waren) is gedaen, na welke lating zich de lyër met meerder flaeuten en benaeuwtheit, zig na de benaeude dood ſtelden, die hem eer de middag quam uit dit leven heeft gerukt.

De ziel en was zoo haeſt niet geſcheiden, of men bevont het lighaem zoo ſtinkende en gezwollen, dat het niet aenſchouwelyk of verdragelyk was, weshalven de vrienden vernootzaekt waren, een dootkiſt by der hant te halen en daer in het lighaem te

 leg-

leggen, en de kiſt te ſtoppen, om bevryt van een zwavelachtige ſtank te zyn.

Wy geven nu een yder Konſtgenoot te bedenken, hoe een verdeelt fenyn, 't zy dan waer uit het zyn oorſprong heeft genomen, voornamentlyk van *grammen en dollen beten*, den menſch de dood aenvoerd, waer door te beduchten ſtaet, om een menſch in leven te houden, dat men eer tot uitdryven of afdryven, tot zweetens toe de menſch bewaerd, als door drift en zuiver middelen te tergen.

LXV. HOOFTSTUK.

Een Squamvinger weggenomen.

DE krachtige en beruchte *Marcus Aurelius Severinus*, heeft verſcheide knobbelachtige en uitſpattende gezwellen, zoo aen handen, voeten, vingers, duimen, en teenen, beſchreven, gelyk hy ſchriftelyk nagelaten heeft: welke gezwellen de leden zoo deê opgeſten en buiten de gewonelyke palen van banden, vleeſch en huit ſpatten, datſe meer voor wanleden, als voor rechtſchapen deelen gekeurd wierden.

Lib. de Abſceſ.

Zoo was de duim van de Boer, die de kieſe navorſcher *Thomas Barthol. te Padoa*, tot een geſtalteniſſe eens menſchen hooft aenſchouwden.

Centur. 2. Hiſt. 53.

Wy

Wy en konnen niet voorby gaen de vinger van *Eduart Willemszoon*, die niet alleen mismaekt, maer ook een pont en een vierendeels pont wigtig was, toen ze was afgenomen, de lezer voor den dag te brengen, wiens oorſprong, voortgang, en uittroeying, zeer wonderlyk bevonden is.

Deze *Kleeremaker* kreeg een klein veracht gezwelletje omtrent de groote knokkel van de middelſte vinger van zyn linkerhant, waer mede hy zelfs, in het eerſt, en daer na met een *Lapzalfſter* wat gepapt en gepleiſterd heeft, 't geen de vinger, zonder pyn en etter, ongelooffelyk deê opzwellen.

De *Lapzalfſter* haer handeling, zoo zy haer inbeelde, wel verſtaende, lapte zonder achterdocht, met een vlym, een gat in de dikke verheven vinger; waer uit niet anders als water, en raeuw ongekookte etter vloeiden, dat de goede *Kleermaker* pyn, en de *Lapzalfſter* over haer ſtout beſtaen de moed van haeſtige heeling, verwerkten.

Maer wat middelen de *oude koppezetſter* gebruikte, 't was de moriaen gewaſſen; ten lange leſten ontging de *Quakzalfſter* de *Kleermaker*, (als zynde uitgeleerd) en de lyër met zyn vinger het onverſtandig wyf.

Even-

Evenwel waer de *Kleermaker* met zyn quael quam; niet te min by eenige, de konſt wel verſtaende, aentrof, zoo bleef hy met zyn gebrek aen 't kliemen; dat in korte wyl, door verſcheide hulpelooze hulpmiddelen, een overbolger toegang nam; ja dat in een en zulke mismaekte dikte, en groote, als uw in deze teekening vertoont werd.

Het gewigte, en onhebbelyk gebruik, de goede lyër te veel quellende, veroorzaekte (byzonderlyk op het aenraden en vermoed zynde van de ſtinkende zwaerte, die hy, als een huisquael, *vyf jaren* lang had omgedragen) deze pynelyke laſt door het hantwerk te laten knotten.

De

De *Kleeremaker*, die zyn toevlucht en hulp aen ons quam opdragen, ontwont zyn vinger, en met een zyn mening, vragende of het *ſquamgezwel* niet was, met behouw van vinger, te genezen.

Wy de vinger ter degen beſchouwt, en het been, tot nauwer onderzoek ondertaſt hebbende, oordeelden dat het vingerquael een opregte *wintdoorn*, of een *been-* *Spina Ven-*
vreter, was; waer toe wy (om de vinger *toſa. Can-*
van zyn dikte te ontſetten, van zyn zwe- *cer Oſſis.*
ringe te ontlaſten, en van zyn gezogen been te redden, en met behouw van de vinger) geen mouwen wiſt aen te zetten: maer om de mismaektheit, pyn, ſtank, en 't verdrietig pak weg te nemen, dat daer toe raet en een hant ten beſten; toe was, by zoo verre de *handbeenders*, en de omleggende *Tarſus.*
enkele deelen, (onbezoetelt van het quael) noch gaef waren.

De lyër, dit ter degen beſeffende, beſloot om het pak niet langer met ſtank en pyn te tortſen, en het voorſtel, zonder langer te marren, in te gaen; gelyk ook het werk op navolgende werking is uitgevoerd.

Wy leiden om den arm, boven de knookel van de hant, een ſmalle bant, die wy, tot belet om te bloeden, ſterk toe bonden: daer na zettende wy ons mes tuſſchen de voorſte en dikke vinger in, brachten de

ſneê

Tarsus. sneê halver weeg de hant en *handbeenderen*; op de zelfde wyze stelden wy wederom het mes aen de andere zyde, tusschen de voornoemde dikke vinger, en vinger naest de pink, met voornemens de sneê zoo diep en ver te leiden als de eerste sneê; en dan de gespleeten hant, en gescheide vingeren van de dikke vinger en zyn nabeen af te halen, om de beitel ver achter het quaet in 't gezonden been te zetten, en alzoo 't been met de geschilden vinger af te klinken; voegende de snede aen den anderen, om de misstel en de plaetse tusschen de eerste en de derde vinger te ontgaen.

Maer *ô laes!* wat gebeurden daer? onze Medebroeder, die zich hier tegens stelde, met voorbeding, wilde de tweede schilling niet gedoogen, alzoo hy zich verzekerd vont dat de zweerknobbel, hoe groot en diep het zich gevezemt had, niet en was te vermoeden, anders geen been bezoetelt te hebben als daer 't op zat; derhalven niet noodig en was het been verder, als zich de plaets gedragen vont, weg te nemen.

Wy lieten ons overredden, met vry betuig, dat het werk niet zekerder, tot vaster hoop van heeling, kost uitgevoerd werden, als door onze voornemen en stel, dat met de eerste schillinge was betoont; en ook een minder mismaektheit, op het wegnemen van de misgewasse vinger, als hy

zoo

zoo diep in de hant wierd uitgeroeit, gelyk de ervarentheit had geleerd, zoude geven: doch het lang temen, en het sterk binden, 't geen de lyër pyn verwekten, liet niet toe, als met het werk voort te varen, en de voorbarigheit, nevens de voorstel, om dies wil in te willigen, nemende de vinger met het *squamgezwel*, en uitgezogen been, zonder verder te gaen, als tot de handknokkel, weg.

Het bloet wierd door onze gewonelyke en dagelyksche stemppoeyer gestempt; de hant, die met de sneê gespleten was, wierd door het bindsel te gader gebonden, makende daer na de bant boven de hant los, gevende de *Kleeremaker* aen de rust over, die naeste by een dag en nacht sliep.

Het was omtrent den twintigsten dag, na 't afzetten van de *squamvinger*, hoe wel het zich in alles voordeelig, en voor de wint hadde toegedragen, dat aen de handknookel een opwerpsel van welig vleesch, zoo groot als een groote speldehooft, zich op deê, 't geen, niet tegenstaende men het zelfde door verdroogende en verterende middelen getracht hadde te verteeren en te verdroogen, in 't kort zoo weerbarstig, hoog en dik oprees, dat het een gewigte van twee of drie pont ten minsten halen zouw.

Hier op quam (dat de lyër, die alreeds het

het afkloppen van de vinger, en wy, die veel moeiten, ſtank en vuiligheit hadden uitgeſtaen) goed raet duur te ſtaen; derhalven, wyl de lydſame *Kleeremaker* noch een torn (als was het om de hant met zyn overtollig vleeſch te doen weg nemen) wilde uitſtaen, zoo brachten wy eenige Genees- en Heelmeeſters in raedpleging, die wy de tegenwoordige ſtant, zoo van vleeſch en been, als ook 't geen van te voren was geſchiet, en waerſchynelyk uitgewrocht geweeſt, om niet meer in de klippen te vervallen, verbreiden.

De Genees- en Heelmeeſters, en konden voor zoo veel haer gezigt, oordeel en wetenſchap toe reikten, niet anders voor ſlaen; wyl de gelegentheit op achterlating van 't been, dat van het gezonden afgeſpouwen hebbende, en aldaer niet en was uitgeroeit, de geheele hant tot boven de knookel in de arm af te zetten; het welke in tegenwoordigheit van de Geneesheeren, *Johan van Hartogvelt*, *Guilhelmus Pizo*, *de Godgeleerde Petrus Lupenius*, Heelmeeſter *Joris van Loon*, en *Daniel Florianus*, door ons is geſchiet. Maer, den tienden dag na de werking (wyl de lyër, door zyn al te groote lyden afgeſlooft zynde) is de goede man, op een geſtadig by blyvende koorts, deze weerelt overleden, en van zyn lyden ontſlagen.

Wy

Wy, en andere die de konst wel verstonden, bevonden in de afgezette hant, dat, had men de beitel in het achterste van het gebeente, dat men noch goet en gaef bevont, mogen zetten, ongetwyffelt de lyër had met behouw van zyn leven, het overige van zyn vingers en hant behouden. Dies het aennemelyk en behoorlyk is, dat men de beenzuigers of vreters (die *Paulus Barbette*, onderscheidelyk neemt) na de leeringe van *Severinus*, in het gezonde been zullen uitroeyen en weg nemen.

In zyn Heelkonstig gebruik, Cap. 3. Pædarthrocace Cap. 21.

LXVI. HOOFTSTUK.

Het rechter hulpbeen (Os Adjutorium) *zonder verlies van beweging uit de arm genomen.*

HEt was van *Hippocrates*, die voorwetende man, niet te vergeefs aen zyn zoon *Thessalus* geschreven, dat de samenstel der beenderen (om veel gebreken, die uit breuk, ontleding, verstuiking en verdraeijing ontstonden, te herstellen) de Heelmeester zeer noodig was te weten, en dat men de kennisse niet en konde, als door een *beengeraemte*, bekomen.

Sceleton.

Galenus vraegt, wie is'er, die van een beenbreuken en ontleding meent, zonder kennisse van een menschgeraemte, verstant te hebben?

Derhalven, zeer noodig is, dat een Heelmeester de samenstel, de geledderen, en het bindsel van de beenderen neerstig komt te leeren, op dat hy zyn schade en schande, en de lyërs haer ongemakken mogen ontvlieden.

Door deze onkunde der Heelmeesteren, die geweldig in zwang gaet, gebeurd het, dat de lyërs haer ongevallen meer aen *Beulen*, *Dievenpynigers* en *Smeersters* vertrouwen, om datse dagelyks leden handelen, als aen de Heelmeesteren, die een algemeene roep hebben, datse in *beengeraemte*, niet genoegsaem geoeffent zyn, hoe wel men (God beter het) bevint, dat de lyërs, van de *Lapzalfsters*, meerendeel mis, als rechtschapen gehandelt wierden.

Sceleton.

Wy zullen, voor ditmael, haer misgrepen en verbrodden handelinge (zeer veel van *Hildano* aengeteekent) voor by gaen, maer een verhalen, die ons *in 't jaer* 1664. van een befaemde *Borstmeestres* en *Beenenstrykster*, is voorgevallen.

Marritje .... oud omtrent ... jaren, eer datse (vader en moederloos zynde) de goede en medelydende opzicht, van het *Burgerlyke Weeshuis* bequam, was drie jaren van te voren onderhanden van een *Smeerster* geweest, welke haer rechter boven arm (waer in een begintsel van vloeyende vochtigheden gezakt, en zeer pynelyk

lyk en gezwollen was) als een ontleding zeer onverſtandelyk heeft gehandelt, en dat byzonderlyk door rekken en trekken de arm voorwaerds en achterwaerds te zwaeyen, het welke zoo lang duurde, dat de arm in een pynelyke dikte, en de *Smeerſter* in een afgeſloofde arbeit verviel: niet te min (om een eer quantſuis te bekomen) zoo bepaptefe en beſmeerdeſe de arm, dat ſe eindelyk, tegens haer gevoelen van *etter open borſt*, en veel verhole *zweergaten* (van boven de ſchouwer af, tot aen de bocht van de elleboog) zeer pynelyk zich op deê; wat dat de *Smeerſter* tot heelinge kliemde, 't was de ſtrant geploegt, en wat gaten zy toepleiſterde, de verhoude etter brak, om het bedorven beens wil, ten huide uit.

Na lang wieken, klieken, gebruik van onverſtant, en ongeoorlofde middelen, is het meisje (gelyk als gezeit, door 't ſterven van haer vader en moeder) met dit elendige toeval, in het *Weeshuis*, en onder de bezorging van *Jan Swart* (gewoonlyke Weeshuis Heelmeeſter) geraekt; die, hoe wel genoegſaem ervaren, het werk een poos handelde; daer hy aen vermerkte, dat een Heelmeeſter daer aen genoeg te pluizen had; na veel tobbens, aen de *Heeren Weesvaderen* hulpe verzogt, die de Heelmeeſter belaſte ons by dat toeval te halen. Daer

by gekomen zynde, zoo bevonden wy dat de boven arm, boven gewoonte, zeer dik, hard, met veel etterzweren, gezwollen, en met bedorven been bevangen was.

Dit zoo bevonden, en met den anderen, 't geen de konst mocht vereisschen, overgeleit hebbende, hebben wy eens stonds besloten de twee bovenste openingen (waer van een boven op de aenwas of byvoegsel van *'t hulpbeen*, en de andere, binnensarms, vier vingeren breet van malkanderen stont) in een te snyden; het welke met een schaer geschiede. Na de sneê zoo vulden wy de wonde met droog pluksel op, en raekten het verbant niet, als des anderen daegs aen.

Epiphysis.

Het been, dat los was, vatten wy met een sterken koorntang, en na een luttel tornings, zoo volgde het hulpbeen (naeste by geheel; en zoo groot als deze naestvolgende afteekening, op het andere bladzy uitbeelt) te wonde uit, en dat met geen minder verlies van beweging des arms, als verwondering van de groote des voornoemde beens, wiens groote wy ons niet en hadden ingewikt.

Na een luttel bloedens, hebben wy, tot de smartinge der wonde, den *terpentynse wiekzalf*, met *eyer* en *hypericons oly* vermengt, daer in, en over de wonde de schut-

plei-

43

pleister, van *Johannes de Vigo* geleit: voorts is het toeval van ons dagelyks gehandelt; de zweren gezuiverd, en gedroogt met de volgende vermengtsel.

℞. *Sev. Hircini.*
Bovis, an. ℥ ß.
Ung. Rosar. ℥ j.
Terebinthin. lotæ. ℥ ß.
Ol. Ceræ. ʒ ß.
Hyperici q. s.
Mercur. Præcipit. ʒ ij. *s.*
Fiat Mixtum.

En de arm met een smalle windsel, (tot uitdryving van zucht, en beklinksel van spieren en huit) in brandewyn genat, omwonden; waer op in 't kort, zonder eenig verlies van beweginge, uitgenomen datse de arm zoo hoog niet heffen en kan, de heelinge is gevolgt.

Uit deze aenmerking dunkt ons, is te leeren; voor eerst, dat niemant, uitgezonderd, die de heelkonst oeffent, of hy behoorde zich te bevlytigen, dat hy der *beenderen Beschryving* niet alleen wel kome te verstaen; maer dat hy een *beengeraemte* in zyn macht hebbe, of ten minste de afteekening der zelver; daer door hy de kennisse zal bekomen; hoe de gelederen, niet alleen haer verknochting hebben: maer op hoe veel wyze zy konnen ontleed, of niet ontleed te werden, 't welke hem niet anders

Osteologia.

ders en kan gedyen als tot lof en ſchat; op dat ook, met'er tyd de *Lapzalvers*, *Opſnyders* en *Smeerſters* (die daer ſnoeven te konnen een ontlede borſtbeen, ſleutelbeen herſtellen, en vaſt gegroeide herten met ſmeren los te maken) een afſcheitbrief mogen bekomen, en langer geen vertrouw en verdienen, tot eere van de konſte en behouw der gezontheit, van de gebrekelingen.

T'en anderen, zal men uit deze aenmerking konnen verſtaen, hoe, en op wat wyze het geſchiet, dat de wyze natuur weet te vervullen en te volmaken de ledige en onvolmaekte plaetſen, die haer, anderſints tot een gebruik zoude komen te ontberen; namentlyk, als ons kennelyk is, dat een geheele *Dyebeen* van een *Engelſe Soldaet*, door een ettergezwel is komen te verderven, en uitgenome werde; niet tegenſtaende hy daer na, wederom gegaen, geloopen en zyn ampt bedient heeft: gelyk als de Geneesheer *Carolus Battus*, in zyn nooit volprezen Handboek, verhaelt gezien te hebben.

Os Femoris.
Apoſtema.

De 4. hand: in 8. Hoofſtuk.

Gelyk mede een afgeworpen ſtuk beens van zoo een voornoemde *Dyebèen* uitgenomen is, door de hant van *Huibert Kok*, *Heelmeeſter tot Woerden*, als zulks verhaelt word in de Heelkonſtige Aenmerking van *Mr. Hendrik Roonhuizen*.

Tweede Deel.

Waer by komt ons 't voornoemde *Weesmeisje*, dat het gebruik, als verhaelt is, van haer arm, (hoe wel zy het *hulpbeen* naeſten by geheel miſt) heeft behouden.

Op wat geſtel, dat dit de voorzichtige natuur uitwerkt, en uitgewrocht heeft, dunkt ons onder verbetering, aldus te zyn geſchiet.

Wy hebben van te voren gezeit, dat in 't bovenſte gedeelte van de arm, tuſſchen de ſpieren, een begintſel van vloeyende vochtigheden zeer pynelyk en zwellende was gezakt, die aldaer, ongetwyffelt door een onmanierlyke handeling aen 't zweren is geraekt, en heeft door al te lang verblyf, zonder dat de etter tydelyk uit-
Periotium. gelaten was, het vlies van 't been doorgeten, het been bedorven, en met een de ſtoffe des beens (het welke het dikſte en aerdachtigſte deel des bloeds is, dat door de aderen en hertäderen in het merg vloeit) afgeſneden, 't geen is komen te ſtorten en te druipen, op en tegens de binnenſte bekleetſelen van de ſpieren, waer by gevallen is een groffe doorzwetinge, eens deels uit de aenwas of aenhangſel boven van het
Epiphyſis. hooft des *hulpbeens* voornoemt, ten andere, van 't geſcheidebeen onder aen de elleboog met zyn overige deel, die de *holle pyp* of
Gal. Lib. 6. Met. *hulpbeen*, los zynde, hebben laten glippen, daer

daer uit een lymige vochtigheit (een ſtoffe daer uit het *weer*, in gebroke beenen, word veroorzaekt) is ontſtaen; die door de voedende kracht (welke de plaets van de vorm kracht bedient) tot een groote *weer*, in plaets van 't been heeft kome te ſtorkelen en te ſtremmen. *Cap.* 5. *Callus.* *Paræus Lib.* 15. *Cap.* 28.

LXVII. HOOFTSTUK.

Een bedorven (Hielbeen) *door een verdraeide Heelmeeſter ontſtaen.*

TOen wy, op zekeren tyd, de wonderwaerdige, en nooit volprezen Aenmerkinge van de wakkere, en in de Heelkonſt wel afgerechte *Fabritius Hildanus*, eens doorſnoffelden, zoo quam ons juiſt de negen en veertigſte Aenmerking, zyns *zeſte Deels* ten voorhant, die wy met het zoontje van den eerzame *Guilbert de Flines*, vermaerd en wel geſchikte Koopman, als een gelyke toeval, vergeleken.

Dit *zoontje*, zynde aen de ſlymvochtige kant, kreeg onverdacht, aen zyn rechter voet, door een raeuwe zinking, een belemmering in het gaen: welke toeval, een verdraeide konſtwerker, om dat de voet gezwollen, voor een verdraeit lid aengreep, die hy onwetende en onbeſuiſt, met een ongemanierde barmhertigheit (op een uitgeſchote ledenwater aengreep) 't geen het

Jongetje, zeven jaren oud zynde, door al te veel rekken en trekken, in een heftige koorts, en de voet, met een het geheele been, inzwelling, pynontsteking, en zwering deê vervallen: waer op de Vader de Ledendraeyer de zak, en de Heelmeester *Hendrik van Roonhuize*, en daer na ons, de bezorging, zyns zoons ongemak, gantsch en gaer, over gaf.

Wy bevonden, wyl'er open zweren waren, dat tusschen 't lid van de voet, door en weder door, als ook in het morwe, *Os calcis.* en van vocht doordrongen *hielbeen*, onze *Provet.* *tentyzer* inschoot.

Hier op hebben wy, om de heeling aen te voeren, na dat de Geneesmeester het lighaem van overtollige vochtigheden ontlast had, de pyn, ontsteking en zwellinge, met de navolgende pap, tot verzachting aengetast.

℞. *Alicar. Hordei lib. j. s.*
Harb. Rutæ.
Althææ.
Flor. Chamomil.
Sambuc. an. m. s.
Coquantur in lacte Acreos. ad Consistentiam Cataplasmatis, Deinde addantur Butyr. Recentis vel sub. Aquam Coct. q. s.
Fiat Cataplasma.

De

De pyn en andere toevallen hier door geſlabbakt zynde, hebben wy met een ſtuk *vlierpit*, het ettervloeyende gat, dat op het *hielbeen* zyn grootſte opening had, evenwel wyder opgezet en uitgeſpannen: waer na de gront ruim genoeg zynde, het *hielbeen*, met plukſel gedoopt, in *geeſt van kooperroot* geraekt, en wederom de gront en groeven, door onze gewonelyke *ſteekpilletjes*, tot opdrooging, belemmerd geworden is. *Medulla Sambuci.* *Spiritus Vitrioli.*

De vloeying van etter en ziltige vochtigheden, die uit de heup vloeiden, onderſchepten wy onder de knie, door het maken van een *etterdracht*, en dat juiſt in een van de vervallen zweren, die door een erwt het ſluiten, en na de voet het vloeyen beletten. *Fontanel.*

De voet, wierd tot verſterkingen zyner deelen, door de navolgende pap, die de vochtigheden opſlurpten, warm bepapt.

℞. *Cortic. Quercini Subt.*
Pulv. ℥. *xv.*
Farin. Fabr. ℥. *vj.*
Oliban.
Maſtich. an. ℥. *s.*
Fæcis Acet. vini q. ſ.
Miſce fiat Cataplaſma.

Maer wat ſtonden, wat goede baet van middelen wy, tot een volkomen opdrooging en ſcheidinge van het doordrongen

hielbeen

hielbeen verwachtende waren, die beliepen tot ontſet van lyër en heelder, zoo ſober en ſchaers, dat wy derhalven, de *Vader*, die een zeer *verſtandig en redenvattent man* was, de heelinge, door het yzer, volgens het gebod van *Hippocrates* beëinden, en genoegſaem de bezorging van zyn zoon verſtandelyk beſpeurd hebbende, liet ons, als de zaek wel beſeffende, op hoop van goeder uitkomſt, t'eenemael gewerden.

Waer op, wy dan, de zweringe, die zich ruim baens genoeg door het *vlierpit*, opgeruimt vertoonde, met een *hol gemaekte blikke pyp*, omwonden met plukſel, gedoopt in water, om de omringende deeltjes van zenging te bevryden, hebben geſteken, daer door de gloeyende *brandyzers*, zonder eenige pyn te verwekken, op het *hielbeen* zyn gebracht: geduerde dagelyks van ons zoo lang, tot dat het been niet meer en ſiſten, en op zyne genoegſame verdrooging, een ſtuksken been, zoo groot als hier afgeteekent ſtaet, afwierp, waer na het vleeſch makende middel, en met een de heelinge is gevolgt, uitgenomen een nalaet van een klein zypering van vochtigheit, het gene de peesjes en banden van haer dikwils uitgieten, en het lyërtje met de *zoon van Jacobus Haberuterus*, gelyk *Hildanus*, in zyn bove voornoemde Aenmerking verhaelt, eigen heeft.

Canteria Actuale.

Wy

Wy hebben na deze opmerking noch een *Meisje* van *vier jaren*, en daer na een *Holſteiner* in het *Gaſthuis*, met diergelyke toevallen onderhanden gehad: waer van de uitkomſte op een voet is uitgevallen, uitgenomen de *Holſteiner*, zonder nadruk van zypeling, volkomentlyk heelden.

Eer wy deze waerneminge eindigen, zoo moeten wy een verdrietende lyër, omſtander en Heelmeeſter waerſchouwen, dat zy haer alle te ſamen tegens zoo een langduerig lyden, aenſchouwen en pleiſteren van dit *hielbeen* met lydſaemheit wapenen, want in onze dagelykſe, als ook in andere Heelmeeſters oeffeninge, hebben wy niet minder, als een ſpoedige ſcheiding, of verdrooging van dit *hielbeen* vernomen; de reden zullen ongetwyffelt by de konſtgenoten of bekent zyn, of aengenomen werden, dat is om dat het *hielbeen*, uit de natuur met een rygen *bloedige merg* doordrongen is, op dat door een onverwachte *fortſe*, zoo van gaen, ſpringen en vallen tot een groote ongemak, dezelve niet breken zoude. *Medullam.*

LXVIII. HOOFTSTUK.

Beenbreuken onbewelt gebleven.

HEt gebeurd ſomtyds, doch zeer zelden, dat de einden van gebroken been-

beenderen, niet tegenstaende wat middelen inwendig, en wat hulpsaemheit uitwendig gepleegt word, evenwel niet aen den anderen bewellen of beweren.

Pars 3. Obser. 91. Van zulken misgroei verhaelt *Hildanus*, (dat ons zeer vreemt, van zulk een konstoeffenaer voorkomt) maer eenmael in zyn konstoeffening vernomen te hebben, en dat in een man van veertig jaren, die beide de pypen tusschen de elleboog en hant, dwars aen stukken brak, niet tegenstaende pyn, ontsteking en zwelling, daer by vergezelschapten ('t geen by de Genees- en Heelmeesters, voor een wettige toevoer van beenvoedsel gekeurd word) zoo bewelde evenwel de einden niet aen den anderen.

Wat de oorzaken, schryft Hildanus, *hier van zyn, kan ik niet recht bevroeden; ten waer mogelyk het eigen voedsel der beenderen, waer* *Callus.* *uit het* weer *voort komt, met de etter was uitgevloeit.*

Primitiva. Dat de zweringen, die de breuken overvallen, het zy door een *eerste*, of door een *Antecedens.* *voorgaende*, of door een *toegevoegde* oorzack, *Conjuncta.* hindernisse van aenwel geven, byzonderlyk alsse 't beenvoedsel, of verstikken, verteren, vervalschen, of met de etter uitschot verleenen, dat is ons dunkens zoo vremt of raer niet: maer wie zal ons de redenen, en met een de einden aen den andere

bewel-

bewellen, als men verneemt, dat zonder eenige zweringen, ja zonder opening van huit en ſpier, dit toeval een lyër kan overvallen? want wy hebben waergenomen, dat niet alleen de *onderpypen*, tuſſchen elleboog en hant; de *hulpbeenderen* tuſſchen ſchouder en elleboog; de beenderen tusſchen knie en voet: maer ook (hoe wel tweemael) die de *dyebeen* waren gebroken, zonder datſe(onbelemmerd van zweringen) wat middelen inwendig door het *vislym*, en uitwendig van pleiſters, ſpalken, windſels en bindſels wierden aengewent, evenwel de gebroken einden niet aen en groeiden.

Focile Majus & Minus.

Oſſa adjutoria.

Oſſa Femoris.

Ichtyocolla.

Wat hier af nu de oorzaken zyn, ſprekende met de voornoemde *Hildanus*, en konnen niet bevroeden; ten waer, dat een breuk, zonder verging van noodſakelyke ontlading (gelyk pyn, zwelling, ontſteking en koutvier) te veel los gemaekt en verbonden was.

Als mede, dat de vochtigheden, om het *weer* te ſtremmen, te veel verdunt, de ſpalken te kort, en zagt gemaekt, ja ook dat de breuk te veel, om een heete toevals wil, vervochtigt was: welke laetſte het ſtorkelen van het *weer* beletten kan. Dat korte en zachte ſpalken en los binden, het ſamenwel der gebroken einden ſchutten, dat hebben wy nu korts, aen een *Stuurman*, komende

Callus.

van

van *Guinea*, gezien; die het *hulpbeen* van zyn rechterarm, op de t'huis reis onderwegen, aen ſtukken brak, welke met zachte ſpalken beſpalkt, en de onderarm en hant niet genoegſaem van ondre na de ſchouwer opgeſchort zynde, de einden onbegroeit van den anderen bleven.

De uitwendige beletſelen aldus afgehandelt hebbende, is overig voor een eerlyke Heelmeeſter, die zyn pont uitwendig en inwendig, na eis van de konſt, genoegſaem uitgewoekerd heeft, te beweren, dat'er evenwel noch ſtof genoeg overſchiet, byzonderlyk inwendig, dat de gebroken einden verhinderd worden te beweren; namentlyk, als het aengevoerde been-voedſel te ſchrael, mager, waterig, bedorven (al na de ſamenſtel van lighaem en beenderen is) te quaedaerdig bevonden werd. Wat ons is voorgekomen, het lighaem bedorven en van de *Spaenſe ziekte* afgemat zynde, dat het gebeente zoo dor, bros, en vermolſemt was, dat het *ſleutelbeen*, in het aentrekken van een wambuis, los aen ſtukken knapten. Tot deze onaenwellende beenderen, die een lyër moeilyk knelt, en tuſſchen beiden een waenlid bevorderd, is niet beter om eenig gerief van de glibberige einden te hebben, als dat men een *yzere ſpalktuig*, aen den andere vaſt geklonken, en met zacht ſtof gevoerd zynde, laten maken,

Claviculam.

ken, die de einden van de beenderen zoo kan bedwingen, dat de zelve niet uit en ſpatten, en het bewegen van armen, en het gaen van beenen, gemakkelyk bevorderen kan; gelyk wy het zelve by onze toedoening bevonden, en door de vermaerde *Meeſter Schot, tot Utrecht* laten maken hebben.

LXIX. HOOFTSTUK.

Een bederving van de Schinkelbeen door boren genezen.

ONder alle zweringen, die veel in 't getal en in naem zyn, en word nergens na de minſte getelt, die bedervinge van 't gebeente hebben, zoo men de oorzake verhalen zoude van bedervinge, men zoude eer de moed en luſt verliezen, als de tyd van de oorzaken te hooren afwachten.

Jan Evertszoon, uit Deenmarken, leggende met twee groote diepe zweringen, omtrent de *enklaeu* van zyn rechter been, in 't Verbandhuis, gaende ſchuin van binnen na buiten toe, een weinig duikende van de ſchors van de ſchinkel, tot naeſte by aen 't merg: zoo dat'er een groote ruimte van de ſchinkel, die zeer vaſt en hart was, en naeſte by tuſſchen het merg voornoemt, alwaer de vermolmſel zyn *Talus.*

zitplaets hadde; 't been te branden was hier niet noodig, want daer was in het harde van

de ſchinkel wel zoo veel voedſel, dat het by ſchillen zoude afvallen; daerom zoo ſneden wy de twee openingen in een, en maekten voor eerſt het been bloot, waer
Lib. 8. *Cap.* 2. op wy, volgens de leeringe van *Celſus*, een trepaen zettende, en boorden drie kroongaten bezyden digt aen de anderen, in het been, even als hier vertoont word, tot in het vermolmſel van't voornoemde been. En wat

daer noch aen ontbrak, en niet gelyk en was, dat beitelde men tot een effen opening, als hier gezien word,

en men verwachtende de
Spiritus Vitrioli. ſcheiding van het bovenſte en 't aengeraekte been, dat door den geeſt van koperroot wierd aengeroerd, welke in 't kort, en met een de ſluitinge, tot volkomen genezinge geſchieden.

JOB

JOB VAN MEEKERENS

AENHANGSEL

VAN DE

HEEL- EN GENEESKONSTIGE

AENMERKINGEN.

AEN DE ONDERZOEKERS DER HEELKONST.

WY hebben op 't laetſt noch eenige Wanſchepſelen hier aengelaſt, van den vermaerden Heelmeeſter *Job van Meekeren*, die niet alleen door de Natuerlyke geboorte ter Weerelt gebracht; maer ook, die, gelyk als Wanſchepſelen geworden zyn, door de ontydige dood van deze overleden Heelmeeſter, die de zelve anders door onderzoekende arbeit, tot volmaekte Schepſelen

zoude gebracht hebben; 't geen de Oeffenaers der Heelkonſt als beklagen mogen, dat het voorgaende en 't aenhangende werk getuigen: wat belofte, noch van ondervindingen, de heldere middag zoude beſchenen hebben: maer de donkere middernacht, van 's levens einden, zyn de hinderpalen geweeſt; doch dat hier noch is, gebruikt dat, tot nuttigheit der elendigen, en roem van de Heelkonſt. *Vaert wel.*

JOB

JOB VAN MEEKERENS AENHANGSEL VAN DE HEEL- EN GENEESKONSTIGE AENMERKINGEN.

I. HOOFTSTUK.

Wanschepselen.

F*Ortunius Licetus*, vertoont in zyn Boek der Wanschepselen; waer in niet te min de verscheidenheden der maekselen, zwigten voor de onbegrypelykheit der oorzaken, dat het eene schrikdier, het andere, 't zy in veelheit of gebrek van stof, of in misstel ver overtreft, schynt aen de redenen te hangen, of de geduurige indrukselen der beeltenisse die op de lyfmoeder, op eigen inbeelding speelt, of schorting aen stof; welke twee *Paræus* begrypt in zeker getal. *Lib.* 25. *Cap.* 1.

Aristoteles, wil datse genoegsaem aen het laetste hangt.

Maer indien het aen stof mogt haperen, hier tegens worstelt de Koninglyke Weetgier en Arts *Wilhelmus Harveus*, die in zyn Boek van de dierteeling betoont, dat niet het stof, maer de *hoedanigheit* van het zelfde, de teeling is werkende. *Qualitas.*

 Hier

Hier tegens schermusselt het gemeen gevoelen, dat niet uit het zinnekoor te vryven is: want zegt het, de veelheit van stof heeft veel kinderen t'eenderdracht doen voort brengen, gelyk men lezen kan by *Paræus*, en anderen.

Epist. 19. Tom. 2. *Nicolaes à Mussa*, dunkt niet alleen de schaersheit van stof een lid ontberende kint verwekt, maer zelfs de ouderdom van teelder en teeldster. Zoo verhaelt hy een dochtertje, naer vyftien maenden drachts te *Venetien*, zonder oogen en handen gezien te hebben: leggende de schult op de eerwaerdige Heer, die zeventig jaren, en op de baerster, die sestig jaren oud was.

Wykende van de veelheit der oorzaken, zoo dunkt ons niet beters te gevoelen, als dat de inbeelding en de grootste, meeste en eenigste oorzaek van Wanschepselen en schrikdieren zy.

Empedocles zegt, de inbeeldings kracht in het zaet, en in de lyfmoeder te werken, dat de baermoeders iets byzonders, oproeringe van geesten en vochtigheit heeft, dunkt ons, dat het als volgt kan geschieden; weet het dat de voornaemste krachten bewegen de minderen: ja haer werking stygt dikmael de natuurlyke te boven. 't Geen men zien kan in groote hertstochten, als gramschap, droefheit, en andere, die men meent uit de *milt* gedreven te werden, let wyke

welke *Johan Baptiſta van Helmont*, *in zyn Dageraet van de Genceskonſt beweerd*; *zeggenae, ook een man, hoe wel hy zonaer moeaervat zy, nochtans maekt hy ook een beelt zynder beelteniſſe omtrent de milt.* Pael. 11.

De inbeelding dan, de voornaemſte oorzaek zynde, heerſcht over de geeſten en vochtigheden, wyl alle natuurlyke krachten bezig zyn, om een regtſchapen vrucht te volmaken: waer door gebeurd, dat de zwangeren eenigſints ontroerd zynde, de geeſten en vochtigheden na de bodem van de lyfmoeder ſchieten, en de beelteniſſe, die in de inbeelding ingedrukt is, het tedere ſchepſel indrukken en mede deelen.

Levinus Lemnius, *verhaelt: men ziet onder het Volk van Nederlant, die aen de zee leggen, vele die zwart en gekrolt van hair zyn, en bruin van aengezicht; dat mach de locht, de eigenſchap van 't lant, of 't gewonelyke voedſel, of verborgene inbeeldinge van 't vrouwelyk geſlacht toegeſchreven werden.* Lib. 1. de Complex.

Van welke inbeelding de kracht zoo groot is, dat op 't tipken van de ontfankeniſſe, al dat in de inbeeldinge voort komt, in 't ontfangen de kinderen ingedrukt werd.

Hoord wat *Jan Bapt. van Helmont*, van de koortſe zeit: doch (*zeit hy*) ſprekende van de indrukken, *is hier nochtans blykelyk, vaerom een zwangere vrouw ſterker werkt dan* Pael. 3.

 eenig

eenig ander mensch , overmits het moedervat, is na by de bodem aller beroerte des geest ; en is in plaets van de oorspronkelyke beroerten , en om de wil van deze plaets, zoo en zyn de eerste beroerten niet in onze macht, 't welk andersints moest wezen, zoo deze qualen bezaten 't hooft, of de ziele des menschen.

Zouden wy alle de misbaringen , van gene, en deze te borde brengen, die door sterke inbeeldingen misdeelt zyn geweest; hadde moed riemen papiers daer in te verkladden : maer zal maer eenige weinigen, ons voorgevallen, de konstgenoten vertoonen.

Een zekere eerbare Jongvrouw , (nergens na van de geringste : maer van een aenzienlyk en ryk geslacht , wiens naem om redenen verzwyge) was op haer uiterste van haer kinddragen gekomen , quam onverziens, buiten haer deur aen de stoep, waer zy een bedelaer , met een bloote stomp, van een afgezetten arm (een vertooning om eerder iemant tot medelyden te brengen) vont bedelende ; waer over zy zoo heftig ontroerde, datse van die tyd den arbeit op de hals kreeg , en van stonden aen een bly en droeve moeder werd, van een dochter met een stomp, waer in men bevont en kon bemerken , dat dat deel , ongetwyffelt volmaekt zynde geweest, de inbeeldinge des geestes schielyk daer voerde , en alle d[e]

vi[l]

vingers en handbeentjes over hoop ſmeet, en by den andere drong (want men konde de beentjes, los leggende, voelen) en alzoo vervormde tot een ſtomp.

Noch twee diergelyke verhaelt *Jan* *Pael.* 11.
Bapt. van Helmont, in zyn Dageraet der Geneeskonſt, die het belieft te lezen, die zal met een konnen zien, wat de verbeelteniſſe uitwerkt.

Anno 1643. hebbe ik een *Wanſchepſel* gezien, achter de *Reguliers Schans* geboren, dat vele dagen leefde, (zoo het den doop, als my gezeit was, niet en hadde genoten) dat op verſchrikkinge (hoe wel de moeder by na op haer rekening droeg) en een gequetſte doode man zag leggen;

wiens

wiens harſſenen, door 't vallen van de Reguliers Bruggejuk, ten bekkeneel uitſpatten; daer by een geſtadige beeltenisſe van de voornoemde gequetſte, wiens mismaektheit vertoonde, hoe en op wat gedeelte van 't lighaem de doode was gequetſt, want voor eerſt zoo lagen de herſſenen als geperſt uit het bekkeneel, door de val, op de aerde gevloeit, den neus geſpleten, de oogen blaeuw gezwollen en gepletterd, de vingeren van de rechterhant te morzelen, en van den andere geſcheiden. Daer op die indruk, zoo baerde de bezwangerde haer kint, op die wyze als u de andere bladzy vertoont.

Anno 1634. *den* 15 *December*, is dit *Wanſchepſeltje in de Lauwrierſtraet* geboren, het ſcheen dat de *Commiſſuren* van den anderen

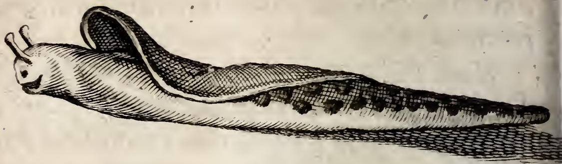
waren geweken, en dat de zelvige zoo waren verheven, makende het fatſoen van een helmet.

Anno 1650. *den* 19 *November*, *is Annetje Dirks*, Huisvrouw van *Arnout Rieffelaer*, verloſt van dit *Wanſchepſeltje*, na volkomen draginge, van ſex was 't een meisje.

Een Suiger van een barende Vrouw.

K*Laertje Theunis*, is verloſt *den* 18 *Augusti* 1653. van een jong zoontje, naer zes maenden dragens: voor welke baringe vier à vyf uuren te voren quam dit monſtertje, en dat levendig, van gedaente als een

een ſlak, van koleur en vlakken als een grundel, wemelende als een ael.

Dit kindetje, zynde een knechtje, is omtrent de *Jan Roonpoorts Toren* geboren,

op den 9 November 1656. de moeder weinig voor hare behoorlyke tyd van verlossinge, van een Moriaen verschrikt zynde, bracht dit jongsken (met hulp van *Aefjemoer, Stads Vroedvrouw*) het aengezicht en rechter arm en hant, zoo zwart gekoleurd als een Moor, quam dood ter weerelt, en had een waterzuchtige buiksken, waer uit ik omtrent twee ponden geel en helder water aftapte, welk water in een lymig vast vlies was besloten, bevont het gantsche ingewant wel gestelt, uitgenomen de *milt*, zeer kortelyk, vast, duister, blaeuw, de nieren vergaen; de blaes langworpig, en vol van lymig water in de borst, het hert vast en wel, de ooren zeer blaeuw en hart, de rechter vry grooter als de linker.

Een wanschepsel zonder armen, en voeten.

IN *'t jaer* 1655. *in 't laetste van January*, zyn wy met de *Geneesheeren*, *de Heer Johan Hartogvelt*, *Wilhelmus Pizo*, en anderen, buiten de *Heiligewegs Poort* gegaen, omtrent 't spoelhuis, alwaer wy hebben gezien, een knegje van acht of negen weken, geboren zonder armen en voeten, gelyk op de andere bladzy te zien is.

De moeder zynde een vrouw van 38 *jaren*, hadde by haer eerſte man, als by haer tweede man, verſcheide gezonde kinderen gehad: 't was in den Engelſe Oorlog, dat haer zoon, van 13 *jaren*, op des Lands Oorlogſchepen voer, die haer geſtadig, (en zy zwaer zynde van dit ledeloze kint) in

in de zin lag, dat het zonder armen en beenen t'huis quam, 't geen zy zoo ſterk inbeelde, niet te miſſen, als zy zeker wiſt grof van 't kinde te gaen.

Echter de geeſten alzoo geſtadig beroerd zynde, drukte haer ſchepſel de misdeeling van armen en beenen in. Anderſints toen wy 't zagen kloek en welvarende, doch vyf maenden oud zynde, is het deze weerelt, vol van mismaektheit overleden.

Daer zyn noch verſcheide ſoorten van inbeeldingen, 't geen niet alleenelyk ledeloos: maer verkleurde jongen ter weerelt doet brengen, gelyk de ervarentheit ons leerd, dat by zekere inbeelding de beeſten in haer gemene zin, andere ſlag van koleur voorttelen als zy zelve hebben. Een gaeuwe roskammer, als hy een appelros wil doen voortelen, weet de hengſt in een beſloten ſtal, daer geen licht en komt, als 't licht van een lamp of kaers, te houwen eenige dagen lang, welke muuren van de ſtal, hy met een zwartſel quaſt hier en daer heeft beſlenſt: 't zal zelden miſſen, den hengſt uit de duiſtere ſtal zoo gebracht zynde om te ſpringen, houd in de ſterke lucht zyn oogen geſloten, zoo dat de zwarte plekken, waer van de oogen zyn vervult, de inbeeldinge verſtyft hem in de gemene zin, ſpelen en voortteelt alzoo een geſprenkelt jong.

Naeste by op zoodanige wys, heeft de Voorvader *Jakob* zich verrykt, met het bespringen van 't vee, over geschilde haselaers en popelierhout.

Genes. Cap. 30. vers 37. 38.

In 't jaer 1655. is hier een dochter, (welke ik over vyftien jaren hebbe gezien, en voor yder een om gelt te zien geweest) welke over haer gantsche lighaem, byzonderlyk aen de kin, zoo ruig en behaerd was, even gelyk een bokje, men heeft uit de mont van haer ommevoerder verstaen, dat als haer moeder even van deze dochter zwanger zynde, en van een huisbokje dikmael al stootende ten huize uitgedreven, waer over deze vrouw ontroerd zynde, en heeft nimmer kunnen het verjagen van haer huisvyant vergeten, tot datse tot hare smart zoo een kint baerde.

Benevens de inbeeldinge, is'er een soort van lust en begeerte, die de zwangere vrouwen hebben, als zy een maent twee à drie zwanger geweest zyn, 't geen dikwils vlakken, wennen, ja groote verheventheden zoo hier en daer over 't lighaem verspreit, als mede eenige mismaektheden veroorzaken, ten zake, noch de lust die dikmaels met groote moeite, periculen en onkosten geboet word, zoo 't mogelyk is niet en voldoet.

II. HOOFT-

II. HOOFTSTUK.

Een Squamachtig uitgewas aen 't achterhooftsbeen afgenomen.

Fungus.

SYbille ...... *oud omtrent* 24 *jaren*, hebbende boven de nek, in 't hangen van *'t achterhooftsbeen*, *een ſquamachtige uitwas*, dat haer verſcheidenmael was afgenomen: maer t'elkens, met een vermeerdering en bywas groeyende, dat het te lange leſten als een *dubbelde ſtuivers tarwenbroot*, met groote en onlydelyke ſtank vertoonde. Na dat deze *ſquam*, om zyn voedſel te benemen, door de wakkere hant van *Meeſter Daniël Florianus* (buiten het *Gaſthuis*) was afgebonden; zoo is ſe korts daer na in *'t Gaſthuis* gebracht, en na rype overleg, om dat het grooter en grooter wierd, en de ſtank en pyn dagelyks vermeerderde, te raden geworden, het gezwel te laten ontwortelen, 't geen wy den vyfden dag hebben uitgevoerd, en den vierden dag, na de wegneminge bevonden, dat door een bloedige en quade voedſel, 't geen *'t achterhooftsbeen* gaf, dit gezwel haer was ontſtaen; welk been wy geſchrapt en gebrant hebben, daer door wy vernamen, een weldaet van de natuur: maer of door groote pyn, of door belet van de vuile uitſchot, is zy vervallen in een generale *geelzucht*, 't geen

de natuur door uitwerpen van *geele gal*, en met een de krachteloosheit van de geesten, door de dood betoonden.

Aldus vertoonde zich het *Squam*.

Veeltyds en meerendeel, zoo en vint men geen uitwas, of zy heeft haer beginsel van verrotte of gebroke beenen: uit welken een rottende vochtigheit komt te barsten; even gelyk de *squammen* uit de schors van een boom, door bedorven vochtigheden, komt te groeyen: men vint een soort *squamgroeyinge* op de *harsenvliesen*, die

die eenige * vochtigheden, (gequetst of geraekt zynde) na de wonde doet vloeyen, de welke of door de koude van 't been, of de lucht komt te stremmen, en maekt alzoo een stuk *bastertvlees*, die of door het handwerk, of door heelmiddelen moet weg genomen werden; waer van men niet beter (myns oordeels) konnen gebruiken, als de *blaeuwe koperroot* in gebrandewyn gesmolten, met doekjes warm in 't nat gemaekt zynde, op de *uitwas* geleit, daer over men, de *Emplr. Betonic.* met een weinig *brandewyn* gesmolten; daer men de *gomme elemni*, en *roosoly* tot een pleister by doen zal, overgeleit.

* *Vide Bartholin. in 57. geschied. alwaer by van lung (Lib. Epist. med. 6. Alexand. Aphrodis. Cornarius ad Lib. Dioso Schenk. Lib. 1. Obs. 5.) verhaelt de oorsprong van het bastertvlees.*

III. HOOFTSTUK.

Een scheur in 't Voorhooftsbeen bevonden.

ANno 1660. *den vyfden September*, hebben wy een *oud man van 84 jaren*, zeer dor en droog van gematigheit, (*in 't Gasthuis*) geopent, om te zien hoe de scheur, die hy in het *voorhooftsbeen* had, naer beneden door de *Oogrondenbeen* liep. Met een zoo hebben wy na 't scheiden van de *harde moedervlies*, in de zelve na binnen toe, tegens de *dunne moedervlies* aen, een stuksken been, zoo groot als volgt vereenigt en vast gevonden, en met

een die plaets, daer het zat, zoo vereelt, of het daer omtrent alles krakebeen waer: komende tot de *pynappelklier*, zoo bevonden wy het zeggen van de *Heer François van der Schagen*, zeker en waer, en in de voornoemde klier, twee kleine beentjes, of steentjes, (zoo groot als een kleine speltshooft,) te zyn.

IV. HOOFTSTUK.

Een windbreuk, voorkomende uit een wonde van de Borst.

EEn niet doorgaende wonde van de borst, word als een simpele wonde genezen, zeit *Aquapendens.* Wat zal men zeggen van de genezinge eenes doorgaende wonde? Hoord wat de zelve *groote Voorlezer van Padua*, op 't bovenste vervolgt; *doch zeit hy, in een doorgaende, (de voorzorging van het geheel lighaem voor henen gegaen zynde,) moet men voornamentlyk daer na trachten, dat de vergaerde stof, het geronne bloet, de vochtigheit die in de borst, uit de kanten van de wonden nederzakken, mach uitgeloost worden, op datse niet verrottende, de doot aenbrengen.* En wyst de wegen aen, namentlyk door de wonde, door de mont, te weten met hoesten; en door weg van de pis.

Cap. 42. Pars 2. Lib. 2.

Joris

Joris van Stouk, een Notaris Klerk, met een andere jonge ſtoeyende, word door quaetheit van zyn medeklerk, met een pennemes in de rechterzyde des borſt geſteken; de wonde klein zynde, is te naeſte by toegezogen, zoo dat geen wint, veel minder bloet uit de zelve werd gedreven: wy daer by komende, vonden het lyërtje in een zware ademhalinge, en een harde koortſe, met meer verhardinge, op en neder gaende des buiks, als borſt: op ſtaende voet deden wy van een van onze die-

naers de wonde zuigen, waer door wy menigte van bloet bequamen, en hebben ons geschikt, na de leeringe van de voornoemde Heer *Aquapendens*, in alle deelen tot genezinge na te volgen: maer na drie à vier dagen vertoonde hem de rechter zyde van de *balzak*, zoo groot als een kleine kints hooft; vol van wint, 't welk ons dede gelooven, dat het middelschot doorquetst was, en dat de wint en lucht, door de longe gehaelt zynde, door het gat van 't middelschot meerendeel in de buik (waer in wy veel en verscheidene opgeblasene windbuilen voelden) en daer van daen door de *penssaks* doorgangen dalende, langs de zaetvaten, in de rechter zyde des klootsaks, dede opblazen.

Wat van de genezinge te zeggen is, is zeer zwaer geweest onder het heelen, is 't lighaem merkelyk vermagerd, een stinkende stof, die met hoesten uitgeworpen wierd, en was'er niet gebrek, een gestadige koorts met klam zweet woonde hem geduurig by: het eten en drinken, hebben eerder haer bescheit gekregen, eer de maeg vermoeit was haer uit te werpen. De dag, meerendeel den nacht wack, was hem door gedurig woelen, en hoesten, aenbesteet. Hier by quam een quellinge, dat hy zyn medemakker oorzaek gegeven hadde om hem te quetsen. In de derde week zy-

ner

ner genezinge, heeft hy een dikke, lange, ronde en gegaten ſlordig ſtof afgehoeſt, even of het geſcheiden vlees was van middelſchots wonden, naer het welke wy minder koorts, zweet, aemachtigheit, mattery hebben vernomen, waer na wy ons voorts aenſtelden om de natuur te gemoed te komen, en te dienen, na dat wy hem te voren hadden de *China drank* laten drinken, zoo zyn wy gekomen tot wonddranken en wondſyropen: waer van wy den Lezer en Amptsgenoten een ter boord brengen.

Wy namen dan hoefbladen, twee handen vol venushair, yzop, ſanical, yzerkruit, en waelwortelkruit, van elks een hant vol, maegdepalm een halve hant vol, pietercelywortel een half loot, Torin. van betoni, zoethout, kreeftsoogen, van elk een loot, dit gekookt in drie deelen garſtwater, en een deel meed.

Hier van lieten wy twee à driemael daegs het lyërtje drinken: de wondſyropen lieten wy maken van *roodkools, en wondkruitsapen*, daer van hy geſtadig likte, deze middelen docht ons te zyn die, die de drie wegen zoude bekomen, gelyk als voren gezeit, het welk ook geſchiet is, 't lighaem verkomen, de matery vry verminderd zynde, is het op de wonden, die hem wilden ſtellen tot een *fiſtel*, afgedreven, maer vermerkende het toenemen, (als gezeit) van

't lighaem zoo merkelyk, zoo hebben wy onze krachten op het loopent gat aengeleit, wy namen dan een samen gevoegde gerafelde platte wiek, die wy doopten in *oly van was*, en op de opening leiden; daer op wederom een vierkante vierdubbelde doekje, toen settenden een het heet gemaekt yzer op het voornoemde doekje, en de kracht te borstwaert in, dit drie of viermael hebbende gedaen, hebben wy de plaets gesloten, en het lyërtje gesont gevonden.

Wy hebben flus van een doorgedreven lugt en wint, die van de longe afquam, en door het middelschot in de buik wierd gedreven. Een raer bewys zoeken wy de Amptsgenoten voor te dragen.

Pieter Jakobsz. van Diemen geboren, een vermaerde voorvechter onder de boeren; woonachtig aen 't Diemerbruggetje, (een groot halfuur buiten Amsterdam) is in een handgevecht met messen, met zyn neef tot Amsterdam, en dronken zynde, zoo verre geraekt, dat hy niet alleen zyn neef feitelyk ter neêr gestooten: daer over hy *op den* 24 *Maert* 1654. op een stoel is onthooft: maer hadde een en zoodanige gesteken wonde in zyn buik, tusschen de tweede en derde korte ribbe ontfangen, dat wy genoeg te doen hadden, de lucht en adem in de wonde te houden, de wissel-

reden,

reden, die onder het verbinden vielen, vielen meeſt, dat de voorſchreven *Pieter Jakobſzoon*, in zyn buik alleen geſteken en gequetſt was: maer wy de verhaelde bewystocht by gebracht hebbende, dat de wint en adem, nergens van daen koſt komen, als door 't middelſchot, en dat was vermoedende, waer dat de ſteek van beneden opwaerds door het middelſchot tot in de borſt ging: hier op vielen veel en verſcheiden vragen en antwoorden; onder andere, waerom de wint en lucht ('t waer vier à vyf dagen na de quetſinge) niet meer en langer uit de wonden quam? wierd by ons beantwoord, dat wy vermoeden dat de ſteek, tuſſchen de bult van de lever en de verdubbelde penſſak gegaen te zyn, en dat de bult van de lever, 't gat van het middelſchot ſtopte, en zoo beletten, dat de wint niet konde gedreven werden; het welke wy daer na alles zoo vonden: 't lighaem onthalſt zynde, (en ons van *'t Gerecht* vergunt geopent te worden) hier vonden wy voor eerſt de bult vaſt opgedreven, tegens 't middelſchot aen; ten anderen, dat niet alleen de wonde was gegaen door 't middelſchot, maer dat met een de onderſte rant van de long was afgeſtoken, 't welk wy vonden los in de uitgelekte wey, gelekt in de borſt dryven. Een zaek bevonden wy noch, dat veel aen de Schryvers heb-

ben

ben gehouden waer te zyn, dat in diergelyk ontſtelde lighamen, die daer op 't punt van 't leven, door een ſchrikkinge doot ſtaen 't zelve te offeren, dat dit zeggenſe 't bloet in de aderen ſchuimachtig is, het welk in deze geval van ons is vernomen, byzonderlyk in de linker holligheit van 't hart, daer anders niet als ſchuim, en in de rechter holligheit, niet een droppel bloet en was.

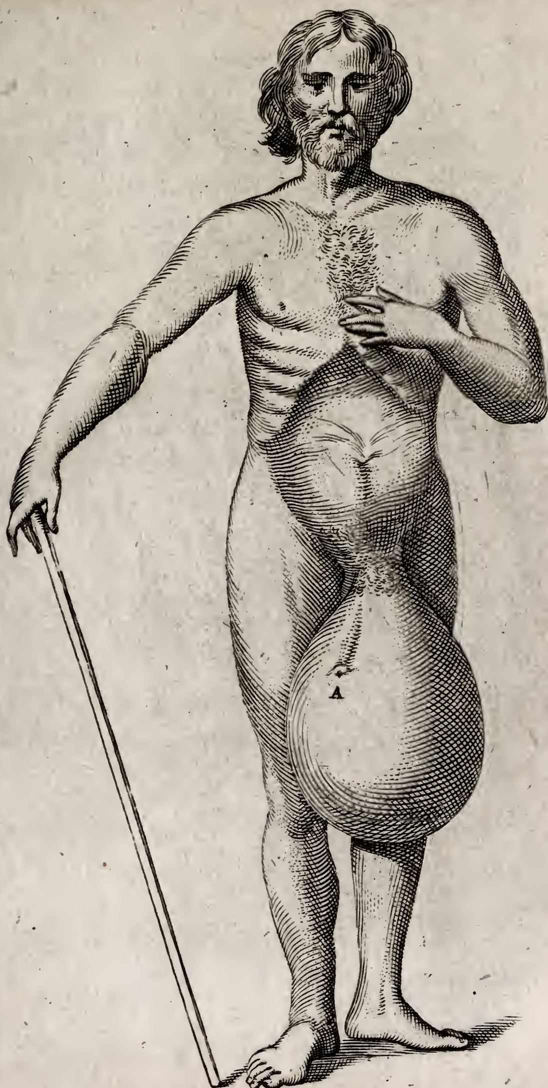
V. HOOFTSTUK.

Een Gantsdarmdragende Balzak.

WY hebben niet minder konnen voorſtellen, en voor den dag halen, als eertyds heeft gedaen, *de wel Edelen en werkleerende*, *Caſp. Bartholinus*, die zyn uitlandige gezichten, by een dagverhael, verhaelt, als onder alle de man, die een zeer zware en groote *balzak* droeg te *Venetien*, zoo brengen wy hier eenen *Gantsdarmdragende balzak*, die ons *in 't jaer* 1652. onder handen tot heelinge, van zekere zware toeval (die hy nevens een zwaerder in zyn *balzak* droeg) bevolen was te genezen, was van zulk een ſchrikkelyke groote, dat de zelven over zyn knien heen zakten, en de breete was niet minder. Gelyk hier tegen over vertoont word.

Obſ. 100. *Cap.*

Men

A

Men bevont, dat wanneer de zak of buil groot was, dat dan zyn buik was dun, ingetrokken en van dikte geslaekt, men kost, (wanneer men een vlakke hant op zyn penssak zettende, en de zelve inwaerds douwende) de wervelen van de lendenen bescheidentlyk voelen; als men anders zyn handen onder de balzak sloeg, de zelve opwaerds drukte en voerde, zoo schoot het ingelegerde, door de zeer groote verwydinge van de penssak, na boven toe, en dat met zoo een haestige gemakkelykheit (dat men niet te vergeefs te verwonderen had, de doorschot des penssaks ruim genoeg te zyn) dat hy flaeuw wierd, wanneer de plaets vervult, en 't middelschot schielyk gestooten wierd; maer 't meeste dat ons deed verwonderen, was hy zoo rustig en lustig met zyn gewigtige balzak, het marszeil (alzoo hy in dienst van *'t Lant tegens de Kromwelse Engelse* diende) kon in halen, dat hy de gaeuste en radste kon beschamen, dog 't meeste ongemak 't geen hem deerde, was dat hy over zyn *balzak* en by de zelve langs al hortende, waer op hy zyn broek bepiste, zyn water loosde, de oorzaek was, dat het manlyk lid, in zyn *balzak*, als de letter A aenwyst, was verwandelt. Zyn rechter bal was gelyk als zy behoorde.

De genezinge geschiet, als hier voor te zien is, in de 45. 46. enz. Hooftstukken.

VI. HOOFT-

VI. HOOFTSTUK.

Een milde Waterzucht.

K*Ristiaen Fredrikszoon*, uit Holstein, uit het Soldate Gasthuis in't Verbanthuis overgebracht, quam *op den 2 October 1659.* myn onderhanden, en bevon een vergadering van materie op en aen zyn linkerzyde van zyn buik, omtrent drie vingeren boven 't heupebeen, met groote pyn; welker ommevang wy kenden (zoo het scheen) van 't buikvlies onderscheppen of tasten, daer uit wy besloten het zelvige buiten de *penssak* te leggen: waer in wy met rype overleg, een *Corosyf* op hebben gezet, en korts daer aen geopent met het mes, waer uit ons een dikke gekookte matery, zonder stank, te gemoed quam, de maet van een half mutsje; en na dat verbant, wy des anderen daegs eenige matery vernamen, doch wat minder, maer wat bloediger, en hebben de opening met het bekleede puntmes, ('t geen afgeteekent staet by *Schultetus*) in de langte wat meerder om uittogt te geven, geopent de drie, vierde en vyfde dag, een drabbige en stinkende matery vernomen, op de zesde dag hebben wy getracht om te vernemen, met ons stilet hoe ver, hoe diep, en breet, de holte zoude mogen worden bevonden: maer

Armament. Chirurg. Tab. 2. Fig. 7.

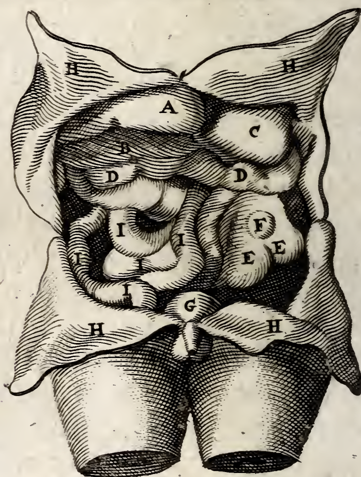
maer zoo haeſt en wierd de ſtilet niet in de opening, (na de navel wat gaende) gebragt, of ons quam een zeer klaer, helder en niet ſtinkende wit water, (tot de mate van een halfpint) met een ſtrael te gemoed, en een haeſtige nederſlag van de geheele buik, waer uit wy de werkinge op ſtaende voet, een onwetende Paracenteſis noemden: doch wierde naderhant bevonden, geen gelykeniſſe met het water tappen te hebben: daegs na de onverwachte watertocht, quam voor de opening een dik gevouwen helder vlies vertoonen, die ons achterdochtig maekte, of het ook gedarmte mocht zyn: maer ziende geen aderen of ſtreentjes, die haer meeſtendeel in de darmen onthouden, zoo grepen wy des te ſtouter, met onze *koorntang*, het vertoonende vlies aen, die na een lang bot, ons in onze hant verviel, en bevont het zoo helder en doorluchtig, zonder wevinge van eenige aderen te zyn: als een helderen hoorn van een lantaren; naer welker uittocht wederom een klaer water zich voordeê, en uit de opening begaf. Hier na quam wederom niet anders als een ſtinkende materie, waer na wy ons begaven, om de groote holte (die wy verſtonden na zulk een beurs gebleven
Injectio. te zyn) te zuiveren, met een *inwerpſel*, en namen.

℞. *Fol. Scordii.*
Rutæ.
Abſinth.
Roſar. an. m. ß.
Hordei. ℥ *j. ß.*
Flor. Hyperic.
Centaur. an. ʒ *ij.*
Coquant. in vino Rub.
In Colat. ℔ *j. diſſolv.*
Mellis apy. ℥ *ij.*
Aloës, Myrrh. an. ʒ *j. ß.*
Fiat Inject.

Daer mede wy de opening beſpeuitende, door welke wy ſchenen voordeel te doen, om dat'er een verbeterde materie quam, ondertuſſchen lieten wy niet na, aen 't lighaem te doen 't geen de konſt en zyn ziekte vereiſte, het *decoct. aperiens*, werd hem voorgeſchreven, en zyn dorſt, die niet zeer groot was, en veel minder de koortſe, wierd geboet, met een ordinarie *garſtewater*, met *ſyroop* van *Althæa* vermengt; de vyftiende dag kreeg men eens zoo grooten ſtuk van 't voornoemde helder vlies, uit de opening, dat zich vertoonde, neêr gelegt zynde, een klein kinds mutsje te zyn, om de holte die het had, waer na wy een drabbige en zeer ſtinkende materie (en dat in overvloet) vernamen, die ons ook zoo overviel en uitberſte, dat de kaers, uit de dienaer zyn hant, de bak vol materie, en de reſt over myn lyf wierd gedreven, waer na wy zul-

ken overvloet niet meer, maer gestadig bloet, harde klontjes, aerdachtige stof, waer by pyn, vermindering van krachten, en ten laetste de doot vernamen; 't lighaem den vierden November geopent zynde, vertoonde het ons aldus.

57

A. *De Lever.*
B. *De holte van de Lever.*
C. *De Maeg.*
D. D. *De Kronkeldarm.*
E. E. *'t Groote lighaem van de Milt.*
F. *De toegeslote Watergezwel.*
G. *De Blaes.*
H. H. H. H. *De Penssak.*
I. I. I. I. *'t Gedarmten.*

Na dat de sneê, van het *zwaerdknorre* na het *schaembeen* was gegaen, bevont men een lymige geel en wayig stinkende materie, die over het gantsche net, en daer onder op het gedarmte was verspreit, de zelve zoo slenterig en ruig bezettende, dat men naeuwelyks een onderscheiding der darmen koste maken, zoo was 't gegroeit: maer 't verwonderste dat men bevont, was een groote en zeer zware *milt*, laeg en diep na de lies gezakt, met twee gesplete lobben, in welke men bevont een opening en ronde groef, waer uit, gelyk daer na bleek, het doorluchte *water* en *vlies* was gekomen, alzoo men in de *milt*, uit het lighaem genomen zynde, een geheel ronde, en in zyn eigen vlees beslotèn, gezwel vernamen, die geopent zynde, een klaer wit, helder water, en met een, een ronde dikke doorluchtig vlies, even als 't voorgaende uitleverde: waer uit te merken staet, dat even op de plaets, alwaer de opening gemaekt was, de natuur haer daer heeft gezet had, om haer watergezwel uit de *milt* te lozen, en dat niet altyd zeker gaet, de milt meer na achteren als na voren, en zoo laeg te leggen, leerd ons een verzakkinge en opgespannentheit) zoo laeg (als in veel ongezonde kinderen) in de *milt* te vertoonen, die de gemene man een ryf koek noemen.

VII. HOOFTSTUK.

Ontleding van een Ongeboren Vrucht.

'T IS by alle Konstgenoten bekent, het gene de goede Vader *Guido* zeit, dat de konste by toedoeninge volmaekt werd, wat de deftigste ontlederen te berd hebben gebracht, op 't verschuilen, 't gene de konst toequam, dat is ons by haer naergelaten schriften bekent, doch by twistredenen ingeschokt: hebben getwist of het *watervat*, uit de streng, anders *navelvaten* voortkomende, om de *blaes* op te schorten, water in de *blaes* heeft doen vloeyen, of niet. *Aquapendens* zeit, dat het water dat men in de koek, (daer de vrucht in leit) vint, meest van het zweet, aldermeest uit het *watervat*, door de *blaes* en schagt werd uitgeworpen; vele huidendaegse menen, dat het *watervat* maer alleen verstrekt voor een bant, om het *water* niet in de *blaes*, wanneerse vol is, op te houwen, om niet op de krop der zelver te sakken. De hooggeleerde *Thomas Bartholinus*, in zyn boek van de Ontledinge zeit, het *watervat* in den mensch niet doorgaens hol werd bevonden, zoo hy spreekt van voldragen, daer in werd het nimmermeer of zelden; maer in mis of onvolkomen gedragen kinderen, wil den voorschreven *Heer* niet doorgaens gevoelt

Vrachus.

Format. Fætu.

Anat. Cap. 37.

voelt hebben: wy weten wel, dat die *navel-vaten* al te ſamen in banden veranderen, gelyk als de *voedende ader* in de ſpleet van de *lever* ſchiet, tot een hengſel van de *lever* verſtrekt, op dat de *lever* niet zoude ('t geen die het nuttelyk zyn, als *Bagtelaers* die op handen weten 't lighaem voor te dragen) op het middelſchot neêr ſchokken: even als die jonge gebeurde, daer *Fallopius* af verhaelt, die men, wanneer hy op 't hooft ſtaende quam te ſterven, en daer naer openden, bevont, dat hy geen *leverhengſel* en hadde, de andere vaten, als twee ſlagäderen, en *watervat*. De twee eerſten veranderen in banden, die de *waterblaes* zydelinks, datſe noch ter rechter, noch ter ſlinker zyde henen valt, en 't *watervat* datſe niet (als gezeit) neêr ſchiet, welke laetſten de ervarentheit geleerd heeft, dat zeker ſterk man, zyn *waterblaes* zoo perſten, dat de zelve ſchoot op den krop, verviel in trekkinge, koortſe, ende daer na is verſcheiden van 't leven; naer welker overlyden men 't zelve alzoo bevont, de vraeg is waerom *watervat* genaemt? *Ambroſius Paræus*, in 't boek van de generatie, meent dat dit vat in de laetſte maent geſloten werd, om de pis dan voorts uit de roede, zoo het een knegje, en zoo het een meisje door haer ſcheê te geven, 't ſchynt dat de goede Heer verſtaet, dat het kint niet door het gemacht

in de *moeder* waterd, maer dat het water lekt uit het *watervat*, eer se aen de *blaes* komt, 't welk ons oordeels een groot misverstant is.

A. *De bult van de Lever.*
B. *De Urachus, door de welke wy van boven af met een punteloose spelt, in de blaes zyn gekomen.*
C. C. *Twee Hartäderen, gaende na de Iliaceäderen, doch aen de Blaes ongescheiden: maer vast zynde.*
D. *De Blaes.*
E. *De Hengsel van de Lever.*
F. F. F. F. *De Muskulen, Huit en Penssak, kruisgewys gesneden en omgekeert.*
G. G. G. G. *De Navelstreng.*
H. H. H. *Chorium.*

Dat

Dat is genoeg dunkt ons van 't *watervat*: en zoude men alle de deelen zoo beſchryven, men had meer als een boek papier van noode, van 't gene men in 't kint bevonden heeft.

VIII. HOOFTSTUK.

Een vreemt Neſt ontdekt.

GEen gedeelte aen 't lighaem, is vry van zwering, of vreemde groeyinge; *zeit Ariſtoteles*, en dat zoo wel in, als uiterlyk; hoe wel de laetſte meeſt werd beoogt. Noch zegt de *groote Wysgeer*, alle deelen kunnen vreemde maekſelen voort brengen, als been, ſteen, en diergelyken.

De *Wennen*, die men afnemelyk en uit te roeyen keurd, moeten niet alleen van de nobele deelen afſtaen: maer ook niet quaetaerdig, noch op het been geplant te zyn. Die aen dunne halzen hangen, al is het datſe groote en dikke aderen in haer beſluiten, zyn effen zoo ſchreumig, noch vreesachtig niet om weg genomen te werden, als die in verheven breede, of diepe ſpierige gedeelte zich hebben ingeklamt.

Niet tegenſtaende de hantgrepen, om die te ontwortelen en weg te roeyen, veel zyn, veel meer is het ſtof waer uit zy oprysen. *Marcus Severinus*, ſtommelt zoo veel ſtofs voor den dag, datſe van een welbele-

zene, door de veeltheit, bestaende in veelderley soorten, word vergeten. En van diergelyke stof, die ons ook wonderlyk voorquam, zullen wy de Lezer mede deelen.

Anna Gerrits, een meit van vrolyke geest, en rustig op haer beenen; die ons van de veel verzochte Geneesheer *Nicolaes Tulp*, tot ontlasting van haer verborgen pak, wierd toezonden, in dier tyd woonachtig *op de Princegragt*, *in 't Dootshooft*: hadde een hooge en naeste by *ronde groote gezwel*, by de bedrevenen *Steatoma* genaemt; op

haer linker schouwer: doch van een vreemde inlegering, zoo haest wy de zelve wel, en

en wat de genezinge vereiſt, verder hadden afgeſien en overleit, hebben wy gedacht, en ook gedaen een deeg te maken van *levendige kalk en zeep*, die wy boven op het top van 't gezwel aenleiden, (om dat zy het mes vreesde) om een zachte opening te bekomen, waer in wy 's anderendaegs een opening hebben gemaekt, eerſt met de vlym, daer na kruiſſelings met de ſchaer, vonden onder en na de opening een wit lighaem, die wy zoo leggende hebben geopent, daer onder wy weder een van zoo een hoedanigheit vernamen: onder het werken quam de dochter een verſlagentheit, en ons de moed aen, haer door een aengedane pyn, niet te min zoo brochten wy haer een ſneê aen, dat ons het *vreemde neſt* ontdekte, en gantſch uit dede pellen, met een draei of twee, en met afrukkinge van hart en leveräder, 't geen het voorſchreve *neſt* wel dapper hadde gevoet: waer op een redelyke bloedvlieting volgde, die wy met ſtukken *boviſt*, en *gebrande doek* haeſtiger ſtopten, als wy hadden gewerkt: het voornoemde lighaem of *neſt*, is van ons na gedane werk geopent; en vonden in de twintig ronde witte lighamen in den andere gevoegt, even als de *neſtdoosjes*, die men in de Neurenburgers winkel koopen. En in elke beſlootene vlies was water, uit een witte, en van lymige

 ſtoffe:

stoffe: daer na hebben wy de wortel, met het *roode poeyer* van *quikzilver* verbeten; de openinge met zuiverende middelen gezuiverd, daer na bevleest, en een lidteeken aengebracht. Dit hebben wy niet daerom geschreven, dat onze Amptsgenoten, en wy, geen grooter zwaerder gezwel hebben weg genomen: maer op de vreemdigheit van stof dat wy vonden, en buiten onze gissing was, zoodanige ingelegerde materie, meerder tot bevestinge van de wydberoemde, en veel verzochte ondervindende *Wysgeer Aristoteles*, zyn leer te hechten, dat in alle leden vreemde en ongehoorde dingen konnen groeyen.

Præcipitatus.

IX. HOOFTSTUK.

Een overmate dikke Dyë.

A*Nnetje Laurens*, had de pest gekregen *in 't jaer* 1655. waer van zy een *anthrax* boven en onder de rechter heup (hoewel in de afteekening aen de linkerheup staet afgeteekent, moet aen de rechter verstaen worden) op het dyëbeen droeg, na de genezinge van de openinge, 't geen lang duurden, heeft zy een gezwel van haer lies af tot onder de knie ontfangen, die dagelyks zoo toenam, datse in 't eerst de dikte van een elle en een half kreeg; spoude haer in tween: hier over te raden zynde

zynde geworden, met de Geneesheeren *François Sylvius, François van der Schagen*, *Hendrik Loons*, en de Heelmeeſter *Hendrik Roonhuiſen*, onderzocht, waer van niet alleen dit lyvig lighaem van daen quam, en wat het was: maer hoe men 't beſt zoude geneezen: Na dat 'er veel twiſtredenen waren afgedaen; dat het een vochtigheit uit

de groote *hartäder* was, die zich in en tegen het harde gedeelte wierd aengedreven, en als een zwakke party aldaer gelokt: ik bracht by, dat het mochte van daen komen, waer het van daen quam, en verſting dat het een vochtigheit was, die het vet had ingenomen, 't geen alreede door zyn ſcherpte was veranderd, om meer te ontfangen en in te laten, en bracht een ſtael of twee daer by, dat men dikmael in die beenen (gelyk God beterd aen de mynen was geſchiet) waer antraxes, of peſtgezwellen byzonderlyk quamen; hadde gezien, dat die beenen, meer als door andere toevallen quamen te zwellen en op te loopen: oorzaek, dat de natuur in die deelen quam zyn fenyn en ſtof van fenyn te lozen, dat meer door het onder gelegen vet quam te derven, waer door het deel zwakker en opender werde. Zoo viel te langen leſten tot de genezinge, dat men zoude het gezwel of lighaem afbinden, en laten het zoo rotten.

Purgatie. Na dat ik de perſoon, hadde een *bereidrank* voorgeſchreven, met *jalap*, gezuiverde ſtonden verwekt, en alle dagen het afzietſel van *kreeftsoogen* laten drinken, met een *ſmal bantje*, zeer lang van onder na boven gewonden, en is (God lof) de genezinge in korten dagen gekomen. *Occuli Cancri.*

Noch

Noch diergelyke.

A*Nno* 1654. *den* 9 *July*, hebben wy in tegenwoordigheit van de *Heer Burgermeester Nicolaes Tulp*, en zyn schoonzoon *Aernout Tholinx*, in de Tuin dwarsstraet, gezien *Maria Alewyns*, 21 *jaren oud*, welke

her-

herwaerds twee jaren, zonder eenige pyn gekregen heeft, een overmate dikke *dyë*, hard, rondom in het aentaſten, doch hier en daer een weinig inwykende, de dikte was zeven en een quart, en een zeſtiendedeel van een el, is na deze dikte, zich van den anderen ſcheurden; waer uit groote bloetvlietinge quam, en een weinig van een vrouw, (die het aennam te genezen) wat gequakzalfſt wierd, in October overleden.

't Was volgens de afteekeninge, op de vorige bladzy te zien.

X. HOOFTSTUK.

Zware toevallen van Kinderen Pokken.

WAer men zoo gelukkig, in de beſchryving van ziekte en toevallen, als men behulpmiddelen zou bybrengen, geen ziekte en toeval was in twyffel van genezing te trekken.

Onder alle ziekte, die de menſch bekomt, en is nergens na de kinderen pokjes en zyn toevallen de minſte te achten. Een plaeg, ongetwyffelt, die alle menſchen treft: hoe wel (zoo men zegt) veel van de weerelt zyn geſcheiden, zonder die ziekten gehad te hebben. De ouden hebben beſpiegelt, dat deze pokjes uit het maendelyke zuiver bloet des moeders, waer van

de

de vrucht gevoet word, haer oorsprong hebben genomen; en dat daerom, yder door het bloet in zyn moeders lighaem gevoet wordende, noodzakelyk, 't zy groot of klein, zwaer of licht, op deze weerelt de poksken moet krygen. De Godgeleerde willen, dat deze pokskens erfgemeen over alle menschen, alzoo de erfzonden over de zelve gaen: 't is waer, zy en zyn geen land eigen quellingen, maer een weerelt eigen ziekte, die in alle deelen van de weerelt bekent, en over 't menschelyke geslacht is: zoo wyd en groot de ziekte is, zoo zyn ook de toevallen. Hier van heeft *Paræus*, *Pigreus*, * *Hildanus* en andere, meer geschreven.

Morbis Epœdimus.

Lib. 20 *Cap.* 1. 2. *Lib.* 8. *Cap.* 10. * *Pars* 6. *Obser.* 82. *Item. Pars* 3. *Obser.* 99.

Hier valt een vraeg, waerom den eenen mens, gelyk de ervarentheit leerd, vroeg, en de ander laet pokt? dient dat de *desem* van de kindere pokskens aen 't gesten raekt, als wanneer juist de lucht, het lighaem treft, en niet kan verdragen, de *desem* doet omroeren, het humeur als opzieden, waer van de natuur sterk zynde, de vochtigheit met de vochtigheit uitwerpt.

Wy zullen maer eenige toevallen verhalen, die ons in onze oeffeninge zyn ontmoet.

Een onuitgemerkte *desem*, van deze pokkige vochtigheit, had een dochtertje van omtrent 8 *jaren*, het binnenste van de neus,

de amandelen van de keel, het verhemelt van de mont, de zyde buiten van de hals, en schouderbladen zoo dapper (op uitzuivering) aengetast, dat eenige stinkende brokken, als vergaen, daer af quamen te scheiden: echter waren die deelen, om de overvloet en gewelt van de uitdriftende en uitlozende stof niet groot noch machtig genoeg, om voor zuivering uit te staen en te dienen: maer het meeste overschot viel in de gelederen: op groote zwakheit van beide de ellebogen, waer van de eenen, zonder eenige opening, tot een gebruik, en de andere door zweringe met opening tot misbruik en styvigheit behouden wierd. De scherp en bytende etter, die op krachteloosheit van het ontfangen deel, het lid inlegerde, was met zyn byhebbende vochtigheit, getrokken door de pyn, zoo veel en zoo groot, datse de banden van de elleboog, en met een vlies en pees doorsopte en los maekte, dat wy, toen de opening, narypinge was gemaekt, en de etter een groot deel gelooft, bevonden het lid te krakken en uit den anderen te vallen, van welke, en van een zoadanige inwendige ontledinge, is van *Pigræus* verhandelt, en *Ancylosis* genaemt. Weet hoe men tot deze opening, en het behouw van den anderen ellebooglid, en tot vorders gezontheit van 't voornoemde dochtertje quam, dat zullen

Lib. 6. Cap. 4.

len wy al volgende afhandelen. Na dat de *E. Geneesheer Nicolaes Tulp*, het lighaem behoorlyk van zyn fenynige en ſcherpbytende vochtigheit was ontlaſtende: zoo hebben wy de ellebogen, met tegen het fenynig ſtrydende, en lidverſterkende hulpmiddelen te gemoet gegaen. Wy maekten in den eerſten deze navolgende ſtoving (die wy wat meer als warm gemaekt, om de leden ſloegen) gereet.

℞. Rad. Irid. noſt. ℥ j.
Cortic. Querc. ℥ ij.
Fol. Scordy.
Menth.
Roſmar.
Lauri. an. m. j. ß.
Flor. Chamæmel. an. m. j.
Roſar.
Sem. Anethin. an. m. ß.
Myrtill.
Anis. Cumin.
Aneth. an. ℥ ß.
Maſtich.
Myrrh. an. ℥ ij.
Theriac. Recent. ℥ ß.
Coquant in vino Rub. ſ. q. &.
Fiat Fotus.

Hier mede wierden de elleboogsgeledderen; na dat wy dezelve met *oly van Maſtic.* en *oly Aneth.* warm hadden geſtreken, alle dagen driemael, en dat met wolle lappen geſtooft. Waer na, als gezeit is, de eenen luiſterde, en de ander tot zwering quam,

 ziende

ziende dat de eene elleboogslid zich tot zweringe wilde ſtellen, zoo hebben wy voorts, de kours, met de navolgende pap, daer na aengeſtelt.

℞. *Rad. Althææ.*
Liliorum. an. ℥ *ij.*
Herb. Malv.
Biſmalv.
Betonic.
Pariet. an. m. j. ß.
Flor. Cham.
Melil. an. m. ß.
Sem. lini. ℥ ß.
Coquant in Cerviſia Tenui. Piſtent. & Adde Farinæ Sem. lini fænig.
Tritic. an. ℥ *ij.* ß.
Ol. Lilior. ℥ *j.*
Axung. porci q. ſ.
Butir. Recent. ℥ *j.*
Vitell. ov. No. ij.
Fiat Cataplaſma.

Na dat wy eenige dagen deze pap hadden opgeleit, zoo is in 't kort, als gezeit is, de opening tot uitlating van de etter, en onroerlykheit gevolgt: de redenen zyn deze, na dat de ſcherpe fenynigheit, zich tusſchen het lid heeft gezet, alwaer het de glibberigheit, dat is de krakebeenige bekleedſelen, komt te doorknagen, en gaet verder tot aen de bevoellyke banden; pezen en zenuwen, die op haer pyn, veel vochtigheit na haer trekken, waer door, zoo zy

niet

niet en werd verteerd, met hulpmiddelen of diergelyke, als boven verhaelt, noodwendig komen te zweren: de bovenverhaelde krakebeenige bekleedselen afgeknaegt, waer by het de aengeboren *ledenvocht*, of verteerd, of lymerig gemaekt zynde, zoo komen de gebroken beenderen met een *weer* te wellen, is 't dat men de wellinge door roeren zoekt te beletten, zoo komen door toevloeyinge zoo veel vochtigheden daer by, dat men op nieuw zweringe op zweringe staet te verwachten; als men dit dan vermerkt, zoo is het van nooden dat men de elleboog zoo krom heelt, dat de mont van de hant bedient kan worden, anders regt zynde, is de arm met zyn deelen meer onnut als bequaem. ***Glusten.*** ***Callus.***

De zweringe door de kinder pokskens, en vallen ook alleen zoo fenynig of diep niet, maer hebben meerendeel eigen datse de beenderen aentasten.

Een Jongetje van drie jaren, zynde het zoontje van *Jan Pietersz Lintwerker*, wonende op de *Elantsgracht*, was van de overblyvende vochtigheit, na dat het gepokt had, in beide zyn elleboogjes, als mede door een Heelmeester zeer jammerlyk geplaegt; de toppen van het bovenste, en onder beentjes, staken zeer zwart en stinkende door de zweringen heen: de hantjes en elleboogen waren zeer gezwollen, en

door een bleeke zwakheit tot *koutvier*, en de Heelmeester, om dat hy het toeval niet redden en kost, tot afzetten genegen. Ik daer by geroepen zynde, en hebbe het huiskruis (want de vader, moeder, en vrienden, gelykse gelyk hadden, waren zeer met droefheit beladen) met het wegnemen van een uitstekende stukbeen, dat los lag, en door het opleggen *van kruim van wittebroot, met gepoeyerde alsem en ruitbladen*, *in witte wyn gekookt*, des avonds daer na zeer weggenomen, en hebbe dagelyks, na dat ik de stukken en einde van de beenderen gebrant had, met het verbant voortgegaen, in 't kort de scheidinge der beenderen, de verminderinge van etter, en het gebruik van bey de ellebogen.

Wanneer dat de leden van de ellebogen zweren, hebbe ik het *dochtertje van de Heer Jakob Elias*, in 't hevigste van de pokskens, onder handen gekregen; de gelederen waren zeer pynlyk, hard, gezwollen, en krakende; op welke leden ik anders niet en hebbe aengelegt als de boven voornoemde stoving, uitgenomen dat ik op 't lest daer *brandewyn* by deê, en hebbe noch verscheide anderen op zulk een wyze gehandelt: niet te min vernam ik, dat na lange stovinge, de vochtigheden wel verteerde, maer daer bleef een strammigheit by, dat de elleboog noch in noch uit, zoo 't behoorde,

hoorde, zich niet wilde schikken: wiens behoorlyke beroeringe men door 't stryken van de *Althæ zalf*, met een weinig *brandewyn*, en *olie van pieren* vermengt, ten laetsten hebbe gekregen.

XI. HOOFTSTUK.

Advys gegeven over het Oog van zeker Heer, en vertooninge van 't Processus Ciliaris.

WAt het is dat de *Jonge Heer* ...... belet te zien.

Geve (onder verbeteringe) niet alleen op deze, maer ook op andere vragen, antwoord, dat zyn rechter oog is belemmerd, of bezet, met een wel gekoleurde blaeuwe strykelyke (maer tot noch toe niet geheel volkomen *valvlies*: een weinig meer, dat is noch door zyne onvolkomentheit, leggende achterwaerds geweken na de * *doorluchtige vochtigheit*, en, wat meer is, na de groote hoek van 't oog, nog niet behoorlyk vast, dat de *Jonge Heer* een weinig doet zien.

Grac. Hypochyma, Latine, Suffusio, Imaginatio, Gutta, aqua vulgo Cataracta.

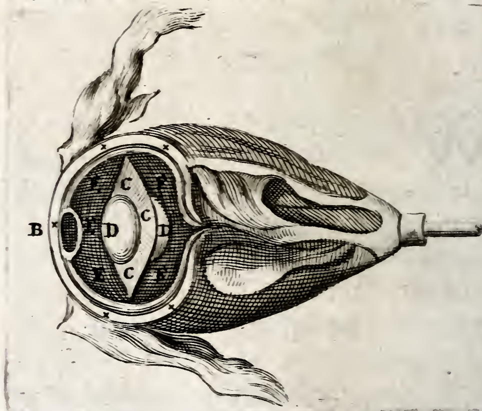
Zyn oorspronk?

* *Humor Crystallinus.*

Door een kleine slag of stoot in 't oog, als een voorgaende oorzaek, waer door een vochtigheit is komen te vallen of te storten in 't *waterige humeur*, (dit *waterige humeur* is een van de drie vochtigheden die men in de oogen vint, en is de voorleggende voch-

Aqueus humor.

Tunica Uvea. tigheit, besloten tusschen het *druifbesie-vlies*, en tusschen het doorluchtige vocht, welke doorluchtige vocht hangt midden in *Processus Ciliaris.* het *bairachtige doorgangvlies*) welke vochtigheit hem door de tyd komt te verbakken en hard te worden, hem stellende tot een vlies; ende hoe meer de geesten van 't oog belet worden om door te schieten (om zoo

✠✠✠✠ *Deze kruisjes vertoonen de dikte van 't hoornvlies.*

B. *Staende wel op de dikte van 't hoornvlies; maer wil de ronte aenwyzen daer het by staet, en is 't druif-bezie-vliesgat* (*anders* pupilla.)

C.C. *Is de hairige uitgangvlies* (*anders* processus ciliaris.)

D.D. *Is de cristalyne vochtigheit, hangende midden in de processus.*

E.E.E. *Is de plaetse daer het waterige humeur leit.*

F.F. *Is de plaetse daer 't glazige humeur leit.*

door

door haer vierigheit het slym of humeur te verteren, of te verroeren) hoe eerder het *valvlies*, of *Catarhacta*, ryper en harder word, en minder en minder gezicht doet voortkomen, hoe dit vlies dikker en dikker word, voor eerst alle het gene dat onbewegelyk blyft stil staen, dat moet in zich zelven veranderen en verdikken: tot een exempel; neemt een vlesch daer water in is, laet hem onberoerlyk stil staen, men zal in 't kort zien een dunne slym of kim, dat, hoe langer het onbewegelyker staet, meer en meer zal verharden; ja zoo bakken, en samen pakken, dat als men het met een instrument wil schoon maken, hem om het zelve zoo vast kleeft, dat het nauwelyks van 't zelve instrument is af te doen: zoo gaet (myns oordeels) met het bakken van 't *valvlies* toe, daer de geesten meer en meer besloten worden gehouwen, tot verdwyninge en roeringe van de vochtigheit, dat daer de slymen meer groeit en wast tot verdikkinge.

De genezinge van dit vlies

(Is het wegnemen der zelvige; op dat de geesten, die besloten zyn, komen door te schieten tot de beeltenisse, 't geen het maeksel van 't oog presenteerd) geschiet door het handwerk van de heelkonst, door een platte naelt, welke men brengt door

Tunica Conjunctiva & Cornea.

het *bint-* en *hoornvlies*, in de holligheit, daer 't *valvlies* of *Catarhacta* hangt, en weid van boven na beneden op de gront gestreken, alwaer hy rust, om van de voorby en doorschietende geesten verteerd te werden.

De bequaemste tyden

Zyn de Lente en de Herfst, om haer gematigheden.

Dit gebrek des oogs vertrouw ik (onder verbetering) in April volkomen ryp te zyn; alzoo zoodanige koleuren meestendeel een kleine bakkinge, tot rypheit, van doen hebben; want het gebeurd dat zoodanige *valvliezen*, of *Catarhacta*, die zulke koleuren hebben, na een tyd van een jaer, minder of meerder, zoo hard werden, datse, als se met de naelt gestreken worden, onder de naelt opspringen, en werden onstrykelyk.

Aldus geadvizeerd op 't verzoek van de boven voorschreven Heer, ady 13. November 1650. in Amstelredam.

JOB van MEEKEREN.

XII. HOOFTSTUK.

De manier om brokken, 't zy vlees, brood, kaes of andere dingen uit de keel te lichten.

HOe bang en benaeut die zyn, van adem te halen, die een drop, of vloeying in haer keelslikkers komt te vallen, leerd de ervarentheit: maer banger die, die'er eenige brokskens van broot, vlees, been of andere behoorlyke, of onbehoorlyke dingen in de keeldarm krygen: want de *longepyp* rust, of is vast aen de voornoemde keeldarm: waerom de zelve niet genoegsaem den adem, of uit of in kan trekken en laten gaen, door dien de brok belet de beweging, waer toe de long geschapen is.

Æsophagus. *Aspara Arteria.*

Dat men de uitkomst van rinkels, deuiten, spelden, naelden en andere dingen zoude verhalen, dat zoude van de keeldarm afwyken. Om eenige brokken, die, of zy zyn van vlees, broot, kaes en andere, uit te halen, zoo en is'er niet noodiger by der hant te hebben, als een lange, na de keel gekromt, yzerdraet, die aen het eene eint een goede hantvatsel, en aen het andere een wel vast gemaekte sponsje heeft, 't geen men in *oly van olyven* moet doopen, en bren-

gen de spons na het achterste en 't diepste van de keel: wel lettende voor by te gaen het misbruik van een Heelmeester, die een kopere draet van een schoolstoof nam, bewonde met een doekje, en bracht de zelven in plaetse van de keel, in de *longepyp*. Dit is te vermerken, dat de keeldarm zyn ingang tegen de wervelen van de hals heeft, en dat de *longepyp* leit boven op de keeldarm. Het werktuig dan zoetjes en zagjes (niet te fors en vaerdiglyk om eerder de adem te halen,) in de keeldarm gebracht hebbende, zoo zal men zien, dat men de spons, wanneer men de brok voelt, wat na achteren drukt, om onder de brok te komen, en zoo na hem het werktuig met een de brok te halen: wil het niet lukken na dat men het menigmael hebbe bezocht, en 't zyn verteerlyke dingen, zoo brengt de brok met kleine fortse na de maeg.

Pars 1. *Obs.* 100. *Obser.* 39. *Fabritius Hildanus*, heeft een houte werktuig met gaetjes afgebeelt, waer door hy meent (sprekende van beentjes en graden, die in de keel steken) de beentjes komende in een van de gaetjes uit te ligten: hoe men na het ligten en doorstooten van de brokken, de keel behoorde te handelen, dat staet aen de Heelmeester, of 't zy men de zelven met *garstwater*, waer in *syroop van violen* is vermengt, spoelt, en laet door drin-

drinken vervochtigen, of het zy dat men *oly van zoete amandelen*, *met ſyroop van violen* vermengt, die beſtrykt, dat ſtaet aen een klein behulpmiddel.

Van 't geen men gezeit heeft, en is nergens na, komende tot 't oogwit van genezinge, en wegneminge van 't geen een lyër deerd, te verachten, wat God en de goede natuur ſomtyds zonder hulmiddelen doet.

't Zoontje van Huibert Pieterſz, Impoſtmeeſter, oud omtrent vyf à zes jaren, heeft al mal en ſpelende een blikke rinkel in zyn mont, en daer na door bloedig zwelligen in zyn maeg gekregen: wat handgrepen, en konſt men met een krom haekje aenleide, om de rinkel uit de keeldarm te krygen, worden te vergeefs gebruikt en aengeleit, na lang martelen, zoo ſchoot de rinkel op een ſterk neerzwellingen in de maeg, wy voorſchreven anders niet, als die gequetſte keeldarm, met *garſtewater*, waer in de *ſyroop van althææ*, *en violen* was geklenſt, te ſpoelen en drinken: en met een, een nauwe oog te laten gaen in zyn uitwerpſelen, of de rinkel ook zoude werden gevonden: wat opmerkinge en waerneminge daer worden gepleegt, zoo en is noit de rinkel voor den dag gekomen, en men heeft de alderminſte pyn in zyn maeg en gedarmte vernomen; de rinkel,

zoo de moeder zeit, was van deze groote die men meent, gelyk blik verteerelyk is, by de lyër zonder eenige toeval van pyn en ongemak, met dikwils azyn in te geven, verteerd is.

XIII. HOOFTSTUK.

Een wonderbarelyke Schoot.

DAt de kogel zyn plaets moet hebben, volgens 't ſpreekwoord, dat werd waergenomen by die, die met kogelſchoten veel hebben omgegaen, hoe wonderlyk die zelven zyn bevonden.

Een ygelyk behoorde gewaerſchout te zyn, haer eer zoo in 't genezen bevinden als anderſints, met geen logenen op te pronken: maer geſtadig den ſpreuk van Salomon in zyn gedachte houden: namentlyk, dat een haeſtige mont wekt een grooten val. Wy zullen dan den kogelſchoot van *Jeremias Hinderzon* ten borde brengen, die ons voorgekomen is *Anno* 1652. *in January*, komende uit het Schip genaemt St. Maerten, onder den valjante en moedige Zeeuw *Kornelis Nauoog*, zynde in dienſte van de Heeren Directeurs) met een ſchoot, boven zyn linker wang ontfangen, digt en middeweeg zyn oor, doorgaende tuſſchen de

de nekſpieren wederom uit, zonder (ô miraculeuze ſchoot) eenige innerlyke gedeelte zoo van lever, en hartäderen en nobele partyen te raken, met geen verlies des geheels, als tien à twintig kruimelen beens, en de rechte zyde des monds na de rechter zyde trekkende, tot een luttel misſpraek van de voornoemde patient.

XIV. HOOFTSTUK.

Een zware uitval van de Eyndeldarm, door een averechtſe Vroemoer ontſtaen.

ZOo menigen zweetgat, als de menſche in zyn huit heeft, zoo menige deur heeft hy voor de doot, zeit den geleerden *Marcus Verro*: maer door een deure komen wy alle ter weerelt. Dit laetſte ſchynt van de natuerlyke geboorteniſſe verſtaen te worden. Onder duizenden van kinderen komen in deze bedroefde jammerdal niet, als door de natuerlyke weg, en dan door hulpe van een *Vroedwyf*: doch wy zullen, eer wy tot ons oogmerk komen, een of twee gedenkwaerdigheden vertellen, welk laetſten op ons voornemen zal gepaſt worden; en dat door wonderlyke werktuigen, en niet door middel van *Vroedwyven*.

In de Beſchryvinge van de belegeringe van *Bergen Opzoom*, leeſt men op 't laeſte van het 58. Hooftſtuk, aldus.

Het

Het zoude genoeg zyn van deze matery te schryven, ten ware wy onzen vyand wilden dank weten, ende vereeren met de beschryvinge van een wonderlyke Kanonschoot, gestiert door Godes merkelyke voorzichtigheit: de brieven van Antwerpen verhalen, en wy hebben 't sedert de belegeringe van verscheiden geloofwaerdige lieden verstaen, dat een Huisvrouw van een Soldaet, in 't quartier van Don Cordua, *omtrent de Reiberg gegaen zynde, om water te scheppen, beneden aen de voet van de zelve berg, getreft is met een yzer geschoten uit de Stad, haer vattende in het midden van haer lighaem, ende het zelve in twee stukken brekende; ende alzoo zy op het uiterste zwanger was van 't kinde, liepen de gene, die daer omtrent waren (deze schoot ziende) daer na toe, ende vindende het eene deel hares lighaems gevallen in 't water, zagense het kindetje hem zelve verroeren, ende bewegen midden onder het ingewant, en de darmen, de welke op het water dreven, namen het haestelyk van daer, ende brachten 't in 't quartier, daer het wel zorgvuldelyk is bewaerd ende onderhouden, ende daer na gevoerd na Antwerpen, daer het in zyn doop heeft verkregen den naem* Albert Ambrosius, *die hem de* Infante *heeft doen geven.*

Dus verre heeft hier vier en water voor *Vroedwyf* gedient.

Wy zullen nu eens zien, wat een Stier op een zwangere Vrouw heeft vermogen,

in een welgelegen dorp Zaendam, leggende aen de rivier de Zaen, twee uuren van Amſterdam.

Op den 29. Auguſtus 1647. is een inwoonder van Zaendam, genaemt *Jakob Egh*, welke door een razende Stier, geſtooten en doodelyk gequetſt; zyn zwangere Huisvrouw hem willende te hulp komen, is mede van deze dulle Stier overvallen, en zoodanig geſtooten, dat het hoorn van 't beeſt, haer de buik van de rechter tot de linker heup heeft opgeſcheurt, en in de lucht geworpen; waer door de vrucht, met alles in 't velt is neder gevallen, doch man en vrouw, korts daer aen geſtorven, maer het kint, is (door zoo een razende Stier, als verkeerde *Vroedwyf* ter weerelt geroeit) omtrent negen maenden oud geworden, en den 23 May 1648. geſtorven.

Nu komen wy tot onze bedroefde beſchryvinge; de twee voorgaende vrouwen van haer averechtſe Vroedvrouwen zynde getracteert, hebben het weing konnen na vertrekken, en hebben niet te klagen het ongemak daer door behouwen. In 't *Jaer* 1645. in *November*, is den *Burgermeeſter Herman Seffertbeeker*, van zyn plaets of Stedeken *Aſſchesleben* (gelegen in de heerſchappye van *Maegdenburg*) vertrokken met twee wagens met gelt na de Keizerſche toe, wel

ver-

verzien van gelei, om de zelven als *aenhou-*
Contributen. *gelden*, den Keizerschen te besteên; een
uur of meer buiten *Asschesleben* zynde, is
hy met zyn gelei van eenige *moeskoppers*
besprongen; de *Burgermeester* op de wagen
zittende, is zoo doot geschoten; de an-
dere wagen, by afwerpinge van het gelt,
ontsnapte den dans, en bracht in de Stad
'tge-

't gerucht dat de *Burgermeester* doot was; deze tydinge, om niet aen zyn Huisvrouw *Maria Magdalena Nickels*, zoo milt over te brengen, maer met een zachte troost haer daer toe bereiden, tot opstoppinge van een ongemak; zoo is den *Parochiaen* by haer gekomen, en heeft zoo van ver haer zoeken den weg van gedult te bereiden; zy, vermerkende haer man te zyn overleden, viel in zwym, en verhaelde ons zoo van haer zelven zynde, dat se haer man hoorde roepen; waer op zy, bekomen zynde, na de groote zael wilde gaen, ging juist zoo verbaest na de stal, waer op veel ossen gestalt waren; onder alle een los, die, haer ziende, met een furie na haer toequam, bezette haer van de deur achter een klein tafeltje, en stoote haer (zwaer zynde, als daer na bleek, van twee kinderen) met een hoorn in haer vrouwelykheit, zoo dat zy van stonden aen verloste van een doot kint, welke zeer jammerlyk van de hoorn was mishandelt, hier op ontset roepende, en eer zy de zelve genoot, zoo stiet de os op haer weder zoo krachtig op de buik, dat het tweede kint voor den dag quam, welke wy levendig, dier tyd zynde een meisje van acht jaren, hebben (met den Geneesheer *G. Pizo*, en *Mr. van Loon*, Heelmeester, als mede haer grouwelyke toevallen, die zy zeer lastig droeg) gezien. Na dat de vrouw

zoo was getroffen, is zy ter neder gevallen op haer knien; voor de derdemael is den os haer toegekomen, en heeft haer met een hoorn getroffen in 't fondement; waer na zy een grouwelyk, leelyk, kankerachtig, groot, en zwaer uitval van de eindeldarm, met een uitwas van de baermoeder, heeft behouden.

XV. HOOFTSTUK.

Een hervatte Leven.

WIe zal ons konnen onvermoeit vertellen alle de bezigheden die de milde natuur, dienaresse van God, buiten, maer byzonderlyk in de menschelyke lighamen doet: wanneer een gaeuwerd zyn oordeel ruim en gaeuw genoeg over de uitkomst eens dings meent uitgestort te hebben, zoo word hy zeer dikwils van de zelve bedot, en zyn oordeel ontmorst, dat hy daer na in gelyk voorval niet en weet waer hy hem keeren zal: maer uit mag roepen met de groote Wyze Man *Hippocrates: het oordeel is zwaer.*

Abraham Kloot, in zyn leven Leermeester van de Wiskonst, een man van redelyke ouderdom, is vervallen in een scherpe ziekte, en van de zelve zoo bestreden, dat men na eenige dagen aen hem de teekenen van een verhuizing des ziels vernamen, als tezinge en plukkinge van handen,

sprouw,

ſprouw, en nok, ſtyvigheit en onbeweeg-lykheit der oogſcheelen, koutheit aen alle de leden, byzonderlyk de neus, een doot zweet over zyn lighaem; in 't kort, een ſtilſtant van aſemhalinge, en na alle oogen ſcheen een vertrekkinge van de ziel. Na dat men hem uitgekleed en op ſtroo (na de wyze des lands) geleid hadde, zoo is zyn Huisvrouw, drie uuren of daer omtrent, uit een reine zucht, om hem noch eens, doot zynde, te zien; aen de bedſtede gekomen, taſtende hem op het hooft, alwaer zy een warmte voelde, en uit zyn keel door de mont, met beweginge van wangen, een teer geluit hoorde: waer op ſtaendevoeds een konſtelyke warmte, door warme doeken en anderſints, is aengebracht, en 't lighaem zoo gevreven, dat met het ingeven van een hartſtarkende drank, die by der hant en van de Geneesheer voor deze was verordineerd, de warmte van de geeſten zich allengskens verſpreiden, en haer in alle deelen inlegerde, tot opwekkinge van 't lighaem. De ſpraek, hoewel ſober, en krachten, doch zeer teer, gekomen zynde, zoo zyn wy gehaelt om te vernemen wat het uiterſte van de neus ſchorte, wiens top en rechter vleugel wy verſtorven en aen 't ſcheiden vonden, met allen ſchyn, dat de wedergekomen geeſten, die weegskens zoo open

niet, en ontsloten vonden, waer in zy niet en hebben kunnen trekken: hier op noodsakelyk moest volgen, dat dat gedeelte van warmte ontbloot zynde moest verstikken en versterven: waer toe wy ons hebben beneerstigt, 't quaet en het versturvene van 't goet te scheyen, dat in korte dagen is geschiet; gescheiden zynde, zoo is echter den lyër met een naeste by aengebrachte litteeken, na 18 dagen overleden: dit dacht ons wonderlyk te zyn, niet dat wy willen gelooven 't leven t'eenemael in deze gescheiden te zyn geweest: doch niet, maer dat het vertrek van geesten na hare oorspronk haer weder hervatte, en over al zich spreiden konde, de tip van de neus zoo kout dat de invoeringe van geesten daer uit werde gehouden; waer uit wy leeren, eenmael verstorven zynde, geen geest wederom aen en neemt.

XVI. HOOFTSTUK.

Een Kankervyg weg genomen.

T*Ryntje Gerrits*, *oud omtrent* 18 *jaren*, een meit, zoo 't scheen, van gezonde samenstel, kreeg om haer 17 *jaer*, een kleine uitpuiling met een teere ontsteking, zonder groote pyn in haer linker oog: waer aen zy een lange tyd, eer zy by ons quam, met ouwe wyven, en oogwatermakers raed had gelapzalft, doch met merkelyk uitgroei,

groei, als eenig voordeel van ſlenken en verminderen van de pyn, en voort overladen zynde, is zy ten laetſten by ons om raed en hulp gekomen, na dat men uit haer het quaet zyn oorſprong, begin en voortgang hadde verſtaen, hebben wy op den 8 *May* 1656. in tegenwoordigheit van de Genees-heeren, *Johan van Hartogvelt*, *Arnout Tolinx*, *Guil. Pizo*, *François Sylvius*, *François van der Schagen*, *Paulus Barbette*, *Mr. Joris van Loon*, *en Hendrik van Roonhuizen*, dit Kankergewas weggenomen.

Einde van de Aenhangſels.

REGISTER.

Der voornaemste zaken, die in deze Heelkonstige Aenmerkingen werden verhandelt.

A.

B

Blind-

E.

F.

G.

Kron-

O.

P.

Prima

Tot

V.

W.

Door

EINDE.

n.